

Opuscula Civilia

2016–2017

Szerkesztette:
AUER ÁDÁM
DÚL JÁNOS

Dialóg Campus

OPUSCULA CIVILIA 2016–2017

OPUSCULA CIVILIA

2016–2017

Szerkesztette:
Auer Ádám és Dúl János

DIALÓG CAMPUS KIADÓ ❖ BUDAPEST

Szerzők

Auer Ádám
Barzó Tímea
Borbás Beatrix
Darázs Lénárd
Dúl János
Lehoczki Zóra Zsófia
Méhes Tamás
Nagy Barna Krisztina
Papp Tekla
Török Gábor

© Dialóg Campus Kiadó, 2019

© Szerkesztők, 2019

© Szerzők, 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

Bevezetés	6
<i>Török Gábor</i>	
Államtudomány és civilisztika: mennyiben segítheti előbbi az utóbbi?	7
<i>Méhes Tamás</i>	
Közjog a magánjogban, birtokvédelem jegyzői szemmel	14
<i>Lehoczki Zóra Zsófia</i>	
Fogalmi tévedések vígjátéka – a tulajdonjog közvetett tárgyának szerepében: a jogi személy	24
<i>Barzó Tímea</i>	
A gyermek érdekének védelmét erősítő családjogi alapelv érvényesülésében felmerülő ellentmondások	36
<i>Auer Ádám</i>	
Gondolatok a Ptk. Harmadik Könyvének dispozitív szabályozásáról	52
<i>Auer Ádám</i>	
Másként döntene a bíróság a metróperben az új Ptk. alapján?	64
<i>Borbás Beatrix</i>	
Felelős társaságirányítás és női participáció a gazdasági döntéshozatalban, Európában és Magyarországon – elméletben és gyakorlatban	75
<i>Dúl János</i>	
Származtatott alapítás – származékos tulajdonszerzés	85
<i>Papp Tekla</i>	
A gazdasági/üzleti kockázat szerepe az atipikus szerződéseknél és a társasági szerződésnél	98
<i>Nagy Barna Krisztina</i>	
Néhány gondolat a szindikátusi szerződésről jogtörténeti aspektusban	105
<i>Nagy Barna Krisztina</i>	
Csendestársaság a szindikátusi szerződés tükrében	114
<i>Darázs Lénárd</i>	
Közérdekvédelem a tisztességtelen szerződési feltételek megítélésében	129

Bevezetés

Az Opuscula Civilia – ahogy neve is jelzi: civilisztikai tanulmányoskák – a Civilisztikai Intézet munkatársainak kutatási eredményeit jeleníti meg. Célunk az, hogy az Intézetben folyó, nagyobb publicitást nem kapó tudományos munkákat, valamint hosszabb kutatási projektek részeredményeit megismertessük az érdeklődőkkel. Bízunk benne, hogy az intézeti kutatási profilok felkeltik érdeklődésüket, hasznos olvasgatást kívánunk.

Budapest, 2018. május 22.

Prof. Dr. Papp Tekla
intézetvezető

Török Gábor¹

Államtudomány és civilisztika: mennyiben segítheti előbbi az utóbbi?

A cikk első felében elméletileg vizsgálja a közjog-magánjog elhatárolási kérdéseit, illetve egymásra gyakorolt hatását, a második részben pedig két gyakorlati példán keresztül kívánja érzékeltetni, hogy az életben e két jogterület összefonódása már a mindennapok valósága.

Bevezetés

Természetesen a szerző tisztában van azzal, hogy az államtudomány mint egész nem a jogtudományon belül helyezkedik el, viszont kétségtelen, hogy az állam szerveinek felépítésére, működésére, közhatalmának gyakorlására jogi keretek, jogi eszközök szolgálnak. Ebből kiindulva a következő rövid elméleti áttekintés is a közjog-magánjog viszonyára vonatkozik.

Rövid elméleti áttekintés

Feltehetőleg maga Ulpianus sem gondolta, hogy a *ius publicum* – *ius privatum*² fogalompárhoz fűzött magyarázata évezredekben átnyúló viták³ kiindulópontja lesz. Ez annál is inkább valószínű, mivel – amint arra például Kaser is rámutat – a *ius publicum* – *ius privatum* nem a joganyag szigorú szisztematikus felosztását jelentette két fő részre, hanem a két terület súlypontjának meghatározását.⁴

A két elkülönült jogág léte egyrészt Ulpianus azon kijelentésére vezethető vissza, hogy „a közjog a vallási dolgokban, a papi és az állami tisztségekben áll”,⁵ másrészt arra a tényre, hogy maga az elkülönülés a császárkor egész időszakában létezett. Ugyanakkor a Földi–Hamza páros felhívja a figyelmet arra, hogy „van olyan nézet is, amely szerint a *ius publicum* – *ius privatum* fogalompárral kezdettől fogva csak a jogtudomány két területét jelölték, de nem a római jogrendszer két ágazatát”.⁶ Ezt az is alátámasztja, hogy az Ulpianusnak

¹ Egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora. Nemzeti Közszerződési Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kar Civilisztikai Intézet.

² FÖLDI András – HAMZA Gábor (1996): *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 52.

³ Ez a megkülönböztetés valamennyi római-germán eredetű jogrendszerben alapvető maradt, noha pontos jelentéstartalma mindmáig vitatott. LAMM Vanda szerk. (2009): *Jogi lexikon*. Budapest, CompLex. 411.

⁴ KASER, Max (1992): *Römisches Privatrecht*. München, C.H. Beck. 27.

⁵ D.1,1,1,2.

⁶ FÖLDI–HAMZA (1996): *i. m.* 52.

tulajdonított forráshely is stúdiumról, és nem „ius”-ról beszél: „e tudománynak két fő része van, a közjog és a magánjog. A közjog az, amely a római államra vonatkozik, a magánjog az, amely az egyének érdekét tartja szem előtt: egyes dolgok ugyanis a köz hasznát szolgálják, mások a magánszemélyekét.”⁷

Nótári mindebből azt a következtetést vonja le, „hogy a rómaiak a köz- és magánjogra nem, mint két elkülönült részre, hanem az egyazon jog két, egymást kiegészítő elemére tekintettek, ugyanakkor [...] a köz- és magánjog nem is feltétlenül két jogágot, hanem a jogtudomány művelésének osztályozási lehetőségeit jelölte”.⁸

Véleményem szerint maga Ulpianus sem lehetett a dogmatikai elkülönítés híve, és ez annál is inkább valószínű, mivel a hivatkozott szerzők álláspontja egyértelmű, nincs szó szigorú elkülönülésről, ennek ellenére ez az elkülönülés mind a mai napig hol gyengébb, hol erősebb formában, de fennmaradt.

Az első komoly áttörésre a 19. században került sor, amikor Máthé Gábor szerint „a civiljogi intézmények nyitása az alkotmány felé, a közjog felé áttranszformálódik, és az állam jogi személyiségének tételével, a fiscus-elmélettel, a közigazgatási szerződéssel, a közigazgatási tulajdon formáival már a közjog és a magánjog párhuzamos együttélését teremti meg”.⁹

Ez az együttélés később már odáig jut, hogy joggal állapítja meg Harmathy Attila: „a tizenkilencedik század óta bekövetkezett változások következtében a jog számos alapvető intézménye jelentős átalakuláson ment végbe. Ennek következtében a korábban kialakult megoldások felülvizsgálatra szorultak. A változások mértéke és gyorsasága annyira meglepő, hogy szinte divattá vált a megszokott kategóriák haláláról, felrobbanásáról beszélni. Mindebben látványos szerepet játszott a közjog és a magánjog korábbi határvonalainak elmosódása, intézményeik összefonódása.”¹⁰

Ez az összefonódás már-már a közjog „halálát” is okozhatta volna, különösen, amikor megjelenik és teret nyer az új közmenedzsment (*new public management*) névre keresztelt irányzat, amely teljes egészében az üzleti világ elsődlegességének elvét vallja, a nagyvállalatok igazgatási gyakorlatának állam általi átvételét szorgalmazza, az állam gyengítését és a versenyszellem erőteljes érvényesítését kívánja elérni.

Ez ellen hazai közjogi irodalmunk egyik óriása, Lőrincz Lajos emelte fel szavát, aki bebizonyította, hogy ez az irányzat zsákutcába visz, és éppen ellenkezőleg, „az államot nem gyengíteni, hanem erősíteni szükséges, a gyenge állam az időnként jelentkező különböző természeti válságoktól összeroppan”.¹¹

A kérdés elméleti vizsgálatánál persze nem lehet megkerülni, hogy a közelmúlt magyar jogi szakirodalmában is találkozunk olyan nézettel, amely az egész megkülönböztetést mesterségesnek, idejétműltnek tartja, sőt a jogági elnevezéseket is megszüntetni javasolja.

⁷ D.1,1,1,2.

⁸ NÓTÁRI Tamás (2011): *Római köz- és magánjog*. Szeged, Lectum. 22.

⁹ MÁTHÉ Gábor (2011): Metodikai meditáció. In GERENCsÉR Balázs – TAKÁCS Péter szerk.: *Ratio Legis – Ratio Iuris. Liber Amicorum Studia A. Tamás septuagenario dedicata*. Budapest, Szent István Társulat. 32.

¹⁰ HARMATHY Attila (2006): A tulajdon közjogi és a magánjogi kérdéseiről. In IMRE Miklós et al. szerk.: *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Corvinus Egyetem. 139.

¹¹ LŐRINCZ Lajos (2009): Az állam és a közigazgatás szerepének erősödése. *Állam és Jogtudomány*, 50. évf. 1. sz. 14.

Jakab András szerint: „A közjog-magánjog elválasztás mögötti politikai érdekek mára eltűntek. Az »állam« és »társadalom« elválasztásából (amelynek értelmessége maga is kérdéses) nem következik a »közjog-magánjog« elválasztás. A magyar jogrendben nincs pozitív jogi vagy jogdogmatikai szerepe a szembeállításnak. Jogelméletileg következetes elválasztási kritérium nem létezik, a besorolás (jog)történeti esetlegességek terméke.”¹²

Két gyakorlati példa

Az ingatlan-nyilvántartás

Az ingatlan-nyilvántartási eljárás az ingatlannal kapcsolatos jogok bejegyzésére, tények feljegyzésére és az ingatlan adataiban bekövetkezett változások átvezetésére irányuló (együtt: változás vezetése) sajátos államigazgatási eljárás, amelyre a többször módosított, az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvényt (a továbbiakban: Inytv.) kell alkalmazni.¹³

Az ingatlan-nyilvántartás magánjogi gyökereit a régi Ptk.-ban is megtaláljuk, legfontosabb megjelenési formája a bejegyzési elv kimondása volt.¹⁴ A telekkönyvi, illetve az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés (intabulatio) jelképi traditio, a nyilvántartási szolgáltatás célja a nyilvántartási bejegyzettséget eredményező hatósági jogváltóztató aktus. A bejegyzés anyagi jogi hatálya a Polgári Törvénykönyvből ered, és csak azokban a nemzeti jogrendszerekben vert gyökeret, ahol a dologi jogok jogügyleti átszállásának rendszere a kettős jogügyleti modellben nyert megfogalmazást. A bejegyzési elv a telekkönyvi rendszerekben elsősorban anyagi jogi, másodsorban eljárási jogi jellegű. A konstitutív hatály a kötelező telekkönyvezés tárgyát képező dologi jogok körében, a jogérvényesítést lehetővé tevő, illetve korlátozó, esetleg kizáró, lényegében eljárásjogi hatály a kötelmi jogok körében érvényesült, illetőleg érvényesül, mind a mai napig. A bejegyzési elv értelmében törvényben meghatározott egyes jogok keletkezése, módosulása és megszűnése az ingatlan-nyilvántartási tulajdoni lapra történő bejegyzéssel megy végbe. Az ingatlan-nyilvántartásba azokat a jogokat lehet bejegyezni, amelyek bejegyzését jogszabály lehetővé teszi.¹⁵ A Ptk. alapján az ingatlanra vonatkozó bizonyos jogok az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéssel keletkeznek (konstitutív hatály). Más jogok esetében a bejegyzés nem eleme ugyan a jogszerezésnek, de bejegyzésük (deklaratív hatálya) folytán dologi hatályt nyernek, amely többek között azt is eredményezi, hogy senki sem hivatkozhat arra, hogy fennállásáról nem tudott. Mindezek következtében a két törvény koherenciája teljes, ezért alkalmazásuk is együttes.¹⁶ A bejegyzési elv értelmében ezenfelül az átruházáson alapuló tulajdonjog létrejötté az erre vonatkozó beadványnak az ingatlanügyi hatósághoz érkezése napjára visszamenő hatállyal

¹² JAKAB András (2007): *Közjog, magánjog, polgári jog – a dogmatikatörténet Próteuszai és az új Ptk. tervezete. Állam- és Jogtudomány*, 48. évf. 1. sz. 25.

¹³ FENYŐ György – HIDVÉGINÉ ERDÉLYI Erika – PAPP Iván (2007): *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog*. Székesfehérvár, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Geoinformatikai Kar, Általános Jogi Tanszék. 84.

¹⁴ 1959. évi IV. törvény 117. § (3) bek.: „Ingatlan tulajdonjogának az átruházásához az erre irányuló szerződésen vagy más jogcímen felül a tulajdonosváltozásnak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése is szükséges.”

¹⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 5:168. § (1) bek.

¹⁶ HORVÁTH Gyula (2010): *Ingatlan-nyilvántartás*. Budapest, CompLex.

köthető a bejegyzéshez. Vagyis a nyilvántartó hatóság aktusának (iktatás, és ezzel együtt a széljegyzés) időpontja a jog létrejötté szempontjából releváns időpont, és egy másik aktusa magának a jognak a keletkezését előidéző körülmény. A bejegyzési elv mellett a Ptk. az Inyvtv. számos anyagi jogi szabályát beemelte a rendelkezései közé, még inkább magánjogi alapot adva a közjogi jogviszonynak, amely a nyilvántartó hatóság, valamint a kérelmező (az ügyfél vagy jogszerző) között létrejön. Így a nyilvánosság, az okirati, a közhitelesség vagy a rangsor elve is a Ptk. Ötödik, dologi jogi könyvében nyert meghatározást.

Az ingatlan-nyilvántartás kapcsán érdemes szólni a tulajdonjog közjogi és magánjogi korlátairól, amely ingatlanok vonatkozásában leginkább a mező- és erdőgazdasági hasznosítású földek esetén különösen hangsúlyos. A föld esetén ugyanis mind a szerződés tartalma, mind a jogszerző személye a jogszabályok által determinált. Ezen jogviszonyokban a közjogi hatás a magánjogi jogviszonyt alapjaiban határozza meg.

A közbeszerzések joga

A közbeszerzési jog, amely a köz- és magánjog határán helyezkedik el, sajátos szabályanyaga által pontosan elkülöníthető a polgári jogban szabályozott egyéb jogviszonyoktól.

A közbeszerzési eljárás lefolytatásának eredményeként megkötendő úgynevezett közbeszerzési szerződés háttérszabályait a mindenkor hatályos Polgári Törvénykönyv tartalmazza. Erre a kapcsolatra rámutat a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény (a továbbiakban Kbt.) is, amely utal a Ptk. mögöttes, hézagkitöltő szerepére a közbeszerzési szerződések körében.¹⁷

A közbeszerzések joga tehát olyan jogterület, amelyre jogági határterületként tekinthetünk, kapcsolódik egyaránt a magánjoghoz és a közjoghoz is. A közbeszerzéseket érintő jogi szabályozás nemcsak a Kbt.-ben található, hanem egyéb törvények és alacsonyabb szintű jogforrások is nagy hatást gyakorolnak a közbeszerzésekre.

A közbeszerzési eljárás lefolytatása során is megjelenik a jogági kettősség, hiszen az eljárásra vonatkozó (közjogi jellegű) szabályokat a Kbt. és a jogorvoslati eljárásban háttérjogszabályként alkalmazandó Ket. (2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól) tartalmazza, azonban a szerződés megkötésétől kezdve a magánjogi, elsődlegesen polgári anyagi jogi szabályok érvényesülnek.¹⁸

¹⁷ GYULAI-SCHMIDT Andrea (2014): Közös magánjogi elemek a megújult társasági jogban és a közbeszerzésben. *Pázmány Law Working Papers*, 5. évf. 13. sz. 2.

¹⁸ JUHÁSZ Ágnes (2012): A közbeszerzési szerződés főbb jellemzői és a vonatkozó szabályozás új irányai. In STIPTA István szerk.: *Collegium Doctorum Konferencia*. Miskolc, Bíbor. 2. Elérhető: www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Juh%E1sz%20%C1gnes.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 02. 01.)

A közbeszerzési szerződés alapvetően magánjogi alapokon nyugvó sajátos szerződési forma, amely specialitását főként a szerződéskötést megelőző, közjogi elemekkel megme-
revített versenyeztetési eljárásból nyeri. A szerződéskötés körülményei, a szerződés kötött tartalma, biztosítékai, érvényessége és esetleges módosításának nehézségei is mind közjogi korlátokat tartalmaznak. A közbeszerzési szerződésre a szerződésekre vonatkozó általános polgári jogi szabályokat kell alkalmazni háttérszabályként, azonban a közbeszerzési szabályanyag több ponton is egyértelművé teszi, hogy a szerződés és annak rendelkezései nem egyértelműen közjogi vagy magánjogi jellegűek, sokkal inkább a két terület határán helyezkednek el. Polgári jogi háttérszabályokat kell alkalmazni a közbeszerzési eljárásban tett jognyilatkozatokra is, például ajánlattételkor, részvételre jelentkezéskor, hiánypótlás esetén vagy az eljárás elhúzóda miatt az ajánlat fenntartásakor is. A közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződés tekintetében a felek – a polgári jogi kötelmi jogban alaptézisnek tekinthető – privátautonómiája csak korlátozottan érvényesül, ugyanis a szerződés nem köthető meg bárkivel, csak a nyertessel. Az eljárás lefolytatása után az ajánlatkérőt szerződéskötési kötelezettség terheli, amely alól az ajánlatok elbírálásáról szóló írásbeli összegezés megküldését követően csak akkor mentesülhet, ha ellenőrzési körén kívül eső és általa előre nem látható körülmény miatt a szerződés megkötésére vagy teljesítésére nem lenne képes, vagy ilyen körülmény miatt a szerződéstől való elállásnak vagy felmondásnak lenne helye.

A Ptk. *lex generalisként* korábban is megjelent a Kbt. hatályos joganyagában, ám a közbeszerzési szabályozásra jellemző kógenia nehezen összeegyeztethető a Ptk. többségében diszpozitív szabályaival. A közbeszerzésekben alapvető relevanciával bíró társasági jogi jogintézmények, például a projektársaság alapítása és működése, a KKV előnyben részesítése, az offshore cégek megítélése és kizárása a versenyből vagy az ajánlattevői-alvállalkozói minőség definiálása nem szabályozható pusztán a magánautonómia talaján álló polgári jogi eszközökkel.¹⁹

A jogirodalom is megosztott abban a kérdésben, hogy a közbeszerzési szerződés legelég tekintve minősülhet-e tisztán polgári jogi szerződésnek magánjogi jellemzői miatt, vagy pedig közjogi, esetleg vegyes szerződésnek tekintendő.²⁰ A közbeszerzési szerződés közjogi vagy magánjogi jellegével kapcsolatos viták hosszú időre nyúlnak vissza, ugyanakkor manapság már nagyobb az a tábor, amely a kontraktus magánjogi megközelítése mellett foglal állást, és a közbeszerzési szerződést a Ptk.-ban nem szabályozott, vegyes szerződésnek tekinti.²¹

A Ptk. jogalkotói is felismerték a szigorú közbeszerzési szabályok hasznosíthatóságát a magánjogi szerződések körében. Erre irányul a Ptk. azon törekvése, hogy szabályozásában közbeszerzési jellegű versenyelemeket is megjelenít. Megállapítható tehát a két törvény egymásra hatása is, továbbá megfigyelhető a két jogterület között a növekvő koherencia, amely a gazdaság szereplői számára csak előnyt jelenthet.²²

¹⁹ GYULAI-SCHMIDT (2014): *i. m.* 17–18.

²⁰ SÁPI Edit (2014): Juhász Ágnes: A közbeszerzésről másképpen – közjog és magánjog határán. (Szeged, Lectum Kiadó, 2014. 368 oldal). *Jogelméleti Szemle*, 2. sz. 293.

²¹ JUHÁSZ (2012): *i. m.* 1.

²² GYULAI-SCHMIDT (2014): *i. m.* 19.

Zárszó

Az elméleti – tulajdonképpen kicsit mesterkéltnek tűnő – szembeállítás, amint láttuk, igazából semmi sem indokolja, ugyanakkor viszont gondolkodásbeli jelenléte komoly anomáliákhoz vezethet, hiszen a gyakorlat szempontjából nyilvánvaló, hogy egységes jognak és jogfelfogásnak kell érvényesülnie, és nem helyes az, ha a magánjogi eszközök túlzásba viszik jelenlétüket, teljesen oda nem illő területen is.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a magánjogi dogmatika számos esetben sietett a közjog segítségére, ennek talán egyik legszembetűnőbb példája a jogi személyek tana, de az is látható, hogy egyes eredendően magánjogi jogtechnikák hogyan transzformálódnak át közjogivá is, lásd például a hatósági szerződéseket.²³

Összességében tehát a kör talán bezárul, talán sikerül visszajutni az ulpianusi tanhoz, miszerint nem két külön jogágról, hanem egyazon jog egymást kiegészítő elemeiről van szó.

Ebben az esetben sem szabad viszont megfedkezünk Ulpianus azon intéséről: „*Privatorum conventio iuri publico non derogat*”,²⁴ vagyis a magánfelek megállapodása nem sértheti a közjogot.

A címben feltett kérdésre tehát a válaszom egyértelműen igen, a civilisztika számos esetben ténylegesen segíthet az államtudománynak, ugyanakkor viszont mindig figyelemmel kell lenni a gyakorlati és módszertani határvonalakra is. A fentiekből viszont az is következik, hogy az örvendetesen megvalósuló egységes és osztatlan képzés során a leendő hallgatókat civilisztikai ismeretekkel is fel kell vértetni, hogy eligazodhassanak a közigazgatás napi gyakorlatában és annak irányításában.

Irodalom

- BÁNDI Gyula (2006): Az együttműködés elve a környezetvédelemben és a közigazgatási szerződés. In IMRE Miklós – LAMM Vanda – MÁTHÉ Gábor szerk.: *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Corvinus Egyetem.
- FENYŐ György – HIDVÉGINÉ ERDÉLYI Erika – PAPP Iván (2007): *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog*. Székesfehérvár, Nyugat-magyarországi Egyetem, Geoinformatikai Kar, Általános Jogi Tanszék.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor (1996): *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- GYULAI-SCHMIDT Andrea (2014): Közös magánjogi elemek a megújult társasági jogban és a közbeszerzésben. *Pázmány Law Working Papers*, 13. sz.

²³ Bándi Gyula erőteljesen hangsúlyozza a közigazgatási szerződés jelentőségét a környezetvédelem területén. Kézirata leadásakor a Ket. még csak tervezet formájában létezett. Lásd BÁNDI Gyula (2006): Az együttműködés elve a környezetvédelemben és a közigazgatási szerződés. In *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Corvinus Egyetem. 27–34.

Ezzel kapcsolatban jegyzi meg Kilényi Géza, a Ket. kodifikációját vezető professzor a közigazgatási szerződés jelentőségéről, hogy „a közigazgatási szerződés révén ugyanis gyakran többet lehet elérni, mint amennyit hatósági határozatok nyomán ki lehetne kényszeríteni”. Lásd KILÉNYI Géza (2002): A közigazgatási hatósági eljárás általános szabályairól szóló törvény szabályozási koncepciója. *Magyar Közigazgatás*, 52. évf. 1. sz. 12.

²⁴ Ulpianus D. 50,17,45,1.

- HARMATHY Attila (2006): A tulajdon közjogi és a magánjogi kérdéseiről. In IMRE Miklós – LAMM Vanda – MÁTHÉ Gábor szerk.: *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Corvinus Egyetem. 27–34.
- HORVÁTH Gyula (2010): *Ingatlan-nyilvántartás*. Budapest, CompLex.
- JAKAB András (2007): Közjog, magánjog, polgári jog – a dogmatikatörténet Próteuszai és az új Ptk. tervezete. *Állam és Jogtudomány*, 48. évf. 1. sz. 3–27.
- JUHÁSZ Ágnes (2012): A közbeszerzési szerződés főbb jellemzői és a vonatkozó szabályozás új irányai. In STIPTA István szerk.: *Collegium Doctorum Konferencia*. Miskolc, Bíbor.
- KILÉNYI Géza (2002): A közigazgatási hatósági eljárás általános szabályairól szóló törvény szabályozási koncepciója. *Magyar Közigazgatás*, 52. évf. 1. sz. 1–24.
- LAMM Vanda szerk. (2009): *Jogi lexikon*. Budapest, CompLex.
- LŐRINCZ Lajos (2009): Az állam és a közigazgatás szerepének erősödése. *Állam és Jogtudomány*, 50. évf. 1. sz. 5–15.
- MÁTHÉ Gábor (2011): Metodikai meditáció. In GERENCSÉR Balázs – TAKÁCS Péter szerk.: *Ratio Legis – Ratio Iuris. Liber Amicorum Studia A. Tamás septuagenario dedicata*. Budapest, Szent István Társulat. 30–37.
- KASER, Max (1992): *Römisches Privatrecht*. München, C.H. Beck.
- NÓTÁRI Tamás (2011): *Római köz- és magánjog*. Szeged, Lectum.
- SÁPI Edit (2014): Juhász Ágnes: A közbeszerzésről másképpen – közjog és magánjog határán. (Szeged, Lectum Kiadó, 2014. 368 oldal). *Jogelméleti Szemle*, 2. sz. 292–296.

Jogszabályok

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
1997. évi CXLI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról
2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2015. évi CXLI. törvény a közbeszerzésekről

Méhes Tamás¹

Közjog a magánjogban, birtokvédelem jegyzői szemmel

A közjog és a magánjog kapcsolata, egymáshoz való viszonya már a jogtudomány kialakulásának hajnalán, az antik korban is alapvető vizsgálati tárgykört jelentett a jogtudósok számára. A megkülönböztetés alapját az állam jelen(nem)léte, illetve a felek közötti alá-fölé rendeltség vagy éppen a mellérendeltség képezte. Ez a fajta különbségtétel többé-kevésbé még napjainkban is megállja a helyét, ám helyesebbnek mutatkozik, ha e két jogterületet nemcsak külön-külön, hanem együttesen (egymásra tekintettel) is kezeljük.

A történelem során egyébiránt szintén megfigyelhető volt mind a (merev) elválasztás, mind pedig az összefonódás előtérbe kerülése. Előbbire – a már említett antik koron kívül – a polgári forradalmak időszaka (illetve azt megelőzően már a reformáció, valamint a felvilágosodás kora), utóbbira pedig a középkor a tipikus példa.²

Ha mégis korrekt és egyben naprakész meghatározást szeretnénk adni, akkor azt mondhatnánk, hogy a közjogi jogviszonyokban az állam hatósági szerepkörben, az alá-fölé rendeltség érvényesítésével jelenik meg,³ a magánjogi jogviszonyokban pedig – a felek személyétől függetlenül – alapvetően a mellérendeltség a jellemző.⁴

A következőkben egy olyan jogintézményt, eljárást kívánok bemutatni, amely a közjog és a magánjog határmezsgyéjét képezi: a jegyzői birtokvédelmet, pontosabban a jegyző birtokvédelmi eljárásban betöltött szerepét, amely egyfelől a két jogterület kapcsolatára, másfelől pedig a jogalkalmazó tevékenységek kettősségére világít rá. A birtokvédelem iránti igényt – mint a birtokláshoz igen szorosan kapcsolódó intézményt – a birtokláshoz fűződő egyik legjelentősebb joghatásként is értelmezhetjük.⁵

A jegyző szerepe a birtokvédelmi eljárásokban

A közhatalom birtokában gyakorolt jogalkalmazó tevékenységeknek alapvetően két típusát különböztethetjük meg. Egyrészt léteznek olyan jogalkalmazó tevékenységek, amelyek valamilyen állami vagy önkormányzati közfeladat megvalósítását szolgálják, és a közigazgatási

¹ Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar Emberi Erőforrás Intézet

² TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs szerk. (2012): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Budapest, HVG-ORAC. 19–20.

³ KRISTÓ Katalin (2013): *Az új területi államigazgatási rendszer*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem. 1–2.

⁴ MÉHES Tamás (2014): Dologi jog. In TÖRÖK Gábor szerk.: *Polgári jogunk alapvonásai*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem. 13.

⁵ MÉHES Tamás (2013): *Az új Polgári Törvénykönyv*. E-learning tananyag. 82.

hatóságok tevékenységi körébe tartoznak, másrészt vannak olyan jogalkalmazó tevékenységek is, amelyek célja a jogvédelem, az egyes személyek között felmerülő jogvitás kérdések, konfliktusok elbírálása: ezek ellátása pedig elsősorban a különböző bíróságok feladata. Kivételes esetben a közigazgatási szervek is eljárhatnak olyan ügyekben, ahol ellenérdeklő felek közötti jogvita megoldása az ügy tárgya, ilyen többek között a birtokvédelem.⁶

A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelem tekintetében a kettőség hosszú idő óta fennáll, hiszen a polgári jogi alapokon nyugvó *possessorius* birtokvédelmet egy közigazgatási hatóság – tudniillik a jegyző – szolgáltatja a közigazgatási eljárási szabályok segítségével.⁷

Az elmúlt évek, évtizedek tapasztalata alapján megállapítható, hogy birtokháborítás esetén a jogvédelmet kereső fél inkább közigazgatási szervhez fordul szívesebben, mintsem bírósághoz. A gyorsaságból adódó esetleges hátrányok a bírósági eljárás során kiküszöbölhetővé válnak azáltal, hogy kérhető az igazgatási szerv által hozott határozat megváltoztatása.⁸

A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 191. § (1), illetve (3) bekezdésében foglaltak szerint az, akit a birtokától megfosztottak vagy birtoklásában zavartak, a jegyzőtől egy éven belül kérhetette az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését. A Ptk. rögzítette továbbá, hogy a jegyző az eredeti birtokállapotot helyreállítja, és a birtoksértőt e magatartástól eltiltja, kivéve, ha nyilvánvaló, hogy az, aki birtokvédelemért folyamodott, nem jogosult a birtoklásra, illetőleg birtoklásának megzavarását túrni volt köteles. Határozatot hozhatott továbbá a jegyző a hasznok, a károk és a költségek kérdésében is.

Az ilyen eljárásokban egészen 2009-ig a jegyző az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény, majd annak hatályon kívül helyezését követően a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) rendelkezéseit kellett, hogy alkalmazza. Ez azt jelentette, hogy – az ezen ügytípusra vonatkozó külön eljárási szabályok nem lévén – az egyes eljárási cselekmények tekintetében a közigazgatási ügyek intézésére vonatkozó szabályozásban foglaltak szerint kellett eljárnia. Csupán a hasznok, a károk és a költségek tekintetében adott minimális iránymutatást a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Ptké.), amely 27. §-ának (2) bekezdésében kimondta, hogy az ezek kérdésében hozott határozat végrehajtása a birtokvitában eljáró jegyző székhelye szerint illetékes bíróság hatáskörébe tartozik, továbbá, hogy az ilyen határozatok alapján végrehajtásnak nincs helye akkor, ha az érdekelt fél akár ebben a kérdésben, akár a birtoklás kérdésében keresetet indított.

A jogszabályi kollízió alapja az volt, hogy a birtokvédelmi ügy a Ket. alapján nem közigazgatási hatósági ügy, hanem sokkal inkább polgári jogi jogviszony(on alapul), ennek megfelelően a Ket. hatálya nem terjedhetne ki rá. A birtokvédelmi ügyben eljáró jegyző a Ket. alkalmazása szempontjából viszont közigazgatási hatóságnak minősül. A bíróság felhívta a figyelmet arra, miszerint nem egyértelmű, hogy mely eljárási rendet kell a Ptk.

⁶ Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek II. modul: Jogalkotási és jogalkalmazási ismeretek (2013). Budapest, Fama – Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó. 47–48.

⁷ BISZTRICZKI László (2015): Megreformált birtokvédelem? *Jegyző és Közigazgatás*, 17. évf. 1. sz. 25.

⁸ SZÓKE Irén (2002): Az elbirtoklás, a használati jogok és a birtokvédelem bírói gyakorlatának elemzése és annak tapasztalatai. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 4. évf. 3. sz. 17.

és a Ptké. mögöttes szabályaként alkalmazni, ezért a jegyző e joghézag kitöltésére a Ket. rendelkezéseit használta. A legfőbb ügyész álláspontja szerint a joghézag törvénymódosítást igényel, nem pedig jogegységi határozat meghozatalát. E véleménnyel a Legfelsőbb Bíróság is egyetértett. (A Legfelsőbb Bíróság Jogegységi Tanácsának 2007. El. II. JE/K. 2/2. számú végzésében.)⁹

A jegyző tehát közigazgatási hatóság lévén döntő részben olyan államigazgatási és önkormányzati hatósági ügyek elintézésében működik közre, amelyekben az egyik oldalon a hatóság, a másikon pedig az ügyfél található, vagyis általánosan elmondható, hogy a polgári jog területén a legtöbb közigazgatásban dolgozó meglehetősen bizonytalanul mozog. Mindezen bizonytalanságot pedig tovább fokozta a birtokvédelemre vonatkozó és használható eljárási szabályok hiánya is.

2009. október 24-én lépett hatályba a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról szóló 228/2009. (X. 16.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rendelet). A birtokvédelmi ügyekre vonatkozó, eljárási szabályokat tartalmazó Korm. rendelet joghézagkitöltő szerepe közismert volt, s a mindösszesen hét szakaszból álló jogszabály egyedüli gyakorlati érdeme, hogy deklarálta: a Ket. – meghatározott kivételekkel – alkalmazható és alkalmazandó a birtokvédelmi eljárás során. Mindemellett megnyitotta az önálló birtokvédelmi eljárás megteremtése, valamint az eljárás magánjogi jellegűvé válása felé vezető utat. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) 2014. március 15-én lépett hatályba, viszont a birtokvédelemre vonatkozó anyagi jogi szabályozás lényegében nem változott. A birtokvédelmi eljárás lefolytatása a Korm. rendelet és a Ket. szabályain alapul.¹⁰

A jogalkotó részben a jogszabályi környezet változása miatt, részben a Kormány hatósági eljárásokra vonatkozó egyszerűsítési szándékával összhangban hatályon kívül helyezte a Korm. rendeletet a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról szóló 17/2015. (II. 16.) Korm. rendelet (birtokvédelmi rendelet) megalkotásával. Az egyszerűsítési és gyorsítási szándék mellett az önálló eljárási szabályok megteremtése – amely szabályok legalább az alapeljárásban elkülönülnek a Ket. eljárási szabályaitól – is jogalkotói cél volt. Az új, elődjénél sokkal részletesebb, konkrét eljárási szabályokat felvonultató, de az eljárás irányítását a felekre bízó és a jegyzőnek csak mellékszerepet szánó rendelet számos újdonságot kínál a jogalkalmazók számára, ugyanakkor sok bizonytalanságot is magával hoz.¹¹

Az eljárás lefolytatására rendelkezésre álló ügyintézési határidő alapesetben 15 napra történő csökkentése már önmagában is okoz nehézséget, de számos kérdés merül fel a tényállás tisztázása és a döntéshozatalra vonatkozó szabályok alkalmazása során is. Kérdésként merül fel továbbá az is, hogy alkalmazható-e a Ket. a birtokvédelmi eljárások során, ugyanis a jogalkotó a birtokvédelmi alapeljárás Ket. szabályaitól való szétválasztását részlegesen megvalósította azzal, hogy attól részben eltérő eljárási szabályokat alkotott, illetve azzal, hogy nem rendelkezett általánosságban a Ket. alkalmazhatóságáról, ugyanakkor nem jutott el oda, hogy rögzítse annak általános tilalmát. Sőt, az adatkezelési szabályoknál,¹² illetve a birtokvédelmi határozatban foglalt kötelezettség végrehajtására irányuló eljárásban a Ket. vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazását rögzíti. Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy

⁹ BISZTRICZKI (2015): i. m. 30.

¹⁰ BISZTRICZKI (2015): i. m. 25.

¹¹ Uo.

¹² BISZTRICZKI (2015): i. m. 29.

lényegében továbbra is három jogszabály rendelkezéseit kell szem előtt tartani, a Ket.-et azonban a korábbiakhoz képest szűkebb körben.

A jegyzői birtokvédelmi eljárás további sajátossága, hogy a döntés ellen közigazgatási úton – vagyis fellebbezés, illetve bírósági felülvizsgálat igénybevételével – nincs helye jogorvoslatnak, ugyanis az a fél, aki a jegyző birtokvédelmi kérdésben hozott határozatát sérelmesnek tartja, a határozat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül a bíróságtól a másik fél elleni kereset előterjesztésével kérheti a határozat megváltoztatását [új Ptk. 5:8. § (3) bekezdés].

A jogalkalmazóknak az a céljuk, hogy a megoldásra váró ügyeket a vonatkozó jogszabályok alapján törvényesen intézzék, azonban – sajnálatos módon – a jelenlegi szabályozás is több olyan bizonytalansági tényezőt tartalmaz, amely a gyakorlati alkalmazás során nehézséget jelent.¹³

Az anyagi jogi szabályozás új Ptk. hozta változásai

Elsőként kell emlitenünk azt az alapvető változást, hogy az új kódexben a birtokra, illetve a birtokvédelemre vonatkozó szabályok az Ötödik, *Dologi jog* című könyv elejére kerültek, tehát ezek határozzák meg a könyv lényegét. Gyakorlati szempontból a birtok intézménye kiemelt jelentőségű, elvégre – bizonyos értelemben – a tulajdonjogi szabályozás egyes elemei is erre épülnek.¹⁴

A birtok, illetve a birtokvédelem anyagi jogi szabályozásának változását a továbbiakban a következő szempontok alapján tekintem át.

A birtokra és a birtokvédelemre vonatkozó rendelkezések törvényen belüli elhelyezkedése. A Ptk.-ban a tulajdonjogról szóló rész végén szerepeltek e passzusok, az új Ptk. pedig – mint ismeretes – a dologi jog kifejezést használja, s ez egyúttal az Ötödik Könyv címét adja. Ennek elején találhatóak a birtokra és a birtokvédelemre irányadó szabályok.

A birtok és birtokos fogalmi meghatározása. A tekintetben, hogy a kódexek meghatározzák-e a birtok fogalmát, megállapítható, hogy sem a régi, sem az új törvénykönyv nem nyújt konkrét definíciót. Ez vélhetően a birtok és a birtoklás témaköreinek nem egységes felfogásából adódik. A birtokost ezzel szemben mindkét kódex meghatározza. A Ptk. általánosító jellegű, egyszerű definíciója alapján birtokos az volt, aki a dolgot magához vette, vagy akinek az más módon a hatalmába került. Birtokos volt továbbá az is, akitől a dolog időlegesen más személy hatalmába került, valamint az, akinek földjén használati jog állt fenn [Ptk. 187. § (1)–(2) bek.]. Az új Ptk. pedig bevezette a *főbirtokos*, illetve az *albirtokos* kifejezéseket. Emellett újdonságként jelenik meg a birtokos meghatározásában az az eset, amikor is a birtokos a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján tartja hatalmában [új Ptk. 5:1. § (1)–(2) bek.].

A birtok megszerzése és elvesztése. A Ptk.-ban a birtok megszerzésére vonatkozó rendelkezések a birtokos meghatározásánál keresendők. Az új Ptk. már nagyobb hangsúlyt helyez a birtokátruházás, valamint a birtok elvesztésének szabályozására. Azáltal, hogy a törvénykönyv 5:3. § (1) bekezdése a birtokátruházáshoz megállapodást ír elő, a jog-

¹³ BISZTRICZKI (2015): i. m. 29–30.

¹⁴ MÉHES (2013): i. m. 79.

intézmény ügyleti jellege világlik ki. Ebből az ügyleti jellegből pedig az következik, hogy a birtokátruházással kapcsolatban kérdések vetődnek fel a cselekvőképességet és a képviselési jogosultságot illetően.

Az új Ptk. – a korábbi szabályozással megegyezően – a birtokvédelem három eszközét rögzíti, nevezetesen a (jogos) önhatalmat, a (köz)igazgatási úton való igényérvényesítést, valamint a birtokpert. A birtokos nem a tulajdonjoga, a dologra vonatkozó korlátozott dologi joga vagy a szerződéses pozíciója, hanem a birtoklás tényével összefüggő alanyi joga alapján részesül birtokvédelemben.¹⁵ (Mint ismeretes, a hatósági úton igényelhető birtokvédelemnek két fajtáját különböztetjük meg: a *possessorius*, illetve a *petitorius* birtokvédelmet. Az előbbi a birtoklás tényén, míg az utóbbi a birtoklás jogán alapul.)¹⁶ Újításként jelenik meg azonban a 2013-as kódexben – az 5:7. § (1)–(2) bekezdésében –, hogy a birtokos már nem csak egy év eltelte után fordulhat közvetlenül a bírósághoz. Tilos önhatalom esetén ugyanis a birtokos közvetlenül a bíróságtól is kérheti az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését. A birtokperben a bíróság a birtokláshoz való jogosultság alapján dönt.¹⁷

A jogos önhatalom szabályai is ugyanazok maradtak. Az azonban újdonság, hogy az új Ptk. rendelkezik az albirtokos és a főbirtokos közötti birtokvédelmi viszonyról. Nem tartalmazza viszont a felelős őrzés jogintézményét. A jogalap nélküli birtokosra egyébiránt a megbízás nélküli ügyvitel szabályait kell alkalmazni.¹⁸

Mindent egybevetve azt mondhatjuk tehát, hogy amíg a birtokvédelem szabályai csak alig-alig változtak, addig a birtokról szóló rendelkezéseket érintően több új elem is bekerült az új Ptk.-ba.

A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról szóló 228/2009. (X. 16.) Korm. rendelet, illetve 17/2015. (II. 16.) Korm. rendelet összehasonlítása

Míg a régi Korm. rendelet csak igen szűk körben szabályozta a jegyzői birtokvédelem eljárási szabályait, és nagymértékben alapoz a Ket.-re, addig az új Korm. rendelet már egy-két nevesített kivételtől eltekintve arra törekszik, hogy a döntés meghozataláig terjedő szakaszban rögzítse az egyes eljárási cselekmények rendjét. Ez megmutatkozik a két összehasonlított jogszabály terjedelmében is. A régi mindösszesen hét, az új pedig huszonhét szakaszból áll.

A régi Korm. rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében a Ket. alkalmazásának kötelezettségét, a 2. § (1) bekezdésében pedig a Ket. birtokvédelmi eljárásában nem alkalmazható rendelkezéseit és jogintézményeit (például jogorvoslat) találjuk, az új Korm. rendelet ugyanakkor mindössze két szabályozási terület – nevezetesen az adatkezelés és iratbetekintés (18. §), illetve a végrehajtás [24. § (1) bekezdés] – tekintetében hivatkozik vissza a Ket.-re. Az új Korm. rendelet – 1. §-ában – az eljárás során alkalmazandó alapelveket nevesíti, amelyek szinte kivétel nélkül az eljáró jegyzővel szemben állapítanak meg kötelezettségeket.

¹⁵ MÉHES (2014): i. m. 119.

¹⁶ MÉHES Tamás (2007): A dologi jog. In Török Gábor szerk.: *A magánjog alapjai*. Budapest, HVG-ORAC. 93.

¹⁷ MÉHES (2014): i. m. 120.

¹⁸ T/7971. számú törvényjavaslat, Általános indoklás.

Mindkét jogszabály rögzíti az eljárás kérelemre történő megindítását, de az új Korm. rendelet részletezi annak szóban vagy írásban történő benyújtási lehetőségét [korábbi rendelet: 3. § (1) bekezdés első fordulat, új rendelet: 2. § (1) bekezdés első fordulat].

A kérelem tartalmi elemei az új Korm. rendeletben lényegében nem változtak, viszont a birtokvédelmet kérőnek a kérelmet, valamint annak mellékleteit az új Korm. rendelet értelmében eggyel több példányban kell benyújtania, mint amennyi féllel szemben a birtokvédelmet kéri [korábbi rendelet: 3. § (1) bekezdés, új rendelet: 2. § (2) bekezdés].

Mindkét rendelet kitér a kérelmet alátámasztó bizonyítékok ügyfél általi csatolásának kötelezettségére [korábbi rendelet: 3. § (2) bekezdés, új rendelet: 2. § (3) bekezdés első fordulat].

Míg a korábbi Korm. rendelet az ellenérdekű fél haladéktalan értesítésének kötelezettségét írta elő az eljárás megindításával kapcsolatban – amely a Ket.-ben szabályozott nyolcnapos határidőtől eltér –, addig a hatályos Korm. rendelet háromnapos határidőt szab arra, hogy a jegyző a kérelem és a csatolt bizonyítékok megküldésével tájékoztassa a másik felet az eljárásról annak érdekében, hogy az nyilatkozatot tehessen [korábbi rendelet: 3. § (3) bekezdés első mondat, új rendelet: 3. § (1) bekezdés].

A régi Korm. rendelet ügyfélnek tekintette a kérelmezőt és az ellenérdekű felet is, és rögzítette, hogy gondoskodni kell az egyes felek által előterjesztett nyilatkozatok és bizonyítékok másik fél számára történő – tehát oda-vissza történő – haladéktalan megküldéséről [2. § (2)–(3) bekezdés].

A jegyző – a jóval részletesebb új Korm. rendeletben foglaltak szerint – az eljárás során tájékoztatja az eljárásban részt vevőket jogaikról és kötelezettségeikről. Az ellenérdekű fél a kérelemben foglaltakra vonatkozóan nyilatkozatot tehet. A jegyző a tényállás tisztázásához szükséges bizonyítékokat az eljárási határidő lejártát megelőző ötödik napig fogadja be, majd befejezi a bizonyítási eljárást, és a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján határozatot hoz. A jegyző – amennyiben a kérelemben foglaltakat a megismert bizonyítékok alapján megalapozottnak találta – határozatában elrendeli az eredeti birtokállapot helyreállítását, és a birtoksértőt a birtoksértő magatartástól eltiltja (3–6. §).

A régi Korm. rendelet szerint a tényállás megállapítása során a jegyző a – jogszabályban részletezett tényekre (például tényleges birtokállapot, eredeti birtokállapot, birtokos és birtokháborító személy stb.) kiterjedő – bizonyítási eljárást kérelemre folytatta le, és a vita eldöntéséhez szükséges tényeket annak kellett bizonyítania, akinek érdekében állt, hogy azokat a jegyző valóban fogadja el. Az új Korm. rendelet a tényállás tisztázásához elsősorban, de nem kizárólagosan az ügyfelek által becsatolt bizonyítékokra alapoz, amelyek mellett igénybe vehetők a rendeletben szereplő és a későbbiekben részletezett bizonyítási cselekmények (helyszíni szemle, meghallgatás) is, továbbá a rendelet változatlan formában rögzíti a bizonyítási teher viselését. Bizonyítási teher tehát a jegyzőt sem a régi, sem az új szabályozás szerint nem illette, illeti [korábbi rendelet: 4-4/A. §, új rendelet: 5. §, 13. § (2) bekezdés első mondat].

Az új Korm. rendelet taxatív felsorolja, hogy a jegyző mely esetekben utasítja el (határozattal) a kérelmet (7. §):

- ha a kérelemben foglaltakat a megismert bizonyítékok alapján nem találta megalapozottnak,
- ha megállapítja hatáskörének vagy illetékességének hiányát – például akkor, ha a birtoksértés elkövetése óta legalább egy év már eltelt,

- ha valamelyik fél halála (vagy a jogi személy jogutód nélküli megszűnése) következében az eljárás okafigyottá vált,
- ha a birtokvédelmet kérő a kérelem valamely tartalmi elemére vonatkozóan nem nyilatkozott,
- ha a birtokvédelmet kérő fél nem tett eleget az illetékfizetési kötelezettségének – az illetékekről szóló törvény szerinti felhívásban foglaltak szerint,
- ha a kérelmet nem az arra jogosult terjesztette elő,
- ha a birtokvédelmet kérő ugyanazon birtoksértő magatartásra vonatkozóan, változatlan tényállás és jogi szabályozás mellett kéri az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését, amely tekintetében jegyző a kérelmet érdemben már elbírálta. (Kivéve akkor, ha az ügyre nézve új tény vagy új bizonyíték merül fel.)

Ilyen szabályozást a régi Korm. rendelet nem tartalmazott.

Az eljárási határidő, illetve annak számítása kapcsán az új Korm. rendelet úgy rendelkezik, hogy a birtokvédelmi eljárás lefolytatásának alapesetben tizenöt napon belül kell megtörténnie. Az eljárási határidő az illeték lerovásával együtt benyújtott kérelem jegyzőhöz történő megérkezését vagy a kérelem benyújtását követően megfizetett illeték lerovásának igazolását követő napon indul [8. § (1) bekezdés].

E határidőbe nem számít bele a rendeletben rögzített – az ellenérdekű fél számára megküldött – jegyzői megkeresés hivatalos iratként való postára adásának napjától annak kézbesítéséig vagy a megkeresés jegyzőhöz történő visszaérkezéséig terjedő időtartam, valamint a jegyzői megkeresés kézbesítésétől az ellenérdekű fél nyilatkozatának megtételéig vagy írásbeli nyilatkozatának jegyzőhöz történő megérkezéséig terjedő időtartam, amely legfeljebb nyolc nap lehet. A Ket.-tel azonos módon szabályozza továbbá, hogy amennyiben a határidő olyan napon jár le, amelyen a munka a hatóságnál szünetel, akkor a határidő a következő munkanapon jár le [8. § (3), illetve (5) bekezdés].

A régi Korm. rendelet ilyen határidőket nem tartalmazott.

Az új Korm. rendelet a képviselő szabályait is részletezi a régivel szemben: a 9. § alapján a fél helyett annak törvényes képviselője vagy az általa vagy törvényes képviselője által teljes bizonyító erejű magánokiratban vagy közokiratban meghatalmazott cselekvőképes személy is eljárhat, sőt a fél és képviselője együttesen is.

A 2015-ös Korm. rendelet további újítása, hogy rendelkezik – méghozzá igen részletesen – az ügyben egyébként illetékes, de valamely oknál [10. § (1)–(3) bekezdés] fogva az eljárásban való részvételre nem jogosult jegyző kizárásáról, illetve az eljáró jegyző kijelöléséről. A jegyző a kizárási okról történő tudomásszerzését követő munkanapon az ügy iratait felterjeszti az illetékes fővárosi és megyei kormányhivatalnak – a kizárással kapcsolatos álláspontjával együtt. A kormányhivatal nyolc napon belül határozatot hoz a kizárásról, az ügy iratait pedig megküldi az eljáró jegyző részére. Amennyiben a jegyző nem folytatja le a birtokvédelmi eljárást az eljárási határidőn belül, a kormányhivatal – a tudomásszerzést követő nyolc napon belül – határozatával kijelöl egy másik jegyzőt az eljárás lefolytatására, és egyidejűleg fegyelmi eljárást is kezdeményez a polgármesternél a mulasztó jegyző ellen (10–11. §). Továbbá a kormányhivatal kötelezi az eredetileg illetékes jegyzőt, hogy a kijelölt jegyző részére a birtokvédelmi határozat meghozatalát követő harminc napon belül tízezer forint eljárási költségátalányt fizessen meg (26. §). A kormányhivatal kizárással kapcsolatos

határozatának megtámadására a jegyző birtokvédelmi határozata elleni jogorvoslatban van lehetőség (12. §).

Amennyiben az ügy nem dönthető el pusztán a becsatolt iratokból, a tényállás megállapításához szükséges, hogy a jegyző a helyszínen szemlét végezzen, meghallgassa az érintetteket, illetve azokat, akik rajtuk kívül még segíteni tudnak a tisztánlátásban. Ráadásul az eredeti birtokállapot helyreállításának célszerű módja is könnyebben meghatározható így. A helyszíni szemle során – a tényállás tisztázása érdekében – a jegyző a birtokvita eldöntése szempontjából releváns ingó vagy ingatlan megtekintését vagy személy magatartásának megfigyelését végezheti. A jegyző a megfigyelni kívánt ingatlanra beléphet, ott a birtokvitával kapcsolatos bármely iratot, tárgyat vagy munkafolyamatot megvizsgálhat, a helyszínen tartózkodó személytől felvilágosítást kérhet, a helyszínről, az ingóról és ingatlanról fényképet vagy kép- és hangfelvételt készíthet, illetve egyéb bizonyítást lefolytathat. Az ingó vagy ingatlan birtokosa mindezen tevékenységeket tűrni köteles. A szemle eredményes és biztonságos lefolytatása végett – amennyiben annak jellege indokolja – a jegyző akár a rendőrség közreműködését is kérheti (14. §).

Az új Korm. rendelet tartalmazza a meghallgatás, az eljárási cselekményekről készítenő jegyzőkönyv tartalmi elemeit (15. §, illetve 17. §), és rögzíti, hogy az eljárás nyelve a magyar, amelynek nem ismerete vagy a hallás és beszéd tekintetében való akadályozottság esetén tolmácsot kell az eljárásba bevonni (16. §).

Az új Korm. rendelet a régivel ellentétben részletezi a kérelemnek helyt adó vagy azt elutasító határozat tartalmát, annak közlésének, kézbesítésének szabályait, illetve szükség esetén a határozat kijavításának, kiegészítésének módját (19–22. §).

A két Korm. rendelet egyezést mutat abban, hogy a határozatban foglalt kötelezettség végrehajtásáról a jegyzőnek kell gondoskodnia. A határozatban foglalt kötelezettség (valamilyen cselekvés, magatartás vagy azoktól való tartózkodás stb.) végrehajtásáról – az előbbi eszközök adott helyzettől függő alkalmazásával, a hasznok, a károk és a költségek kivételével – abban az esetben is a jegyzőnek kell intézkednie, amennyiben a bíróságnál per indul, és az a keresetet elutasítja (korábbi rendelet: 6. §, új rendelet: 23. §).

Az eredeti birtokállapot 3 napon belül történő helyreállításának kötelezettségét régebben és jelenleg is a hatályos Ptk. tartalmazza [régi Ptk. 191. § (4) bekezdés, illetve új Ptk. 5:8. § (4) bekezdés első mondat].

Az új Korm. rendelet 24. § (2)–(3) bekezdése értelmében a végrehajtási szakaszban hozott döntés (határozat, végzés) elleni jogorvoslati kérelmet a fővárosi és megyei kormányhivatal bírálja el, mindezzel szemben a régi Korm. rendelet még 2014. január 1. napjával hatályon kívül helyezett 1. § (2) bekezdése azt rögzítette, hogy már az „alapeljárás” során hozott végzések tekintetében is jogorvoslati fórum az illetékes fővárosi és megyei kormányhivatal.

Zárszó, javaslatok – a birtokvédelmi ügyek nehézségei

Zárszóként az alábbi – a birtokvita ügyintézés nehézségeivel kapcsolatos – gondolatokat vázolom fel, figyelembe véve a kisteleplülésekre jellemző vonatkozásokat is.

Sokszor hangsúlyozott probléma, hogy a jegyzőnek mint „közigazgatási hatóságnak” kell eljárnia és döntést hoznia olyan ügyekben, amelyek ellenérdekű felek között zajlanak,

és polgári jogi természetűek. Ezen típusú ügyek nem illeszkednek a jegyzői hatáskörbe tartozó azon nagyszámú ügyek közé, ahol az egyik oldalon az ügyfél, a másik oldalon a hatóság áll. Bár részben érthető a bíróságok tehermentesítésének szándéka, illetve az az álláspont, hogy ezeket a „kisebb jelentőségű (tyúkperes)” ügyeket az érintettekhez közelebb intézzék, azaz a jegyző rendelkezzen hatáskörrel az eljárás során, mégis: a jegyzői tevékenység jellegétől a kvázi „bírói szerep” meglehetősen távol áll, nem beszélve arról, hogy a kistelepüléseken nehezebben vállalhatók fel ilyen döntések a hivatal és a lakosság szorosabb kontaktusa miatt. Valószínűsítjük, hogy a birtokvitás ügyeknek csak egy elenyésző hányada kerül a bíróságokhoz, ennek oka pedig lehet az is, hogy az adott településen élő érintettek – más eljárások kapcsán is ismerve a hivatalt – alapesetben hajlandóak elfogadni a jegyző vagy az ügyet intéző kolléga döntését. Bár az egy éven belüli birtokvédelmi eseteknél a bíróság előtt is kezdeményezhető lenne az eljárás, túlnyomó többségben ezt az érintettek semmilyen körülmények között nem indítanák meg: ők a jóval egyszerűbben és kényelmesebben kezdeményezhető jegyzői birtokvédelmet kérik. Ez egyébként mutathatja az esetek egy részének „komolyságát” is, vagyis azt, hogy az ügyfelek kérelmében megfogalmazottak – úgy tűnik – mégsem fontosak annyira, hogy más fórumra kerüljenek.

Kistelepülésen nagyon sok esetben a jegyző maga intézi a birtokvitás ügyeket – azok speciális jellegéből adódóan –, s mivel évente viszonylag kevés számú ügy fordul elő, az egyébként is meglévő számos feladata mellett újra és újra helyzetbe kell magát hoznia az anyagi jogi és eljárásjogi szabályok tekintetében, amelyeket ráadásul nem egy vonatkozó jogszabály, hanem jelen esetben éppen három [a Ptk., a Ket. és a 17/2015. (II. 16.) Korm. rendelet] tartalmaz. A leggyakrabban alkalmazott Ket.-hez képest más határidők, más eljárási tagolás (bizonyítékbecfogatási szakasz, mérlegelési-döntési szakasz) és számos egyéb eljárási sajátosság nehezíti a szabályos eljárás lefolytatását.

Az eljárási határidő 15 napra történő csökkentése *A jegyző szerepe a birtokvédelmi eljárásokban* című fejezetben leírtak alapján nem szolgálja a megalapozott döntéshozatalt. Ugyanakkor a határidő be nem tartásával a jegyző súlyos szankcióval (fegyelmi eljárás) fenyegetett. Mivel az eljárásba szakértő nem vonható be, ezért egy bonyolultabb jellegű ügyben a jegyző magára marad.

Szintén magára van hagyva a jegyző a kormányhivatal által, amelytől a konkrét ügyekben segítség egyáltalán nem kérhető; szakmai fórumot, bármilyen képzést e témában csak elvétve, de leginkább egyáltalán nem szerveznek. További nehézséget okoz, hogy kevés olyan szakirodalom áll rendelkezésre, amely a gyakorlati jogalkalmazást segíti.

Az egységes intézményének nem alkalmazhatósága – összhangban a korábban leírtakkal – jóval kisebb mozgásteret biztosít a jegyzőnek, akinek így vagy a birtokvédelmi kérelmet elutasító, vagy annak helyt adó és az eredeti birtokállapot helyreállításáról rendelkező döntést kell hoznia, és nem jöhet szóba egy, a jegyző tevékeny közreműködésével, meggyőzésével megszülető, mindkét fél számára elfogadható megoldás jóváhagyása és egységsége történő foglalása.

Az előző bekezdésekben felsoroltak zárásaként fel merjük vetni, hogy amint a szabálysértések ügyintézését járási szintre emelték, a birtokvédelem esetében is indokolt lenne hasonlóképpen tenni.

Irodalom

- BISZTRICZKI László (2015): Megreformált birtokvédelem? *Jegyző és Közigazgatás*, 17. évf. 1. sz. 25–30.
- Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek II. modul: Jogalkotási és jogalkalmazási ismeretek* (2013). Budapest, Fama – Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó.
- KRISTÓ Katalin (2013): *Az új területi államigazgatási rendszer*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem.
- MÉHES Tamás (2013): *Az új Polgári Törvénykönyv*. E-learning tananyag. Elérhető: <https://docplayer.hu/884261-Dr-mehes-tamas-az-uj-polgari-torvenykonyv.html> (A letöltés dátuma: 2016. 09. 15.)
- MÉHES Tamás (2007): A dologi jog. In TÖRÖK Gábor szerk.: *A magánjog alapjai*. Budapest, HVG-ORAC.
- MÉHES Tamás (2014): Dologi jog. In TÖRÖK Gábor szerk.: *Polgári jogunk alapvonásai*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem.
- SZŐKE Irén (2002): Az elbirtoklás, a használati jogok és a birtokvédelem bírói gyakorlatának elemzése és annak tapasztalatai. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 4. évf. 3. sz. 3–18.
- TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs szerk. (2012): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Budapest, HVG-ORAC.

Jogszabályok

1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól
1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről
1960. évi 11. törvényerejű rendelet a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról
2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 228/2009. (X. 16.) Korm. rendelet a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról
- 17/2015. (II. 16.) Korm. rendelet a jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárásról
- T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről

Lehoczki Zóra Zsófia¹

Fogalmi tévedések vígjátéka – a tulajdonjog közvetett tárgyának szerepében: a jogi személy²

Bevezetés

A köznyelvben elterjedt, és gyakran elhangzik a „jogi személy tulajdonosai” kifejezés, ami – a jog szempontjából laikusnak tekintendő személyekről lévén szó – „bocsánatos bűn”. Nagyobb jelentőséggel bíró és problematikusabb jelenség, hogy az elmúlt évek jogalkotási termékeit vizsgálva elmondható, hogy eltérő kontextusban, de a jogalkotó által is egyre inkább elfogadottá és használatossá vált és válik a jogi személyen fennálló tulajdonjogról való rendelkezés. Így többek között törvény szabályozza a *köztulajdonban álló* gazdasági társaságok takarékosabb működését;³ a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény⁴ következetesen használja a *tényleges tulajdonos* kifejezést, amely terminus a nemzeti vagyonról szóló törvényben is megjelenik az átlátható szervezet kritériuma kapcsán;⁵ szintén a nemzeti vagyonról szóló törvény rendelkezik a *gazdasági társaságban fennálló állami vagy önkormányzati tulajdonban lévő társasági részesedésről* és ezzel összefüggésben *tulajdonosi joggyakorlóról*,⁶ valamint az egyébként helyes, tag és alapító kifejezéseket következetesen alkalmazó Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) is a jogi személy *tulajdonosi ellenőrzéséről* rendelkezik,⁷ igaz, az említett címhez rendelt szakaszok már a tag és alapító terminusokkal dolgoznak. Ezek a kifejezések azonban a személyek jogának az irányából történő megközelítésben fogalmilag pontatlanok,

¹ Doktorandusz, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet.

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszérológati-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Corporate Governance – köztulajdonban lévő gazdasági társaságok című Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszerológati Egyetem felkérésére készült.

³ 2009. évi CXXII. törvény.

⁴ 2007. évi CXXXVI. törvény; a kifejezés értelmezéséhez lásd 3. § r) pontja.

⁵ 2011. évi CXCVI. törvény 3. § (1) bek. 1. pont ba) alpontja.

⁶ Lásd például 2011. évi CXCVI. törvény 8. § (7) bek.

⁷ Ptk. Harmadik Könyv VII. Fejezet.

mivel a jogi személyek abszolút jogképességgel rendelkező jogalanyok,⁸ jogalanyon pedig nem állhat fenn tulajdonjog.⁹

Jelen tanulmány célja, hogy a jogi személyekre irányadó legfőbb rendelkezések rövid áttekintését követően a dologi jog „szemüvegén keresztül” vizsgálja a jogi személyeken fennálló tulajdonjog kérdését. A dologi jogi irányú megközelítésnek és vizsgálatnak nem tárgya a tulajdonjoghoz kapcsolódó valamennyi jogintézmény átfogó vizsgálata és a jogi személy relációjában történő elemzése, csupán önkényesen kiragadunk néhány elemet – így a tulajdonjog tárgyát és tartalmát, a tulajdonszerzési módokat, valamint a közös tulajdont –, és ezen jogintézmények egyes szabályainak jogi személyekre történő alkalmazhatóságát vizsgáljuk, esetenként konkrét példákon keresztül. Célunk ezzel a módszerrel annak a megállapítása, hogy a tulajdonjoghoz kapcsolódó egyes, önkényesen kiválasztott szabályok értelmezhetőek és alkalmazhatóak-e a jogi személyek vonatkozásában. Ennek az elemzésnek az elvégzését azért tartjuk indokoltnak, mert ezek a jogalanyok – Sárközy Tamás szóhasználatával élve szervezetek¹⁰ – számos területen – így mind a gazdasági életben, mind az egyes magánszemélyek életében – egyre nagyobb jelentőséghez jutnak. Szintén Sárközy Tamáshoz köthető kijelentés, hogy a 20. század már egyértelműen a szervezetek százada volt,¹¹ álláspontunk szerint a jogi személyek jelentősége a 21. században sem csökkent. A bevezető elején kiemelt jogszabályi példák – lásd *köztulajdonban álló gazdasági társaságok* – pedig azt is tükrözik, hogy a kérdés nemcsak a magánszemélyek, hanem az állam és a helyi önkormányzatok részvételével működő jogi személyek vonatkozásában is aktuális és a jövőbeli pontos fogalomhasználat érdekében tisztázandó. A tanulmánynak nem célja sem a jogi személyre irányadó szabályanyag, sem a dologi jogi rendelkezések átfogó bemutatása, csupán egyes jogintézmények vizsgálatán keresztül annak a megállapítása, hogy a tulajdonjog szabályai alkalmazhatóak-e a jogi személyekre, azaz megfelelő-e a jogi személy tulajdonosairól, tényleges tulajdonosairól vagy éppen köztulajdonban lévő gazdasági társaságokról beszélni, vagy az előzőektől eltérő terminusok használata lenne célszerű és indokolt.

⁸ Ptk. 3:1. § (1)–(3) bek.

⁹ Lásd Fővárosi Bíróság 6.G.40.132/2002/13.; PAPP Tekla (2014a): A jogi személy általános szabályai. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 368. A szakirodalom ezt a tényt ritkán rögzíti az absztrakció e szintjén, általában csak az emberen mint természetes személy jogalanyon fennálló tulajdon tilalmazottsága kerül megállapításra. Ehhez lásd többek között: LENKOVICS Barnabás (2014): *Dologi jog*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó. 37–38.; FÁBIÁN Ferenc (2015): *Előadásvázlatok a dologi jog köréből*. Budapest, Patrocínium. 21.; MENYHÁRD Attila (2010): *Dologi jog*. Budapest, ELTE Eötvös. 45–46., illetve 132–134.; KOLOSÁRY Bálint (1942): A dologi jog általános tanai. In SZLADITS Károly szerk.: *A magyar magánjog – Dologi jog*. Budapest, Grill. 9.; VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula (1965): *Magyar polgári jog I*. Budapest, Tankönyvkiadó. 169.

¹⁰ SÁRKÖZY Tamás (2013): *Szervezetek státuszja az új Ptk.-ban*. Budapest, HVG-ORAC. 20.; Sárközy Tamás a szervezetek jogalanyiságát a komplexitás oldaláról ragadja meg, álláspontja szerint a jogi személy organizált jogalany lévén, a természetes személyeknél sokkal bonyolultabb külső és belső relációkkal bír. A szervezeti jogalanyiság bővebb kifejtéséhez lásd SÁRKÖZY Tamás (2015b): Személy – személyiség a jogban, különös tekintettel a szervezetek perszönifikálására. In SÁRKÖZY Tamás: *Gazdasági civiljog – Kormányzástan – Sportpolitika*. Budapest, HVG-ORAC. 63–64.

¹¹ SÁRKÖZY (2013): *i. m.* 20.

A jogi személyek általános bemutatása

A dologi jogi elemzés megkezdése előtt indokoltnak tartjuk röviden összefoglalni a jogi személyek legfontosabb attribútumait, valamint a Ptk. hatálybalépésével a törvényi szabályozásban bekövetkezett legfőbb változásokat. A törvényi szabályozást vizsgálva elmondható, hogy a Ptk. jogi személyekre irányadó szabályait a 2014. március 15-ig hatályban lévő Polgári Törvénykönyvvvel, az 1959. évi IV. törvénnyel (a továbbiakban: régi Ptk.) összevetve jelentős változások tapasztalhatók. A régi Ptk. a *Személyek* címet viselő Második Részben összesen negyvenhét szakaszban helyezte el a jogi személyekre irányadó szabályokat,¹² ebből mindössze három szakasz tartalmazta a közös szabályokat,¹³ azaz a törvény ebben a tekintetben meglehetősen szűkszavú volt, nem volt kellőképpen koncepciózus és átgondolt.¹⁴ Ráadásul a 28. § felépítése is sajátos volt, a szakasz első három bekezdése ugyanis az államra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazta, majd a negyedik bekezdés – meglehetősen inkohereus módon, a tartalom jelentőségét álláspontunk szerint ezzel némileg erodálva – deklarálta általános jelleggel a jogi személyek jogképességét. A szakaszok jelentős része az egyes jogi személyekre¹⁵ irányadó rendelkezéseket tartalmazott, e szabályok vonatkozásában azonban problémát jelentett és az áttekinthetőséget nehezítette, hogy egyes jogi személy formák szabályanyagát külön törvényben helyezték el, így a régi Ptk. csak megismételte ezen külön törvények egyes szabályait,¹⁶ más formák pedig kvázi „kihaltak”,¹⁷ azaz már a régi Ptk. hatályon kívül helyezését évekkal megelőzően sem működött jogi személy az adott formában Magyarországon. A szabályozásban radikális változást hozott a Ptk., amelyben a jogalkotó egy önálló Könyvet szentel a jogi személyeknek, összesen négyszázhat szakaszban rögzíti a jogi személyek közös, valamint az egyes formák speciális szabályait, azonban kiemelést érdemel, hogy a jelentős mértékű szabályfelduzzadás egyik oka a gazdasági társaságokra irányadó szabályanyag Ptk.-ba történő inkorporálása. Az általános szabályokat a korábbi három helyett hatvanhárom szakaszban fejt ki, ezt követik az egyes jogi személy formákra¹⁸ irányadó normák, valamint az állam polgári jogi jogviszonyokban való részvételére irányadó rendelkezések.

¹² Régi Ptk. 28–75. §.

¹³ Régi Ptk. 28–31. §.

¹⁴ SZEGEDI András (2011): A jogi személyek rendszere. *Jog – Állam – Politika*, különszám. 122.

¹⁵ A törvény által szabályozott egyes jogiszemély-fajták: állami vállalat, tröszt, egyéb állami gazdálkodó szerv, költségvetési szerv, szövetkezet, jogi személyiségű gazdasági társaság, közhasznú társaság, egyesület és köztestület, országos sportági szakszövetség, egyes jogi személyek vállalata, leányvállalat, alapítvány, egyesülés.

¹⁶ Például a szövetkezetről a 2006. évi X. törvény rendelkezett, a gazdasági társaságokra irányadó szabályanyagot pedig a 2006. évi IV. törvény tartalmazta.

¹⁷ Például a leányvállalat, a nem állami vállalatok által alapított leányvállalatoknak ugyanis 1996. december 31-ig dönteniük kellett a gazdasági társasággá való átalakulásról vagy a jogutód nélküli megszűnésről. (Lásd 1992. évi LV. törvény 11. §.)

¹⁸ Ezek az egyesület, a gazdasági társaságok (közkereseti társaság, betéti társaság, korlátolt felelősségű társaság és részvénytársaság), a szövetkezet, az egyesülés és az alapítvány.

A jogi személyiség fogalma, elméleti kategóriája hazai fejlődéstörténetének¹⁹ bemutatásától e helyütt eltekintünk, azonban a jogi személy legfőbb jellemzőinek a felsorolása célszerű és indokolt a fogalmi vizsgálatok megalapozásához. A Ptk. a jogi személy kritériumai között rögzíti a saját nevet, székhelyet, a tagoktól, valamint az alapítóktól elkülönített vagyont és az önálló vagyoni felelősséget, valamint azt, hogy a jogi személynek az ügyvezetését és képviselését ellátó szervezettel kell rendelkeznie,²⁰ továbbá előírja az állami elismerés szükségességét normatív²¹ és egyedi szinten egyaránt.²² Az egyes jellemzők bővebb kifejtése nem képezi jelen tanulmány tárgyát,²³ azonban a jogi személy elkülönült vagyonának és önálló vagyoni felelősségének alaposabb részletezése indokolt, a jogi személy oldaláról ugyanis ezen attribútum mentén mutatható be a jogi személyen fennálló tulajdonjog ellentmondásossága. A tulajdoni elkülönülés elve alapján a jogi személy és az őt alkotó tagok vagyona nem feleltethető meg egymásnak, mivel az alapítók vagyoni hozzájárulások teljesítésével – ami végleges vagyonátruházást jelent – teremtik meg az új jogalany, az általuk létrehozott jogi személy vagyonát, amely nem azonos a jogi személyben részt vevő tagok vagyonával.²⁴ A jogi személy a kötelezettségeiért a saját vagyonával köteles helytállni, főszabály szerint a tagok a jogi személy tartozásaiért nem tartoznak felelősséggel.²⁵ Azáltal, hogy az egyes alapítók által teljesített vagyoni hozzájárulások elszakadnak az azokat szolgáltatók személyétől, és egy új szervezet vagyonaként „egyesülnek”, létrejön egy új jogalany, a vagyoni hozzájárulások egykori tulajdonosai pedig „taggá transzformálódnak”, mivel – jelenleg hatályos magánjogi gondolkodásunk és szabályrendszerünk szerint – jogalanyon nem állhat fenn tulajdonjog.²⁶ Ezzel az érveléssel és kijelentéssel lezárnak is tekinthetnénk a jogi személyen fennálló tulajdonjog problematikájának a kérdését, azonban jelen tanulmány célja a kérdés dologi jog oldaláról történő megközelítése.

¹⁹ A fejlődéstörténet összefoglaló bemutatásához, valamint egyes elméleti kérdésekhez lásd többek között: PAPP (2014a): *i. m.* 359–363.; PAPP Tekla (2013): „Jogi és lénytani személyiség” – a grosschmidi jogi személy kategória elemzése a hazai jogfejlődés tükrében. In PAPP Tekla: *Opuscula Civilia – Magánjogi láttelet.* Szeged, Lectum. 190–200.; PAPP Tekla (2014b): Vázlatos áttekintés a jogi személyről az új Polgári Törvénykönyv apropóján. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2. sz. 150–159.; PRUGBERGER Tamás (1997): *A jogalanyiség, a dologi jog és a kötelmi jog kapcsolatának funkcionális elmélete.* Szombathely, Savaria University Press. 5–26.

²⁰ Ptk. 3:1. § (5) bek.; 3:2. § (1) bek.

²¹ Ptk. 3:1. § (4) bek.

²² Ptk. 3:4. § (4) bek.

²³ A jogi személy jellemzőinek kifejtéséhez lásd többek között: PAPP (2014a): *i. m.* 364–365.; PAPP (2014b): *i. m.* 150–151.; PAPP (2013): *i. m.* 197–198.; SÁRKÖZY (2013): *i. m.* 18.

²⁴ PAPP (2014a): *i. m.* 364–368.

²⁵ Ptk. 3:2. § (1) bek.

²⁶ PAPP (2014a): *i. m.* 368.

A dologi jogi szabályok alkalmazhatóságának vizsgálata

Általános elvek

A jogi személyekre irányadó szabályanyaggal ellentétben a dologi jogi szabályozásban nem került sor átfogó módosításra a régi Ptk. szabályaihoz képest.²⁷ A dologi jogok, azon belül a vizsgálatunk tárgyát képező tulajdonjog jellemzője és sajátossága a statikusság, az abszolút jelleg, valamint a kogens normákra épülő szabályozás. A tulajdonjog sokrétű és szerteágazó szabályanyagának teljes körű vizsgálata túlterjeszkedne jelen tanulmány keretein, így vizsgálatainkat négy fő irányra építjük. Elsőként vizsgáljuk a jogi személyen fennálló tulajdonjog lehetőségét a tulajdonjog tárgya szempontjából,²⁸ ezt követően a tulajdonjog részjogosítványainak az értelmezhetőségét elemezzük, majd a tulajdonszerzési módok kapcsán vizsgáljuk a jogi személyen (vagy jogi személyben) a tulajdonszerzés lehetőségét, végül pedig röviden áttekintjük, hogy a közös tulajdonra irányadó szabályok mennyire értelmezhetőek a jogi személyek vonatkozásában.

A tulajdonjog tárgya

A tulajdonost tulajdonjogának tárgyán – jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között – teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg,²⁹ azaz a tulajdonos jogával szemben minden más személy kötelezettnek minősül.³⁰ A tulajdonjog tárgyai a Ptk. rendszerében kizárólag a dolgok lehetnek, amelyeknek elsődleges fogalmi ismérve a birtokba vehetőség, azaz emberi uralom alá hajthatóság,³¹ amely jelenti a személyek számára elérhetőséget, valamint a birtokbavétel absztrakt lehetőségét.³² A törvény a dologra vonatkozó szabályok alkalmazását rendeli a pénzre, az értékpapírokra, a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre, valamint – a természetüknek megfelelő eltérések figyelembevételével – az állatokra is.³³

A jogi személy mint abszolút jogképességgel rendelkező jogalany a fentiek ismeretében semmiképpen sem tekinthető dolognak, hiányzik ugyanis a birtokbavétel tényleges lehetősége, mivel a jogi személy fizikai, testi valójában nem létezik, nem fogható meg és nem hajtható emberi uralom alá. Önmagában az, hogy a jogi személy vagyonának egyes elemei – így például a tagok által rendelkezésre bocsátott készpénz vagy apportként szolgáltatott vagyontárgyak, vagy éppen a jogi személy székhelyéül szolgáló ingatlan – ténylegesen

²⁷ A Ptk. indokolása szerint a dologi jogi szabályok megalkotásakor nem volt szükség a szabályozás alapjait érintő, átfogó reformra, az egyes jogszabályi változások indoka a jelenlegi társadalmi és gazdasági viszonyokkal összeegyeztethetetlen szabályok kiiktatása, a szabályozás további egyszerűsítése, valamint a forgalomban részt vevők érdekeinek a védelme.

²⁸ Jelen tanulmány a tulajdonjog tárgyán a közvetett tárgyat érti.

²⁹ Ptk. 5:13. § (1) bek.

³⁰ PETRIK Ferenc (2014): A tulajdonjog. In WELLMANN György szerk.: *Dologi jog – Az új Ptk. magyarázata IV/VI*. Budapest, HVG-ORAC. 46.

³¹ LENKOVICS (2014): *i. m.* 36.

³² MENYHÁRD Attila (2014): A tulajdonjog. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Budapest, Wolters Kluwer. 932.

³³ Ptk. 5:14. § (2)–(3) bek.

birtokba vehetőek, nem jelenti azt, hogy azokon a tagoknak tulajdonjoga állna fenn, hiszen a rendelkezésre bocsátás pillanatában ezek a vagyonelemek elszakadtak a szolgáltatók személyétől, és átkerültek a jogi személy tulajdonába, vagy azokat az alapítást és a nyilvántartásba vételt követően már maga a jogi személy szerezte. Kiemelést érdemel, hogy ezen az a tény sem változtat, hogy a Ptk. a dologra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazását rendeli az értékpapírokra, így a részvényekre is, ugyanis a részvény az azt kibocsátó részvénytársaságban gyakorolható tagsági jogokat megtestesítő, névre szóló, névértékkel rendelkező, forgalomképes értékpapír,³⁴ amely tulajdonjog tárgya lehet, azonban a részvény tulajdonosa egyúttal nem tekinthető a részvénytársaság tulajdonosának is hiszen – ahogyan az a fogalomban is szerepel – maga a részvény a tagi jogok megtestesítője, a rajta fennálló tulajdonjog a gazdasági társaság relációjában nem tulajdonjogi jogviszonyt, hanem tagsági jogviszonyt hoz létre a részvény tulajdonosa és a részvénytársaság között. A tag a nyomdai úton előállított részvény birtokbavételével,³⁵ valamint a dematerializált részvény értékpapírszámláján történő jóváírásával³⁶ nem a gazdasági társaság egy hányadát szerzi meg, csupán jogosultságot szerez a részvényben foglalt tagi jogok gyakorlására. Továbbá a tagsági jogokról értékpapírt – a részvénytársaságok kivételével – nem lehet kibocsátani, így az előző gondolat sor is kizárólag a részvénytársaságok vonatkozásában bír relevanciával, a többi jogi személy fajtánál fel sem merül.³⁷

Meglátásunk szerint további problémát jelentene, hogy amennyiben a jogi személyt a tulajdonjog tárgyának tekintenénk, ezzel szükségszerűen a jogi személy munkavállalói, valamint a szervezettel munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló személyek is a tulajdonjog tárgyaivá válnának, ami – természetes személyekről, emberekről lévén szó – teljességgel értelmetlen hatályos magánjogi rendszerünk vonatkozásában. Abban az esetben, ha elfogadnánk, hogy a jogi személynek nem tagjai, hanem tulajdonosai vannak, további nehézséget okozna, hogy tagsági jogokkal nemcsak természetes, hanem jogi személyek is rendelkezhetnek, így a szervezet „tulajdonosi rendszerébe” bekerülhetne egy vagy több jogi személy, amelynek szintén megvannak a saját tulajdonosai, azonban ezek a személyek a vizsgált jogi személy vonatkozásában csak áttételesen, a tulajdonukban lévő jogi személyen keresztül rendelkeznének tulajdonosi jogokkal, azaz létrejönne egy lépcsőzetes, avagy kvázi hierarchikus tulajdonosi szerkezet, amely az érdekek ütközéséhez, valamint a társult jogalanyok egyenlősége és egyenjogúsága elvének³⁸ a sérelméhez vezetne.

Annak a megállapításával, hogy a jogi személy nem lehet a tulajdonjog tárgya, elvben lezárhatnánk a dologi jog oldaláról közelítő vizsgálódást is, azonban a teljes körű bemutatás érdekében indokoltnak tartjuk a tulajdonjog tartalma és részjogosítványai kapcsán egyes elemek kiemelésével, valamint a közös tulajdon szabályainak a jogi személyekre alkalmazhatóságával kapcsolatosan néhány gondolat megfogalmazásával a kérdés több, különböző aspektusból történő megközelítését.

³⁴ Ptk. 3:213. § (1) bek.

³⁵ Ptk. 6:569. §.

³⁶ Ptk. 6:577. §.

³⁷ Ptk. 3:11. §.

³⁸ Az elv bővebb kifejtéséhez lásd AUER Ádám et al. (2011): *Társasági jog*. Szeged, Lectum. 32–33.

A tulajdonjog tartalma

A tulajdonost megillető egyes részjogosítványok taxatív felsorolása nem képzelhető el a tulajdonjog abszolút jellege miatt, azonban a Ptk. kiemeli a tulajdonost megillető legmeghatározóbb jogosultságokat, így a birtoklás, a használat, a hasznosítás, a hasznok szedése, valamint a rendelkezés jogát,³⁹ valamint a tulajdonost terhelő kötelezettségként nevesíti a dologgal járó terhek, valamint azon kár viselését, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni.⁴⁰ Az előző pontban kifejtettek alapján a birtoklás joga a jogi személy relációjában nem értelmezhető, azonos az álláspontunk a használat jogával kapcsolatban is, a jogi személy ugyanis törvény által nem tiltott tevékenység folytatása, valamint cél elérése érdekében működik,⁴¹ ez a működés értelemszerűen a jogszabály és a természetes személyek által meghatározott keretek között és szabályok szerint zajlik, azonban ez a tevékenységvégezés nem tekinthető tulajdonosok általi használatnak. A jogi személy működése során nem az őt alkotó egyes tagok, hanem a szervezet által kitűzött cél megvalósítására törekszik, az egyes tagok érdekeinek, céljainak megvalósítására törekvés ugyanis ellehetetlenítené a szervezet mint önálló jogalany működését.

A hasznok szedésének a joga a klasszikus értelemben nem azonosítható egyik tagi jogosultsággal sem, a Ptk.-ban szabályozott jogi személy fajták közül az egyesülés, az egyesület és az alapítvány elsődlegesen nem profitorientált szervezet, ugyanis alapítvány⁴² és egyesület⁴³ nem alapítható kifejezetten gazdasági tevékenység céljára, az egyesülés pedig saját nyereségre nem törekszik.⁴⁴ A szövetkezetek⁴⁵ és a gazdasági társaságok⁴⁶ vonatkozásában megjelenik a tagok között felosztható nyereség, a szövetkezet tevékenysége azonban a tagok gazdasági és társadalmi szükségleteinek a kielégítésére irányul.⁴⁷ Álláspontunk szerint a szükségletkielégítés kiemelése egyfajta korlátot szab a tagok számára juttatható vagyon mértékének, és egyben meghatározza a nyereségként fizethető összeg célját; ilyen megkötés, azaz a haszon mértékének és céljának meghatározása a hasznok szedésének a jogánál nem áll fenn. A gazdasági társaságok vonatkozásában kiemelést érdemel, hogy a nonprofit társaságok tevékenységéből származó nyereség a tagok között nem osztható fel,⁴⁸ illetve a forprofit társaságok tagjainak sem minden esetben célja az üzletszerű gazdasági tevékenységen keresztül nyereség realizálása, a társaság által elérni kívánt cél ettől eltérő is lehet.⁴⁹ Fentiek alapján kijelenthető, hogy számos jogi személy esetében a hasznok szedésének a joga már a tag számára fizethető nyereség kizártsága miatt sem értelmezhető, azonban álláspontunk szerint a forprofit gazdasági társaságok tagjai számára fizethető

³⁹ Ptk. 5:13. § (2) bek.

⁴⁰ Ptk. 5:22. §

⁴¹ Ptk. 3:1. § (4) bek.

⁴² Ptk. 3:379. § (1) bek.

⁴³ Ptk. 3:63. § (2) bek.

⁴⁴ Ptk. 3:368. § (1) bek.

⁴⁵ Ptk. 3:356. § (2) bek.

⁴⁶ Ptk. 3:88. § (2) bek.

⁴⁷ Ptk. 3:325. § (1) bek.

⁴⁸ 2006. évi V. törvény 9/F. § (2) bek.

⁴⁹ BALÁSHÁZY Mária (2008): *Belső viszonyok a magyar korlátolt felelősségű társaság társasági szerződésében*. PhD-értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. 151.

osztalék sem azonosítható a hasznok szedésének jogával. A nyereség felosztásáról szóló döntés meghozatalára a legfőbb szervnek a lezárt üzleti évről szóló beszámoló elfogadásával egyidejűleg van lehetősége,⁵⁰ azaz a tagsági jogviszony létrejöttét követően nem azonnal, hanem meghatározott idő elteltével juthat „haszonhoz” a tag, ilyen vagy ehhez hasonló időbeli korlát a hasznok szedésének a jogánál nincs, a jogosultság a tulajdonost a dolog feletti tulajdonjog megszerzésének pillanatától fogva illeti meg. A másik kiemelés érdemlő körülmény, amely alkalmas a két fogalom elhatárolására, az, hogy az osztalékfizetés elrendelése, pontosabban az osztalékhoz jutás lehetősége nem az egyes tagok akaratán, hanem a törvényi feltételek fennállásán⁵¹ és a legfőbb szerv erről szóló határozatán múlik, azaz az osztalék a tagokat nem „automatikusan” és a többi tagtól függetlenül megillető jogosultság, ebben is jelentősen különbözik a hasznok szedésének a jogától.

A rendelkezési jog szervezetek relációjában történő értelmezhetőségének a vizsgálatától a jogosultság szerteágazó tartalma, valamint az egyes jogi személyek eltérő részletszabályai miatt e helyütt eltekintünk, azonban kiemelés érdemelnek azon bírósági határozatok, amelyek gazdasági társaság adásvételére irányuló szerződések kapcsán kimondták, hogy ezen szervezetek – önálló jogalanyokról lévén szó – nem képezhetik a forgalom tárgyát vagyoni értékű jogként sem, így a betéti társaságok adásvételére irányuló szerződés jogi okból lehetetlen célra irányul, így semmis.⁵² A tulajdonost terhelő kötelezettségek, így a teher- és kárveszélyviselés a jogi személy vonatkozásában az önálló vagyoni felelősség miatt nem értelmezhető, hiszen a jogi személy a kötelezettségeiért főszabály szerint a saját vagyonával köteles helytállni.⁵³ A tulajdonjog tartalmának rövid vizsgálatát követően álláspontunk szerint további elhatárolási pontként szolgál az a tény, hogy a törvény által nevesített részjogosítványok közé nem illeszthető be egy, a jogi személy tagjait megillető lényeges jogosultság, ez pedig a szervezetalkítás szabadsága. A tagok ugyanis a Harmadik Könyv dispozitív szabályozási szemléletének⁵⁴ köszönhetően a jogi személy szervezetre irányadó szabályok meghatározásakor – a törvényben meghatározott keretek között – nagyfokú szabadságot élveznek, a tagok kooperációjuk eredményeként a számukra, valamint a jogi személy céljainak eléréséhez legkedvezőbb struktúrát alakíthatják ki, azaz egy önálló jogalany belső rendszerének a formálásában jelentős autonómiával rendelkeznek, amely „jogosultság” meggyőződésünk szerint teljesen más jellegű, mint a tulajdonosokat megillető egyes részjogosítványok, így nem is illeszthető be azok közé.

⁵⁰ Ptk. 3:109. § (2) bek.

⁵¹ 2000. évi C. törvény 39. § (3) bek.

⁵² Lásd Csongrád Megyei Bíróság I.Gf.40.116/1999/3. és Csongrád Megyei Bíróság I.Gf.40.134/1999/3.; a döntéseket idézi: PAPP (2011): *i. m.* 391–392.; illetve Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégium 2/2005. (VI. 17.) számú kollégiumi ajánlás.

⁵³ Ptk. 3:2. § (1) bek.

⁵⁴ A Ptk. Harmadik Könyvében megfogalmazott dispozitivitás bővebb kifejtéséhez lásd többek között AUER Ádám (2016): A dispozitivitás jelentősége a társasági jogban. *Magyar Jog*, 63. évf. 7–8. sz. 395–405.; GYÓRI Enikő (2014): A társasági jog megújított szabályozásának értelmezési kérdései. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 9. sz. 3–8.; KISFALUDI András (2013): A jogi személyek szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közöny*, 68. évf. 7–8. sz. 333–342.; PAPP (2014a): *i. m.* 380–382.; SÁRKÖZY Tamás (2015a): Még egyszer a Ptk. jogi személy könyve állítólagos dispozitivitásáról. *Gazdaság és Jog*, 23. évf. 11. sz. 8–13.

Tulajdonszerzési módok

A tulajdonjog megszerzésének módja kiemelt jelentőséggel bír, tulajdonjogot szerezni ugyanis csak a törvény által elismert és szabályozott módokon lehet.⁵⁵ A Ptk. által szabályozott egyes tulajdonszerzési módok részletes ismertetésére nem térünk ki, mivel a szerzés-módok jelentős részénél fel sem merülhet a jogi személyben történő részesedésszerzésre való alkalmasság, néhány gondolatban azonban az átruházással való tulajdonszerzés szervezetek vonatkozásában történő értelmezhetőségére kitérünk. Az átruházás útján történő tulajdonszerzés vizsgálatát azért tartjuk indokoltnak, mert a jogi személyben a tagsági jogviszony keletkezésekor is lezajlik egy, az átruházáshoz nagyon hasonló folyamat: a tag vagyoni hozzájárulást teljesít a jogi személy számára, amelyért cserébe tagsági jogokat kap,⁵⁶ ez azonban álláspontunk szerint az alábbi okokból nem feleltethető meg a Ptk. Ötödik Könyvében szabályozott átruházással való tulajdonszerzésnek. Elsőként kiemelandó, hogy az átruházás származékos tulajdonszerzési mód, a jogi személyek esetén azonban az alapítók tagsági jogait nem „korábbi tulajdonosoktól” szerzik, hiszen általuk a hozzájárulás teljesítésére a korábban nem létező jogalany létrehozásakor kerül sor. További probléma, hogy a törvény az átruházás szabályait ingó és ingatlan dolgok szerint differenciálja, a jogi személy jogalany lévén egyik kategóriába sem illeszthető be. A tulajdonjog átruházással történő megszerzéséhez birtokátruházás szükséges, amely a jogi személy birtoklásának kizártsága miatt szintén nem értelmezhető, így fentiek alapján a meglátásunk szerint nincs olyan tulajdonszerzési mód, amely a jogi személyek esetében értelmezhető, így a szerzés-módok zártkörűségéből következően is kijelenthető, hogy jogi személyen nem állhat fenn tulajdonjog.

A közös tulajdon

Közös tulajdon esetén az adott dolgon fennálló tulajdonjog meghatározott eszmei hányadok szerint több személyt illet meg,⁵⁷ azaz a tulajdonostársaknak együttesen van „olyan mértékű tulajdonjoga”,⁵⁸ mint egyetlen tulajdonosnak. Felmerül a kérdés, hogy a jogi személy tekinthető-e a tagok közös tulajdonának, ebben az esetben – átmenetileg – figyelmen kívül hagyjuk azt a tényt, hogy természetesen a közös tulajdon tárgya is a dolog, a jogi személy pedig nem illeszthető be a Ptk. dologfogalmába. Közös tulajdon fennállása esetén a dolog egészének birtoklása és használata valamennyi tulajdonostársat megillet, azonban a jogi személyek vonatkozásában – az egyszemélyi tagsággal rendelkező szervezetek kivételével – az egyes tagoknak nincs lehetősége önállóan, az egész szervezet felett ilyen jellegű „hatalom” gyakorlására a többi tagtól függetlenül. Közös tulajdon esetén a dolog feletti tulajdonjog a tulajdonostársak között eszmei hányadok szerint oszlik meg, a jogi személyek vonatkozásában ezen eszmei hányadok mértékének a meghatározása nem jelölhető meg pontosan, ugyanis még a vagyoni hozzájárulások aránya sem ad minden esetben egzakt képet

⁵⁵ LENKOVICS (2014): *i. m.* 111.

⁵⁶ PAPP (2014a): *i. m.* 368.

⁵⁷ Ptk. 5:73. § (1) bek.

⁵⁸ FÁBIÁN (2015): *i. m.* 84.

a jogi személyben fennálló tényleges belső viszonyokról, a szervezet tényleges működésére való ráhatás lehetőségéről, ez kiemelten igaz a gazdasági társaságok esetén. Egyetértünk Menyhárd Attilával abban, hogy a közös tulajdon és a jogi személy között az egyik legfőbb elhatárolási pont, hogy a tulajdonostársak között létrejövő tulajdonközösség nem hoz létre a tagoktól elkülönült jogi személyiséggel rendelkező jogalanyt, illetve a tulajdonközösség nevében eljáró személy eljárásával a tagok számára szerez jogokat és kötelezettségeket, ezzel szemben a jogi személy képviselője eljárásának következményeként a jogi személy válik jogosulttá, illetve kötelezetté,⁵⁹ így álláspontunk szerint a jogi személy nem tekinthető a tagok közös tulajdonának sem.⁶⁰

Összegzés

A tanulmány céljaként a tulajdonjog szabályainak a jogi személyek vonatkozásában történő értelmezhetőségének és alkalmazhatóságának megállapítását tűztük ki, ennek érdekében röviden vizsgáltuk, hogy jogi személy lehet-e a tulajdonjog közvetett tárgya, a tulajdonjog egyes részjogosítványai azonosíthatóak-e a tagot megillető jogosultságokkal, egyáltalán van-e olyan tulajdonszerzési mód, amellyel a szervezeteken tulajdont lehet szerezni, valamint mennyiben tekinthető a jogi személy a tagok közös tulajdonának. A vizsgálat nem volt átfogó, így csak az általunk önkényesen kiválasztott részelemek kapcsán tett megállapításokra támaszkodhatunk, azonban álláspontunk szerint azok alapján is kijelenthető, hogy a tulajdonjog jogintézményei nem értelmezhetőek a jogi személyek kapcsán, amiből következik, hogy ezeken a jogalanyokon (sem) jöhet létre és állhat fenn tulajdonjog. Így pontatlan és nem célszerű a jogi személy tulajdonosairól és tényleges tulajdonosairól, valamint köztulajdonban álló gazdasági társaságokról, illetve ezekhez hasonló személyekről és jogintézményekről beszélni és rendelkezni. Ezzel párhuzamosan felmerül a Petőfi által már 1848-ban – igaz, nem a jogi személyek kapcsán – feltett kérdés: „*Minek nevezzetek?*”, azaz mely kifejezésekkel lehetne helyesen megragadni a fenti jogintézmények tartalmát. Ennek a meghatározása, azaz dogmatikailag helytálló terminusok alkotása elsődlegesen a jogalkotó feladata, aki ennek részben eleget is tett, hiszen többek között a Ptk. – a Bevezetőben említett kivétellel – következetesen és helyesen a jogi személyek tagjairól és alapítóiról rendelkezik, más esetekben, így például a tényleges tulajdonosok, valamint a köztulajdonban álló gazdasági társaságok kapcsán szintén célszerű lenne a pontos kategóriák kialakítása, így utóbbi esetben az állami és helyi önkormányzati részvétellel működő gazdasági társaságok kifejezés használata.⁶¹

⁵⁹ MENYHÁRD (2014): i. m. 1033.

⁶⁰ Ezzel ellentétes álláspontot fogalmaz meg Sándor István, aki a társasági tulajdont a közös tulajdon sajátos alakzatának tekinti. Lásd SÁNDOR István (2014): A tulajdonjog. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. II. kötet. Budapest, Opten. 592.

⁶¹ A kifejezés következetes használatát lásd többek között az alábbi műben: AUER Ádám (2015): *Corporate Governance – Állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Irodalom

- AUER Ádám (2015): *Corporate Governance – Állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek*. Budapest, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem.
- AUER Ádám (2016): A diszpozitivitás jelentősége a társasági jogban. *Magyar Jog*, 63. évf. 7–8. sz. 395–404.
- AUER Ádám – BAKOS Kitti – BUZÁSI Barnabás – FARKAS Csaba – NÓTÁRI Tamás – PAPP Tekla (2011): *Társasági jog*. Szeged, Lectum.
- BALÁSHÁZY Mária (2008): *Belső viszonyok a magyar korlátolt felelősségű társaság társasági szerződésében*. PhD-értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- FÁBIÁN Ferenc (2015): *Előadássorozatok a dologi jog köréből*. Budapest, Patrocínium.
- GYÖRI Enikő (2014): A társasági jog megújított szabályozásának értelmezési kérdései. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 9. sz. 3–8.
- KISFALUDI András (2013): A jogi személyek szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közlemény*, 68. évf. 7–8. sz. 333–342.
- KOLOSVÁRY Bálint (1942): A dologi jog általános tanai. In SZLADITS Károly szerk.: *A magyar magánjog – Dologi jog*. Budapest, Grill. 6–55.
- LENKOVICS Barnabás (2014): *Dologi jog*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó.
- MENYHÁRD Attila (2010): *Dologi jog*. Budapest, ELTE Eötvös.
- MENYHÁRD Attila (2014): A tulajdonjog. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. I. kötet. Budapest, Wolters Kluwer. 925–1059.
- PAPP Tekla (2013): „Jogi és lényegi személyiség” – a grosschmidi jogi személy kategória elemzése a hazai jogfejlődés tükrében. In PAPP Tekla: *Opuscula Civilia – Magánjogi láttelet*. Szeged, Lectum. 55–65.
- PAPP Tekla (2014a): A jogi személy általános szabályai. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten.
- PAPP Tekla (2014b): Vázlatos áttekintés a jogi személyről az új Polgári Törvénykönyv alapján. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2. sz. 150–159.
- PETRIK Ferenc (2014): A tulajdonjog. In WELLMANN György szerk.: *Dologi jog – Az új Ptk. magyarázata IV/VI*. Budapest, HVG-ORAC.
- PRUGBERGER Tamás (1997): *A jogalanyiség, a dologi jog és a kötelmi jog kapcsolatának funkcionális elmélete*. Szombathely, Savaria University Press.
- SÁNDOR István (2014): A tulajdonjog. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. II. kötet. Budapest, Opten. 501–627.
- SÁRKÖZY Tamás (2013): *Szervezetek státuszja az új Ptk.-ban*. Budapest, HVG-ORAC.
- SÁRKÖZY Tamás (2015a): Még egyszer a Ptk. jogi személy könyve állítólagos diszpozitivitásáról. *Gazdaság és Jog*, 23. évf. 11. sz. 8–13.
- SÁRKÖZY Tamás (2015b): Személy – személyiség a jogban, különös tekintettel a szervezetek perszonifikálására. In SÁRKÖZY Tamás: *Gazdasági civiljog – Kormányzástan – Sportpolitika*. Budapest, HVG-ORAC. 55–73.
- SZEGEDI András (2011): A jogi személyek rendszere. *Jog – Állam – Politika*, különszám.
- VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula (1965): *Magyar polgári jog I*. Budapest, Tankönyvkiadó.

Jogszabályok, joggyakorlat

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1992. évi LV. törvény az állam vállalkozói vagyonára vonatkozó törvényekkel összefüggő jogszabályok módosításáról

2000. évi C. törvény a számvitelről

2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról

2006. évi X. törvény a szövetkezetekről

2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról

2009. évi CXXII. törvény a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről

2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról

2013. évi törvény a Polgári Törvénykönyvről

Csongrád Megyei Bíróság 1.Gf.40.116/1999/3.

Csongrád Megyei Bíróság 1.Gf.40.134/1999/3.

Fővárosi Bíróság 6.G.40.132/2002/13.

Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégium 2/2005. (VI. 17.) számú kollégiumi ajánlás

Barzó Tímea¹

A gyermek érdekének védelmét erősítő családjogi alapelv érvényesülésében felmerülő ellentmondások

A gyermeki jogokat érintő nemzetközi dokumentumok

Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata (1948) deklarálja az anyaság és a gyermekkor támogatásához való jogot, kibővítvé ezzel az emberi jogok klasszikus katalógusát.

A *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* (1966) is rendelkezik arról, hogy a házasság felbontása esetén milyen intézkedéseket kell tenni a gyermekek védelme érdekében (23. cikk). A *Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának* (1966) 10. cikke tartalmaz családjogi vonatkozású rendelkezéseket, amelyek szerint a lehető legszélesebb körű védelmet és segítséget kell nyújtani a családnak, különösen a családalapítás tekintetében és addig, amíg a család felelős az eltartott gyermekek gondozásáért és neveléséért.

A *Gyermekek jogairól szóló New York-i egyezmény* (1989) az első átfogó nemzetközi dokumentum, amely a gyermekek jogaival és védelmével foglalkozik.² Az Egyezmény célja különleges védelem és támogatás biztosítása a gyermek szellemi és fizikai érettségének hiánya miatt, továbbá annak elősegítése, hogy a gyermek felkészüljön az önálló élet vitelére.

Az Egyezmény az alábbi csoportosításban tartalmazza a gyermek jogait:

- *A polgári és politikai jogok.* Például tiszteletben kell tartani a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy *személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével*, kivéve, ha ez a gyermek legjobb érdekeivel ellenkezik.
- *A gazdasági, szociális és kulturális jogok.* Ilyenek például a szülők közös felelőssége a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért. A gyermeknek a lehető *legjobb egészségi állapothoz, szociális biztonság*hoz való joga, valamint hogy orvosi ellátásban és gyógyító nevelésben részesülhessen.
- *A gyermek speciális védelme a családban és a társadalomban.* Például meg kell akadályozni a gyermekek *törvényellenes külföldre utaztatását* és ott-tartását,

¹ Egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet. Intézeti tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

² Magyarország az egyezményt 1990. március 14-én írta alá, és az Országgyűlés a 46/1991. (IX. 15.) országgyűlési határozata alapján 1991. október 7-én megerősítette. November 22-én az 1991. évi LXIV. törvénnyel az egyezmény kihirdetésre került.

vagy hogy a gyermekeket meg kell védeni az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától.

- *Gyermekvédelem a gyermekek speciális csoportjai tekintetében.* Ezen rendelkezések tartalmazzák az állam beavatkozását a szülői felügyelet gyakorlásába, továbbá az örökbe fogadott, a fogyatékos és a kisebbséghez tartozó gyermekekre vonatkozó szabályokat és elveket.
- *Gyermekvédelem rendkívüli helyzetekben.* Ezek a pontok a fegyveres konfliktus során szükséges védelemről és a menekült gyermekek helyzetéről szólnak.

Az egyezmény szól az ellenőrző szerv – *Gyermek Jogainak Bizottsága* – felállításáról, amely a kormányok kötelezően benyújtott jelentéseit vizsgálja. Magyarország először 1996-ban nyújtott be jelentést. A részes államok egyébként az első jelentést követően ötévente kötelesek ismét jelentéssel szolgálni az egyezményben elismert jogok érvényesüléséről.

Az egyezmény érvényesülését segíti az *Egyesült Nemzetek Szervezetének Gyermekalapja (UNICEF)* is. A Gyermekjogi Egyezmény új fakultatív jegyzőkönyve a gyermekek panasztételi eljárásáról szól, amely Jegyzőkönyv 2014 áprilisában lépett hatályba.³

Az Orvosok Világszövetsége 50. világkonferenciáján, 1998 októberében fogadták el a *gyermekeket egészségügyi ellátásuk során megillető jogokról szóló Ottawai Deklarációt*. A Deklaráció általános elvként mondja ki, hogy minden gyermeknek alapvető joga van az élethez és ahhoz, hogy elérhetőek legyenek számára az egészségmegőrzéshez, a betegségek megelőzéséhez, a kezelésekhöz és a rehabilitációhoz szükséges feltételek. El kell kerülni továbbá a szükségtelen diagnosztikai procedúrákat, kezeléseket és kutatásokat a gyermekek egészségügyi ellátása során. Fel kell számolni a gyermekbántalmazás különböző formáit.⁴

A szülői felelősséggel (a gyermek személyével és vagyonával) és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről szóló, *Hágában 1996-ban kelt Egyezményt* pedig a 2005. évi CXL. törvény hirdette ki. Az egyezmény szerint a gyermekek személyével és vagyonával kapcsolatos intézkedések meghozatalára alapvetően a *gyermek szokásos tartózkodási helye* szerinti államnak van joghatósága.

Az *Európai Unió Alapjogi Chartája* (2000) értelmében a gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik, az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni. A hatóságokat és a magánintézményeket a gyermekekkel kapcsolatos tevékenységük során a gyermek érdeke kell, hogy vezérelje elsődlegesen. Minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkét szülőjével rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, kivéve, ha ez az érdekeivel ellentétes.⁵

Az Európai Bizottság 2011 februárjában elfogadta az *Európai Unió gyermekjogi ütemtervét*, amely tartalmazza a *gyermekbarát igazságszolgáltatás* rendszerét, amelynek garanciáit hazánkban a 2012. évi LXII. törvény iktatta a büntető, illetve a polgári eljárásjogba.

³ FILÓ Erika (2015): A gyermeki jogokról általában. In SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes szerk.: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC. 25–26.

⁴ BARZÓ Tímea (2008): A gyermekek jogainak érvényesülése az egészségügyben – különös tekintettel az Ottawai Deklaráció alapelveire (1. rész). *Családi Jog*, 6. évf. 3. sz. 12–17.

⁵ 24. cikk (1)–(3) bekezdés.

A gyermeki jogokat biztosító hazai szabályozásban rejlő ellentmondások

Az Alaptörvényben érvényesülő, „szűken” értelmezett család védelme

Az Alaptörvény maga is kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a *megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz*. A szülőknek pedig joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni, ami magában foglalja gyermekük taníttatását is.⁶

Az Alaptörvény eredeti, házasság és család védelmét deklaráló L) cikke szerint „Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját.” Az Alaptörvény negyedik módosítása azonban kiegészítette ezt a cikket, kifejezésre juttatva, hogy *a családi kapcsolat alapjának a házasságot és a szülő-gyermek viszonyt* tekinti.⁷ A szülő-gyermek kapcsolat alapja leggyakrabban a leszármazás, azonban ilyen kapcsolatot keletkeztet a vér szerinti leszármazáson felül az örökbefogadás, illetve az örökbefogadó gyámság is. Az Alaptörvény negyedik módosításának célja az volt, hogy megerősítse a társadalmi alapintézménynek minősülő család alaptörvényi szintű védelmét a történelmi hagyományoknak megfelelően. A férfi és nő közötti, önkéntes elhatározáson alapuló érzelmi és gazdasági életközösségek közül tehát az Alaptörvény a *házasság* intézményének védelme mellett kötelezte el magát, amely egyben alaptörvényi szinten zárta le az egyenműek házasságkötésének elismerése körüli vitát.⁸ A negyedik Alaptörvény-módosítással egyben alkotmányos rangra emelkedtek azok a szabályok, amelyek értelmében a családi kapcsolat alapja a házasság, valamint a szülő-gyermek viszony. Az Alaptörvény ezzel – többek között – az *ügynevezett de facto élettársi kapcsolatot sem ismeri el családként még akkor sem, ha abból gyermek is születik*. Ez utóbbi esetben a szülők mindketten a közös gyermek családjának tekintendők, de egymás viszonylatában a családi kapcsolat nem állapítható meg. Ez a szemlélet jól tetten érhető a de facto élettársi kapcsolat Polgári Törvénykönyvben rögzített szabályozása során is, amelynek minden logikát nélkülöző elhelyezése a későbbiekben kerül részletezésre. A család fogalmába – a negyedik Alaptörvény-módosítás előtti szövegezés szerint – azonban beletartozott a házasságon alapuló család mellett a *szociológiai értelemben vett család* is, ami az ilyen közösségben élő gyermekek számára így azonos biztonságot és védelmet jelentett. Sajnálatos módon azonban ez a „házasságközpontú” szemlélet, ha közvetlenül nem is, de közvetett módon mégis hátrányos megkülönböztetést eredményez a gyermekek között annak függvényében, hogy azok házasságból vagy alkalmi kapcsolatból, illetve de facto élettársi kapcsolatból születtek. Említést érdemel még, hogy

⁶ Alaptörvény XVI. cikk.

⁷ Alaptörvény „L” cikk (1) bek.: „Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”

⁸ SCHANDA Balázs (2012): A jog lehetőségei a család védelmére. *Iustum Aequum Salutare*, 8. évf. 2. sz. 84–85.

több *alkotmánybírósági határozat* is született az Alaptörvényben is biztosított gyermeki jogok érvényesülése érdekében.⁹

A családvédelmi törvényben érvényesülő sajátos „családvédelem”

A kiskorú gyermek érdekének védelme 1995 óta a családjogi törvény¹⁰ (a továbbiakban: Csjt.) alapvető céljai között is szerepelt. A Csjt.-nek az 1995-ös módosítása több, más lényeges változást is hozott annak érdekében, hogy a gyermek mint autonóm személyiség számára biztosítsa az aktív részvétel lehetőségét a sorsát érintő kérdések eldöntésében. Az 1995-ös módosítás valamennyi, a gyermekkel összefüggő jogviszony elsődleges rendező elvévé a gyermeket tette akkor, amikor kimondta, hogy a törvény alkalmazása során *mindenkor a gyermek érdekére figyelemmel*, jogait biztosítva kell eljárni. A módosítás előzménye, hogy hazánk 1991-ben iktatta a magyar jogrendbe az ENSZ Gyermekjogi Egyezményét, amelynek 3. cikke fogalmazza meg az egész dokumentumot átható jogalkotási és eljárásjogi követelményt és alapelvet, a gyermek „legfőbb érdekét” (*the child's best interest*).

Az Egyezmény hatása azonban nemcsak a családjogi törvény módosításában mutatkozott meg a hazai jogalkotásban, hanem abban is, hogy a parlament 1997 augusztusában *gyermekvédelmi törvényt* (1997. évi XXXI. törvény, a továbbiakban: Gyvt.) fogadott el. A törvény II. Fejezete foglalja csokorba a gyermek és a szülő jogait és kötelezettségeit.¹¹

A 2012. január 1-jén hatályba lépett *családvédelmi törvény* (2011. évi CCXI. törvény, a továbbiakban: Cstv.) értelmében a *családban történő nevelkedés* biztonságosabb minden más lehetőséghez képest. A család azonban akkor tölti be szerepét, ha az anya és az apa tartós és szilárd kapcsolata a gyermekek iránti felelősségben teljesedik ki. Gyermekek születése és a családok gyarapodása nélkül nincs fenntartható fejlődés és gazdasági növekedés. A törvény fontos része a *szülők és a gyermekek jogainak és kötelezettségeinek deklarálása*. A kiskorú gyermek szülőjének kötelezettségei között külön is nevesíti a gyermek emberi méltóságának tiszteletben tartását, a gyermekkel történő együttműködés kötelezettségét, a gyermek tájékoztatását az őt érintő ügyekről és kötelezettségekről.

A családban *az anya és az apa* a szülői felelősség alapján – külön törvényben foglalt eltéréssel – *azonos kötelezettségekkel és jogokkal bír*. A szülő köteles és egyben jogosult is arra, hogy kiskorú gyermekét családban gondozza, felelősen nevelje, és a gyermeke testi, szellemi, lelki és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket, valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájutását biztosítsa. A szülő köteles a *gyermekre tekintettel kapott támogatást a gyermek gondozására, nevelésére fordítani*. A kiskorú gyermek szülője jogosult arra, hogy a gyermeke felelős nevelését segítő ellátásokról tájékoztatást, neveléséhez segítséget kapjon. A szülő jogszabályban meghatározott módon és kivéte-

⁹ 14/2014. (V. 13.) AB határozat, amely kimondta, hogy a közös háztartásban, együtt nevelt gyermekek után azonos mértékű családi pótlék járjon akkor is, ha az őket nevelő szülők házasságban, és akkor is, ha élettársi kapcsolatban élnek egymással. A kötelező védőoltások kérdésével foglalkozott az Alkotmánybíróság a 39/2007. (VI. 20.) AB számú határozatában. Lásd még a 995/B/1990. AB határozatot.

¹⁰ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

¹¹ Gyvt. 9. §.

lekkel – kiskorú gyermek esetén a saját szükséges tartásának korlátozásával is – köteles a gyermeke tartására.¹²

Mindenképpen említést érdemel azonban, hogy a családvédelmi törvény 7. § (1) bekezdése eredetileg úgy fogalmazott, hogy a család alapja kizárólagosan egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokoni kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság lehet. A 43/2012. (XII. 20.) AB határozat azonban megállapította, hogy a törvény e pontja Alaptörvénybe ütközik. A testület megítélése szerint a törvényhozó a családvédelmi törvényben úgy élt egy Alaptörvényben nevesített intézmény – alacsonyabb jogforrási szinten történnő – újradefiniálásának lehetőségével, hogy az ilyen szűken meghatározott családdefiníció mellett még ettől elkülönítve, esetleg más elnevezéssel sem törekedett felsorolni azokat a törvény által elismert *egyéb társas együttélési formákat*, amelyeket az állami intézményvédelmi kötelezettségből fakadóan ugyanazoknak a támogatásoknak kell megilletniük, amelyek a családokat megilletik. Ha a törvényhozó azt a megoldást is választja, hogy absztrakt jogszabályi fogalommeghatározással egy általa választott életközösségi formát ki kíván emelni és mintául állítani, az intézményvédelmi kötelezettségből fakadóan akkor is *köteles a törvény által elismert egyéb társas együttélési formáknak is megegyező szintű védelmet garantálni*.¹³

Az Alkotmánybíróság döntése értelmében, ha a jogalkotó a családokra nézve kíván jogokat és köteleességeket megállapítani, akkor azoktól a személyektől, akik a családalapítást a házasságkötést megelőző vagy mellőző más tartós érzelmi és gazdasági életközösségben kívánják megvalósítani, a már megadottakhoz képest *jogokat nem vonhat vissza, a társ-kapcsolati forma meglévő védelmi szintjét nem csökkentheti*, és különösen a gyermekek legfőbb érdeke szempontjából az intézményvédelmi kötelezettségét azonos módon kell érvényre juttatnia. Ezzel összefüggésben az Alaptörvényből fakadó követelmény az is, hogy *a házasságot és a családot érintő intézményvédelmi kötelezettség nem eredményezheti a gyermekek bármilyen, közvetlen vagy közvetett jellegű hátrányos megkülönböztetését* azon az alapon, hogy szüleik házasságban vagy más típusú életközösségben nevelik őket.

Tehát a család fogalmába – a negyedik Alaptörvény-módosítás előtti szövegezés szerint – beletartozott a védelem szempontjából a házasságon alapuló család mellett a *szociológiai értelemben vett család* is. A grémium elsősorban a jogforrási szintet figyelembe véve állapította meg 2012 végén a családvédelmi törvény családot definiáló szakaszainak az Alaptörvény-ellenességét, hiszen akkor csupán a családvédelmi törvényben, tehát alacsonyabb jogforrási szinten szerepelt a család házasságon alapuló kapcsolatának meghatározása. Az ellentétet az Alaptörvény negyedik módosítása oldotta fel, amelyben az Alaptörvény idézett L) cikk (1) bekezdése kiegészült azzal a mondattal, miszerint a „*családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony*”. Ez a fajta meghatározás azonban – mint

¹² Cstv. 9–10. §.

¹³ Az Alaptörvény L) cikkéből ugyanis nem következett az, hogy például az egymás gyermekeiről gondoskodó és őket felnevelő élettársakra, a közös gyermeket nem vállaló, vagy olyan különmemű élettársakra, akiknek egyéb körülmények miatt közös gyermeke nem lehet (így például az idősebb vagy meddő, egymással életközösségben élő személyekre), az özvegyekre, a testvérükről vagy testvérük, esetleg más rokonuk gyermekéről gondoskodó személyekre, az unokájukat felnevelő nagyszülőkre, a nem egyenes ági idősebb rokonairól gondoskodó személyekre és számos más, a tágabb, dinamikusabb szociológiai családfogalomba beletartozó, azonos célra irányuló, kölcsönös gondoskodáson alapuló, tartós érzelmi és gazdasági életközösségre ne vonatkozna ugyanúgy az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége, nevezze ezeket bárhogyan is a törvényhozó.

ahogyan arról korábban már volt szó – kirekeszti a család fogalmából és így közvetve a családvédelemből is a de facto élettársi kapcsolatban élő személyeket, és ezzel az ott élő gyermekeket is, ami jól megfigyelhető a de facto élettársi kapcsolat Polgári Törvénykönyvében betöltött helyén és szerepén is. A Ptk. törvényszövege mehökkentő módon a de facto élettársi kapcsolat szabályait egyszerűen kettévágta, ráadásul oly módon, hogy az *élettárs fogalma és annak vagyoni jogi következményei a Kötelmi Jogi Könyv Egyes szerződések részébe* (a Ptk. Hatodik Könyvébe), míg az *élettársi tartás és lakáshasználat szabályozása a Családjogi Könyvbe* (Negyedik Könyv VII. Cím) került *Az élettársi kapcsolat családjogi hatásai* címmel. Az élettársi kapcsolathoz kizárólag akkor fűződhetnek családjogi hatások – élettársi tartás és lakáshasználati jog –, ha az élettársak *legalább egyéves életközösségből közös gyermek születik*.¹⁴ Ha tehát az élettársaknak nincs közös gyermeke, hiába éltek bármilyen hosszú ideig együtt, nevelték egyikük vagy mindkettőjük gyermekeit, vezettek közösen háztartást, működtek közre a másik vállalkozásában, az említett családjogi joghatások nem léteznek. Kőrös András véleménye szerint megkérdőjelezhető, hogy ez a fajta szemlélet és hozzáállás mennyiben áll összhangban a Családjogi Könyv 4:4. §-ának a gyengébb fél védelmét kimondó alapelvével.¹⁵ Az is elmondható, hogy a kötelmi jogi és a családjogi hatások nincsenek következetesen szétválasztva, azok összefonódnak, mint ahogy a valóságban sincs kétféle – szerződéses vagy családjogi – élettársi kapcsolat sem. A közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben való együttélés házasság nélkül is családi kapcsolatot teremt, vagy legalábbis sokkal inkább a családi kapcsolat, mint a polgári jogi társasági szerződés jegyeit viseli, és éppen ezért ennek jogkövetkezményeit sem lehet mesterségesen kettébontani.

A gyermek érdeke

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye 3. cikke az egész dokumentumot meghatározó alapvető szemléletet fogalmaz meg: mi szolgálja a gyermek érdekét a legjobban (*the child's best interest*). Azt, hogy mit is jelent ez az elvárás, az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága által 2013-ban elfogadott 14. számú Átfogó Kommentár tölti ki tartalommal.¹⁶ Eszerint a *gyermek „legfőbb érdeke”* három elemből áll.

- Egyrészt a gyermek *alanyi joga arra*, hogy eltérő érdekek esetében az ő legfőbb érdekét elsődleges szempontként értékeljék és vegyék figyelembe egy gyermeket érintő valamennyi konkrét ügy elbírálásakor. Ez a jog a részes államokra vonatkozó kötelezettséget tartalmaz, amely közvetlenül alkalmazandó és a bíróságon is számon kérhető.
- Másodszor *alapvető értelmezési alapelv*, azaz, ha egy jogi rendelkezés többféle képpén is értelmezhető, azt a jogértelmezést kell alapul venni, amely a leghatékonyabban és várhatóan a legsikeresebben szolgálja majd a gyermek legfőbb érdekét.

¹⁴ KRISTON Edit (2014): Az élettársi kapcsolatok szabályozása az új Ptk. tükrében. *Advocat*, 1–2. sz. 35–40.

¹⁵ KÖRÖS András (2013): Alapelvek. In KÖRÖS András szerk.: *Polgári Jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata III/VI.* Budapest, HVG-ORAC. 8.

¹⁶ FILÓ (2015): *i. m.* 35.

- Végül *eljárási szabály* is, mivel amikor egy gyermeket érintő döntést kell hozni, a döntéshozatali folyamatban értékelni kell a döntésnek az érintett gyermekre gyakorolt lehetséges hatásait, amelyeket az erről szóló határozat indoklásában részletezni szükséges.

A CSJK-ban¹⁷ rögzített családjogi alapelv azonban *nem a gyermek „mindenek felett álló érdekét”* fogalmazza meg, hanem a gyermek érdekének és jogainak fokozott védelméről szól. A gyermek ugyanis a családi közösség tagja, így nem lehetséges mindig és minden esetben csak és kizárólag az ő érdekeit figyelembe venni, hanem sok esetben a család többi tagjának az érdekeit és viszonyait is mérlegelni kell. Például a gyermektartásdíj összegének vagy a szülői felügyeleti, illetve kapcsolattartási jog gyakorlásának megállapításánál a gyermek érdekeinek (indokolt szükségleteinek) messzemenő figyelembevétele mellett a szülők – személyes és vagyoni – viszonyainak a vizsgálata is elengedhetetlen.¹⁸ Az alapelv részét képezi a *házasságon kívül született gyermek egyenjogúságának a követelménye* is.

A gyermeki jogokat több területen is igyekszik biztosítani a Ptk.:

- A törvényes képviselőnek a kiskorú személyét és vagyonát érintő jognyilatkozata megtétele során az *ítélőképessége birtokában lévő cselekvőképtelen*, valamint a korlátozott cselekvőképességű kiskorú *véleményét* figyelembe kell vennie.¹⁹ Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke írja elő, hogy az *ítélőképessége birtokában lévő gyermek* számára biztosítani kell a jogot arra, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét. A gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe is kell venni. Ezen jogosítvány érvényesülése érdekében lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.²⁰ Annak megítélése, hogy *egy gyermek rendelkezik-e itélőképességgel*, egy rendkívül összetett kérdés: köthető-e meghatározott életkorhoz, s ha nem, akkor vajon létezik-e olyan – például pszichológiai – módszer, amellyel az itélőképesség megléte vagy hiánya meghatározható. A 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (a továbbiakban:

¹⁷ Ptk. Negyedik Könyv. Családjog.

¹⁸ KÓRÖS (2013): i. m. 28.

¹⁹ Ptk. 2:12. § (1)–(4) bek.; 2:14. § (1) és (3) bek.

²⁰ Az Európai Unió Tanácsának a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelete (Brüsszel II. Rendelet) 11. cikkének második bekezdése is úgy rendelkezik, hogy „az 1980. évi Hágai Egyezmény 12. és 13. cikkének alkalmazásakor biztosítani kell, hogy a gyermek lehetőséget kapjon az eljárások során történő meghallgatásra, kivéve, ha ez a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt nem tűnik célszerűnek”. A Brüsszel II. Rendelet nem definiálja a gyermek fogalmát, mivel azonban a Hágai Egyezmény 4. cikke alapján az Egyezmény nem alkalmazható, ha a gyermek betölti a 16. életévét, a Brüsszel II. Rendelet 11. cikke is csak a 16 éven aluliakra vonatkozik. A Brüsszel II. Rendelet 23. cikke szankcionálja is az erre irányuló kötelezettség megszegését, amikor kimondja, hogy „a szülői felelősségre vonatkozó határozat nem ismerhető el, amennyiben [...] – sürgős eseteket kivéve – a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására, megsértve ezzel annak a tagállamnak az eljárási alapelveit, ahol az elismerést kérik”. BUCSI ÁGNES (2011): A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. rész. *Családi Jog*, 9. évf. 2. sz. 19.

Gyer.) szerint az *ítélőképessége birtokában lévő gyermek* az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni. A fogalom meghatározás ellenére a gyakorlatban komoly problémát jelent az eljárásban érintett gyermek ítélőképességének megítélése, amely képességgel a bíróság, illetve az eljáró gyámhatóság gyakran nem rendelkezik.²¹

- A szülő köteles a gyermekét az őt érintő döntésekről *tájékoztatni*, illetve az ítélőképessége birtokában lévő gyermeke *véleményét kikérni* és azt – a gyermek korára, érettségére tekintettel – figyelembe is venni.²²
- A 4:171. § (4) bekezdés a bíróság számára írja elő, hogy indokolt esetben, vagy ha azt a gyermek maga kéri, *hallgassa meg őt akár közvetlenül, akár pedig szakértő útján*. A tizennegyedik életévét betöltött gyermek esetében szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés pedig – főszabály szerint – csak egyetértésével hozható. (Kivétel természetesen, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti.)

Szintén a Ptk. rögzíti, hogy a *gyermeknek joga*, hogy külön élő szülőjével személyes és közvetlen *kapcsolatot tartson fenn*.²³ A nem megfelelő szülői magatartást szankcionálja a törvény a *szülői felügyelet megszüntetésének* pontosan meghatározott eseteiben.

A Kúria egy eseti döntésében kifejtette, hogy az alapelvi rendelkezések közvetlen alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a jogvita elbírálását szolgáló részletszabály egyedüli alkalmazásán alapuló döntés a gyermeki érdekekkel ellentétes eredményre vezetne. Miután a gyermeki érdeket elsősorban önmagukban a részletszabályok és ezek alkalmazása biztosítja, azt is a részletszabályok teszik lehetővé, hogy a gyermeki érdekekkel ellentétes szülői magatartás a polgári jog és ezen belül a családjog keretei között is megfelelő értékelést nyerjen.²⁴

A gyermek saját családban nevelkedéséhez fűződő joga

A gyermek saját családban nevelkedéséhez fűződő joga megjelenik mind a *családvédelmi törvény*, mind pedig a *gyermekvédelmi törvény* rendelkezései között. A családvédelmi törvény elvi éllel rögzíti, hogy a kiskorú gyermeknek joga van a *saját családi környezetben* történő nevelkedéshez, továbbá ahhoz, hogy segítséget kapjon személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez. A törvény szerint a kiskorú gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját testi, lelki és szellemi fejlődése érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A kiskorú gyermeket *kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség* miatt nem szabad családjától elválasztani. Az állam kötelessége, hogy

²¹ Lásd részletesebben ÁDÁMKÓ Viktória (2015): Az ítélőképesség birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása – különös tekintettel a gyermekelhelyezésre. *Családi Jog*, 13. évf. 3. sz. 10–16.

²² Ptk. 4:148. §.

²³ Ptk. 4:178. §.

²⁴ BH 2013. 17.

ilyen esetben a kiskorú gyermek családon belüli ellátásának feltételeit szükség szerint biztosítsa. A családjától elválasztott kiskorú gyermeknek a *legrövidebb időn belül vissza kell kerülnie családjához*, ha ennek törvényben meghatározott feltételei teljesülnek. Ennek érdekében az állam minden szükséges intézkedést köteles megtenni.²⁵ A *gyermekvédelmi törvény* hasonlóan rendelkezik.²⁶

Ezek a szabályok azonban a magánjogban (is) elvi jelentőségű tételek. Ezért a törvény – annak kiemelése mellett, hogy a családi viszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek – a gyermeknek a *saját családjában való nevelkedéséhez*, illetve ha ez nem valósítható meg, lehetőleg *családi környezetben* való felnövekedéséhez és ebben az esetben is *korábbi kapcsolatai megtartásához való jogát* szükségesnek látja a Családjogi Könyv elején rögzíteni.²⁷

Ezen alapelv szellemében gyermeket *harmadik személynél elhelyezni* és ezzel megszokott családi környezetéből kiemelni csak akkor lehet, ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a *gyermek érdekét veszélyezteti*, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ilyen esetben is azonban a bíróság a gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében, a gyermek érdekeinek megfelelően már korábban részt vett. Ezzel is biztosítani kívánja a jogalkotó a családi környezet részbeni meglétét.

Szintén az alapelv maradéktalan biztosítása érdekében a gyámhatóság a gyermeket csak igen *szigorú feltételek fennállása mellett emelheti ki a családból és veheti nevelésbe*. Ilyen eset például, ha a gyermek számára családbafogadó gyám rendelésére nem kerülhet sor, és

- a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelemben vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható, vagy
- a szülő vagy mindkét szülő szülői felügyeleti jogának megszüntetése iránt a gyámhatóság pert indított, illetve a szülő vagy mindkét szülő szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, vagy
- a szülő vagy mindkét szülő elhalálozott, vagy
- a gyermeknek más okból nincs szülői felügyeletet gyakorló szülője.²⁸

A gyakorlatban a gyámhivataloknak rendkívül nehéz megítélni egy adott helyzetben, hogy a kiskorút ért veszélyeztetettség eléri-e azt a fokot, ami a családból való kiemelést indokolja. A médiában gyakran szárnyra kap a hír, miszerint a gyámhivatal embertelen körülmények között élő gyermekek veszélyeztetettsége esetén nem lépett fel egyáltalán vagy kellő időben és hatékonysággal, ami akár tragikus véget is ért. Más esetekben pedig arról ír a sajtó, hogy a gyámhivatal indokolatlanul szigorú intézkedés alkalmazásával egy szerető családból emelte ki az azóta pszichés problémákkal küzdő kiskorú gyermeket, ami felháborító. A családból való kiemelés kivételességének igénye és a nem kizárólag anyagi veszélyeztetettség

²⁵ Csvt. 13. §.

²⁶ Gyvt. 7.§ (1) bek.

²⁷ VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (2014): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. I. kötet. Budapest, Wolters Kluwer. 632–633.

²⁸ Gyvt. 78. § (1) bek.

állapotában lévő gyermek „megmentése és családból történő kiemelése” iránti kötelezettség egymással ellentétes követelmények, amelyek közötti „középút” megtalálása rendkívül nehéz és a gyermekvédelmi ellátórendszer minden szereplőjére komoly terhet róó feladat.

A gyermek korábbi családi kapcsolatainak fenntartásához fűződő joga

Az úgynevezett váltott elhelyezés alkalmazása mint a gyermek legfőbb érdeke?

A CSJK szintén alapelvként rögzíti a gyermek *korábbi családi kapcsolatainak fenntartásához fűződő jogát*, amelyet csak törvényben meghatározott esetben, a gyermek érdekében és kivételesen lehet korlátozni.

A szülők különválását követően is fennmaradó *közös szülői felügyelet* jogilag mindkét szülőnek egyenlő jogokat és kötelezettségeket jelent a közös kiskorú gyermekük vonatkozásában. Ez azonban legtöbbször nem jár az azzal a következménnyel, hogy a gyermek mindkét szülő háztartásában él, hanem gyakran csak az egyik szülő otthona van megjelölve a gyermek lakóhelyeként, míg a másik szülővel kevésbé szoros a gyermek kapcsolata. A közös szülői felügyeletben megegyező szülők köthetnek olyan megállapodást, illetve a bíróság jóváhagyhatja a szülők olyan tartalmú megállapodását, amely szerint a *gyermek felváltva lakik azonos vagy megközelítőleg azonos időtartamban az anyánál, majd az apánál (úgynevezett váltott elhelyezés)*. Ilyenkor mindkét szülő érdemben gyakorlatilag teljesen azonos időt tölt a gyermekkel, és mindkét szülő akkor gondoskodik teljes mértékben a gyermekről, amikor nála tartózkodik. Nem ritka egyes európai országokban a három-négy napi váltás, illetve az, hogy a gyermek egy hetet tölt az egyik, majd ugyanannyi időt a másik szülőnél, de vannak olyan országok is, ahol inkább a kéthetente történő váltás vált gyakorlattá. A váltott elhelyezés módot ad arra is, hogy mindkét szülő otthona – felváltva – a gyermek otthonául, lakóhelyéül szolgáljon.²⁹ Első látásra tökéletes megoldásnak tűnik ez a jogintézmény. Előfordulhat azonban, hogy a szülők megegyezése és elégedettsége ellenére a kiskorú gyermek életterének folyamatos változtatása és költöztetése, a „kétotthonos” családmodell a gyermek testi és lelki fejlődését veszélyezteti. Felmerül a kérdés, hogy milyen szempontok vizsgálatára van szüksége a bíróságnak ahhoz, hogy a szülők ilyen tartalmú egyezségét jóváhagyja.

Elsődleges feltétele a váltott elhelyezésnek, hogy *mindkét szülő* nemcsak alkalmas a gyermeknevelésre, de hajlandó is a jövőben ugyanannyi vagy még több időt és energiát fordítani a gyermekeire, mint korábban. Azaz nemcsak „vasárnapi” vagy „hétvégi” szülők kívánnak maradni a gyermek életében. Nem javasolt a váltott elhelyezés abban az esetben, ha a szülők valamelyike képtelen időt szakítani a gyermekkel való foglalkozásra a nála eltöltött idő alatt. Fontos elem lehet a mérlegelésnél, hogy mindkét szülő képes-e nagyjából azonos szinten követni a gyermek iskolai tanulmányait, és ebben segítséget is tud nyújtani a számára.

A *gyermek alkalmassága* is egy jelentős tényező. A specialisták egy része úgy ítéli meg, hogy a kisgyermekek számára hosszú távon kiegyensúlyozatlansághoz vezethet a gyakori elhelyezésváltogatás. Gyengéné Nagy Márta tanulmányában arról számol be, hogy

²⁹ SZEIBERT Orsolya (2012): Együtt a házasság felbontása után is? A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés európai tendenciái. *Családi Jog*, 10. évf. 4. sz. 2–7.

a pszichológusok és pszichiáterek többsége kifejezetten ellenzi csecsemőkorban e lehetőség alkalmazását, de nem kevés szakember hatéves korig is tiltaná. A konkrét esetben dől el, hogy egy adott gyermek esetében szükséges-e az egyenlő súlyú apai és anyai jelenlét, vagy a gyermek érzelmi labilitása kifejezetten már nem bírná el a váltott elhelyezéssel járó állandó környezeti változást. Nyilvánvalóan a megfelelő életkor a szakemberek adott helyzetre vetített véleményének függvényében dönthető el.³⁰ Ehhez kapcsolódó nagyon fontos kérdés a *közös kiskorú gyermekek véleményének* megismerése, hiszen a döntésnek meghatározó jelentősége és hatása lehet a gyermek további életére. Éppen ezért a váltott elhelyezés kérdésében a döntést a szülőknek és a gyermeknek célszerű közösen, vagy legalább a gyermek véleményének, szempontjainak, kérésének figyelembevételével meghoznia.

A gyermek *környezeti állandóságának, biztonságérzetének a megőrzése* mint egyik lényeges szempont szintén érvényre kell jusson a váltott elhelyezés jóváhagyásakor is. Nem mellőzhető ezért annak vizsgálata, hogy a szülők és a gyermek adaptációs képessége megfelelő-e az új helyzet nyújtotta kihívásokhoz. A Code Civil ezért arra ad lehetőséget a bíró számára, hogy *ideiglenes intézkedés* formájában elrendelje a váltott elhelyezés gyakorlását, majd néhány hónapos (általában 3-6) kísérleti időszakot követően dönt az intézmény végleges bevezethetőségéről vagy az elutasításról. Amennyiben a szülők nem tudnak megfelelően, a gyermek érdekében együttműködni az átmeneti időszakban, a bíróság elutasítja az ez irányú kereseti kérelmet.

Volt erre példa hazánkban is.³¹ Pál Szilvia megítélése szerint az ideiglenes intézkedésben szabályozott váltott elhelyezés vagy a kiterjesztett kapcsolattartás tapasztalatai a szülők gyermeknevelési képességének a feltárásához a perben beszerzendő egyéb bizonyítékok mellett talán a legértékesebbek lehetnének a per érdemi elbírálása – a gyermek legjobb érdekét szolgáló döntés meghozatala – szempontjából, ugyanis a szülő-gyermek kapcsolatot működés közben engedi láttatni, mindamellett a tapasztalat a felek számára is kiválóan alkalmas önismereti tréning lehetne. Előfordult ugyanis, hogy a per kezdetén külön élő szülő átgondolatlanul, a gyermeket természetben gondozó szülővel szembeni tartásdíjharcban bevethetőnek vélt fegyverként kérte a gyermek magánál történő elhelyezését, s amikor a bíróság ideiglenes intézkedésében váltott elhelyezési konstrukciót vagy kiterjesztett kapcsolattartást alkalmazott, akkor időközben meggondolta magát, mert rájött, hogy ő maga nem képes és nem is akar hosszabb távon, életvitelszerűen gondoskodni a közös gyermekükről.³²

Szintén nagyon fontos követelmény a *szülők lakóhelyének közelsége*, hiszen nyilvánvalóan elképzelhetetlen egy gyermek állandó utaztatása akár azért, mert még nagyon kicsi, akár az iskolai kötelezettségei miatt.

Ajánlott a megfelelő környezet és körülmények objektív vizsgálata szempontjából fontos bizonyító erővel bíró *környezettanulmány* beszerzése is. Nem biztos ugyanis, hogy egy válást követően mindkét szülő azonnal meg tudja oldani lakhatását, és hogy mindkét szülő azonnal tökéletesen be tud rendezkedni egy a gyermekei kényelmének is mindenben megfelelő lakásban.

³⁰ GYENGÉNÉ NAGY Márta (2006): Arany középút? – a váltott elhelyezés első tapasztalatai Franciaországban. *Családi Jog*, 4. évf. 2. sz. 34–35.

³¹ PÁL Szilvia (2014): „Az otthontalanság otthona” – szófelhők a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról. *Családi Jog*, 12. évf. 1. sz. 12.

³² PÁL (2014): *i. m.* 16–18.

Az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleménye ilyen esetekben szinte nélkülözhetetlen. A gyermek(ek) váltott elhelyezéssel szembeni tiltakozása e megoldás mellőzését indokolja.³³

A váltott elhelyezésnél is gondolni kell a *gyermek szokásos költségeinek szülők közötti megosztásáról*. Érdemes az egyezségben pontosan felsorolni, hogy mely kiadást kötelesek a szülők külön-külön vállalni, ami leginkább az étkezés, a ruházkodás, az egészségügyi kiadások és a különórák díjait foglalja magában. Amennyiben a váltott elhelyezéssel utazási költségek is felmerülnek, annak viseléséről is dönteni szükséges. Természetesen a háztartási költségeket mindig az a szülő viseli, akinél a gyermek éppen tartózkodik. Fontos lehet e körben a precíz megállapodás, mert a szülők között e téren kialakuló új konfliktusok a váltott elhelyezés működésének sikerességét veszélyeztethetik. Ha pedig a szülők jövedelme lényeges eltérést mutat, kiegészítő tartásdíj fizetésével vagy a költségek egyik szülő általi vállalásával hidalható át a különbség.

A kapcsolattartásra jogosult személyek körének bővülése

A gyermekkel való kapcsolattartásra – a *szülőn* kívül – elsősorban a *nagyszülő és a testvér* jogosult. A szülő és a gyermek között fennálló érzelmi kapcsolathoz hasonló kötelék állhat fenn a nagyszülő és az unoka között is. Az alkalmas nagyszülővel fennálló normális kapcsolat ápolása és fenntartása a gyermekre nézve hasznos, hiszen érzelmvilágát tágítja, egyéniségét a nagyszülői gondoskodás és szeretet csak pozitívan befolyásolja. Amennyiben a gyermek tekintetében a nagyszülői kapcsolattartás nem zaklatásszerű, úgy annak biztosítására mindenképpen törekedni kell. A gyermek *szülőjének testvére és szülőjének házastársa* azonban már csak akkor jogosult kapcsolattartásra, ha a szülő és a nagyszülő nem él vagy a kapcsolattartásban tartósan akadályozva van, vagy a kapcsolattartási jogát önhibájából nem gyakorolja. Gyakran előfordul azonban, hogy a szülők házassága valamilyen szülő halálával megszűnik, majd a túlélő szülő későbbi házassága alatt az új házastárs örökbe fogadja a gyermeket. Ilyenkor az elhalt szülők rokonaival a rokoni kapcsolat az új örökbefogadással megszűnik, ami érzelmileg károsan érintheti a kiskorút. Másrészt a hozzátartozókkal szemben is rendkívül méltánytalan lenne, ha az elhalt szülő halálát követően az örökbefogadás joghatásaként a gyermeket is „elveszítenék”. Ezért mondja ki a Családjogi Könyv, hogy az *örökbefogadott gyermek és az elhunyt házastárs (szülő) rokonai között a kapcsolattartási jog az örökbefogadást követően is fennmaradjon*.³⁴

A kapcsolattartásra jogosultak körét a CSJK – a nevezett alapelv mind teljesebb érvényesülése érdekében – kibővíti a *mostohaszülővel* (szülő házastársa), a *nevelőszülővel* (szülő élettársa), a *korábbi gyámmal* és azzal a *szülővel, akinek a gyermekre vonatkozó apasági véleményét a bíróság megdöntötte*, feltéve, hogy a gyermek hosszabb időn keresztül a háztartásukban nevelkedett. A gyermek és az apaként szeretett férfi között kialakult bensőséges kapcsolat egyik napról a másikra történő megszakítása súlyosan károsíthatja a gyermek

³³ FEHÉRNÉ GAÁL Tünde (2016): Gondolatok a kiskorú gyermek véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben – a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbíróságok gyakorlata alapján. *Családi Jog*, 14. évf. 2. sz. 13.

³⁴ Ptk. 4:133. § (2) bekezdés.

lelki fejlődését, érzelmi biztonságát. Különösen fontos lehet ez olyan esetekben, ha az apai vélelem megdőltét követően más férfi nem tölti be az apa helyét a gyermek életében.³⁵

A gyermek *korábbi családi kapcsolatainak fenntartásához fűződő jogát* csak törvényben meghatározott esetben, a gyermek érdekében és *kivételesen lehet korlátozni*. Például a szülő kapcsolattartási jogának szüneteltetését kell elrendelni abban az esetben, ha a szülő a *gyermeket súlyosan bántalmazta*,³⁶ vagy ha a jogosított a jogával a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére *súlyosan visszaél*.³⁷

A *kapcsolattartási jog korlátozása* során a gyámhatóság a kapcsolattartás már megállapított formájának, gyakoriságának vagy időtartamának megváltoztatásáról dönthet, valamint *felügyelt kapcsolattartást* rendelhet el.³⁸

Egy konkrét esetben a szülők kapcsolattartással összefüggő konfliktusa – miszerint az alperes csak több nappal később vitte vissza a gyermeket a gyermeket gondozó szülőhöz – a kiskorú gyermek szempontjából nem alapozta meg a kapcsolattartás korlátozását, mivel a szakértői vélemény szerint a gyermek a kapcsolattartások alatt az alperesnél jól érezte magát, a kapcsolattartási időszakok a gyermekre terhelő hatást nem jelentettek.³⁹

Egy másik ügyben a Kúria hatályában fenntartotta azt a döntést, amely az anyai szüneteltetés iránti kérelemmel ellentétben mégis szabályozta a felperes kapcsolattartását, ugyanakkor ennek során figyelembe vette a kapcsolattartás során tanúsított korábbi felperesi magatartásokat és önálló kapcsolattartási mód helyébe felügyelt kapcsolattartási módot állapított meg, intézményi keretek közötti megvalósulással. „Az alperesi határozat indokolásából kitűnően a döntés meghozatalakor figyelembevételre került a kapcsolattartási szabályok felperes által több alkalommal való megszegése és az eljárási bírságok kiszabásának sokasága, a becsatolt pszichológusi szakértői vélemény, ugyanakkor a kiskorúnak a felpereshez való kötődése és a felperes kiskorúhoz való ragaszkodása is.”⁴⁰

A gyámhivatal a határozatában megállapított *kapcsolattartási jogot* – kérelemre – *megvonja*, ha a jogosított a jogával a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére *súlyosan visszaél*, és e felróható magatartásával a gyermek nevelését és fejlődését súlyosan veszélyezteti.⁴¹ A gyakorlatban erre szerencsére kevés alkalom adódik.

Összegzés

Fazekas Ágota véleményével egyetértve elmondható, hogy a Ptk. Családjogi Könyvében a gyermek érdekei fokozottabban érvényesülnek, amit az egyes gyermeki jogok, így különösen a véleménynyilvánításhoz, a kapcsolattartáshoz, a tartáshoz, a vérségi származás megismeréséhez való jog – a korábbi családjogi rendelkezésekhez képest – részletesebb, differenciáltabb szabályozása is bizonyít. Másrésről a gyermeki jogok fokozottabb érvényesülését jelenti az is, hogy a Családjogi Könyv immár törvényi szinten szabályozza

³⁵ Ptk. 4:113. § (1) bek. b) pont.

³⁶ Gyer. 30/E. § (2) bek.

³⁷ Gyer. 31. § (4) bek.

³⁸ Gyer. 27. § (4a)–(4c) bek.

³⁹ BH 2009. 77. II.

⁴⁰ KGD 2014. 95.

⁴¹ Gyer. 31. § (5) bek.

az egységes családjogi ítélkezési gyakorlat megoldásait, értelmezéseit, továbbá a gyermek érdekének és jogainak erőteljesebb figyelembevétele jelenik meg azokban a rendelkezésekben is, amelyek a határon átvívelő családjogi jogviták (különösen a külföldi kapcsolattartás) rendezésével kapcsolatosak.⁴²

Nem szabad azonban elfelejteni azt az Alaptörvényből fakadó követelményt sem, hogy a házasságot és a családot érintő intézményvédelmi kötelezettség nem eredményezheti a *gyermek*ek bármilyen, közvetlen vagy közvetett jellegű hátrányos megkülönböztetését azon az alapon, hogy szüleik házasságban vagy más típusú életközösségben nevelik őket.⁴³ Az úgynevezett de facto élettársi kapcsolat családjogi kirekesztettsége és polgári jogi szerződéssé minősítése mégis ezt eredményezi, ami mielőbbi változtatást igényel.⁴⁴ S bár nincs kimondva a házasságból, illetve a házasságon kívül született gyermek jogállása közötti különbség, áttételesen és közvetve az mégis fennáll azáltal, hogy a jogalkotó megfosztja az ilyen gyermeket nevelő szülőket a családot megillető védelemtől és az ebből eredő jogosultságoktól.

Fontos megemlíteni továbbá, hogy a *családból való kiemelés kivételességének* igénye és a nem kizárólag anyagi veszélyeztettség állapotában lévő gyermek „megmentése és családból történő eltávolítása” iránti kötelezettség egymással ellentétes követelmények, amelyek közötti „középut” megtalálása és a gyermek legfőbb érdekét jelentő döntés meghozatala rendkívül nehéz és a gyermekvédelmi ellátórendszer minden szereplőjére komoly terhet róó feladat. A döntés helyessége – az ellentétes követelményeknek való megfelelés miatt – szinte minden esetben támadható.

Végül a tanulmány a közös szülői felügyeletben megállapodó, *úgynevezett váltott elhelyezést választó szülők* döntésének az érintett gyermek érdekét szolgáló bírósági felülvizsgálatára hívja fel a figyelmet. Sokat hangoztatjuk ugyanis, hogy a gyermek érdeke, hogy mindkét szülőjével ugyanolyan bensőséges és jó kapcsolatot tudjon ápolni. Előfordulhat azonban, hogy a szülők a saját érdekeik egyedüli figyelembevétele mellett állapotodnak meg a váltott elhelyezésről anélkül, hogy a választott jogintézmény egyéb feltételeinek megvalósulását is vizsgálják; a bíróság pedig anélkül hagyja jóvá a szülők ez irányú egyezségét, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket meghallgatná vagy a jogintézmény alkalmazhatóságát meghatározó feltételek meglétéről meggyőződne. Nem általában, hanem mindig a konkrét ügyben kell vizsgálni a gyermek legfőbb érdekeinek megvalósulását, ami a váltott elhelyezésről hozott szülői döntés esetén a bíróság feladata és felelőssége. „A gyerekek képesek és hajlandók komolyan venni szüleiket, de ehhez előbb nekik is azt kell tapasztalniuk, hogy komolyan veszik őket, és hogy a szülők egymás iránt is ugyanilyen tiszteletet tanúsítanak.”⁴⁵

⁴² FAZEKAS Ágota (2016): A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében. *Pro Futuro*, 6. évf. 2. sz. 59.

⁴³ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

⁴⁴ A házasságon kívül született gyermekek száma ugyanis folyamatosan emelkedik, 2013-ban érte el az addig mért legmagasabb értéket, a 46,2 százalékot. Népmozgalom, 2013 (2014). *Statistikai Tükör*, 2014. március 20. 3.

⁴⁵ JUUL, Jesper (2011): *A működő család. A nevelés új útjai*. Budapest, Park. 44.

Irodalom

- ÁDÁMKÓ Viktória (2015): Az ítélőképesség birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása – különös tekintettel a gyermekelhelyezésre. *Családi Jog*, 13. évf. 3. sz. 10–16.
- BARZÓ Tímea (2008): A gyermekek jogainak érvényesülése az egészségügyben – különös tekintettel az Ottawai Deklaráció alapelveire I. rész. *Családi Jog*, 6. évf. 3. sz. 12–17.
- BUCSI Ágnes (2011): A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. rész. *Családi Jog*, 9. évf. 2. sz. 17–26.
- FAZEKAS Ágota (2016): A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében. *Pro Futuro*, 6. évf. 2. sz. 39–59.
- FEHÉRNÉ GAÁL Tünde (2016): Gondolatok a kiskorú gyermek véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben – a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbírószékek gyakorlata alapján. *Családi Jog*, 14. évf. 2. sz. 7–15.
- FILÓ Erika (2015): A gyermeki jogokról általában. In SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes szerk.: *Gyermeeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC. 19–43.
- GYENGÉNÉ NAGY Márta (2006): Arany középút? – a váltott elhelyezés első tapasztalatai Franciaországban. *Családi Jog*, 4. évf. 2. sz. 33–39.
- JUUL, Jesper (2011): *A működő család. A nevelés új útjai*. Budapest, Park.
- KÖRÖS András (2013): Alapelvek. In KÖRÖS András szerk.: *Az új Ptk. magyarázata III/VI. Polgári Jog. Családjog*. Budapest, HVG-ORAC.
- KRISTON Edit (2014): Az életjátszár kapcsolatok szabályozása az új Ptk. tükrében. *Advocat*, 17. évf. 1–2. sz. 35–40.
- Népmozgalom, 2013 (2014). *Statistikai Tükör*, 2014. március 20. Elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmoz13.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)
- PÁL Szilvia (2014): „Az otthontalanság otthona” – szöfélek a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról. *Családi Jog*, 12. évf. 1. sz. 10–18.
- SCHANDA Balázs (2012): A jog lehetőségei a család védelmére. *Iustum Aequum Salutare*, 8. évf. 2. sz. 77–88.
- SZEIBERT Orsolya (2012): Együtt a házasság felbontása után is? A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés európai tendenciái. *Családi Jog*, 10. évf. 4. sz. 1–11.
- VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (2014): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. I. kötet. Budapest, Wolters Kluwer.

Jogszabályok, joggyakorlat

Alaptörvény

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

2011. CCXI. törvény a családok védelméről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról

995/B/1990. AB számú határozat

39/2007. (VI. 20.) AB számú határozat

43/2012. (XII. 20.) AB határozat

14/2014. (V. 13.) AB számú határozat

Az Európai Unió Tanácsának a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelete (Brüsszel II. Rendelet)

BH 2013. 17.

BH 2009. 77. II.

KGD 2014. 95.

*Auer Ádám*¹

Gondolatok a Ptk. Harmadik Könyvének diszpozitív szabályozásáról

A 2013. évi V. törvény Harmadik Könyve inkorporálta a társasági jog anyagi szabályait, így egységes, monista elven felépülő kódex jött létre. A szabályozás több helyen módosult, amelyek közül ez a tanulmány a társasági jog és a Ptk. Harmadik Könyvében megfogalmazott diszpozitivitás kapcsolatához kíván adalékot nyújtani.

Úgy gondoljuk, hogy ez volt az egyik olyan új norma, amely néha indokolt és olykor indokolatlan polémiát váltott ki. A vélt vagy valós vitapontok mellett ez a téma ma is aktuális. A Ptk. átfogó módosítása is külön kérdésként kezelte, hogy kell-e változtatni a Ptk. Harmadik Könyvének 3:4. §-án, és amennyiben a szabályozáson módosítani szeretne a jogalkotó, az hogyan történjen.²

A Ptk. 3:4. §-szal kapcsolatos viták

A Ptk. 3:4. § alapján a jogi személy tagjai, illetve alapítói az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban eltérhetnek e törvénynek a jogi személyekre vonatkozó szabályaitól, kivéve ha (a) az eltérést e törvény tiltja; vagy (b) az eltérés a jogi személy hitelezőinek, munkavállalóinak vagy a tagok kisebbségének jogait nyilvánvalóan sérti; vagy (c) a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza.³

A Ptk. miniszteri indokolása szerint a törvény változtat a 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról (a továbbiakban: Gt.) kiindulópontján, és „a kógens alapállás helyett az eltérést engedő (diszpozitív) szabályozási kiindulópontot választja”.⁴ A miniszteri indokolás szerint a legkörültekintőbb szabályozás mellett sem lehet biztosítani ugyanis azt, hogy minden tilalmat és feltétlen érvényesülést kívánó normát feltüntessen a törvény, ezért van szükség a generális szabályokra, amelyek meghatározzák, hogy mely esetekben nem lehet

¹ Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikiai Intézet. Szervezési igazgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Államkutatási és Fejlesztési Intézet.

² Bodzási Balázs szerint a Ptk. módosítása előtt vizsgálni kell, hogy a jogalkotó változtassa-e meg a főszabályt (Ptk. 3:4. §), amellyel kapcsolatban az IM által felkért szakmai testület többségi véleménye az volt, hogy „most már nem érdemes megváltoztatni”, de az eltérés lehetőségét viszont cizellálni szükséges. Ezzel párhuzamosan merült fel az, hogy egyértelművé kell tenni, mely szabálytól lehet eltérni a Harmadik Könyvben, s melytől nem. Bodzási Balázs (2016): Az új Ptk. esetleges módosításairól. *Magyar Jog*, 63. évf. 2. sz. 69–70.

³ Ptk. 3:4. § (2)–(3) bek.

⁴ Az állami beavatkozás és a jogi normák meghatározásának elvi indokaihoz lásd a Ptk. miniszteri indokolását.

eltérni a törvénytől. Az indokolás külön kiemeli, hogy ezzel a jogalkotó elő kívánja segíteni azt, hogy az alapítók a társasági szerződés helyett ne más megállapodásba (tipikusan szindikátusi szerződésbe) foglalják egymással szembeni kötelemeiket, hanem a társasági szerződésbe. Jelzi az indokolás azt is, hogy a törvény hatálybalépésének kezdeti időszakában felmerülhetnek bizonyos jogalkalmazási nehézségek, amelyeket végső soron majd a bírói gyakorlatnak kell megoldania.⁵ Kisfaludi András szerint a diszpozitivitás lehetőséget biztosít arra, hogy a jogi személyeket létrehozó személyek az igényeiknek megfelelően alakíthassák ki a jogi személy működési szabályait, kereteit.⁶

A jogirodalomban heves vita bontakozott ki a Ptk. 3:4. § kapcsán. Sárközy Tamás több tanulmányában hozott fel érveket a kógenca fenntartásával kapcsolatban mind a bírói gyakorlatból, mind a jogszabálytan terén.⁷ Metzinger Péter alapos tanulmányban vizsgálta meg azt a kérdést, hogy milyen dogmatikai és gazdasági értelemben lehet egyáltalán a norma jellemzőit kialakítani.⁸ A jogértelmezés egységességére hívja fel a figyelmet és a helyes értelmezési szempontok érvényesítéséből fakadó eredményességét helyezi előtérbe Győri Enikő.⁹ Papp Tekla a diszpozitivitást az AB gyakorlatából is levezetve fogalmazza meg kérdéseit többek között a Ptk. és a más kötelezően alkalmazandó jogszabályok viszonylatában, valamint normatani szempontból a kijelentő mondatokkal kapcsolatban.¹⁰

A Ptk. végső szövegének elfogadásakor megindult részben szakmai vita kezdetben – helytelenül – a teljes diszpozitivitás elvét hirdette, és a Ptk. Harmadik Könyvében található diszpozitív szabályainak megjelenése¹¹ óta egymásnak ellentmondó, eltérő és a jogalkalmazást elbizonytalanító vélemények kerültek megfogalmazásra.

A teljes diszpozitivitás véleményünk szerint *contra legem értelmezés*, mert a tagok (alapítók) csak az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyukban, valamint a szervezeti és működési szabályozás kialakítása során térhetnek el a törvénytől. Így máris egy *többlépcsős vizsgálat* eredménye az, hogy megállapítsuk, mely szabályokat tehetik félre a tagok, alapítók. Egyrészt tiltja-e a törvény az eltérést, másodszor a szabály, amit mellőzni kívánunk, a fenti helyzet alá vonható-e (azaz például a szervezeti és működési szabályozás alá tartozik-e, vagy sem), harmadikként pedig az egyes privilegizált szempontokat kell alaposan megvizsgálni.¹² Ez kétségtávol nem könnyű feladat. Hiszen a kivételek egy részével kapcsolatban felmerülnek olyan alapkérdések, amelyek megnehezítik a gyakorlati esetek egyszerű minősítését.

⁵ 2013. évi V. törvény miniszteri indokolása; KISFALUDI András (2013): A jogi személy létesítése. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex. 86–87.

⁶ KISFALUDI (2013): *i. m.* 211.

⁷ SÁRKÖZY Tamás (2012): A gazdasági jog és az új Polgári Törvénykönyv. *Gazdaság és Jog*, 20. évf. 3. sz. 3–7.; SÁRKÖZY Tamás (2013): Az új Ptk. jogi személy könyvéről. *Jogtudományi Közlöny*, 68. évf. 10. sz. 461–469.; SÁRKÖZY Tamás (2015a): *i. m.*

⁸ METZINGER Péter (2015): Diszpozitivitás és/vagy kógenca a magyar társasági jogban. *Fontes Iuris*, 3–4. sz. 42–55.

⁹ GYŐRI Enikő (2014): A társasági jog megújított szabályozásának értelmezési kérdései. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 9. sz. 3–8.

¹⁰ PAPP Tekla (2014): A jogi személy általános szabályai. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 381–382.

¹¹ Dzsula Mariann jegyzi meg, hogy a Harmadik Könyv szabályai eredendően kógens főszabályra lettek megfogalmazva, és a főszabály változását követően nem került végigvezetésre a szöveg egészén. DZSULA Mariann (2014): Miért kógens a diszpozitív? I. *Céghírnök*, 24. évf. 2. sz. 3–5.

¹² KISFALUDI (2013): *i. m.* 213–214.

A kérdést tévesen egyszerűsíthetjük azonban azzal, hogy a dispozitivitás csak a gazdasági társaság belső szervezeti működését érinti. Ugyanis ebből fakadhat olyan értelmezés, hogy ameddig harmadik személyekkel szemben, külső jogviszonyban a dispozitivitás nem érvényesül, addig a társaság belső viszonyaira alkalmazott megengedő normák alkalmazása megfelel, sőt – Csehi Zoltánnal¹³ egyetértve – kiteljesíti a magánautonómia elvét. De amennyiben igényérvényesítési, szankcionálási kérdés merül fel a társasággal kapcsolatban, azt csak a szervezetrendszeren keresztül lehet kezelni, vagy a társaság vagyonyának rovására esetleg a társaság megszüntetésével. A szervezet mint a jogi személy egyik kritériuma biztosítja a társaság érdekeinek megfelelő cselekmények végrehajtását. A jogi személyek kritériumrendszerében az (állandó) szervezet az egyik elv, de elfogadva Csehi Zoltán nézetét,¹⁴ a társaság végeredményben a szervezetrendszerrel, a szervezettel azonosítható, és egyetértünk Török Gáborral¹⁵ abban, hogy a szabályozás e területe átfogja a jogi személy egész létét. Ebből az aspektusból nézve *nem csupán a társaság belső problémája*, hogy a dispozitivitást alkalmazza-e, vagy sem, hanem markáns és elemi hitelezői érdekvédelem kérdése is.

A dispozitivitás jelentése és jelentősége

A tanulmányban a jogi személyekre irányadó dispozitivitást csak a gazdasági társaságokkal kapcsolatban vizsgáljuk, így következtetéseink és érveink is elsősorban azokra irányadók. A tanulmány konklúziója, hogy a gazdasági társaságok tekintetében a *diszpozitivitásra szükség van* a Ptk. Harmadik Könyvében, és a hatályos rendszert fenn kell tartani.

A szakirodalomban konszenzus mutatkozik abban, hogy mit tekinthetünk dispozitivitásnak.¹⁶ A dispozitív szabályoktól a felek eltérhetnek, és az ilyen jellegű rendelkezések csak akkor irányadók a köztük lévő jogviszonyra, ha a felek másban (jogszabálytól eltérő tartalomban) nem állapodnak meg.¹⁷ A dispozitivitás mint jogszabályi típus azonban nem társasági jogi, hanem kötelmi, szerződési jogi kategória. A korábban hatályos – többször módosított – 1959. évi IV. törvény 200. §-a akként rendelkezett, hogy „a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja.”¹⁸ A társasági szerződés olyan szerződés, amely jogalanyt keletkeztető (organizációs) és a társult tagok belső viszonyait is rendező, gazdaságszervező funkcióval rendelkezik.¹⁹ E helyen nem kíván külön bizonyítást, hogy ez a szerződés eltér az árucsereszerződésektől, így sajátos problémák merülhetnek

¹³ CSEHI Zoltán (2013): A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben. In GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka szerk.: *Jogi személyek a Polgári Törvénykönyvben – Miskolci konferenciák 2012*. Miskolc, Novotni. 68–70.

¹⁴ CSEHI Zoltán – SZABÓ Marianna szerk. (2015): *A vezető tisztségviselő felelőssége*. Budapest, CompLex. 9.

¹⁵ TÖRÖK Gábor (2014): A jogi személy létesítése. In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *Polgári jog – A jogi személy*. Budapest, HVG-ORAC. 43.

¹⁶ LÁBADI Tamás (2014): *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat. 156. A dispozitivitás fogalmát tekintve összefoglalóan lásd PAPP (2013): *i. m.* 380–381.

¹⁷ PAPP (2014): *i. m.* 381. Papp Tekla összefoglalja a szakirodalom álláspontját a dispozitivitással kapcsolatban. Lásd PAPP (2014): *i. m.* 380–381.

¹⁸ Régi Ptk. 200. § (1) bek. vő. a külgazdasági kapcsolatokra vonatkozó 1978. évi 8. tvr. 5. §.

¹⁹ PAPP Tekla szerk. (2011): *Társasági jog*. Szeged, Lectum. 54.

fel, valamint el kell túrnie más jogági, elsősorban közjogi behatásokat, amelyeknek leegyszerűsítve közrendi, hitelezővédelmi indokai vannak.²⁰ Ebből kiindulva a társasági szerződés – mint szerződés – esetében is felmerül a diszpozitivitás alkalmazása, de az általános eltérési lehetőség éppen a más jogági behatásokkal és a komplex érdekrendszert védelmező szabályok miatt nem alkalmazható feltétlenül és általánosan.²¹

A diszpozitivitást jelen tanulmány keretei között abban az értelemben használjuk, hogy *diszpozitív* az a szabály, amely alapján a felek egyező akarattal eltérhetnek a jogszabály rendelkezéseitől. *Kógens* szabálynak tekintjük az olyan szabályt, amelytől egyező akarattal eltérni nem lehet, és ettől megkülönböztetve imperatívnak azokat a normákat, amelyekről jogszabályban sem lehet eltérni, így feltétlen érvényesülést kívánnak.²²

A diszpozitivitás kérdését a jogirodalom behatóan vizsgálta, így ezek eredményeire megnyugtatóan támaszkodhatunk jelen tanulmányban is.²³ A diszpozitivitás jellemzői közül kettőt emelünk ki: a diszpozitív szabálynak *hézagpótló* szerepe van abban az esetben, ha a felek nem rendelkeznek egy adott jogintézménnyel, így éppen az eltérés hiányában érvényesül a szabály. Másrészt ezek a szabályok *modellértékűek*, amely esetben, ha alkalmazni akarják a felek, akkor a részletes szabályok rendelkezésre állnak a törvényben.²⁴

A társasági jog szabályozásának jellemzői

A társasági jogban a diszpozitivitás felmerül mint jogszabálytani kategória, de *nem érvényesülhet feltétlenül*. A szabályozás tárgyának jellege, összetettsége szükségszerűen egyfajta sajátos szabályozási logikát von maga után, amelyben helyet kapnak imperatív, kógens, klauzula kógens, diszpozitív szabályok is. A társasági jog véleményünk szerint *nem helyezhető el maradéktalanul* a kógens–diszpozitív skálán, hiszen amennyiben a főszabály a kógens, akkor meg kell határozni, hogy mely esetekben lehet mégis eltérni a törvénytől, amennyiben pedig diszpozitív, akkor meg kell határozni, hogy mely szabályoktól nem lehet eltérni. Ez a megkülönböztetés talán első olvasatra túlzóan egyértelműnek és talán bagatellnek is tűnhet. Azonban véleményünk szerint mégis helye van, mert ha ebből a szemszögből vizsgáljuk meg a törvényi rendelkezéseket, akkor megállapíthatjuk, hogy a szabályozás egyik domináns jellemzőjeként kialakul egy viszonylag *terjedelmes része a társasági jog normaanyagának*, amely esetben nem lehet majd eltérni a törvényi rendelkezésektől. A másik szintén markánsan jelen lévő szabályozási elemet azok az opcionális²⁵ modellek

²⁰ Ezek egyes elemei természetesen a polgári jog más területén is megfigyelhetők: például az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége, a jogszabályba ütköző szerződés semmissége kapcsán.

²¹ A diszpozitivitást kizáró rendelkezést nemcsak a Ptk. fogalmazhat meg, amikor tiltja az egyes szabályoktól az eltérést, hanem más jogszabályok is, például egyes gazdasági tevékenységre vonatkozó ágazati szabályok.

²² ASZTALOS László (1987): *Polgári jogi alaptan – a polgári jog elméletéhez*. Budapest, Akadémiai. 90–93.

²³ Többek között: BALÁSHÁZY Mária (2005): *Belső viszonyok a magyar korlátolt felelősségű társaság társasági szerződésében*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. 30–59. JÓJÁRT Eszter (2014): Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben. *Magyar Jog*, 61. évf. 12. sz. 673–685.

²⁴ Lásd például a határozathozatal ülés tartása nélkül jogintézményt, Ptk. 3:20. §.

²⁵ Ehhez kapcsolódóan részletesebben lásd KISFALUDI András (2006): *Kógens és diszpozitivitás a társasági jogban*. *Gazdaság és Jog*, 14. évf. 8. sz. 3–10.; KISFALUDI András (2007): *Társasági jog*. Budapest, CompLex. 65–69.

jelentik, amelyek esetében *csak választási lehetősége* van a társulóknak, ilyenre példa az alapítke mértékére vonatkozó előírás vagy a monista és a dualista irányítási szisztéma a nyilvánosan működő részvénytársaságok esetében.²⁶

Mindezekből az a következtetés adódik, hogy ugyan lehet a társasági jogi szabályozás főszabálya diszpozitív vagy kógens, van egy olyan szabályozási terület, amely *érintetlen marad, mert érintetlennek kell maradnia*: azaz megtartja a tartalmát, és nem lehet tőle eltérni, vagy csak meghatározott irányba²⁷ (klauzikálisan kógens). Ez a szabálmennyiség véleményünk szerint lényegesen nagy halmazt képez, és igazából jelentős mértékben lefedi a társasági jog érinthetetlen lényegét. Ide tartozónak véljük a társasági formák numerus claususát, a jegyzett tőke mértékére, a felelősségtörési és tagi felelősségi szabályokra, a megszűnési eljárások alkalmazására, tőkeváltozásra stb. vonatkozó rendelkezéseket.

Ezzel korántsem a szabályozástól való eltérés lehetőségének jelentőségét vitatjuk, de ki kell jelentenünk: a diszpozitivitás *eleve csak meghatározott területen és mértékben* juthat érvényre a társasági jogban.²⁸

Amennyiben a fenti hipotézist kiindulópontként elfogadjuk, akkor a kérdés csak az első pillanatban tűnik egyszerűnek, és álláspontunk szerint átvezet egy sokkal fontosabb területre, amely a társasági jog lényegi elemét érinti: a *nyilvánosságot*, a gazdasági társaságokra vonatkozó szabályok megismerhetőségét. A társasági jog alapvető eleme a cégnyilvánosság és a nyilvánosság.²⁹ Ennek lényege a cégnyilvántartás közhitelességében ölt testet, és hitelezővédelmi, alapvető jogállami és garanciális érdek és érték húzódik meg a működtetése mögött.

A diszpozitivitás problémáját véleményünk szerint *össze kell kapcsolni* ezzel a kérdéssel. Nem elhanyagolható ugyanis, hogy mely szabályoktól lehet eltérni a társasági szerződésben, mivel ennek közvetlen lenyomata a cégnyilvántartásban követhető le. Amennyiben az eltérés kizárt, akkor maradnak lehetőségként az egyéb megállapodások, különösen a szindikátusi jellegűek.³⁰ A társasági jogi szabályok diszpozitív vagy kógens főszabálya lényegesen befolyásolja a társasági jogi kultúrát, de nevesítve több problémát, az információs aszimmetriát, átláthatóságot, hitelezővédelmet is közvetlenül érintheti. Éppen ebből kifolyólag *nem* pusztán a Ptk. polgári jogi és társasági jogi szabályozási koncepciójának *elméleti kérdése*, hanem komoly *jogpolitikai* döntés, hogy a jogalkotó mennyiben enged teret a társulóknak, és mely eltéréseket kell a társasági szerződésbe foglalni és ezáltal a cégnyilvánosság követelményeknek alávetni.

A nagyon merev szabályozás elvezethet oda, hogy a cégnyilvánosság lényegében alapinformációkra korlátozódik (például szerződésminta alkalmazása esetén), de ez egyúttal álláspontunk szerint maga után vonja azokat az egyéb megállapodásokat, amelyek a szabályozás szűrkezőnájába kerülnek, mivel nem terjed ki rájuk a cégnyilvánosság,

²⁶ Például: Ptk. 3:212. §, 3:285. §.

²⁷ Ennek okai javarészt garanciális szabályok, amelyek a minimális követelményeket jelentik például a taggyűlés összehívásának időtartamánál vagy az induló tőke mértékénél.

²⁸ Merész párhuzamot vonva a Pareto-hatékonyság elvével: amennyiben csupán a szabályok 20%-a változik, az lényegében mélyreható változást idézhet elő a többi 80%-ra. Lehet, hogy a társasági jogi szabályok 20%-a diszpozitív, de lényegében ez kihat a többi 80%-ra is, amely esetben a diszpozitivitás eleve fel sem merül. A 80/20-as szabályhoz lásd BARABÁSI Albert László (2013): *Behálózva*. Budapest, Helikon. 74–75.

²⁹ PAPP (2011): i. m. 34–36.

³⁰ Erre külön utal a Ptk. miniszteri indokolása is.

és a kikényszeríthetőségük is kérdéses, de a hatásuk a társaság működésére kétségtelenül jelentős. Ennek következménye lehet a törvényességi felügyelet gyakorlására, a hitelezők védelmére is.

A kérdés nem elméleti, a jelentősége ma igenis fontos. Elterjedőben vannak azok a modellszabályok (elsősorban corporate governance követelmények formájában), amelyek alkalmazásáról elegendő csupán nyilatkozni. Ehhez kapcsolódóan leegyszerűsítve azt mondhatnánk, hogy csak a nyilvánosság a szankció, azaz az információk nyilvánosságra kerülnek, és befolyásolhatják a potenciális befektetői kört. Ennek nyomai már a korábbi Gt.-ben is megtalálhatóak voltak. Az információ jelentősége – a korábbi Gt.-n alapuló AB határozatra figyelemmel – kiemelkedő, hiszen alkotmányosnak tekinthető az a szabály, amely szerint a nyilvánosan működő részvénytársaság részvénykönyvébe bárki, jogi érdekelttség igazolása nélkül betekinthez.³¹

A Ptk. 3:4. § értelmezésével kapcsolatos főbb problémák

A Ptk. 3:4. §-szal kapcsolatos jogirodalmi vitákat fent részletesen bemutattuk. A jogalkotó és a javaslat kidolgozói szerint a Ptk. Harmadik Könyvének diszpozitivitásával kapcsolatban a bírói gyakorlatnak kell kidolgoznia olyan értelmezési támpontokat, amelyeket a korábbi társasági törvények alkalmazása során már kialakított.

A miniszteri indokolásban is megfogalmazott bírói jogértelmezés az egyes szabályok minősítésével kapcsolatban megfigyelhető az BDT 2016. 3433. számon közzétett eseti döntésben, amelyben a bíróság a Ptk. szövetkezetekre vonatkozó több szabályával kapcsolatban külön-külön megállapította, hogy mely rendelkezés diszpozitív, és mely norma kogens. Arra is találhatunk eseti döntést, hogy a diszpozitivitás kérdése csak a Ptk. szabályaival kapcsolatban merül fel, így az egyesület esetében a tiszteletbeli taggá választás szabályait az Ectv.³² szabályozza, e körben a Ptk. diszpozitivitási elve sem érvényesülhet.³³

Az egyes jogintézményekkel kapcsolatban hozott döntések közül megemlítve a Fővárosi Ítéltábla szerint nincs akadálya annak, hogy egy kft. belső szervezeti felépítését úgy határozza meg, hogy operatív irányító szerve nem egyszemélyi vezető tisztségviselő (ügyvezető), hanem igazgatóság.³⁴ Az Ítéltábla a testületi ügyvezetést a jogi személyek általános szabályaiból vezette le, és mivel nem tiltja a Ptk. egyetlen rendelkezése sem, hogy az ilyen szervet igazgatóságnak hívják, és a Ptk. 3:4. § szerinti érdekeket sem sért,

³¹ Ez a szabály a korábbi Gt. 202. § (10) bekezdése, jelenleg a Ptk. 3:247. §. Az Alkotmánybíróság az 563/B/2007. AB határozatban (ABH 2008, 2723.) vizsgálta a kérdést. Az ügy elemzéséhez lásd AUER Ádám (2013): *A felelős társaságirányítás megjelenése a magánjogban – viszonyítási pontok és dogmatikai következtetések*. Doktori értekezés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. 225–227.

³² 2011. évi CLXXXI. törvény a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról.

³³ BDT 2015. 3335. az 52/2015. Számviteli kérdés a Ptk. 3:3. § (2) bekezdéséből vezette le, hogy az ügyvédi irodák – a hitelezővédelemre, számvitelre, adózásra vonatkozó jogszabályi keretek között – maguk határozzák meg az osztalék kifizetésére vonatkozó szabályokat. Vagyis az ügyvédi irodák esetében, ellentétben a gazdasági társaságokkal, a bevitt vagyoni hányadtól eltérő mértékű osztalékfizetésre is van lehetőség, ha az ügyvédi iroda tagjai a Ptk. 3:4. § (1) bekezdése szerint így rendelkeznek.

³⁴ BDT 2015. 3272.

így jogszerű ennek ilyen elnevezése. Az BDT 2015. 3386. számon közzétett eseti döntés szerint az egyesület döntéshozó szerve a közgyűlés, továbbá lehetőség van közgyűlés helyett küldöttgyűlés működésére; a kettő azonban nem ötvözhető, ezért „küldöttközgyűlés” nem hozható létre.

Az BDT 2015. 3383. szerint nincs akadálya annak, hogy a Ptk. hatálya alá tartozó kft. alapítása vagy tőkeemelése, vagy a 2006. évi IV. törvény szerinti kft. feltőkésítése során a hátralékos pénzbetét befizetésének időpontját a létesítő okirat, illetve a taggyűlési határozat két évnél hosszabb időben határozza meg. A határidő végét ugyanis a Ptk. nem határozza meg.

A Ptk. 3:4. § kivételei között szereplő *hitelező* egy összetett fogalom, mégis általánosan alkalmazott a társasági jogban. A Ptk.-ban is több helyen szereplő fogalomnak eltérő a tartalma, valamint a fizetéseképtelenségi eljárásokban is eltérő alanyi kör minősül hitelezőnek. Esetről esetre lehet eldönteni, hogy kit tekintünk hitelezőnek, így a társasági szerződés vizsgálatakor szinte meghatározhatatlan a hitelező általános fogalma. Különösen az átalakulási és a megszűnési eljárásokban kell differenciált hitelezői fogalommal dolgozni; de a konszernjogi hitelező³⁵ vagy a törzstőke-leszállítás és alaptőke-leszállítás esetében is speciális alany található a hitelezői jogok tekintetében. Kérdéses, hogy mely társasági döntés nem hat ki a hitelezők jogaira, hiszen a vagyon átstrukturálása, a hatásköri szabályok módosítása – absztrakt módon, de – lehetőséget teremtenek a hitelezői érdekek sérelmére.

A *munkavállalók jogai* javarészt nem a Ptk.-ban találhatóak, de ha csak a Ptk.-ban szereplő munkavállalói jogokat vesszük figyelembe,³⁶ akkor viszonylag problémamentesen megállapíthatóak az alkalmazás keretei. A Ptk. a gazdasági társaságon belül a dolgozói participáció esetében kógens szabályokat³⁷ ír elő, a dolgozói részvény esetében pedig eleve garanciális szabályokkal dolgozik a törvény.³⁸ Alapvető kérdés ugyanakkor a rendszertani érvelés figyelembevétele, hiszen munkavállalók alkalmazása már csak bejegyzett cégek esetében lehetséges. Véleményünk szerint irreális elvárás a bíróságtól az, hogy a munkavállalók jogait csorbító megállapodást már a létesítő okiratban felismerjék. Különös tekintettel arra is, hogy a munkavállalók egyszerre tekinthetők véleményünk szerint nevesített érdekcsoportnak, és – a felszámolási eljárásból kiindulva – hitelezőknek is.³⁹ Végeredményben minden vagyoni döntés, amely a hitelezők érdekeit sérti, közvetve sérti a munkavállalók érdekeit is.

A *kisebbségi jogokra* szintén eltérő szabályok vonatkoznak, privilegizált többletjogokkal. Itt a gyakorlatban külön problémaként jelentkezhet az, ha a Ptk. által biztosított 5%-os kisebbségi küszöböt a társaság 3%-ban állapítja meg, majd később vissza kíván térni az 5%-os küszöbre. Ez vajon sérti-e a kisebbségi jogokat abból a klasszikus alapelvből kiindulva, hogy diszpozitív szabály esetében a törvényt pótolják a felek?

Az egész vitát jelentősen befolyásolja a „nyilvánvalóan” és „jogsérelem” kategóriája, amelyek alapján természetesen az érdeksérelem nem egyenlő a jogsérelemmel, és nem bármely jogsérelem minősül semmisnek, hanem csak a nyilvánvaló jogsérelem.

³⁵ Ptk. 3:52. §.

³⁶ Erre utal KISFALUDI (2014): i. m. 213–214.

³⁷ Ptk. 3:127. §.

³⁸ Ptk. 3:236. §.

³⁹ Vö. felszámolási költségek esetében az 1991. évi XCIX. tv. 57. §.

A *törvényes működés feletti felügyelet* szintén egy érdekes probléma: hiszen maga a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) is számos törvényességi felügyeleti eljárást ismer, de ezen kívül a törvényes működés biztosítékai egy több elemből álló rendszert képeznek: ide sorolható például a tagkizárás intézménye is. Ezzel összefüggésbe hozható a Debreceni Ítéltábla eseti döntése, amelyben megállapította a bíróság, hogy a társasági szerződés olyan szabályozásának tilalma, amely az osztalék (osztalékelőleg) kifizetéséről a tagokra nézve a Ptk. vonatkozó részében foglaltaknál kedvezőbb rendelkezést tartalmaz, hitelezővédelmi célzatú kógens szabály. Annak azonban az Ítéltábla szerint nincs akadálya, hogy a tagok egymás közötti viszonyukban az osztalékfizetés tekintetében a törzsbetét arányában eltérjenek.⁴⁰ A BDT 2015. 3386. számú eseti döntésében a bíróság úgy döntött, hogy ha az egyesület alapszabálya lehetőséget ad a közgyűlési napirend kiegészítésére, akkor annak részletszabályairól is az alapszabályban kell rendelkezni. A közgyűlési napirend kiegészítésére vonatkozó szabályozásnak biztosítania kell a tagok részére azt a jogot, hogy el tudják dönteni, az adott napirendi pontok ismeretében a közgyűlésen részt vesznek-e, vagy sem, szavazati jogukkal élni kívánnak-e, vagy sem. Ennek alapszabályban történő garanciális rögzítése annak a követelménynek az érvényesülését is szolgálja, amely szerint *a jogi személy törvényes működése feletti felügyelet* érvényesülését akadályozó szabályozást a létesítő okirat nem tartalmazhat.

A Ptk. szabályainak értelmezésén kívüli szempontok

Azonban a tanulmány elején feltett kérdésre adott választ tovább kell árnyalni. A kereskedelmi és társasági jogviták eldöntésére lehetőség van *választottbírósági út* alkalmazására. Erre a Ptk. most is lehetőséget biztosít, így az eltérést engedő szabályokkal kapcsolatban felmerülhet az is, hogy ezekről a megoldásokról a választottbíróságokon születik döntés. A probléma nem általában a választottbíróság alkalmazásának a kérdése, hanem az a *jogpolitikai*, végső soron primer *állami érdek*, hogy a jogalkotó mennyiben enged teret az állami bírói rendszer mellett más fórumoknak. Véleményünk szerint ameddig a bírói gyakorlat nem tud érdemben reagálni a társasági jog értelmezési kérdéseire, addig reális esély mutatkozik arra, hogy társasági jogviták az állami bírói intézményrendszeren kívüli fórum elé kerüljenek.⁴¹

Ugyanakkor a Ptk.-nak való megfelelés időbeli elcsúsztatása kitűnő lehetőséget biztosít arra, hogy ez a probléma tömeges méretekben ne merüljön fel. A 2013. évi CLXXVII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről (a továbbiakban: Ptké.) eredeti koncepciója szerint a társaságok egy részének legkésőbb 2016. március 15-ig kellett megfelelniük a Ptk.-nak. A bírói gyakorlat így a felmerülő problémákat legalább 2-3 éves átfutással tudta volna egységes szinten eldönteni, ami a Ptk. értelmezése körüli jogbiztonsági kérdés felől

⁴⁰ ÍH 2015. 76.

⁴¹ Tekintettel arra, hogy a Ptk. 3:92. § és a Ptk. 3:4. § véleményünk szerint fedi egymást.

nézve nem tekinthető közel sem rövid időnek. De a Ptké. módosítása⁴² kapcsán ez az időszak tovább hosszabbodik, hiszen még egy év áll rendelkezésre. Mindezek alapján a bírói gyakorlatban megjelent eddigi esetek tükrében is a jogalkalmazási problémák a következő 4-5 évben várhatóak.⁴³

A bírói gyakorlat természetesen azokból az ügyekből tudja ezeket a kérdéseket megválaszolni, amelyekből jogvita keletkezik, és bíróság elé kerülnek. Így ha a tagok nem térnek el a törvénytől, mert túl sok a bizonytalanság az értelmezés körül, akkor értelemszerűen nem lehet bírói gyakorlatot kialakítani, az alapul fekvő ügyek hiánya okán. A bíróság részéről az eddig közölt álláspontok azt tükrözik, hogy az eltérés megítélésénél nincsen teljes összhang.⁴⁴ Ennek tükrében álláspontunk szerint akár alkotmányos aggályokat⁴⁵ is felvethet annak kérdése, hogy a jogi személyek könyv egyes szabályaitól el lehet-e térni. Kétségkívül nem megnyugtató, hogy egyes jogirodalmi nézetekre alapozva térnek el a felek a törvény rendelkezéseitől. Ez nem szolgálja sem a társulók, sem a forgalom biztonságát, végeredményben egy, a korábbi gyakorlatnál sokkal merevebb társasági szerződési gyakorlatot is előrevetíthet.

Mivel a bírói fórumon a Ptk. diszpozitivitásával kapcsolatban vitatott helyzetek állhatnak elő, felmerül annak lehetősége, hogy szerződésmintával kerüljön sor a társaság megalapítására, és a tagok (alapítók) eltekintenek a törvénytől eltérő megoldások bevezetésétől. Mindezek a Ptk. Harmadik Könyvének „*látzat-diszpozitivitását*” eredményezik, hiszen névleg fennmarad a törvényben az eltérés lehetősége, ugyanakkor a gyakorlat nem alkalmazza jogbizonytalanságra hivatkozva. Úgy gondoljuk, hogy ez lenne az egyik legsúlyosabb következmény, amelyet minden eszközzel el kellene kerülni.

Mindezeket az érveket is figyelembe véve kitartunk korábbi álláspontunk mellett, és úgy gondoljuk, hogy a *cégnyilvánosság elvének kiterjesztése* mint döntő momentum elegendő a diszpozitivitás fenntartása mellett.

A fentiek alapján a diszpozitivitásnak létjogosultsága van a társasági jogban. Éppen az egyes törvénytől eltérő megoldások cégnyilvánossá tétele, a jogszabályok fejlesztése és a visszaélések visszaszorítása érdekében elemi érdek a társaság működésére vonatkozó információk és a törvénytől eltérő jogi megoldások bírói mérlegelése, esetleges későbbi adaptációja.

A tanulmány elején kifejtettek alapján a társasági jog normarendszere eleve több szintből épül fel, és a főszabály megváltoztatása részben csak jogtechnika, mert a normaanyag jelentős része eredendően eltérést nem engedő, vagy csak meghatározott irányba enged eltérést. A törvény által bevezetett szabály véleményünk szerint legitim érdeket szolgált, a cél méltányolható.

⁴² A 2016. évi I. törvény szinte kizárólag a feltőkésítésre alapozva határozta meg a 2017. március 15-i határidőt. Véleményünk szerint azonban aggályos az is, hogy a törvényre irányuló javaslat 2016. február 26-án érkezett az Országgyűlés Hivatalába, és a törvényt a Magyar Közlöny 2016. évi 33. száma 2016. március 9-én hirdette ki, és a kihirdetést követő napon lépett hatályba; azaz pár nappal a korábban meghatározott végső határidő lejártá előtt.

⁴³ Bírói gyakorlatról Sárközy Tamás véleménye szerint leghamarabb 4-5 éven belül beszélhetünk.

⁴⁴ Ezt jól tükrözi Dzsula Mariann összefoglaló cikke, és a megjelenését követő vita. DZSULA Mariann (2014): Miért kógens a diszpozitív? I–IV. *Cég hírnök*, 24. évf. 2. sz. 3–5., 3. sz. 10–11., 4. sz. 4–8., 6. sz. 10–14.

⁴⁵ A normavilágosság követelményével kapcsolatban.

Az eltérést engedő szabály érvényesülése abban áll, hogy a felek olyan eltéréseket is belefoglalnak a társasági szerződésbe, amelyek opcionálisak, csak rájuk irányadóak. Ez a modell lényegében megfelel a „*one size does not fit all*”⁴⁶ rendszernek, azaz nincs optimális, minden társaságra egyformán alkalmas szabályozás, hanem a felek alkufolyamata és igényeinek írásba foglalása lesz a társasági szerződés. Az opcionális és a modellszabályok alkalmazása korábban is részét képezte a társasági törvényeknek, igaz, korlátozottabb formában,⁴⁷ ugyanakkor a nemzetközi trendnek tekinthető „corporate governance” eszméje is ilyen alapon áll.

A diszpozitivitás ugyanakkor a szabályok kodifikációja során is szerepet játszhat. A témával foglalkozó cikkekben rendszerint felmerül, hogy több alkalommal kerülne sor a Ptk. módosítására, mert a jogalkotónak időnként pontosítania szükséges a Harmadik Könyv rendelkezéseit. Ez a folyamat a „corporate governance” esetében is felmerül például Németországban, ugyanis évente új követelmények jelennek meg a társasági jogban, amelyet vagy az adott corporate governance kódex tartalmaz, vagy ha az alkalmazás során a jogalkotó szigorúbb előírást akar érvényesíteni, akkor jogszabályi szintre emeli.⁴⁸ Úgy gondoljuk, hogy az ilyen típusú jogszabály-módosítás nem mond ellent a gazdasági jog stabilitásának. Az természetesen más kérdés, hogy a flexibilitás, a szervezetre vonatkozó részletszabályok tekintetében ez a fajta *rendszerű felülvizsgálat korábban nem volt a Ptk. lényegi eleme*. Ugyanakkor a gazdasági jognak igen, és ez a problémakör a Ptk. megalkotása előtt is ismert volt, hiszen az egyik fő ellenérv volt a monista elv bevezetése kapcsán. A magunk részéről ezt nem tekintjük döntő szempontnak. A társasági jogszabályok előre meghatározott időnkénti felülvizsgálata és a bírói gyakorlat rendszeres elemzése megszervezhető olyan módon, amely nemhogy jogbizonytalanságot eredményez, hanem a kiszámíthatóságot vetíti előre.⁴⁹

Amennyiben a tagok a Ptk. által biztosított autonómiával nem élnek, mert akár a kényszerítés (bizonytalan bírói gyakorlat), akár a normatartalom tekintetében szükségtelen költségeik merülnek fel, vagy egyszerűen a merev cégjogi szabályok és gyakorlat miatt nem élnek az eltérés lehetőségével, akkor a Ptk. autonómiára való törekvése sikertelen lesz. Úgy gondoljuk, hogy a Ptk. szabályrendszerének alapjai, tekintettel a fent bemutatott érvekre, egy olyan társasági jog alapjait teremtik meg, amely a normáit tekintve összetettebb, de végső soron a gazdasági élet forgalombiztonságának fejlődését mozdítja elő.

⁴⁶ MUNSEN, J. Harold (2005): Corporations, collective action and corporate governance: one size does not fit all. *Public Choice*, No. 3. 199.

⁴⁷ Az „amennyiben a felek eltérően nem rendelkeznek” vagy „a felek eltérő rendelkezésének hiányában” fordulat a korábbi törvényekben.

⁴⁸ Németországban bizonyos jogintézmények „ezen az úton” kerültek be az AktG-be (Aktiengesetz, a német részvénytársasági törvény). Lásd AUER (2013): i. m. 178–183.

⁴⁹ Részben ilyen elven működik Németországban a Deutscher Corporate Governance Kodex felülvizsgálata is. AUER (2013): i. m. 179–182.

Irodalom

- ASZTALOS László (1987): *Polgári jogi alaptan – a polgári jog elméletéhez*. Budapest, Akadémiai.
- AUER Ádám (2013): *A felelős társaságirányítás megjelenése a magánjogban – viszonyítási pontok és dogmatikai következtetések*. Doktori értekezés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- BALÁSHÁZY Mária (2005): *Belső viszonyok a magyar korlátolt felelősségű társaság társasági szerződésében*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- BARABÁSI Albert László (2013): *Behálózva*. Budapest, Helikon.
- BODZÁSI Balázs (2016): Az új Ptk. esetleges módosításairól. *Magyar Jog*, 63. évf. 2. sz. 65–72.
- CSEHI Zoltán (2013): A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben. In GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka szerk.: *Jogi személyek a Polgári Törvénykönyvben – Miskolci konferenciák 2012*. Miskolc, Novotni. 45–86.
- CSEHI Zoltán – SZABÓ Marianna szerk. (2015): *A vezető tisztségviselő felelőssége*. Budapest, CompLex.
- DZSULA Mariann (2014): Miért kógens a diszpozitív? I–IV. *Céghírnök*, 24. évf. 2. sz. 3–5., 3. sz. 10–11., 4. sz. 4–8., 6. sz. 10–14.
- GYÖRI Enikő (2014): A társasági jog megújított szabályozásának értelmezési kérdései. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 9. sz. 3–8.
- JÓJÁRT Eszter (2014): Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben. *Magyar Jog*, 61. évf. 12. sz. 673–685.
- KISFALUDI András (2006): Kógenia és diszpozitivitás a társasági jogban. *Gazdaság és Jog*, 14. évf. 8. sz. 3–10.
- KISFALUDI András (2007): *Társasági jog*. Budapest, CompLex.
- KISFALUDI András (2013): A jogi személy létesítése. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex. 86–87.
- LÁBADI Tamás (2014): *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat.
- METZINGER Péter (2015): Diszpozitivitás és/vagy kogencia a magyar társasági jogban. *Fontes Iuris*, 3–4. sz. 42–55.
- MULHERIN, J. Harold (2005): Corporations, collective action and corporate governance: one size does not fit all. *Public Choice*, No. 1–2. 179–204.
- PAPP Tekla (2014): A jogi személy általános szabályai. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten.
- SÁRKÖZY Tamás (2012): A gazdasági jog és az új Polgári Törvénykönyv. *Gazdaság és Jog*, 20. évf. 3. sz. 3–7.
- SÁRKÖZY Tamás (2013): Az új Ptk. jogi személy könyvéről. *Jogtudományi Közlöny*, 68. évf. 10. sz. 461–470.
- SÁRKÖZY Tamás (2015): Még egyszer a Ptk. jogi személy könyve állítólagos diszpozitivitásáról. *Gazdaság és Jog*, 23. évf. 11. sz. 8–14.
- TÖRÖK Gábor (2014): A jogi személy létesítése. In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *Polgári jog – A jogi személy*. Budapest, HVG-ORAC. 41–52.

Jogszabályok, joggyakorlat

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1978. évi 8. tvr. a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvének a külgazdasági kapcsolatokra történő alkalmazásáról

1991. évi XCIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról

2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

2011. évi CLXXXI. törvény a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény miniszteri indokolása

2016. évi I. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény módosításáról

563/B/2007. AB határozat

BDT 2015. 3272.

BDT 2015. 3335.

BDT 2015. 3383.

BDT 2015. 3386.

BDT 2016. 3433.

ÍH 2015. 76.

52/2015. Számviteli kérdés

*Auer Ádám*¹

Másként döntene a bíróság a metróperben az új Ptk. alapján?

Bevezetés

Az állam jogi személyiségének jellege, az állam mint egész részvétele a polgári jogi jogviszonyokban nem megoldott probléma. A cím nem hatásvadász, csak arra hívja fel a figyelmet, hogy a Ptk. tett egy kísérletet az állam helytállási kötelezettségének megoldására, amely az úgynevezett metróperben közel húsz évvel ezelőtt problémaként felmerült. Ez a tanulmány bemutatja a kérdés problematikáját, és választ ad arra, hogy szerintünk az új Ptk. alapján más lenne-e a Kúria (Legfelsőbb Bíróság) ítélete a metróperben.

Az állam jogi személyiségének karaktere

A Polgári Törvénykönyv Harmadik Könyvének utolsó fejezete tartalmazza az állam polgári jogi jogviszonyokban való részvételére irányadó szabályokat. Az állam többféle módon lehet polgári jogi jogviszonyok alanya: az egyes szervei (például: az Országgyűlés Hivatala, minisztériumok) útján, az általa alapított szervezetek (ilyenek tipikusan a költségvetési szervek) révén, valamint az állam részvételével működő gazdasági társaság is lehet polgári jogi jogviszony alanya, végül kivételesen maga az állam is mint egész eljárhat a magánjogban. A különböző helyzetekre a közjog és a polgári jog különböző jogterületei megfelelő előírásokat tartalmaznak egyetlen kivétellel, így a Ptk. Harmadik Könyve az előbbi jogi helyzetek közül csak a legutolsót szabályozza, amikor az állam mint egész lesz polgári jogi jogviszony alanya. Ezekben a polgári jogi jogviszonyokban az állam jogi személyként vesz részt.²

A Ptk. e szabálya hézagpótló jellegű, mert az olyan jogviszony, amikor az állam mint egész lép jogviszonyba, kivételesnek tekinthető. Az államnak mint egésznek ilyen típusú szabályozása a Ptk.-ban az állam szükségképpen törvényes öröklése kapcsán figyelhető meg.³ A gyakorlatban az állam képviselte ezen a szabályon alapult például olyan állami tulajdonú termőfölddel kapcsolatos jogvitában, amely termőföld nem tartozott a Nemzeti Földalapba.⁴ Az állam képviselére ezt a szabályt kellett alkalmazni a devizaalapú fogyasztói kölcsönszerződésekkel kapcsolatban a 2014. évi XXXVIII. törvény alapján indult peres

¹ Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet.

² Ptk. 3:405. § (1) bek.

³ Ptk. 7:74. §.

⁴ FIT-H-PJ-2015-366.

eljárásokban.⁵ A képviseleti szabályokon túl a betudás elve jelenik meg a Kúria elvi bírósági döntésében, amely megállapította, hogy az olyan szervek károkozó magatartását, amelyek nem rendelkeznek jogi személyiséggel, az államnak kell betudni, és ezekben az esetekben az állam mint jogi személy áll helyt.⁶

Közjogi jogi személyek és az állam jogi személyisége

Az államra mint jogi személyre a jogi személyiség kritériumai nem alkalmazhatóak maradéktalanul, különös tekintettel az alapításra, megszűnésre és a tagsági jellemzőkre. Ugyanakkor sokszor vita tárgyát képezi, hogy a jogi személyek polgári jogi doktrínája alkalmazható-e egyáltalán a közjogi jogi személyiséggel rendelkező szervezetekre. Külön részét képezi ennek a vitának az, hogy mit is jelent valójában a „közjogi jogi személy”.

A jogi személyek tekintetében több nézet is közkézen forog, amelyek közt van tartalmilag és részleteiben kimunkált, de van olyan is, amely röviden úgy fogalmaz: ami nem természetes személy, az jogi személy. Ez utóbbi bináris kóddá egyszerűsíti a kérdést, ami kiüresíti a fogalmat, így használhatatlan.⁷ A jogi személyekre nézve alkalmazza a jogirodalom a közjogi-magánjogi megkülönböztetést, de ez a megkülönböztetés véleményünk szerint alkalmazhatatlan és indokolatlan.⁸ Ennek indokaként érdemes áttekinteni, hogy mit is tekintünk jogi személynek. A jogi személy az egyik olyan jogi konstrukció, amely rendkívül jól teljesítette azt a célt, amiért megalkották. Hiszen a jogi személy alapvetően egy vagyontömeg vagy szervezet, több személy megjelenése a vagyoni forgalomban, így a képviselet és az ahhoz kapcsolódó felelősség leképeződése. Amilyen régi és logikus az alapállása a jogi személynek, olyannyira összetett a probléma, hogy miért nem található egységesen elfogadott nézetrendszer a tartalmára nézve. Időről időre felmerült a jogi személyiség újradefiniálása, legfőképpen a közjog-magánjog paradigma eredményeként, de ezekkel végső soron még inkább eltávolodunk a kiinduló problémától.⁹ A jogi személy vizsgálatához kiindulópontként a hatályos, minden jogi személyre irányadó szabályozást kell alapul venni. A Ptk. Harmadik Könyvének jogi személyekre vonatkozó általános része¹⁰ véleményünk szerint két jellemzővel írható le: egyrészt szélesebb körben húzza meg a jogi személyiség alanyi hatályát, mint a korábbi kódex. Ennek a logikus következménye az lenne, hogy egyre kevesebb közös ismérve van a jogi személyeknek, hiszen korábban nem jogi személyeket (például a közkereseti és a betéti társaságot) nyilvánított a jogszabály jogi személynek. A második jellemző viszont az, hogy a minden jogi személyre irányadó általános szabályok köre a korábbi szabályozáshoz képest szélesebb lett. Ez még nehezebbé

⁵ 2014. évi XXXVIII. törvény 7. § (2) bek.

⁶ A perbeli esetben az Országgyűlés jogi személyiségének hiánya miatt. BDT 2013. 2869., EBH 2014. P. 1.

⁷ Az egyes elméletek áttekintéséhez lásd PAPP Tekla (2014): Vázlatos áttekintés a jogi személyről az új Polgári Törvénykönyv apropóján. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2. sz. 150–159. és AUER Ádám (2013): A felelős társaságirányítás hatása a jogi személyek elméletére. *Jogtudományi Közlöny*, 68. évf. 4. sz. 193–203.

⁸ Az alábbi vitát részletesen lásd AUER Ádám (2017): A jogi személyiség a közjog és magánjog paradigmájában – fragmentum. In BODA József et al. szerk.: *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 47–56.

⁹ Ilyen megoldási kísérlet volt a 2008. évi CV. törvény. SÁRKÖZY Tamás (2008): Szervezetek megszemélyesítése a jogban – kis modern jogdogmatika. *Állam- és Jogtudomány*, 49. évf. 1. sz. 3–15.

¹⁰ Ptk. 3:1–3:62. §.

teszi a megítélést, hiszen egy fogalmi tágítás párosul egy tartalmi mélyítéssel. Azaz a mai jogszabály több jogalanyt ismer el jogi személynek, de egyúttal mélyrehatóbb, részletesebb általános szabályozást ad számukra. A Ptk. azt is definiálja, hogy mit tekint jogi személynek, amikor meghatározza annak minimális ismérveit: a jogi személynek saját névvel, székhellyel, tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint az ügyvezetését és képviselését ellátó szervezettel kell rendelkeznie.¹¹ A Ptk. az általános szabályokat minden, a Ptk.-ban nem nevesített jogi személyre nézve megfelelően alkalmazni rendeli.¹²

Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy a jogi személy Ptk.-beli fogalma minden jogi személyre alkalmazandó, akkor vizsgáljuk meg azt a kérdést, hogy alkalmazható-e a közjogi jogi személyekre is. A jogi személyek tekintetében a közjogi-magánjogi paradigma élesen megjelent/megjelenik a közjogi jogirodalomban.¹³ Szerteágazó véleményekkel találkozunk különböző szerzők tollából, amelyekből három következtetést vonhatunk le.¹⁴ (1) Nemhogy egységes, még uralkodó felfogás sem létezik. Ennek oka az a diffúz jelleg, ami a közjogi jogalanyok tekintetében megfigyelhető; ugyanakkor megállapítható, hogy (2) törekvés van arra egyes szerzők tekintetében, hogy találjanak egy olyan magasabb rendű/szintű fogalmat, amely a közjogi jogalanyokat, jogi személyeket egységes keretbe foglalja.¹⁵ A fogalmi kísérletek kiindulópontja azonban szinte kivétel nélkül az, hogy (3) a közjogi jogi személy nem azonos a polgári jogi jogi személy fogalommal, a kettőt el kell egymástól választani. Véleményünk szerint az elvi kérdés e mögött az: mennyiben rendelkezik olyan sajátosságokkal a közjogi jogi személyiség, amelyek indokolják az elválasztást. Vitán felül áll, hogy a vagyoni forgalomban való megjelenés nem lehet alapvető jellemzője a közjogi jogi személyeknek, hiszen nem eredendően ez a funkció jelenik meg az alapításukban. De tegyük fel a kérdést, hogy alkalmazható-e a Ptk.-ban rögzített jogi személyiség a közjogi jogalanyok tekintetében. Ehhez véleményünk szerint az alábbi tényeket és szempontokat indokolt figyelembe venni:

- A közjogi és magánjogi megkülönböztetés kiindulópontként alkalmazható terminológia. Van olyan nézet, amely szerint túl leegyszerűsítő megállapítás a közjogi jogi személy mint kategória, mert el kell választani a közigazgatási, pénzügyi jogi személyiséget, alkotmányjogi jogi személyiséget, és ezek lehetnek megfelleltethetők a magánjogi, polgári jogi személyiségnek. Ezzel szemben a magánjog eleve egy tágabb kategóriát jelöl, mint a polgári jog. A társasági jog, a csődjog, cégjog, versenyjog, polgári jog mind-mind olyan önálló terület, amely tekintetében indokolt lehet a cizellált megfogalmazás. Véleményünk szerint, tekintettel

¹¹ Ptk. 3:1. § (5) bek.

¹² Ptk. 3:3. §.

¹³ Az alcímhez alapirodalom: PATYI András – VARGA Zs. András (2013): *Általános közigazgatási jog – az Alaptörvény rendszerében*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus. 268–278.; PATYI András (2009): A jogi személyiség egyes kérdései a közigazgatási szervezetben (Létezik, s ha igen, micsoda a közigazgatási jogi jogi személyiség?) In CSEFKÓ Ferenc szerk.: *A közigazgatási szervezetrendszer átalakításának kísérletei*. Pécs, A „Jövő Közigazgatásáért” Alapítvány. 58–76.; FAZEKAS Marianna (2007): A közjog alanyai és a Ptk. tervezet. Egy közigazgatási jogász kérdőjelei a Ptk. tervezet jogi személy részéhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 9. évf. 5. sz. 17–27.; KISFALUDI András (2009): A közjogi jogi személy mint magánjogi tabu. In *Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék. 166–198.

¹⁴ Ezeket összegezve és egy új elmélet alapjaihoz lásd PATYI (2009): *i. m.*

¹⁵ Ilyen például Patyi András kísérlete az alapjogi jogvédelem mint paradigmaalkotó tényező bevezetésére.

az alapkoncepció (közjog-magánjog) vitathatóságára, nem indokolt a további jogterületi, jogági alábontás, és a továbbiakban jelen írás keretei között csak a közjog-magánjog megkülönböztetést vizsgáljuk.

- A közjogi szakirodalomban megjelenő általánosnak is tekinthető vélemény, hogy nem lehet egy kategóriába összefoglalni különböző státusszal rendelkező közjogi szervezeteket. Ha egy általános képet szeretnénk kapni, akkor arra jutunk, hogy ez a diffúzió ténylegesen fennáll, és nem minden közjogi jogalany rendelkezik egyben polgári jogi személyiséggel is. 2008-ban volt egy kísérlet, hogy minden közjogi jogalany költségvetési szerv legyen, ezzel egységes rendszert létrehozva, de ez nem bizonyult tartós megoldásnak, és ugyanilyen kísérlet volt 2010-ben a Ptk. előkészítése során az a javaslat, hogy a jogi személyek egyik alaptípusa a költségvetési szerv mint közjogi jogalany legyen. Ma a helyzet sajátosabb. A költségvetési szervekre vonatkozó normákat az Áht.¹⁶ tartalmazza. A költségvetési szerv a közfeladat ellátásához alkalmazott működési forma. A legátfogóbb áttekintés a 2010. évi XLIII. törvényben található, amely a központi államigazgatási szerv, autonóm államigazgatási szerv, kormányhivatal, rendvédelmi szerv és önálló szabályozó szerv tipológiát alkalmazza. A törvény a létrehozás, irányítás, felügyelet tekintetében átfogó szabályozást nyújt. Ezenkívül – ahogy Patyi András hatásosan rávilágít – sajátosnak tekinthető például az Országgyűlés jogállása vagy az Alkotmánybíróság jogállása: az Országgyűlés nem jogi személy, hanem az Országgyűlés Hivatala a jogi személy az OGYH SZMSZ szerint, ugyanígy az Alkotmánybíróság is egy 15 tagból álló testület, a foglalkoztatottak feletti munkáltatói jogokat az elnök gyakorolja, az AB hivatala segítő szervezet. Az önkormányzatok jogi személyek, és kiemelt alapjogi védelemben részesülnek.¹⁷ Az önkormányzat jogi személyisége és jogalanyisága tekintetében a BDT 2016. 3608. eseti döntésben a Fővárosi Ítéltábla megállapította, hogy az önkormányzat és a polgármesteri hivatal elkülönült jogalanyok, külön-külön is tehetnek jognyilatkozatot, aminek hátrányos jelentősége a jogesetben a perbeli legitimáció során tűnt ki.

Ehhez kell kapcsolni azt a közpolitikai döntéshozatali filozófiát, hogy a kormányzati tevékenység ellátásához szükséges szervezetrendszert hogyan valósítja meg az adott kormányzat. Itt tekintélyes résszel szerepelnek egyébként gazdasági társaságok is, sőt sajátos gazdasági társaságok is, mint a Magyar Nemzeti Bank vagy a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodó Zrt. A KSH adatai szerint mintegy 12 500 darab költségvetési szervezet, valamint költségvetési rend szerint gazdálkodó szervezet van.¹⁸

Ennek a heterogenitásnak a következménye, hogy a közigazgatási szakirodalom is megjegyzi, igazából nemcsak az a kérdés, hogy a közigazgatási jogi személy miben különbözik a polgári jogi jogi személytől, hanem rendszerezni kell először a közjogi, különösen a közigazgatási jogi jogalanyokat.¹⁹ Kiemelendő és aktuális, hogy egyes szerzők szerint lehet bármely rendszerezés konzekvens, ha lenne közigazgatási jogvédelem, akkor az ab-

¹⁶ 2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról, a továbbiakban: Áht.

¹⁷ PATYI (2009): i. m. 74.

¹⁸ A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2015 (2016). *Statistikai Tükör*, 2016. április 11. Elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/gaz/gaz1512.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

¹⁹ PATYI – VARGA Zs. (2013): i. m. 271–272.

ban megfogalmazott perképességi szabály mutatná a heterogenitást. A 2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról 16. § (1) bekezdése szerint a közigazgatási perben fél az lehet, akit a polgári jog vagy a közigazgatási jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek, továbbá az, aki önálló közigazgatási feladat- és hatáskörrel rendelkezik. Ebből is kitűnik, hogy sematikus leegyszerűsítésre a közigazgatási szervezetrendszer keretein belül sincs mód.

Ez a diffúzió és heterogenitás azonban nézetünk szerint egyáltalán nem közjogi jelenség. Jelenleg Magyarországon megközelítőleg 600 ezer jogi személyiséggel rendelkező vállalkozás, valamint 85 ezer nonprofit jogi személy működik. Ha egy áttekintést szeretnénk adni a jogalanyi specialításokról: hogy az irányító jogok hogyan alakulnak, a vagyona hogyan áll össze, milyen elemekből kell állnia, akkor a Ptk. ehhez az alapvető szabályokat jelenti csupán. Ami meghatározza az egy adott feladatra alapított jogi személyre alkalmazandó normákat, azok az ágazati jogszabályok. Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a jogi személyekre vonatkozó speciális szabályok szintén számottevők. A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy a Ptk. Harmadik Könyvének speciális diszpozitivitása, amely a szervezetre vonatkozó szabályok kapcsán széles körben eltérést enged a törvény szabályaitól, további alelemekre bontja ezt a rendszert.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a közjogi heterogenitás nem jogági vagy jogterületi specifikum, hanem általános jelenség a magánjog területén is.

Az állam polgári jogi jogi személy?

A fentiekben röviden áttekintettük a közjogi jogi személyekkel kapcsolatos jellemzőket. A közjogi irodalom mellett ez a kérdéskör több alkalommal előkerült a polgári jogi kodifikáció során. A Ptk. elvi éllel határolja el a közjogi jogi személyektől a Harmadik Könyv hatályát: nem szabályoz önálló közjogi személytípust, és nem tartalmaz eltérő rendelkezéseket a közjogi típusú jogi személyekre.²⁰ Az egyes közjogi szervezetek jogi személyisége, polgári jogi jogalanyisága így a Ptk. Harmadik Könyv jogi személy általános szabályain²¹ alapul. Minden esetben szükséges azonban, hogy jogszabály az adott szervtípus jogi személyiségét kimondja. Például az állami szervezetrendszerben tipikus működési forma a költségvetési szerv, amelyet az Államháztartási törvény jogi személyként²² szabályoz. Az állam szervei mellett a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy ez a probléma a helyi önkormányzatoknál nem jelenik meg, mert a helyi önkormányzat a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény alapján jogi személy.²³

A régi Ptk. külön szabályozta az állam jogalanyiságát, az egyes szervtípusok közül például az állami vállalat, a költségvetési szerv fogalmát és speciális helytállási szabályait. Az új Ptk. előkészítésekor újfent felmerült a közjogi szervezetek alaptípusainak Ptk.-beli szabályozása, így a költségvetési szerv önálló jogi személytípusként került volna be a jogi

²⁰ GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos szerk. (2014): 3:405. §. *A Ptk. kommentárja*. Budapest, Wolters Kluwer. Jogtárkiegészítés.

²¹ Ptk. 3:3. § (2) bek.

²² Áht. 7. § (1) bek.

²³ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól 41. § (1) bek.

személyek közé, végül ezek csak javaslat szintjén maradtak.²⁴ Amennyiben a közjog valamely szervtípust polgári jogi jogalanyiséggal ruház fel, arról speciális jogszabály rendelkezik, és ez tartalmazza az eltérő rendelkezéseket is. Amennyiben ilyen eltérő szabály nem található a speciális normában, a Ptk. Harmadik Könyvének általános szabályai irányadóak.

A Ptk. a jogi személyiség szempontjából tehát nem tipizálja az állam egyes szerveit, nem foglalkozik a közjogi jogalanyokra vonatkozó közjogi szabályokkal, csupán arról rendelkezik, hogy az állam mint egész a polgári jogi jogviszonyokban jogi személyként vesz részt.²⁵ Az a rendelkezés, hogy a Ptk. az államot jogi személyként ismeri el, első olvasatra logikus, azonban ez a redukált szabályozás egyáltalán nem magától értetődő. Mivel ahogy fentebb kifejtettük, az államra mint egészre nem alkalmazhatóak maradéktalanul a jogi személyekre vonatkozó általános előírások, ezért érdemes megvizsgálni, hogy mely területeket kell az állammal mint egészszel kapcsolatban speciálisan szabályozni.

Az állam részvétele a polgári jogi jogviszonyokban lényegében véve három alapvető kérdést vet fel, amelyeknek eldöntése a Ptk. feladata. Az első ezek közül, hogy az állam mint egész (nem egyes szervei) lehet-e polgári jogi jogviszony alanya. Amennyiben igen, akkor a második eldöntendő kérdés, hogy a jogképességre vonatkozik-e bármilyen korlátozás. A harmadik kérdés, hogy milyen további, általános szabályozási igény lép fel az állammal kapcsolatban. Az első esetben a válasz ma már egyértelmű: az állam mint egész részt vehet polgári jogi jogviszonyban. A második kérdés tekintetében alapvető jogállami követelmény, hogy az államra nem vonatkozhatnak eltérő szabályok, így jogi személyként abszolút jogképességgel rendelkezik. A korábbi – eltérő politikai, gazdasági modelleken nyugvó – szabályok az állam jogi személyiségére speciális rendelkezéseket tartalmaztak.²⁶ A jogállami követelményekből fakadóan alkotmányos szempontból is aggályos lenne ezzel eltérő szabályozás, így az államot mint jogi személyt semmilyen többletjogok nem illetik meg.

A harmadik kérdésre adandó válasz már nem ennyire egyértelmű. A régi Ptk. külön rendelkezett arról, hogy az államot a kártérítési, megtérítési és kártalanítási kötelezettség, valamint a jóhiszemű személyek irányában vállalt szerződéses kötelezettség költségvetési fedezet hiányában vagy az e célra biztosított költségvetési fedezetet meghaladó mértékben is terheli.²⁷ Utóbbi rendelkezés 2003-ban lépett hatályba, amelyet a polgári jogi kodifikáció során a Szakértői javaslat és a 2009. évi CXX. törvény, valamint lényegében a Ptk. is megtartott.

²⁴ SÁRKÓZY Tamás (2011): Szervezetek jogállása az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 3. sz. 3–8. A költségvetési szervek polgári jogi jogalanyiságát Dobrocsi Gábor véleménye szerint önmagában indokolja, hogy közfeladatot látnak el, így polgári jogi jogalanyiség nélkül működni sem lennének képesek. DOBROCSI Gábor (2015): Jogi problémák az új Polgári Törvénykönyvben. *Gazdaság és Jog*, 23. évf. 10. sz. 3.

²⁵ VÉKÁS Lajos szerk. (2013): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, Wolters Kluwer. 236.

²⁶ Az állam különleges jogi személyi jellemzőihez lásd KECSKÉS László (1999): *Magyar polgári jog Általános Rész II. A személyek joga*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus. 85–113.

²⁷ 1959. évi IV. törvény 28. § (2) bek.

Az állam mint szerződő fél speciális helytállási kötelezettsége és a metróper

A Ptk. szerint az államot és az államháztartás részét képező jogi személyt a polgári jogi jogviszonyból fakadó kötelezettsége költségvetési fedezet hiányában is terheli.²⁸

Az alapp probléma polgári jogi szempontból konzekvens: az államra vonatkozó működési szabályok (lényegében az államháztartást szabályozó jogszabályok) nem hathatnak ki a polgári jogi – elsősorban szerződéses – kötelezettségek teljesítésére. A Ptk. a polgári jogi szabályok szempontjából független problémaként kezeli azt a helyzetet, hogy az állam az egyes kötelezettségvállalásai során milyen költségvetési, pénzügyi rendben működik. A Ptk. szempontjából indifferensek az állam pénzügyi, gazdálkodási szabályai. Azaz az állam – abszolút jogképességéből fakadóan – szerződést köthet olyan kötelezettségvállalással is, amelynek fedezete nem szerepel a költségvetésében (azaz előirányzatként nem tartalmazza a mindenkori költségvetési törvény). Tipikusan ilyenek a hosszú távú, többéves, évtizedes kötelezettségvállalások, amelyeknek a fedezetét nem a szerződés megkötésekor hatályos költségvetési törvény tartalmazza. Ezzel a Ptk. a költségvetési, államháztartási szabályozásra utalja, hogy az állam ezeknek a kötelezettségeknek hogyan tesz eleget, de a polgári jogi jogviszonyra ennek kihatása a Ptk. alapján nincs.

Ez a szabályozás a polgári jogi előzményeket tekintve nem új. A régi Ptk. meghatározott jogcímekre vonatkozóan szabályozta ugyanezt a helytállást a költségvetési szervek kapcsán. A hatályos Ptk. így az állam és az államháztartás részét képező szervek tekintetében speciális rendelkezést ír elő, amely szabályozás hátterét a 2001-ben befejeződött, úgynevezett második „metróper” világítja meg.²⁹

Az éveken át tartó eljárás témánk szempontjából releváns része az alábbi volt. A Kormány az 1027/1997. (III. 5.) és az 1036/1998. (III. 27.) számú határozatával egyetértett azaz, hogy a Dél-Buda–Rákospalota metróvonal első, Etele tér – Baross tér közötti szakasza mint a központi költségvetés által támogatott önkormányzati beruházás megépüljön, annak beruházója a Budapesti Közlekedési Részvénytársaság (BKV Rt.) legyen, valamint döntött a központi költségvetés beruházási sajáterő-hozzájárulásáról. Az 1036/1998. (III. 27.) Korm. határozat melléklete tartalmazta – éves bontásban – az 1998–2003 közötti időszakban a központi költségvetés és a fővárosi önkormányzati beruházások sajáterő-hozzájárulásának összegét. A kormányhatározatot követően 1998. április 7-én a peres felek megállapodást írtak alá, amelyben a metróvonal első szakaszának a megvalósításával kapcsolatban az azt aláíró felek meghatározták a kötelezettségeiket. Az állam vállalta az előbbi önrész rendelkezésre bocsátását. A Kormány az 1147/1998. (XI. 23.) számú határozatával hatályon kívül helyezte az 1036/1998. (III. 27.) Korm. határozatát és az 1027/1997. (III. 5.) Korm. határozat bizonyos részeit. A pénzügyminiszter erre a határozatra hivatkozva 1998. november 10-én kelt levelében közölte a felperessel, hogy a megállapodás jelenlegi formájában történő hatályban tartásához a Pénzügyminisztérium részéről nincs mód. A Fővárosi Önkormányzat és a BKV Rt. ezt felmondásnak tekintette, amely felmondás érvénytelenségét a bíróság megállapította. A pénzügyminiszter 1999. július 2-án kelt levelében értesítette a Fővárosi

²⁸ Ptk. 3:406. §.

²⁹ A metróperhez kapcsolódóan az állam jogi személyiségének vizsgálatához részletesen lásd GÁRDOS István (2001): A metró-per és az állam jogi személyisége. *Jogtudományi Közöny*, 56. évf. 11. sz. 460–468. és Kovács László (2001): Milyen jogi személy is az állam? *Magyar Jog*, 48. évf. 7. sz. 401–406.

Önkormányzatot, hogy a metró esetleges megépítésével kapcsolatos kiadások tervezésénél ne számoljon a központi költségvetés forrásaival, az addig felmerült költségek tekintetében kész az elszámolásra. Ezt a levelet a Fővárosi Önkormányzat a szerződés (megállapodás) teljesítése megtagadásaként értékelte, ezért 1999. szeptember 30-án keresettel fordult a bírósághoz. Ebben a perben a Legfelsőbb Bíróság (Kúria)³⁰ többek között a felek között kötött szerződés mellett az állam jogi személyiségét is vizsgálta. Jelen esetben ez utóbbi érdemel kiemelés. Az ítélet kimondta, hogy az államot a vagyoni viszonyai terén nem illeti meg korlátlan autonómia, nem rendelkezhet szabadon vagyonával. Az állam vagyonával csak a mindenkorai költségvetési szabályok keretei között rendelkezhet: a költségvetés végrehajtása során az államháztartás alrendszerében tárgyévi fizetési kötelezettség csak a jóváhagyott kiadási előirányzatok mértékéig vállalható. A központi költségvetés beruházásainak megvalósítása végett az állam a fenti szabályok értelmében közvetlenül polgári jogi jogviszonyba nem lép. A központi költségvetés előkészítése közigazgatási hatáskörbe tartozik, törvénybe iktatása az Országgyűlés alkotmányjogi – közhatalmi – feladata, a költségvetési előirányzat felhasználása a fejezettel gazdálkodó költségvetési szerv jogosultsága, amely ebben a körben – a kiadási előirányzat felhasználása során – polgári jogi szerződéseket köthet. A bíróság megállapította továbbá, hogy a központi beruházások két szakaszra bomlanak: az első szakasz közhatalmi jellegű, ennek alapján keletkezhetnek – a költségvetési törvényben jóváhagyott kiadási előirányzat erejéig – a kivitelezés során polgári jogviszonyok. Mindezek alapján a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) az állam jogi személyiségének korlátozásaként értelmezte a költségvetési, államháztartási szabályokat. A felülvizsgálati eljárás során a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) ezt annyiban módosította, hogy a jogvita nem az állam jogi személyiségét érinti, hanem azt, hogy bizonyos polgári jogi kötelezettségvállalások teljesítése csak meghatározott közigazgatási és közjogi intézkedések megtörténte után lehetséges, amely intézkedések a polgári jog körén kívül esnek, így polgári jogi jogkövetkezményei sem lehetnek.³¹

A 2003. évi LV. törvény a régi Ptk. szabályait kiegészítette az állam vonatkozásában, és kimondta, hogy az államot kártérítési, megtérítési és kártalanítási kötelezettség, valamint a jóhiszemű személyek irányában vállalt szerződéses kötelezettség költségvetési fedezet hiányában vagy az e célra biztosított költségvetési fedezetet meghaladó mértékben is terheli. A módosító törvény indokolása szerint ez a szabály kiterjeszti az államra mint egészre a helytállás mértékét. Ez a szabály korábban csak a költségvetési szervekre vonatkozott, így a jogalkotó az államra mint egészre is kiterjesztette, amennyiben így vesz részt magánjogi jogviszonyokban.

A Ptk. 3:405. § mint megoldás?

A Ptk. minden korlátozás nélkül mondja ki, hogy költségvetési fedezet hiányában is terheli az államot és az államháztartás részét képező jogi személyt a polgári jogi jogviszonyból eredő kötelezettség. Azaz a korábbi szabályokkal ellentétben a Ptk. objektív helytállási

³⁰ BH 2001. 332., BH 2002. 235.

³¹ BH 2002. 235.

kötelezettséget ír elő az állam és az államháztartás szervei számára.³² Kérdéses ugyanakkor, hogy a Ptk. jelen szabálya mennyiben alkalmazható, ha a költségvetési előirányzat nem áll rendelkezésre. Az államháztartásról szóló törvény ezt a problémát nem általánosan kezeli, hanem egyes fizetési kötelezettségek, speciális jogcímek szerint ad lehetőséget előirányzat-módosítási igény nélkül az eredeti előirányzaton felüli kiadás teljesítésére. Ilyen például: az állam által fizetendő kártérítés, kártalanítás, sérelemdíj és az állami kezesség.³³ Így a Ptk.-ban írt objektív helytállás az Áht. szabályai szerint korlátozottabb. A másik gyakorlati problémát az államháztartás részét képező jogi személyek jelentik. Az Áht. alapján ide tartoznak a közfeladat ellátására alapított költségvetési szervek, ugyanakkor az már vitatott, hogy a köztestületekre (például Magyar Tudományos Akadémia) ez a szabály vonatkozik-e.³⁴ A Ptk. általános megfogalmazásából az is következhetne, hogy a köztestületekre is vonatkozna a korlátlan helytállás, ugyanakkor az Áht. értelmezéséből Sárközy Tamással egyetértve úgy gondoljuk, hogy a köztisztviselői költségvetési szervekre ez a szabály nem vonatkozik.³⁵

Ha a kérdésre választ kell adnunk, akkor véleményünk szerint a Ptk. 3:405. § nem eredményez más megoldást, mint amit a Kúria (Legfelsőbb Bíróság) korábbi döntésében alkalmazott. Ennek hangsúlyozása azért fontos, mert a jogalkotó és a polgári jogi szakirodalom döntő többsége akként foglal állást, hogy ez a kérdés a Ptk. 3:405. § alapján lezárt. Ugyanakkor ez a szabály véleményünk szerint önmagában nem elegendő. A metróper kapcsán sem polgári jogi szempontból volt kérdés, hogy az állam helyt kell-e álljon, hanem a közjogi, államháztartási és költségvetési szabályok oldaláról. Amíg ezek a kérdések az Áht.-ben nincsenek általános jelleggel rendezve, addig önmagában a Ptk. álláspontunk szerint nem teremti meg e kötelezettségek jogi alapját.

Irodalom

- A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2015 (2016). *Statisztikai Tükör*, 2016. április 11. Elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/gaz/gaz1512.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)
- AUER Ádám (2013): A felelős társaságirányítás hatása a jogi személyek elméletére. *Jogtudományi Közlöny*, 68. évf. 4. sz. 193–203.
- AUER Ádám (2017): A jogi személyiség a közjog és magánjog paradigmájában – fragmentum. In BODA József – FELKAI László – PATYI András szerk.: *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 47–56.
- DOBROCSI Gábor (2015): Jogi problémák az új Polgári Törvénykönyvben. *Gazdaság és Jog*, 23. évf. 10. sz. 3–6.
- FAZEKAS Marianna (2007): A közjog alanyai és a Ptk. tervezet. Egy közigazgatási jogász kérdőjelei a Ptk. tervezet jogi személy részéhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 9. évf. 5. sz. 17–27.

³² Megerősíti ezt az álláspontot SÁRKÖZY Tamás (2013): 3:405. §. In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *Polgári jog – A jogi személy. Az új Ptk. magyarázata II/VI*. Budapest, HVG-ORAC. 442.

³³ Áht. 32. §.

³⁴ PÁZMÁNDI Kinga (2014): 3:405. §. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 1057.

³⁵ SÁRKÖZY (2013): i. m. 442.

- GÁRDOS István (2001): A metró-per és az állam jogi személyisége. *Jogtudományi Közlöny*, 56. évf. 11. sz. 460–468.
- GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos szerk. (2014): 3:405. §. *A Ptk. kommentárja*. Budapest, Wolters Kluwer. Jogtár-kiegészítés.
- KECSKÉS László (1999): *Magyar polgári jog Általános Rész II. A személyek joga*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus.
- KISFALUDI András (2009): A közjogi jogi személy, mint magánjogi tabu. In *Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék. 166–198.
- KOVÁCS László (2001): Milyen jogi személy is az állam? *Magyar Jog*, 48. évf. 7. sz. 401–406.
- PAPP Tekla (2014): Vázlatos áttekintés a jogi személyről az új Polgári Törvénykönyv apropóján. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2. sz. 150–159.
- PATYI András (2009): A jogi személyiség egyes kérdései a közigazgatási szervezetben (Létezik, s ha igen, micsoda a közigazgatási jogi jogi személyiség?) In CSEFKÓ Ferenc szerk.: *A közigazgatási szervezetrendszer átalakításának kísérletei*. Pécs, A „Jövő Közigazgatásáért” Alapítvány. 58–76.
- PATYI András – VARGA Zs. András (2013): *Általános közigazgatási jog – az Alaptörvény rendszerében*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus.
- PÁZMÁNDI Kinga (2014): 3:405. §. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 1053–1057.
- SÁRKÖZY Tamás (2008): Szervezetek megismerése a jogban – kis modern jogdogmatika. *Állam- és Jogtudomány*, 49. évf. 1. sz. 3–15.
- SÁRKÖZY Tamás (2011): Szervezetek jogállása az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 19. évf. 3. sz. 3–8.
- SÁRKÖZY Tamás (2013): 3:405. §. In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *Polgári jog – A jogi személy. Az új Ptk. magyarázata II/VI*. Budapest, HVG-ORAC. 441–442.
- VÉKÁS Lajos szerk. (2013): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, Wolters Kluwer.

Jogszabályok, joggyakorlat

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2003. évi LV. törvény a budapesti 4-es – Budapest Kelenföldi pályaudvar – Bosnyák tér közötti – metróvonal első szakasza megépítésének állami támogatásáról
2008. évi CV. törvény a költségvetési szervek jogállásáról és gazdálkodásáról
2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról
2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2014. évi XXXVIII. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről
2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról
- 1027/1997. (III. 5.) Korm. határozat a Dél-Buda–Rákospalota metróvonal első szakaszának építéséről

1036/1998. (III. 27.) Korm. határozat a fővárosi Dél-Buda–Rákospalota metróvonal első – Etele tér – Baross tér közötti – szakasza megvalósításához szükséges hitelfelvételről és az állami garanciavállalásról

1147/1998. (XI. 23.) Korm. határozat a Dél-Buda–Rákospalota metróvonal első szakasza megépítésével kapcsolatos kormányhatározatok hatályon kívül helyezéséről

BDT 2013. 2869.

BDT 2016. 3608.

BH 2001. 332.

BH 2002. 235.

EBH 2014. P. 1.

FIT-H-PJ-2015-366.

*Borbás Beatrix*¹

Felelős társaságirányítás és női participáció a gazdasági döntéshozatalban, Európában és Magyarországon – elméletben és gyakorlatban

Jogelméleti bevezetés

Jogászai nézőpontból szemlélve a társadalmi egyenlőség kérdését, az elsősorban a női egyenjogúsági tételt jelenti, amely területen a jogi munkálatok csak néhány évtizede tartanak – a klasszikus jogegyenlőségi szabályozás megvalósulásának egyik fontos mérföldkövének számító női választójog sok helyütt Európában csak néhány évtizede létező jogintézmény² –, mégis, az utóbbi évtizedekben rohamos jogalkotásnak lehetünk tanúi.

A jogi szabályozások kialakulását és későbbi módosításaik folyamatát szemlélve általánosságban megállapítható, hogy a változásokat alapvetően két tényező válthatja ki: vagy változnak a szabályozott életviszonyok, és ez készteti a jogalkotót új regulák megalkotására – ilyennek tekinthető a technikai fejlődés indukálta jogalkotás –, vagy valamilyen eszme, idea megvalósulása érdekében a kodifikáció elébe megy a társadalmi változásoknak, mintegy elősegítve a szabályozás végső, szándékolt célját. Nem kérdés, hogy a női jogegyenlőség ez utóbbi kategóriába sorolható, egy olyan, végső soron társadalmi egyenlőséget hivatott szolgálni, ahol az esélyek minden ember tekintetében azonosak.

Az esélyek egyenlősége felé haladó úton a nők bevonása a döntéshozatali mechanizmusokba ambiciózus nemzetközi téma, fontos szerepet játszik az Amerikai Egyesült Államok politikai és társadalmi kultúrájában, de az Európai Unió is zászlajára tűzte a női esélyegyenlőséget mint közpolitikai célkitűzést.

Az Egyesült Államok vezető szerepe témánkban mind az egyetemi struktúrákban, mind a társadalom szövetében, mind a jogi szabályozásban nyilvánvaló; egyfelől a társadalmi nemek tudományos témája már az 1970-es években meghatározó volt a történeti és antropológiai tanszékeken, helyet kapott a szociológiai tudományok és a jogtudomány területén, másfelől a társadalmon belül alapvető a társadalmi nemek egyenjogúságának biztosítására életre hívott nem kormányzati társadalmi szervezetek súlya, végül fontos

¹ Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet.

² A nők Franciaországban, Olaszországban 1949-ben, Svájcban 1971-ben kaptak választójogot, illetve választhattak a férfikkal azonos feltételek között.

tényező, hogy a jogalkotás révén az állam is széles körben nyújt védelmet a nemi alapú diszkrimináció ellen.³

Európában a női vezetők aránya a gazdasági élet döntéshozatali mechanizmusaiiban az általános egyenlőségi téziseken belül szintén preferált politika; mára elmondhatjuk, hogy a nők részvételi aránya a döntéshozatalban vezető európai témává fejlődött, a nők és férfiak közötti egyenlőség az Európai Unió alapvető alapelve, amely számos jogi dokumentumban kapott alapjogi minőségi értékelést. Az uniós szabályozásban rögzítésre kerültek olyan kötelező jogi szabályok, amelyek egyrészt a jogi egyenlőséget segítik elő, másrészt az esélyek egyenlőségét biztosítják az EU minden szakpolitikájában, harmadrészt a nők érvényesülését célzó pozitív diszkriminációt megvalósító intézkedések.

A pozitív jogi szabályozást tekintve az EU elsődleges jogrendszerében az EK Szerződés 1996 óta⁴ 2. és 3. cikke, továbbá a 13., 137. és 141. cikkely szól a jogegyenlőségről.⁵ Az EU másodlagos joga számos részterületen szabályozza a szakpolitikák tekintetében a jogegyenlőségi tételt, és kiköti a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének alkalmazását – az önálló vállalkozói tevékenységek terén, a mezőgazdaság terén –, speciálisan nőket privilegizáló szabályozásokat alkot, amelybe beletartozik a nők terhességi és anyasági védelme, a várandós, a gyermekágyas vagy szoptató munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének biztosításának elősegítése,⁶ továbbá a foglalkoztatás és a munkavégzés során, de akár a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel terén alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek érvényesítése.⁷

Az EU egyéb jogintézményeit tekintve amellet, hogy az EU Tanácsa 2006. márciusi elnökségi ülésén elfogadott egy Gender Equality paktumot, az EU Bizottsága 2006–2010 közötti, az egyenlőségre vonatkozó ütemterve⁸ egy olyan stratégiát fogalmazott meg a Par-

³ The Equal Rights Amendment (The 19th Amendment) of the United States Constitution, The Civil Rights Act of 1964, The Equal pay Act of 1963, The Pregnancy Discrimination Act of 1964.

⁴ COM (96) 67 Final, 21.2.1996. Communication from the Commission: „Incorporating Equal Opportunities for Women and Men into all community policies and activities”, The Treaty of Amsterdam, Article 2 and 3, COM (2004) Final, Brussels, 19.2.2004.

⁵ EK Szerződés.

⁶ 86/613/EGK irányelv valamely önálló vállalkozói tevékenységet, beleértve a mezőgazdasági tevékenységet is, folytató férfiak és nők közötti *egyenlő bánásmód* elvének alkalmazásáról, valamint az önálló vállalkozó nők terhességi és anyasági védelméről.

92/85/EGK irányelv a várandós, a gyermekágyas vagy szoptató munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását *ösztönző intézkedések* bevezetéséről.

96/34/EK irányelv az UNICE, a CEEP és az ESZSZ által a szülői szabadságról kötött *keretmegállapodásról*.

96/97/EK irányelv a férfiak és a nők közötti *egyenlő bánásmód* elvének a foglalkoztatási szociális biztonsági rendszerekben történő megvalósításáról szóló 86/378/EGK *irányelv módosításáról*. (Kiemelések a szerzőtől.)

⁷ 97/80/EK irányelv a *nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés* esetén a bizonyítási teherről.

2000/78/EK a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott *egyenlő bánásmód* általános kereteinek létrehozásáról.

2002/73/EK irányelv a férfiak és nők közötti *egyenlő bánásmód* elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról szóló 76/207/EGK *tanácsi irányelv módosításáról*.

2004/113/EK irányelv a nők és férfiak közötti *egyenlő bánásmód* elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról. (Kiemelések a szerzőtől.)

⁸ *Roadmap for equality between women and men* (é. n.). Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c10404> (A letöltés dátuma: 2016. 09. 02.)

lament és a Gazdasági és Szociális Bizottság felé, amely 2010-re, a CEDAW egyezmény 30. évfordulójára megújította a Bizottság nemi egyenlőségre vonatkozó programját, amely több pontból állt – többek között az egyenlő gazdasági függetlenségért, az azonos bért azonos értékű munkáért elvéért és a döntéshozatalban megvalósuló egyenlőségért szállt síkra. Mindezen célok érdekében a Bizottság az Európa 2020 stratégiát támogatja, emellett a gazdasági függetlenség érdekében konkrét intézkedéseket is tett – említhetjük e tekintetben, hogy transzparenciát teremtett, privilegizált témaként kezelte rész munkaidős foglalkoztatást, újabb méréseket és mérőszámokat vezetett be. További határozott intézkedésként munkáltatói díjakat és elismeréseket is alapított olyan munkáltatók számára, akik bevezetnek egyenlő bérezés elérése iránti eszközöket. Bevezette az Európai Egyenlő Bér Napot (European Equal Pay Day), és utolsó elszánt lépésként – miután alulreprezentáltság található a döntéshozatalban általában is, de leginkább a felsővezetési pozíciókban – bevezette a 25%-os részvételi arányt mint elérendő rátát a kutatói döntéshozatali legfelsőbb pozíciókban, és a Bizottság által alapított szervezetekben 40%-os részvételi női arányt irányzott elő.

A Bizottság az intézményi megerősítésért is sokat tett, fontos állomásként a további kutatási és fejlesztési stratégiák útján megalapította a „European Institute for Gender Equality” intézetet, amely feladataira nézve éves jelentéseket fogad el, majd prezentál, adatokat gyűjt, rendszerez, elemez és disszeminál arról, hogy a női részvételi arány miként alakul a politikában, a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, az üzleti életben, a médiában, a szociális és civil szférában.

Mindezekon túlmenően az Európai Bizottság 2010–2015. évi időszakra elfogadott, a nők és férfiak egyenlőségét célzó stratégiája tematikus prioritásokat fogalmazott meg, amelyek többek között az alábbi vetületekkel foglalkoztak: nők és férfiak egyenlő mértékű gazdasági függetlensége, egyenlő munkáért egyenlő díjazás tétele, egyenlőség a döntéshozatalban, méltóság és horizontális kérdések – nemi szerepek, illetve jogalkotási és egyéb releváns irányítási eszközök. Az uniós szakpolitikák között végül, de nem utolsósorban megemlíthető az EU Horizont 2020 keretprogramja is, amely szerint a döntéshozói és tudományos testületekben 2020-ra a nők aránya el kell hogy érje a 40%-ot.

Hazánk a jogi szabályozást illetően erős gyökerekkel rendelkezik – a korabeli szabályozások korszerűek, modernek voltak, megemlíthetjük e körben az 1777. évi Ratio Educationist, amely világviszonylatban is igen korszerűnek számított, s általánossá tette az oktatáshoz való jogot, de a 19. század végén a lányok kötelező elemi iskolai oktatását bevezető szabályozást is,⁹ amely a századfordulóra meghozta a leányiskolák elterjedését Magyarországon.

A politikai jogok tekintetében az európai trendekkel együtt haladva, sőt számos európai országot megelőzve biztosította hazánk a választójogot a nőknek a 20. század derekán.¹⁰

Magyarország első írott alkotmánya 1949-ben már tartalmazta a jogegyenlőségi tételt,¹¹ s jóval a rendszerváltozás előtt, 1982-ben elsőként ratifikálta az ENSZ égisze alatt született, a jogfejlődés szempontjából alapvető jelentőségű, mérföldkőnek számító 1979-es

⁹ 1896. évi XXXVIII. törvény.

¹⁰ 1949. évi XX. törvény.

¹¹ A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 50. §-a szerint „[a] Magyar Népköztársaságban a nők a férfakkal egyenlő jogokat élveznek”.

CEDAW-szerződést,¹² amely folyamatot csak tovább erősítette a jogállamiság megvalósulása a rendszerváltozás éveiben.

Nyilvánvaló, hogy hazánkban a jogegyenlőségi tétel alkotmányos megerősítése, valamint minden szabályozásban jogi alapvetésként rögzített minősége a nők és férfiak teljes egyenlőségét hivatott szolgálni, ahogy ez nemcsak alapjogi minősítésében, nemzeti stratégiákban,¹³ de minden egyes jogági alapvetésben is tükröződik a munkajogi szabályoktól a családjogi viszonyokig¹⁴. Újabb fontos állomásnak tekinthető az alapjogi védelem kiterjesztését és intézményesülését egyaránt hozó ombudsmani jogvédelem kialakulása a rendszerváltozást követő években,¹⁵ ugyanakkor a CEDAW-bizottság 2013. évi jelentésében rámutat arra, miszerint meggyőződött az ombudsman korlátozott lehetőségeiről a nők egyenjogúságát érintő panaszok kezelése körében.¹⁶

Az Országgyűlés a 2003. évben megalkotta az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényt,¹⁷ amely az Egyenlő Bánásmód Hatóság felállításával hatékony jogvédelmet kíván biztosítani a hátrányos megkülönböztetést elszenvedők számára, és olyan fontos fogalmakat tisztáz a jogalkalmazás számára, mint közvetett és közvetlen hátrányos megkülönböztetés vagy előnyben részesítés, emellett meghatározza az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt indított eljárásokat, illetve a követelmény megsértése esetén alkalmazható jogkövetkezményeket.

Látható tehát, hogy hazánk szabályozása az erős nemzeti alapok mellett fontos nemzetközi normákkal került megerősítésre az utóbbi évtizedek során, amelyek tovább sokasodtak Magyarország uniós csatlakozását követően, amely már nemcsak a kodifikáció szintjén jelentett előrelépést, de ez a folyamat intézményi struktúrákban is segítette a jogegyenlőségi tétel érvényesülésének követését és segítését.

Elmélet és gyakorlat

De tekintsük a tényeket is, hisz abból a jövő jogalkotása tekintetében a korábbi szabályozás és annak regulációs hatása egyértelműen megmutatkozik. Az elvi jogi tézisek megvalósulását e körben számos statisztika mutatja meg – és a nemi arány mutatói elég egyszerű számok alapján, egyszerű számolási eszközökkel készíthetők el –, így nem igazán tartoznak azon statisztikai adatok körébe, amelyeket nézőpontjuk vagy mérési szisztémájuk szerint esetenként változni láthatunk.

¹² Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women.

¹³ 1004/2010. (I. 21.) Korm. határozat a Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlőségét Elősegítő Nemzeti Stratégiáról – Irányok és Célok 2010–2021.

¹⁴ A családjogi szabályozás a házasságban és a családi viszonyokban a kezdetektől fogva a feleség és a férj egyenlő jogainak rögzítését tekintette alapnak, amely jogi alapvetést a Ptk. is tartalmazza, a munka törvénykönyve pedig az egyenlő bérezésre való jogot rögzíti.

¹⁵ 1989. évi XXXI. törvény – állampolgári jogok országgyűlési biztosa, 2011. évi CXI. törvény – alapvető jogok biztosa.

¹⁶ CEDAW – Concluding Observations on the combined seventh and eighth periodic report of Hungary adopted by the Committee at its fifty fourth session (11 February – 1 March, 2013), 2013. évi jelentés.

¹⁷ 2003. évi CXXV. törvény.

Európában, a döntéshozatali folyamatokban általában részt vevő női arányszámokat vizsgálva megállapítható, hogy habár a számok növekedő tendenciát mutatnak az elmúlt években, ez a felfelé ívelő tendencia világviszonylatban az ENSZ szerveinek értékelése szerint még mindig nem elég gyors ütemben zajlik,¹⁸ nem éri el az európai szakpolitikák által megcélzott tempót, és konkrétan az előirányzott átlagokat sem.

Hazánkban a döntéshozó testületek összetételét vizsgálva – akár a politikai, akár a gazdasági, akár más szakmai döntéshozatali működést tekintjük – a női participáció messze elmarad mind az észak-amerikai, mind az európai átlagtól.

Általánosságban tett megállapítás, hogy Magyarországon a nők – egy európai összehasonlító elemzés szerint – a legtöbb időt a gyermekek gondozásával és ház körüli munkával töltik,¹⁹ és noha a magyar képzettségi indexek tekintetében előnyösebb helyzetben vannak a férfiaknál, mégis alulreprezentáltak a vezető pozíciókban és a döntéshozatali testületekben – akár ha a privát, akár a közszektort tekintjük. A státuszinkonzisztencia az ezt elemző tanulmányok szerint kézzelfogható hazánkban, ami azt jelenti, hogy a magasabb képzettségű nők nem tudják ezt az abilitást a karrierjükben érvényesíteni, hatalmas tehát a különbség a képzettségi és a foglalkoztatottsági helyzet között.²⁰

A magyar gazdasági szféra jelentős vállalataiban a nők rendkívül alulreprezentáltak, és a tendencia lefelé tart – egy uniós felmérés szerint²¹ 2012-ben a nők százalékos aránya a legnagyobb vállalatokban 11% volt, míg ez a szám 2015-ben csupán valamivel magasabb volt, mint 10%, azzal, hogy az alapvető mutatóként is kiválóan fungáló bérszakadék a nemek között ma hazánkban szélesebb mint 20%.²²

Legújabb kutatási eredmények

A női szakmai esélyegyenlőségért több szakmai-társadalmi szervezet szállt síkra hazánkban, köztük a jogászai hivatásrendek is képviseltetik magukat két szervezettel: egyikük a Bíró nők Nemzetközi Szervezetének Magyar Tagozata Egyesület – rövid nevén Bíró nők Egyesülete –, amely a Bíró nők Nemzetközi Szervezete (International Association of Women Judges) magyar tagszervezeteként végez fontos munkát, másikuk a Magyar Ügyvédnők

¹⁸ *Power and decision-making – The World's Women 2015* (2015). Elérhető: <http://unstats.un.org/unsd/gender/chapter5/chapter5.html> (A letöltés dátuma: 2016. 09. 03.)

¹⁹ BUKODI Erzsébet (2005): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In NAGY Ildikó et al. szerk.: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, TÁRKI – Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium. 18.

²⁰ FÉNYES Hajnalka (2011): A felsőoktatásban tanuló férfiak és nők tényleges mobilitása, státuszinkonzisztencia a nők oktatásbeli és munkaerő-piaci helyzete között. *Felsőoktatási Műhely*, 5. évf. 3. sz. 79–95. Elérhető: www.felvi.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi Muhely/FeMu/2011_03/FEM_2011_3_79-96.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

²¹ *Women in economic decision-making in the EU. Progress report* (2012). Elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8832ea16-e2e6-4095-b1eb-cc72a22e28df/language-en> (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

²² Lásd: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_pay_gap/140319_gpg_en.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

Egyesülete,²³ amely a brüsszeli székhelyű Európai Női Jogászok Szervezetének (European Women Lawyers Association,²⁴ EWLA) nemzeti tagszervezeteként működik.

A Magyar Ügyvédnők Egyesülete olyan önkéntesen, a demokratikus önkormányzat alapján működve, az alapítók személyes és vagyoni közreműködésével létrehozott társadalmi szervezet, amely az EWLA nemzetközi nem kormányzati, nonprofit jellegű szervezet céljaival azonosulva és tevékenységéhez kapcsolódva valósítja meg célkitűzéseit. Céljai közt szerepel egyrészt, hogy elősegítse a jogalkotás jobb megértését, különös tekintettel a nők jogegyenlőségére vonatkozó jogalkotás és jogalkalmazás területén, másrészt, hogy erősítse a szakmai kapcsolatokat a más nemzetek jogásznői között nemzeti, valamint nemzetközi szinten az ügyvédi kamarák, női közösségek, női szervezetek, jogi karok, oktatási intézmények és kutatóintézetek vagy más hatóságokkal való kapcsolat kiépítése útján. További cél, hogy kutatásokat folytasson, tanulmányokat készítsen, és hogy képviselje a nők érdekeit a közintézményekben, továbbá az EWLA révén az Európai Unió intézményeiben minden, a nőket érintő általános kérdéskörben, hogy stratégiát fejlesszen, és lobbitevékenységet folytasson a női jogegyenlőség érvényesítéséért a jog minden területén.

A 2015. évben az Ügyvédnő Egyesület önkéntes tagjainak személyes részvétele mellett nemzeti koordinátori szerepben vett részt egy európai szintű projektben, a „European Women Shareholders’ Demand Gender Equality” (a továbbiakban: EWSDGE)²⁵ elnevezésű kutatási programban.

A kutatási projekt elsőrendű koncepciója és célkitűzése volt, hogy ráirányítsa a közvélemény figyelmét a nők gazdasági döntéshozói testületekben való képviseletére és részvételére, valamint az ezt célzó stratégiákra. A projekt szakmai koncepciója²⁶ szerint a nemek közti egyenlőség és esélyegyenlőség kérdései a nagyvállalatok felügyelőbizottságaiban és igazgatótanácsaiban az európai unió tagállamaiban régóta, ám kevés pozitív eredménnyel szerepelnek a napirenden.

A kutatás célkitűzése volt elsősorban – ugyanúgy, ahogy véleményem szerint minden hasonló projekt első helyen álló teendője kell, hogy legyen – a tudatosítás, azaz a közvélemény figyelmének felkeltése a nemek közötti egyenlőség közpolitikai kérdésére, intellektuális érzékenység megteremtése a kérdéskörben, hiszen ezt mintegy megelőző kérdésnek tekinthetjük a női érdekérvényesítés társadalmi és jogi gyakorlatában egyaránt. Következő lépésként ugyanakkor már konkrétabb elképzelések megvalósítását tűzte zászlajára a kutatási projekt – nevezetesen megcélozza a gazdasági döntéshozói testületeken belüli nemi arányok növelését és az ezt célzó stratégiák fejlesztését, és a követés érdekében a jövőre nézve mérőszámok bevezetésére vonatkozó helyzet feltérképezését, összességében pedig nyilvánvalóan az alulreprzentáltság orvoslását. A gyakorlati megvalósítással kapcsolatban pedig nem titkoltan, expressis verbis kimondja a projekt: cél egyenesen bizonyos nyomásgyakorlás a nagyvállalatok vezető testületeire.

A program ötlete eredetileg a Német Női Jogászok Egyesületének (DJB) egy tagjától származik, aki a német szövetségi vállalkozási törvény, az Aktiengesetz 131. § alapján egyetlen részvény birtoklásával kezdte el a rendes éves közgyűléseken kérdőre vonni a nagyváll-

²³ Honlap: www.ugyvednok.hu (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

²⁴ Honlap: www.ewla.org (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

²⁵ Lásd: www.ewsdge.eu (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

²⁶ Lásd részletesebben: www.djb.de/themen/hv-projekt/ewsdge/About%20the%20Project/ (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

latatok vezetését – egyfelől firtatta a vezető pozíciók nemi arányait, másfelől rákérdezett a jövőbeni nagyvállalati politikákra, tudniillik mit tesznek a nagyvállalatok a nők testületi részvételi arányának növelése érdekében, milyen vállalati stratégiák mentén milyen jövőbeli terveik vannak ezzel kapcsolatosan. Ezt az egyéni kezdeményezést tette magáévá a DJB, amely mindebből egy sikeres nemzeti projektet fejlesztett ki és valósított meg 2010-ben, és amely német projektet a Financial Times Germany a „németországi részvénytársasági közgyűléseken valaha tapasztalt legkiemelkedőbb kampányként” jellemzett.²⁷

Am a DJB nem állt meg a nemzeti szinten – sikeres kampánya folytatásaként elhatározta, hogy európai szintű tervet készít, s a nemzeti keretek kitágításához megfelelő partnereket keresett és talált – így 2015-re projektkoordinátorként olyan szervezetek támogatását tudhatta magáénak, mint az Európai Bizottság, a Német Szövetségi Családügyi és Idősek, Nők és Fiatalok Esélyegyenlőségi Minisztériuma, a Szász-Anhalt Igazságügyi és Esélyegyenlőségi Minisztérium és a Finn Kereskedelmi Kamara. A kutatás végül az Európai Bizottságnak az Európai Unió PROGRESS programjának keretében valósult meg, a Bizottság a támogatást egy több szervezetből álló konzorciumnak ítélte oda, amely a fenti testületeken kívül magában foglalta az olyan nem kormányzati testületeket és szervezeteket is, mint az EWLA, az EWLA Bulgária, a Francia Női Jogászok Egyesülete, a bristoli Nyugat-angliai Egyetem, a Magdeburg-Stendal Egyetem és a Magyar Ügyvédnök Egyesülete.

A projekt 11 EU-tagállamot²⁸ fog össze, amelyek aktivistái 2015 első felében több mint száz alkalommal kerestek fel részvénytársasági közgyűléseket a projekt által előírt közös programmal.²⁹ Az EWSDGE képviselői elsősorban az EURO STOXX 50 indexben szereplő vállalatok közgyűléseit látogatták, az indexben nem részt vevő EU-tagállamok – köztük Magyarország – esetében a vállalatokat a megfelelő nemzeti indexekből választották, az Egyesült Királyságban az FTSE 100, Bulgáriában a SOFIX, Magyarországon a BUX indexet használva.

Az EWSDGE aktivistái az éves rendes közgyűléseken tett felszólalásaikban egységes kérdőív alapján kértek információt a menedzseri pozícióban képviselt női arányokról, és arról, milyen eredményt értek el a nők karrierjének támogatásában, és milyen további vállalati politikák bevezetését tervezik. A projekt ezen keresztül monitorozta az Európai Bizottság „Nőket az igazgatótanácsokba” javaslatát,³⁰ amely célkitűzése, hogy 2020-ra 40%-os női participáció valósuljon meg a listázott magánvállalatok vezető pozícióiban, s szintén feltérképezte a nagyvállalatok nem pénzügyi és esélyegyenlőségi adatszolgáltatásról szóló 2014/95/EU irányelv érvényesülési problémáit is, amely szerint 2017-től az éves beszámolóknak tartalmazniuk kell az alkalmazottakra vonatkozó szociális szempontokat, a vezetéség sokszínűségének biztosítását célzó elvek betartását.

A projekt hazánkra vonatkozó megállapításai³¹ szerint a 13 vizsgált nagyvállalat igazgatótanácsaiban elvétve akad egy-egy női vezető, a 2015. márciusi adatok szerint 13 tőzsdei

²⁷ KESSLER, Gregor – SMOLKA, Klaus-Max (2010): Hohe Nachfragequote. *Financial Times Germany*, 10. 5. 2010.

²⁸ Belgium, Bulgária, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Magyarország, Németország, Olaszország és Spanyolország.

²⁹ A program részleteit a motivációs levél 3. számú mellékletében foglalt hivatalos kétnyelvű kiadvány tartalmazza.

³⁰ COM (2012) 614., 14.11.2012.

³¹ *Analysis Hungary, Toolkit Hungary* (é. n.). Elérhető: www.djb.de/static/common/download.php/save/2448/Analysis_Hungary.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

nagyvállalatunkban összesen 16 nő vezető dolgozott. A megkérdezett cégek közül 6-nak egyáltalán nem volt női vezetője. A vezetői pozícióban levő igazgatósági tagok száma összesen 150, ebből az igazgatói létszámból 134 férfi, 16 nő volt, ez adta a listázott arányszámot, amely Magyarország tekintetében 10,66%.

Európai viszonylatban a projekt lezárulásával – 2015. január és szeptember közötti időszakban – 125 tőzsdén jegyzett vállalat került átvilágításra az EWSDGE-projekt kereteiben. Az aktivisták személyesen és írásban is megkeresték a vezetőket, személyesen felszólaltak egyetlen előre megvásárolt részvény tulajdonosaként az éves rendes közgyűléseken, majd az eredményeket kiértékeltek, workshopokat szerveztek, sajtókonferenciákat tartottak. A projektet lezáró konferenciára 2016. február 11-én Brüsszelben került sor,³² ahol a konzorciumot alkotó szervezetek képviselői találkoztak, tapasztalatokat cseréltek, és a kiértékelt legfontosabb megállapítások alapján ajánlásokat fogalmaztak meg. Az ajánlások egyrészt a kormánynak szánt, másrészt a privát szektornak címzett javaslatokat fogalmaznak meg, végül a társadalom egészét érintő változtatásokra vonatkozó igényeket állítanak fel.

A kutatás hazai eredményeit illetően a kérdőívben szereplő kérdésekre adott válaszok alapján megtett ajánlások abból indultak ki, hogy a szabályozás és a nemi szempontú megközelítés hiánya miatt fontos lenne egyfelől a kvótaszabályozás bevezetése, másfelől a vállalati stratégia fókuszálása a nemi szempontra, mind a privát szektorban, mind a kormányzati szektorban.

Összességében a javaslat szerint európai viszonylatban is fontos tennivalók akadnak témánkban – mind jogalkotói, azaz állami szinten, mind a nagyvállalati vezetés szintjén, mind a társadalom szintjén, ezzel összhangban az ajánlások címzettje a kormányzat, a vállalati vezetők vagy akár a társadalom egésze.

Kormányzati szinten az ajánlás megfogalmazza, hogy kifejezetten ambiciózus jogszabályokra és szakpolitikákra van szükség, amely jelenti kötelező érvényű, a társadalmi nemek megoszlásának arányaira vonatkozó jogszabályok elfogadását. Konkrétan olyan politikai döntés életre hívását javasolják, amely az állami részvétellel működő vállalatok igazgatótanácsaiban írná elő mindkét nem képviselését 40-40%-ban. Külön figyelmet szentelnek az ajánlások az egyenlő fizetésre vonatkozó rendelkezések erősítésére és a Europe 2020 stratégia kiegészítésére a nemek egyenlőségére vonatkozó további intézkedésekkel.

A nagyvállalatok vezetőinek címezve mondandóját a javaslat felhívja a figyelmet arra, hogy az egyes vállalati struktúrákon belüli átláthatóság fokozása, tanulmányok és statisztikák készítése lehet további eszköz a nők képviseleti arányának növelésére, s kormányzati feladatként határozza meg, hogy szükséges kialakítani azon vállalatok jutalmazásának rendszerét, amelyek megbízható módon, bizonyítottan alkalmazzák a nemek egyenlőségére vonatkozó szakpolitikákat, a másik oldalon pedig az e szabályokat be nem tartó vállalatok számára hatékony és hathatós szankciókat kell kialakítani.

A javaslat szerint a kormányzati szektor mellett a nagyvállalatoknak is cselekedniük kell, ezen belül meg kell változtatniuk az egész vállalati kultúrát, ki kell alakítani és működtetni kell egy vezetői „pipeline”-t, és létre kell hozni egy tehetséges nőkből álló csoportot. A nagyvállalat vezető menedzsereinek fel kell ismerniük, hogy a nők döntéshozói pozíció-

³² *Final Conference. Gender Balanced Leadership – European Women Shareholders Pave the Way. 11th September 2016.* Elérhető: www.djb.de/themen/hv-projekt/ewsdge/Final%20Conference/ (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

ban üzleti lehetőséget jelentenek, s ennek mentén kell kommunikálniuk és monitorozniuk a nemek egyenlőségét biztosító nagyvállalati stratégiákat.

Nyilvánvaló emellett, hogy időszerű a társadalmi felfogás megváltoztatása, e körben pedig szintén van teendője a kormányzatoknak is – fontos és szükséges a férfiak és nők közötti egyenlőséget alapvető jogként elismerni és érvényesíteni, de emellett segíteni kell a társadalmi tudatosítást – figyelemfelkeltő kampányokat kell indítani a nemek közötti egyensúlyon alapuló vezetés tárgyában, s szükséges a társadalmi nemekkel kapcsolatosan érzékeny oktatást ösztönözni.

Zárszó

A női participáció kérdése a döntéshozatal minden ágát érintően, legyen az gazdasági, politikai, tudományos vagy más szakmai döntéshozatal, Európában és az Egyesült Államokban is fontos közpolitikai kérdés – a szociális igazságosság alapvető érvén túl utalnunk kell e körben a közérdekre is –, a nemi diverzitás adta előnyök már széles körben ismertek; már önmagában a sok szempontú döntés is hordoz magában természetéből folyó előnyöket, de a kifejezett női vezetői képességek kihasználtsága is előnyöket jelent. A gazdasági előnyök csaknem egy évtized óta tudományosan alátámasztottnak számítanak – csak a gazdasági szektort tekintve: azon vezetői testületek hatékonysága, ahol megfigyelhető a nők viszonylagos hiánya, azokkal szemben, ahol a testület nemi szempontból kiegyensúlyozott, sokkal kisebb; a kiegyensúlyozott testületek sokkal jövedelmezőbb, gazdaságosabb döntéshozatalra képesek. Mindebből következik, hogy a nemi alapú diszkrimináció csökkentése és a nők részvételi arányának növelése a gazdasági rendszer vállalatainak vezető testületeiben és elnökségeiben gazdasági fejlődéshez és a profit növekedéséhez vezet. Mára tudományos kutatási eredmények sora igazolja, hogy azoknál a nagyvállalatoknál, amelyeknek vezető testületeiben a nők és férfiak kiegyensúlyozott arányban vannak jelen, növekszik a profit, és javul a pénzügyi teljesítmény,³³ s a legújabb kutatások csak tovább erősítik a korábbi tanulmányok megállapításait.³⁴

Amennyiben abból indulunk ki, hogy a jogállami szabályozásban a folyamatos mozgásban lévő, változó, egyben politikailag kívánatos társadalmi értékek jelennek meg, úgy a fent leírt, nemcsak nemzeti, de európai kontextusban is vázolt magyar jogi szabályozás mellett további kérdés, hogy milyen ok, illetve milyen okok összessége vezet oda, hogy ekkora űr tátong elmélet és gyakorlat között? Az okozatossági folyamatok feltérképezése során a jog mindenhatóságát kénytelenek vagyunk megkérdőjelezni, így a jogi faktorokat félretenni és a jogon kívüli tényezőkre is koncentrálni. Ezek a kutatások a jogászai szemléleten túlmutató jogfilozófiai, szociológiai és jogszociológiai, politológiai és akár közgazdasági területekre vezethetnek el, ugyanakkor az interdiszciplináris kutatási területet komplexitásában

³³ A legismertebb kutatási eredményeket összesítő tanulmányokat lásd részletesen: Finnish Business and Policy Forum (EVA) (2007); McKinsey Women Matter Report (2007); The contribution of women on boards of directors; going beyond the surface (Nielsen Sabina ob Marten Huse, 2010); Catalyst studies, www.catalyst.org, Why women mean business (A. Wittenberg-Cox and A. Maitland, Deutsche Bank Research, 2010).

³⁴ WOETZEL, Jonathan et al. (2015): *How advancing women's equality can add \$12 trillion to global growth*. Elérhető: www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

vizsgálva könnyen visszakanyarodik a gondolkodásunk a jogtudományhoz – ahhoz, hogy ezek a lassan változó folyamatok elősegíthetőek-e normatív eszközökkel, a jogtudomány által felállított szabályozási opciók irányt mutathatnak-e a jövő kodifikációja számára, hosszú távú társadalmi hatást érve el?

Irodalom

- Analysis Hungary, Toolkit Hungary* (é. n.). Elérhető: www.djb.de/static/common/download.php/save/2448/Analysis_Hungary.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)
- BUKODI Erzsébet (2005): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In NAGY Ildikó – PONGRÁCZ Tiborné – TÓTH István György szerk.: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, TÁRKI – Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium. 15–43.
- FÉNYES Hajnalka (2011): A felsőoktatásban tanuló férfiak és nők tényleges mobilitása, státusz-inkonzisztencia a nők oktatásbeli és munkaerő-piaci helyzete között. *Felsőoktatási Műhely*, 5. évf. 3. sz. 79–95. Elérhető: www.felvi.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi Muhely/FeMu/2011_03/FEM_2011_3_79-96.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)
- Final Conference. Gender Balanced Leadership – European Women Shareholders Pave the Way. 11th September 2016*. Elérhető: www.djb.de/themen/hv-projekt/ewsdge/Final%20Conference/ (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)
- KESSLER, Gregor – SMOLKA, Klaus-Max (2010): Hohe Nachfragequote. *Financial Times Germany*, 10. 05. 2010.
- Power and decision-making – The World's Women 2015* (2015). Elérhető: <http://unstats.un.org/unsd/gender/chapter5/chapter5.html> (A letöltés dátuma: 2016. 09. 03.)
- Roadmap for equality between women and men* (é. n.). Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c10404> (A letöltés dátuma: 2016. 09. 02.)
- WOETZEL, Jonathan et al. (2015): *How advancing women's equality can add \$12 trillion to global growth*. Elérhető: www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)
- Women in economic decision-making in the EU. Progress report* (2012). Elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8832ea16-e2e6-4095-b1eb-cc72a22e28df/language-en> (A letöltés dátuma: 2016. 07. 20.)

Dúl János¹

Származtatott alapítás – származékos tulajdonszerzés

Bevezetés

Doktori értekezésem témája a társasági jog és az öröklési jog kapcsolódási pontjainak feltárása, illetve azok elemzése. Az öröklési jog a magyar polgári jogi kodifikációs tervezetek és az 1959. évi IV. törvény (régí Ptk.) integráns részét képezte, nincs ez másképp a 2014. március 15-től hatályos a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) sem. A társasági jog számos ponton kapcsolódik az öröklési joghoz, amelynek szabályait egy az egyben nem tudjuk alkalmazni a társasági jog sajátos jogági jellege folytán, ugyanis „a társaságok természete nem viseli el, hogy öröklés útján, a felek akarától függetlenül kényszerüljenek a társaság megmaradó tagjai olyan személlyel (az elhunyt tag jogutódjával) együttműködni, akivel az együttműködést nem kívánják.”²

Az értekezés kiindulópontjaként az a hipotézis szolgált, miszerint a társasági jog a pontosan körülírt, olykor a bírói gyakorlat által korrigált öröklési jogi szabályokat eltéríti, az *ipso iure* elven felépített magyar öröklési jogi szabályok teljes mértékben nem érvényesülhetnek abban az esetben, ha a hagyatékban társasági részesedés (közkereseti és betéti társaságokban társasági részesedés, korlátolt felelősségű társaságokban üzletrész, részvénytársaságban részvény) lelhető fel.

A társaságok létszakaszának speciális eleme a származtatott alapítás elnevezéssel összefoglalható létszakasz, amely magában foglalja a társasági formaváltást (átalakulást), a társaságok egyesülését, valamint szétválását. Az egyes eljárási momentumok alatt meghatározhat valamely tag, ennek az átalakulási (egyesülési, szétválási) eljárásra gyakorolt hatásait veszi górcső alá a tanulmány.

A gazdasági társaságok átalakulása, egyesülése, illetve szétválása származtatott alapításnak minősül, a jogutód új társaság bejegyzése alkalmával nem *ex nihilo*, hanem jogelőddelel létesül, egyúttal a jogalkalmazás során a kiválasztott eljárásnak megfelelő szabályok figyelembevétele mellett alkalmazni kell a gazdasági társaságok alapítására irányadó rendelkezéseket is. A jogelőd szemszögéből nézve pedig a jogelőd gazdasági társaság jogutóddal szűnik meg. Ezért mondható el az, hogy az átalakulás szabályrendszere az alapítás és a megszűnés jellemzőit is tükrözi, azokat egyesíti.³ „Az átalakulás, egyesülés, szétválás a jogi személyek státuszváltozása, a jogi személyek közötti alanyváltozás, a jogi személy(ek) jogutóddal való megszűnése, valamint jogelőddelel történő keletkezése (származtatott

¹ Tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civiltisztikai Intézet.

² KISFALUDI András (1991): Társasági tagsági jogok a hagyatékban. *Magyar Jog*, 38. évf. 3. sz. 149.

³ PAPP Tekla szerk. (2011): *Társasági jog*. Szeged, Lectum. 107.

alapítás).⁴ A származtatott alapítás indokául a korábbihoz képest kisebb vagy éppen nagyobb szervezet kialakítása, cégek fuzionálása vagy akár kisebb gazdasági egységekre való szétbontása szolgálhat.⁵

A korábbi szabályozástól eltérően a 2014. március 15-én hatályba lépett Ptk. és a kapcsolódó jogszabályok alapján az átalakulás alatt már csak a társasági forma megváltoztatását kell érteni,⁶ a gyűjtőfogalom jelleg megszűnt, nem tartalmazza az egyesülést és a szétválást, a dolgozat további részében ezért kerül megkülönböztetésre a három eljárás.

A Ptk.-n túlmenően releváns szabályokat az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvény (a továbbiakban: Átv.) tartalmaz. A törvény 1. §-a alapján rendelkezéseit a Polgári Törvénykönyvvel együtt kell alkalmazni a gazdasági társaság, a szövetkezet, valamint az egyesülés átalakulása, egyesülése, szétválása során, illetve rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell abban az esetben, ha más jogszabály a Ptk.-nak a jogi személy átalakulására, egyesülésére, szétválására vonatkozó szabályainak alkalmazását írja elő.

Az egyes eljárások bármely szakasza alatt elhalálozhat valamely érintett társaság tagja. A halál folytán társasági típusonként eltérő jellegű jogutódlás következik be, amit meghatározott körülmények között szintén figyelembe kell venni az eljárások során.

A szabályozási struktúra bemutatása után az átalakulás, majd az egyesülés és a szétválás szabályait ismertetem, ehhez illesztve az átalakulás során valamely tag halálával felvetett kérdéseket.

A szabályozástól való eltérés lehetősége

A korábbi szabályozáshoz képest újdonságként (de nem teljesen példa nélkül, lásd 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról) jelentkezik az is, hogy a társasági szerződésben a Ptk. 3:4. § alapján bizonyos tárgykörökben (a jogi személy tagjai, illetve alapítói egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonya, valamint a jogi személy szervezete és működése) további meghatározott kivételek figyelembevételével eltérhetnek a Ptk.-ban foglaltaktól. A jogirodalom felvetette, hogy a szervezetátalakító szabályok – különösen pedig az említett külön törvényben meghatározott szabályok – kötelezőek-e. Osztjuk azt az álláspontot, miszerint tekintettel arra, hogy a 2013. évi CLXXVI. törvény nem rendelkezik az eltérés lehetőségéről, ahogy azt a Ptk. teszi, ezért e szervezeti szabályoktól nem lehet a társasági szerződésben eltérni.⁷ Nincs arra lehetőség, hogy jogszabályi felhatalmazás nélkül a Ptk.

⁴ PAPP Tekla (2014): A jogi személy átalakulása, egyesülése, szétválása és jogutód nélküli megszűnése. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 438.

⁵ GÁL Judit – ADORJÁN Csaba (2010): *A gazdasági társaságok átalakulása*. Budapest, HVG-ORAC. 17.

⁶ PAPP (2014): i. m. 438.; TÖRÖK Gábor (2014): A jogi személy átalakulása, egyesülése, szétválása és jogutód nélküli megszűnése. In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *Polgári jog – A jogi személy*. 2. átdolgozott, bővített kiadás. Budapest, HVG-ORAC. 76.; BDT 2015. 3400.; KISFALUDI András (2014): Harmadik Könyv Első Rész. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. I. kötet. Budapest, Wolters Kluwer. 256.; TÖRÖK Gábor (2011): Átalakulás, egyesülés, szétválás – jogutód nélküli megszűnés. *Gazdaság és Jog*, 19. évf. 7–8. sz. 8.; GÁL Judit (2014): Az átalakulási szabályok új Ptk.-val összefüggő változásai. *Céghírnök*, 24. évf. 4. sz. 3.

⁷ SÁRKÖZY Tamás szerk. (2014): *Gazdasági társaságok – Cégtörvény*. Budapest, HVG-ORAC. 45.

hatókörén kívül található jogszabályoktól – így az átalakulási törvénytől is – eltérjenek a felek,⁸ amely állásponttal teljes mértékben egyetértek. Ehhez hozzá lehet tenni azt, ha a tagok e szabályoktól eltérhetnének a társasági szerződésben, és adott esetben társaságok egyesüléséről van szó, a szerződések pedig egymástól eltérő rendelkezéseket tartalmaznak, előbb módosítani kellene ezeket az összhang érdekében, és csak ezután valósulhat meg a társaságok egyesülése, ami jelentős időbeli késedelmet okoz az eljárás lebonyolításánál. Átalakulás esetén csak egy társaság érintett az eljárásban, ennél az eltérés lehetősége nem okozna problémát, míg szétválásnál a beolvadásos kiválás vagy a beolvadásos különválás vonatkozásában az egyesüléshez hasonló tényállás esetén a kifejtett lehetőségek következhetnének be. Kérdéses lehet, mennyire élnének egy ilyen hipotetikus esetben a felek a lehetőséggel, ahogy természetesen az sem elhanyagolandó, milyen keretek között tehetnék meg.

A származtatott alapítás hatályos szabályozási struktúrája

A Ptk.-ba illesztett társasági jogi szabályozással egy sokrétegű jogi struktúrát kell alapul venni a jogalkalmazás során. A jogi személyek átalakulása esetén alkalmazni kell

- egyrészt a jogi személyek közös szabályait,
- másrészt a gazdasági társaságok közös szabályainál található átalakulási szabályokat,
- harmadrészt részvénytársaságok esetében az e társasági formára vonatkozó speciális szabályokat,
- negyedrészt figyelembe kell venni az Átv.-ben fellelhető jogi személyek átalakulásának,
- ötödrészt ezek egyesülésének,
- illetve szétválásának szabályait,
- hetedrészt ebben a törvényben található gazdasági társaságok átalakulására, egyesülésére, szétválására irányadó közös szabályokat,
- nyolcadrészt a közkereseti és betéti társaság egymás közötti átalakulására irányadó szabályokat,
- kilencedrészt a zártkörűen működő részvénytársaságok esetén ezek szétválására vonatkozó speciális rendelkezéseket,
- mindezekon túlmenően alkalmazni kell a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) és a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény idevágó rendelkezéseit is,
- végül figyelembe kell venni a tag halála folytán bekövetkező társasági jogi jogutódlás társasági formánként eltérő megoldásait is.

⁸ DZSULA Mariann (é. n.): *Kommentár az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvényhez*. Elérhető: <http://uj.jogtar.hu> (A letöltés dátuma: 2017. 06. 27.); lásd még METZINGER Péter (2015): Diszpozitivitás és/vagy kogencia a magyar társasági jogban. *Fontes Iuris*, 3–4. sz. 48–49.

A származtatott alapítás szabályai

Az egyesülés és a szétválás szabályainak megállapítása során a jogalkotó az átalakulás, azaz a társasági forma megváltoztatásának eljárását vette alapul,⁹ ezért tekintjük át először ennek az eljárásnak az előírásait.

A gazdasági társaságok átalakulása

A gazdasági társaságok átalakulása, egyesülése, szétválása költségigényes eljárás (adó- és illetékfizetési kötelezettség, ügyvédi, illetve könyvvizsgálói díjak), ezért csak akkor érdemes a folyamatot elindítani, ha az átalakulással elérni kívánt gazdasági cél képes ellensúlyozni ezeket.¹⁰

Alapvető szabályként rögzíti azt a Ptk., hogy a jogi személy (így a gazdasági társaság) más típusú jogi személlyé történő átalakulása esetén az átalakuló jogi személy megszűnik, jogai és kötelezettségei az átalakulással keletkező jogi személyre mint általános jogutódra szállnak át. Tekintettel arra, hogy átalakulás esetén egy új társaság jön létre, a létesítésre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell.¹¹ Az átalakulás befejezésével, azaz a cégjegyzékbe való bejegyzéssel „az átalakuló jogi személy megszűnik, és általános jogutódként létrejön egy új típusú jogi személy. A legegyszerűbb esetben a jogutód jogi személynek ugyanazok a tagjai lesznek, mint a jogelődnek, és a vagyona is megegyezik a jogelődével, ez azonban nem szükségszerű, mert az átalakulás során mind a tagság, mind a vagyon változhat, akár negatív, akár pozitív irányban.”¹²

Az átalakulás szabályainak a megfelelő alkalmazása vonatkozásában társaságok egyesülése esetére mondta ki a Fővárosi Ítéltábla,¹³ hogy ez az alkalmazás az utaló szabállyal hivatkozott normának nem szó szerinti érvényesülését jelenti, hanem olyan alkalmazását, amely összhangban áll az e jogalkalmazással érintett jogintézmény eltérő sajátosságaival. A vonatkozó jogszabály szerint¹⁴ a döntéshozó szerv meghatározhatja azt a napot, amelyen az átalakulás joghatásai beállnak, ez a nap azonban nem lehet korábbi, mint a jogutód nyilvántartásba vételének napja. A jogeset tényállása szerint a beolvadásban részt vevő cég ennél korábbi időpontot határozott meg, a cégbíróság pedig a jogszabálynak megfelelően eljárva nem ezt a napot tekintette irányadónak. A cég a végzés kijavítása iránti kérelmet terjesztett elő, mivel szerinte ez a rendelkezés csak a formaváltásra irányadó, az egyesülés és a szétválás vonatkozásában nem. Az ítéltábla azonban elutasította a kérelmet, az első fokon eljáró cégbíróság végzését helybenhagyta. Megállapítása szerint az egyesülési és a szétválási eljárásokra megfelelően, értelemszerűen alkalmazva figyelembe veendő

⁹ Ptk. 3:47. § A jogi személy egyesülésére és szétválására az átalakulásra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell. Átv. 12. § A jogi személyek egyesülésére a jogi személyek átalakulásának közös szabályai – ezen alcímben foglalt eltérésekkel – megfelelően irányadóak. Átv. 22. § (1) A gazdasági társaságok átalakulására, egyesülésére, szétválására az ezen alcímben foglalt eltérésekkel a jogi személyek átalakulásának, egyesülésének és szétválásának közös szabályait kell alkalmazni.

¹⁰ GÁL-ADORJÁN (2010): *i. m.* 62.

¹¹ Ptk. 3:39. §.

¹² KISFALUDI (2014): *i. m.* 256.

¹³ BDT 2015. 3400.

¹⁴ Átv. 6. § (6) bek.

a formaváltás eljárási rendjére, az eljárást gátló tilalmakra, a tagok speciális jogaira, illetve kötelezettségeire stb. irányadó szabályok, ezek közé tartozik az átalakulás joghatályának megállapítása is, csak itt nem a jogutód nyilvántartásba vételének napját nem előzheti meg, hanem a jogutód változásainak nyilvántartásba vételének napjánál nem lehet korábbi a megjelölt időpont.¹⁵

Az átalakulással létrejövő jogi személy nyilvántartásba vételével egyidejűleg az átalakulással megszűnő jogi személyt törölni kell a nyilvántartásból (konstitutív és *ex nunc* hatály, azonos időbeli keletkezés és megszűnés).¹⁶ A létrejövő jogi személy nyilvántartásba vételéig az átalakuló jogi személy a bejegyzett jogi személy típusban folytatja tevékenységét. „Amennyiben a nyilvántartó bíróság az átalakulás bejegyzését elutasítja, a jogi személy korábbi (eredeti, bejegyzett) formájában működik tovább. A jogalkotó fenntartja az átalakulás egységes elbírálásának elvét: a bíróság vagy helyt ad az átalakulás bejegyzésére irányuló kérelemnek és a jogelődöt a jogutódra történő utalással törli a nyilvántartásból, egyúttal pedig a jogutódot bejegyzi a nyilvántartásba, vagy minden kérdésben elutasító döntést hoz.”¹⁷

A kötelező átalakulás esetétől¹⁸ eltekintve a gazdasági társaság tagjai szabadon döntenek az átalakulás kezdeményezéséről az átalakulás módjának és a jogutód jogi személynek a meghatározásával.¹⁹ „Az átalakulás a jogi személy státuszát érintő, alapvető kérdés, ezért ez a döntés nem tartozhat az ügyvezetési döntések körébe, a döntést a tagok vagy alapítók hozhatják meg az átalakuló jogi személyre vonatkozó szabályok szerint.”²⁰ A döntés során ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra, hogy az átalakulás során olyan gazdasági társasági formát kell választani, amely esetében legalább a törvény által az adott formára előírt legkisebb mértékű vagy – ilyen törvényi előírás hiányában – a jogi személy által meghatározott jegyzett tőke követelményének a jogi személy az átalakulással eleget tud tenni,²¹ ennek hiányában azt meghíusultnak kell tekinteni.

Nemcsak a társasági forma megváltoztatása tartozik a tagok magánautonómiájába, hanem az is, részt kívánnak-e venni a jogutód társaságban. Az átalakulási terv közlésétől számított harminc napon belül nyilatkozhatnak, az átalakulással létrejövő jogi személy tagjaivá kívánnak-e válni. Az ilyen jognyilatkozatot tett tagok tagsági jogviszonya az átalakulás időpontjában, annak bejegyzésekor megszűnik, és az átalakuló jogi személy vagyonából olyan hányadra jogosultak, amelyet a jogi személy jogutód nélküli megszűnése esetén igényelhetnének.²² „Értelemszerűen az átalakulási tervet az átalakulásban részt venni nem kívánó tagok nyilatkozata alapján módosítani kell.”²³

¹⁵ Vö. Ctv. 57. § (2) bek.

¹⁶ PAPP (2014): i. m. 441.

¹⁷ BH 2004. 373., LB Cgf. II. 30.159/2000., FÍT 13. Gf. 43.019/2010/2.; PAPP (2011): i. m. 127.; PAPP (2014): i. m. 441.

¹⁸ Ptk. 3:133. § (2) bek.: Ha egymást követő két üzleti évben a társaság saját tőkéje nem éri el az adott társasági formára kötelezően előírt jegyzett tőkét, és a tagok a második év beszámolójának elfogadásától számított három hónapon belül a szükséges saját tőke biztosításáról nem gondoskodnak, e határidő lejártát követő hatvan napon belül a gazdasági társaság köteles elhatározni átalakulását. Átalakulás helyett a gazdasági társaság a jogutód nélküli megszűnést vagy az egyesülést is választhatja. Lásd még ÍH 2010. 39.

¹⁹ Ptk. 3:41. § (1) bek.

²⁰ KISFALUDI (2014): i. m. 257.

²¹ Átv. 22. § (3) bek.

²² Ptk. 3:42. §, Átv. 6. § (3) bek.; GÁL (2014): i. m. 3.

²³ PAPP (2014): i. m. 440.

A társaságtól megváló tagot megillető vagyonhányad kiadásának határidejére a Ptk. 3:134. § (2) bekezdése, valamint az Átv. 6. § (5) bekezdése a jogutód nyilvántartásba vételétől számított hatvan napot határoz meg, amelytől az érintett felek megállapodása eltérhet. Ez az idő hatvan napnál több, illetve kevesebb is lehet, miután se a Ptk., se az átalakulási törvény nem határozza meg azt, hogy valamely irányba történő eltérés semmis lenne. A társaságtól megválni kívánó tag halálával örököseinek is lehetőségük van a vagyonhányad megszerzésére, ez a vagyoni igény őket is megilleti, ez olyan, a társasággal szemben fennálló jog, amely az örökhagyó halálával átszáll a jogutódokra. Az elszámolás alapja a független könyvvizsgáló által auditált és a legfőbb szerv által elfogadott jogelődí vagyonmérleg-tervezet. Ennek alapján állapítható meg a tag járandósága, és ez teherként szerepel a jogutód társaság vagyonmérleg-tervezetének „Különbözetek” oszlopában. Vagyonkiadásról ekkor még nem lehet szó, miután az átalakulás folytán távozni kívánó tag tagsági viszonya még nem szűnt meg.²⁴

Az átalakulásról a tagok az átalakulási terv elfogadásával határoznak, amit legalább háromnegyedes szótöbbséggel hoznak meg, ami garancia arra, hogy megfelelő konszenzus alakuljon ki az átalakulás szükségességében²⁵ és annak megvalósításában.

Ha például halál miatt a kkt. vagy bt. tagjainak száma egyre csökkent, illetve nincs két eltérő pozíciójú tag betéti társaságnál, úgy igaz lehet az, hogy a megmaradt tag dönthet akképp, hogy egyszemélyes korlátolt felelősségű társasággá (de akár részvénytársasággá) alakítja át a céget. Ebben az esetben legkésőbb az átalakulás bejegyzése iránti kérelem előterjesztésekor a meghalt tag cégjegyzékből történő törlése iránti kérelmet is elő kell terjeszteni a tag halálának napjára visszaható hatállyal. A kérelmek összevetéséből egyértelműen tisztázható, miképp kívánja elkerülni az életben maradt tag a társaság megszűnését.

A Ptk. 3:40. § c) pontjában megfogalmazott korlátozás alapján, amely a szakasz címével ellentétben nem korlátozás, hanem tilalom, nem alakulhat át a jogi személy, ha a tagok vagy alapítók a társasági szerződés szerinti vagyoni hozzájárulásukat nem teljesítették. Ez a tartozás a Ptk. 7:94. § c) pontba illeszkedő örökhagyói tartozás, amelynek a kielégítéseért az örökösök a hagyatéki tartozásokért való felelősség szabályai szerint helytállással tartoznak.²⁶ Ha az örökösök így teljesítették jogelődjük vagyoni hozzájárulását, úgy a társasági formának megfelelő jogutódlásra is sor kerülhet, és attól függően, hogy az örökösök taggá váltak-e, vagy sem, az előbbi esetben részt vehetnek az átalakulásban.

Kétületes eljárás

A jogi személy döntéshozó szerve az átalakulásról két alkalommal határoz. Első alkalommal az ügyvezetés előterjesztése alapján a tagok arról döntenek, egyetértenek-e az átalakulás szándékával, milyen gazdasági társasági formát válasszanak, továbbá előzetesen felmérik, ki és mekkora vagyoni hozzájárulással kíván a jogutód jogi személy tagjává válni.²⁷ Ekkor terjesztik elő az átalakulási tervet is, amely többek között magában foglalja a jogutód jogi személyben tagként részt nem venni kívánó személyekkel való elszámolás módjáról szóló

²⁴ GÁL-ADORJÁN (2010): *i. m.* 92–93.

²⁵ Ptk. 3:43. § (1) bek.; TÖRÖK (2014): *i. m.* 79.

²⁶ Vö. KISFALUDI (1991): *i. m.* 153.

²⁷ Átv. 2. § (1)–(2) bek.

tervezetet.²⁸ Az átalakulási terv írásbeli közlésétől számított harminc napon belül írásban nyilatkozhatnak a tagok arról, ha nem kívánnak a jogutód gazdasági társaság tagjává válni. A törvény vélelmet állít fel arra az esetre, ha nem nyilatkoztak: ilyenemű jognyilatkozat hiányában úgy kell tekinteni, hogy a tag a jogutód jogi személy tagjává kíván válni. A jogutódban való részvétel elfogadása, annak elutasítása vagy éppen a nyilatkozat hiánya nem végleges, azt az átalakulásról véglegesen döntő második legfőbb szervi ülésen megvalósuló szavazás megkezdéséig megváltoztathatja a tag.²⁹

Sem a Ptk., sem az Átv. nem határozza meg azt a határidőt, amely alatt a tagokkal írásban közölni kell az átalakulási tervet. Dzsula Marianna szerint³⁰ az ügyvezetésnek ezt a kötelezettségét célszerű minél korábban teljesíteni, figyelemmel az átalakulás folyamata előírt határidőkre is. Megjegyzendő, nemcsak a határidők miatt, hanem a Ptk. 3:91. § (3) bekezdésére tekintettel is, hogy ha a gazdasági társasággal kapcsolatos jognyilatkozat megtétele vagy cselekmény elvégzése kötelező, e kötelezettséget késedelem nélkül kell teljesíteni.

Abban a hipotetikus esetben, ha a tag részt kíván venni az átalakulásban, az átalakulás bejegyzése iránti kérelmet már benyújtották, de ez a személy a cégbírósi eljárás alatt elhalálozik, és a kérelmet végül elutasítják, akkor az Átv. 11. § (3) bekezdése alapján az átalakulni kívánó gazdasági társaság a korábbi társasági formában működik tovább. Ez azt jelenti, hogy a korábbi társasági formának megfelelő jogutódlás következik be öröklés esetén: a közkereseti, betéti társaságokba való belépéshez az örökösök és a társaságban bennmaradt tagok megállapodása szükséges, míg a korlátolt felelősségű társaságban és a részvénytársaságban az öröklés ipso iure jellegéhez igazodó szabályok jelennek meg a körülírtaknak megfelelően. Amennyiben a kérelem elutasítása ellenére annak elutasítását követően a korábbiaknak megfelelően újra át szeretnének alakulni, már a társaságba belépett örökösökkel kell kialakítani a szükséges konszenzust az egyes kérdésekben. Átalakulásban való részvételnek minősül az is, ha a tag nem nyilatkozik az adott eljárási szakaszig, ezért az ilyen helyzeteket (benyújtották a kérelmet, de azt a cégbírósi eljárás végül elutasítja) is ekképp kell kezelni valamely tag halála esetén.

Véleményem szerint, ha még az átalakulás cégbírósi eljárása előtt folyó eljárása alatt meghal a tag, de még ebben a periódusban lefolytatják a megfelelő eljárást az örökös beléptetéséhez, azaz bekövetkezik az alanyváltás, visszavonhatják az átalakulás iránti kérelmet, ha az örökösök azzal nem értenek egyet, hiszen az átalakulási (valamint az egyesülési és a szétválási) eljárás kérelemre indul, amelyet vissza is lehet vonni.³¹ Éppen ezért ha megfelelő többséggel rendelkeznek az örökösök, az eljárást megakaszthatják, illetve adott társaságra vonatkozóan eltérően döntenek az átalakulásról. A származtatott alapítás vonatkozásában így például társaságok egyesülésekor kettőnél több részt vevő társaság esetén adott társaság nem fog összeolvadni/beolvadni a másikkal/másikba, ha van több társaság rajta kívül, a többi ezt ugyanakkor minden további aggály nélkül megteheti, szétválás esetén, mivel a szétváló társaság vesz részt csak az eljárás kezdetén, nem fog bekövetkezni a szétválás. Mindehhez képest annak, hogy még az első szakasz alatt beléphetne a társaságba az örökös, igen kicsi

²⁸ Átv. 3. § (1) bek.

²⁹ Átv. 5. § (1)–(2) bek.

³⁰ DZSULA: *i. m.*

³¹ Ctv. 33. § (1) és (3) bek.

a valószínűsége, mert a két ülés közötti időszak alatt a hagyatéki eljárás lefolytatására nem kerül sor.

Ennek az ellenkezője is igaz: amennyiben a belépő örökösök nem képesek olyan többséget felmutatni, ami elegendő ahhoz, hogy a társasági forma megváltoztatására (más társaságokkal való egyesülésre, illetve más társaságokra történő szétválásra) irányuló eljárás iránt benyújtott kérelmet legfőbb szervi határozattal visszavonják, akkor az eljárás eredményeképpen a kérelemnek megfelelően fog eljárni az illetékes cégbíróság. Ha ez a jogi helyzet valamely örökös érdekével ellentétes lenne, az új társasági formának megfelelően megszüntetheti a tagsági jogviszonyát, így korlátolt felelősségű társaságban az üzletrészt, részvénytársaságban a részvényt átruházhatja. Ha az új társaság közkereseti vagy betéti társaság, miután ezeknél a társaságoknál egyhangúság kell az ilyen szervezeti döntéshez,³² bármely tag vétója az egész átalakulási eljárást megakaszthatja. A többi társaságnál a Ptk. szerint legalább háromnegyedes többség szükséges az átalakulás végleges eldöntéséhez,³³ ezeknél ruházhatja át részesedését.

Mindemellett „az sem lehetetlen, hogy a második »ügydöntő« legfőbb szervi ülésen olyan új körülmények merülnek fel (például valamely tag meghal vagy meggondolja magát), amely miatt a vagyonmérleg-tervezetek adatrendszere felborul, vagy más okból kiegészítő vizsgálódás szükséges”.³⁴

Természetesen abban a hipotetikus esetben, ha az örökhagyó az átalakulás mellett döntött, az örökösök pedig még a cégbíróság eljárása folyamán a (jogelőd) társaság tagjaivá váltak, az új, örökösként belépett tagok is egyetértenek az átalakulás szükségességében és a többi kérdésben is (például a vagyonelosztásban, ha van kilépő tag), a cégbíróság pedig a kérelmet helybenhagyja, azaz az átalakulás bejegyzésre kerül, az új társaságban az örökösök szintén taggá válnak annak cégjegyzékbeli bejegyzésével. Itt is érdemes arra emlékezni, hogy a hagyatéki eljárások nem fejeződnek be olyan gyorsan, hogy az átalakulási eljárás ideje alatt beléphessenek az örökösök az esetleges akaratuknak megfelelően. Így az átalakulás bejegyzésére akkor is sor kerülhet, ha az örökösök érdekeivel ellentétes.

Ezen túlmenően az is kérdéses, hogy az örökösök mennyire vannak tisztában az örökhagyó tevékenységével, akkor pedig kifejezetten problémás, ha nem álltak szoros kapcsolatban az örökhagyóval. Amennyiben egyáltalán tudomásuk van arról, hogy valamely gazdasági társaság tagja volt, akkor sem biztos, hogy tudják, melyikben, illetve nem tudják a társaság elérhetőségét, így nem tudják értesíteni a tag haláláról az érintett gazdasági társaság vezető tisztségviselőjét, mindez azt vonja maga után, hogy az átalakulási eljárásról sem lesz tudomásuk.

Az átalakulási eljárás egyes üléseire szóló meghívókkal kapcsolatban hasonló helyzet következhet be: egyáltalán nem, vagy csak jelentős késéssel veszik át az örökösök ezeket a küldeményeket, például azért, mert nem egy háztartásban laktak. A kézbesítési vélelem beállításával³⁵ pedig az ülésen való meg nem jelenés következtében a részvételi arány csökken, adott esetben nem tudnak szavazni az átalakulásról. Érdemes megfontolni, hogy

³² Ptk. 3:143. § (4) bek.

³³ Ptk. 3:43. § (1) bek.

³⁴ GÁL-ADORJÁN (2010): *i. m.* 64.

³⁵ Ptk. 3:91. § (4) bek.

jelentősebb társasági részesedéssel rendelkező tag jelen nem léte miatt a döntéshozó szervi ülés egyáltalán nem is lesz határozatképes,³⁶ éppen ezért újabb ülést kell tartani.

Megvalósulhat az az eset is, miszerint az első, az átalakulás mellett döntő ülés után hal meg valamelyik tag. Szintén az eredeti társasági forma alapján válaszolható meg a kérdés, miképp válhatnak az örökösei taggá, de a törvény által előírt létszám hiánya esetén kkt. és bt. vonatkozásában a jogvesztő hat hónapos határidő miatt szükségessé válhat bizonyos intézkedések megtétele, a már elkészített dokumentumokat, amiket érinthet a tagváltás, módosítani kell, és a hirdetményeket újra közzé kell tenni.³⁷

Együlési eljárás

Az Átv. 8. § (1) bekezdése szerint, ha az ügyvezetés megfelelően előkészítette az átalakuláshoz szükséges okiratokat, a legfőbb szerv egy ülésen szavazhat az átalakulásról. Erre csekélyebb taglétszámú és egymással szoros kapcsolatban működő tagok esetén kerülhet sor, amikor informális úton szerzett információk alapján megtörténhet az átalakuláshoz szükséges dokumentumok elkészítése. Egyszerűbb átalakulásoknál ugyanis felesleges adminisztratív teher lehet a két ülés megtartása, a törvény ezért teszi lehetővé az egy ülésen történő határozathozatalt is.³⁸ Az öröklés átalakulási eljárásra gyakorolt hatása tekintetében csekély különbség jelentkezik az együlési és a kétülési döntéshozatal között: a kétülési felállásban a második ülés végéig kell döntenie a tagnak, részt kíván-e venni az átalakulásban, míg egy ülés esetén ezt eddig az ülésig kell eldönteni véglegesen. Ha még ebben a szakaszban hal meg a tag, a társaság többi tagjának, amennyiben lehetőségük van rá a szűkös határidők miatt, érdemes megvárnia, amíg az örökösök nyilatkoznak arról közkereseti és betéti társaság esetén, be kívánnak-e lépni, és miután az örökös és a társaság közötti megegyezésnek kell születnie, e tekintetben is siettetetik a belépést, ha az örököst a társaság tagjai között kívánják tudni. Korlátolt felelősségű társaság vonatkozásában automatikusabb jogutódlásról van szó; ezt az ipso iure jelleget befolyásolhatja az, hogy a Ptk. alapján az üzletrész megváltására jogosult személyek magukhoz kívánják váltani azt.³⁹ Ameddig a jogutódlás vagy a megváltás nem történik meg, az átalakulásról sem dönthetnek anélkül, hogy esetleg az örökösök érdekei ne sérülnének.

Kérdésként veti fel a határidők vonatkozásában a PJD 2016. 12. döntés, miszerint igazolni kell-e, hogy a meghívó kézbesítése szabályszerűen megtörtént, illetve annak tartalmáról a tag tudomást szerzett. A kft.-k vonatkozásában a Ptk. 3:190. § (1) bekezdése, a több társasági forma vonatkozásában a 3:17. § a meghívók meghatározott időn belül történő megküldéséhez fűz jogkövetkezményt. Eszerint a taggyűlés akkor tekinthető – a jogszabályban előírt egyéb feltételek megvalósulása mellett – szabályszerűen összehívottnak, ha a tag részére szóló meghívó a cégnyilvántartásban bejegyzett lakhelyre, jogi személyek esetén székhelyre – esetlegesen a központi ügyintézés helyére – megküldésre került. A meghívó lakhelyre határidőn belül történő megküldésén túl a Ptk. nem ír elő egyéb kötelezettséget, így nem várható el, hogy a társaság felkutassa a tag cégjegyzékbe bejegyzettől eltérő

³⁶ Ptk. 3:18. § (1) bek.

³⁷ DZSULA: *i. m.*

³⁸ Uo.

³⁹ Ptk. 3:170. § (2) bek.

tényleges lakhelyét, székhelyét. A részvénytársaság vonatkozásában az általános szabályokhoz képest szintén találunk speciális rendelkezéseket, így többek között a meghívó vonatkozásában az általános tartalmi elemeken túlmenően tartalmaznia kell a közgyűlés megtartásának módját, a szavazati jog gyakorlásához az alapszabályban előírt feltételeket, valamint a közgyűlés határozatképtelenséges esetén a megismételt közgyűlés helyét és idejét.⁴⁰ Mindezekon túlmenően további szabályok vonatkoznak a közgyűlés összehívására zártkörűen⁴¹ és nyilvánosan működő részvénytársaságoknál,⁴² ahogy a törvény meghatározza a közgyűlés összehívásának kötelező eseteit, amelyek a társaság vagyonszökkenésével függnek össze, és a részvényeseknek olyan döntést kell hozni, amely alkalmas ennek a megszüntetésére, vagy dönteniük kell a társaság átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról vagy megszüntetéséről.⁴³

A gazdasági társaságok egyesülése

A gazdasági társaságok egyesülése összeolvadás és beolvadás útján történhet. Összeolvadásnál az összeolvadó jogi személyek megszűnnek, és új jogi személy jön létre általános jogutódlás mellett. Beolvadásnál a beolvadó jogi személy szűnik meg, általános jogutódja az egyesülésben részt vevő másik jogi személy.⁴⁴

A 2007. évi CXL. törvény 3. § (1) bekezdése határozza meg az egyesülési szerződés közös tervezetének elemeit, amelyek közül a b) tartalmazza azt, hogy idetartoznak az egyesülés útján létrejövő társaság részesedéseinek átruházására vonatkozó részletes szabályok is. Ebbe a pontba beleérthetők mindazok, amelyek akár az átruházás korlátozása, akár annak kizárása vonatkozásában felmerültek az öröklési szerződés kapcsán.

Nem feltétel az, hogy csak az a személy lehet valamely jogutód társaság tagja, aki már eleve valamely jogelődben tag volt, az egyesülési eljárás folyamán más személy is csatlakozhat. Az örökhagyónak is lehetett az a szándéka, hogy a jogutód társaság tagjává váljon, amíg azonban ez nem nyilvánul meg valamilyen jogilag értékelhető formában, az örököseinek sincs lehetőségük a jogutód tagjává válni. Ilyen forma lehet például az előszerződés, amelyben jelen esetben arra vállalkoznak az azt megkötő felek, hogy az örökhagyó a tagsági jogviszonyát az új jogi személyben is fenn kívánja tartani. Ez a kötelelem azonban az örökhagyó halálával megszűnik: az örökösök személye bizonytalan, kérdéses az is, hogy az egyesülési eljárás folyamán az örökhagyó halála után bekövetkezett-e olyan változás, amely hatására, ha élne az örökhagyó, mégse válna taggá, illetve ennek az előszerződésnek a személyes jellege nem mérhető össze más kötelek személyes mivoltával, ami miatt jogutódlásnak lenne helye az örökhagyó pozíciójában.

⁴⁰ Ptk. 3:269. §.

⁴¹ Ptk. 3:271. §.

⁴² Ptk. 3:272. §.

⁴³ Ptk. 3:270. §.

⁴⁴ Ptk. 3:44. §.

A gazdasági társaságok szétválása

A jogi személy különválás vagy kiválás útján több jogi személlyé szétválhat. Különválás esetén a jogi személy megszűnik, és vagyona a különválással létrejövő több jogi személyre mint jogutódra száll át. Kiválás esetén a jogi személy fennmarad, és vagyonának egy része a kiválással létrejövő jogi személyre mint jogutódra száll át.

A szétválás úgy is megvalósítható, hogy

- a) a kiváló tag a jogi személy vagyonának egy részével már működő jogi személyhez mint jogutódhoz csatlakozik (beolvadásos kiválás), vagy
- b) a különváló tagok a jogi személy vagyonának rájuk eső részével különböző, már működő jogi személyekhez mint jogutódokhoz csatlakoznak (beolvadásos különválás).⁴⁵

A többszintű szabályozási struktúra alapján az Átv. 17. § (1) bekezdése szerint a szétválásra a jogi személyek átalakulásának, valamint egyesülésének közös szabályai a törvényben foglalt eltérésekkel megfelelően irányadóak. Ez a rész olyan rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek egyrészt a korábbiak megismétlése, illetve ezekből levezethetőek, így például az, hogy a szétválási terv elfogadásáról vagy módosításáról a szétváló jogi személy döntéshozó szerve dönt. Ezek alapul vételével a törvény szétválás esetén is, az egyesüléshez hasonlóan, bizonyos többlétszabályokat határoz meg az eljárás sajátosságaira figyelemmel: a szétválási szerződést a szétváló jogi személy tagjai, valamint a jogutód jogi személyek tagjai (leendő tagjai) kötik meg egymással és írják alá. A jogutód új jogi személy létesítő okiratát csak azok a tagok írják alá, akik az adott jogutód tagjaivá válnak.⁴⁶ Ezek a szabályok a szétválási eljárásban elfoglalt időbeli elhelyezkedésüknél fogva az örökhagyó cselekményeihez (a szétválásról szóló döntés, szétválási szerződés aláírása) tartozhatnak. Amennyiben még nem jut cégbíróági szakig a szétválás, azaz még a szétválásról folyó tárgyalások alatt meghal a tag, szintén minél hamarabb rendezni kell a tag utáni öröklés, valamint a társaságbeli pozíciójában történő változás folytán támadt jogi helyzetet, azért, hogy folytathassák az eljárást.

A kkt. és bt. egymás közötti – technikai – átalakulását⁴⁷ a cégbírói kar egy része (közük Gál Judit is) éppen úgy átalakulásnak minősíti, mint annak bármely esetét, tekintve, hogy társasági formaváltás megy végbe. A jogelődöt a jogutódra való hivatkozással törlik a cégjegyzékből, a jogutód céget a jogelődre való hivatkozással jegyzik be, azzal a különbséggel, hogy a Ptk. mentesíti az átalakulás költséges és bonyolult procedúrája alól.⁴⁸

Az átalakulás vonatkozásában három felelősségi szabályrendszer létezik: az átalakulás során a társaságtól megváló tag felelőssége aszerint alakul, hogy a társaság működése során fennállt-e közvetett másodlagos felelőssége a társaság tartozásaiért, azaz a korlátlanul felelős tag volt-e, avagy a társaság működése során egyáltalán nem áll fenn felelőssége a társaság tartozásaiért. Ebből fakadóan két felelősségi szabályt kell megvizsgálnunk a társaságtól megváló tag felelőssége vonatkozásában. A harmadik felelősségi szabály arra az esetre

⁴⁵ Ptk. 3:45. § (1)–(2) bek.

⁴⁶ Átv. 18. § (4)–(5) bek.

⁴⁷ Ptk. 3:153. §.

⁴⁸ GÁL-ADORJÁN (2010): *i. m.* 171.

vonatkozik, amikor a korlátlanul felelős tag korlátozottan felelős taggá válik az átalakulás során.⁴⁹ Ugyanezeket kell alapul venni öröklés esetén is a hagyatéki tartozásokért való felelősség figyelembevételével.

Záró gondolatok

Összegzésként megállapítható, hogy a gazdasági társaságok származtatott alapításának mindegyik eseténél (átalakulás, egyesülés, szétválás) relevanciával bír valamely társaság tagjának halála, adott esetben magának az eljárásnak a végét is jelentheti. A tag halála egyben a jogviszonyának megszűnését jelenti, ezen átfogó kategóriának az átalakulás folyamatára gyakorolt hatásáról a jogalkotónak érdemes szabályt alkotnia. Álláspontom szerint abban az esetben, ha az átalakulási (egyesülési, szétválási) eljárás bármely szakasza alatt (egészen a cégbírószági bejegyzésig) megszűnik a tagsági jogviszony, és abban jogutódlás várható (például társasági részesedés átruházása, öröklés), célszerű lenne a Ctv.-ben megadni a társaságnak azt a lehetőséget, hogy – bizonyos körülmények, így például valamely tag halála esetén – az eljárást a társaság felfüggeszthesse, azért, hogy a jogutód nyilatkozatának megfelelően folytathassák vagy befejezhessék az eljárást.

Figyelembe kell venni ugyanakkor azt is, nem biztos az, hogy maga az átalakulni kívánó gazdasági társaság tudomást szerez tagjának haláláról, aminek folytán a további szükséges lépéseket sem teheti meg. Elképzelhető az, hogy az örökösök nem tudnak arról, hogy az örökhagyó valamely társaság tagja volt, vagy ha tudják is, a társaság értesítése elmarad. Tekintettel arra, hogy ha valamely tag nem nyilatkozik, úgy kell tekinteni, hogy ő részt vesz az átalakulásban, ezáltal az örökösök jogai sérülhetnek, amire megoldást nyújthat az, ha sikerül átruházni a jogutód társaságban megtalálható részesedést.

Irodalom

- DZSULA Mariann (é. n.): *Kommentár az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvényhez*. Elérhető: <http://uj.jogtar.hu> (A letöltés dátuma: 2017. 06. 27.)
- GÁL Judit (2014): Az átalakulási szabályok új Ptk.-val összefüggő változásai. *Céghírnök*, 24. évf. 4. sz. 3–4.
- GÁL Judit – ADORJÁN Csaba (2010): *A gazdasági társaságok átalakulása*. Budapest, HVG-ORAC.
- KISFALUDI András (1991): Társasági tagsági jogok a hagyatékban. *Magyar Jog*, 38. évf. 3. sz. 149–157.
- METZINGER Péter (2015): Diszpozitivitás és/vagy kogencia a magyar társasági jogban. *Fontes Iuris*, 3–4. sz. 42–55.
- PAPP Tekla szerk. (2011): *Társasági jog*. Szeged, Lectum.
- PAPP Tekla (2014): A jogi személy átalakulása, egyesülése, szétválása és jogutód nélküli megszűnése. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten.

⁴⁹ TÖRÖK Tamás (2015): *Felelősség a társasági jogban*. 2. átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, HVG-ORAC. 236.

- TÖRÖK Gábor (2011): Átalakulás, egyesülés, szétválás – jogutód nélküli megszűnés. *Gazdaság és Jog*, 19. évf. 7–8. sz. 8–10.
- TÖRÖK Gábor (2014): A jogi személy átalakulása, egyesülése, szétválása és jogutód nélküli megszűnése. In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *Polgári jog – A jogi személy*. 2. átdolgozott, bővített kiadás. Budapest, HVG-ORAC.
- TÖRÖK Tamás (2015): *Felelősség a társasági jogban*. 2. átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, HVG-ORAC.

Jogszabályok, joggyakorlat

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról
2000. évi C. törvény a számvitelről
2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról
2007. évi CXL. törvény a tőkeegyesítő társaságok határokon átnyúló egyesüléséről
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2013. évi CLXXVI. törvény az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról
- BDT 2015. 3400.
- BH 2004. 373.
- FÍT 13. Gf. 43.019/2010/2.
- ÍH 2010. 39.
- LB Cgf. II. 30.159/2000.
- PJD 2016. 12.

Papp Tekla¹

A gazdasági/üzleti kockázat szerepe az atipikus szerződéseknél és a társasági szerződésnél

E rövid tanulmányunk általánosságban veti fel a gazdasági válság generálta szerződési jogi problémákat, majd két speciális szerződési jogi jogintézmény (atipikus kontraktusok csoportja és a társasági szerződés) vonatkozásában járja körül a jogi megoldásokat; végül egy rövid állásfoglalásra kerül sor, de lege ferenda, a helyzet orvoslásával kapcsolatban.

Bevezető gondolatok

A szerződő felek megállapodásaik megkötésekor olyan észszerűen előre nem látható gazdasági kockázatokat is vállalhatnak, amelyek bekövetkezése a kontraktusbeli szinallagmát megbonthatja; valamelyik szerződési alany számára aránytalan, teljesíthetetlen többletterhek jelenhetnek meg a szerződéses jogviszonyban. Ilyen, nem kalkulálható gazdasági kockázatot jelenthet az infláció hirtelen megugrása, az árak nagymérvű emelkedése, a munkabérek vásárlóértékének nagyfokú csökkenése, a kereslet-kínálat viszonyainak radikális átalakulása, az áru-, termékpiacon összeomlása, a gazdasági élet szereplőinek (különösen valamelyik szerződő félnek) a fizetéseképtelenné válása, a piaci-pénzügyi viszonyok hátrányos változása, valamint a gazdasági ágazatok termelési és likviditási problémái is. Egy vagy több ország gazdaságát és társadalmát átható gazdasági válság a kontraktus megkötéskori tartalommal való fenntartása esetén bármelyik vagy mindegyik szerződő félre méltánytalan és elviselhetetlen rizikók bevételezését róhatja.

A 2008-ban kirobbant pénzügyi válság a tartalmát adó mind a négyféle eseményt produkálta: a bankválságot, az árfolyamválságot, az adósságválságot és a magas inflációt is.² A gazdasági krízisek előreláthatóságát, megjósolhatóságát (ahogy a 2008-asét is) nehezíti, hogy a globálissá vált gazdasági folyamatok vonatkozásában a pénzügyi kockázatok előzetesen nagyon csekély mértékben számszerűsíthetők.³ A szerződési jog sem tudja előre feltérképezni és lefedni a gazdasági válságok generálta kirívó kockázatok eseteit (és ez nem is feladata), csak utólagos „lekövetésre” képes, ekkor azonban „nem lehet ex post a kockázat mértékét nagyobbban megítélni, mint amekkorának a cselekvés pillanatában előre

¹ Intézetvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet.

² KISS Áron – SZILÁGYI Katalin (2014): Miért más ez a válság, mint a többi? *Közgazdasági Szemle*, 61. évf. 9. sz. 951.

³ FORGÁCS Imre (2015): Kiút a kaoszából? A pénzügyi piacok jogának dilemmái. *Jogtudományi Közlemények*, 70. évf. 1. sz. 27.

látható és felvállalható volt egy racionális kockázatvállaló attitűdöt feltételezve”.⁴ A magyar magánjog azonban nem először szembesül ezzel a problémával: a 20. századi nagy gazdasági krízis válságjogi megoldásokat vont maga után (például: valorizáció, gazdátartozások rendezése, moratóriumok).⁵

A fentebb vázolt problémakör jogi aspektusait többféleképpen is felfoghatjuk és megközelíthetjük:

- egyrészt a *pacta sunt servanda*⁶ és a *clausula rebus sic stantibus*⁷ jogelvek párharcaként,⁸ avagy jogbiztonság (stabilitás) versus jogi flexibilitás (változásra alkalmasság) követelményeinek összeütközéseként,⁹
- másrészt a magánjog közjogiasodásának teret nyitó jogi szabályozás leképeződéseként,
- harmadrészt a szerződési jogi normák és a magyar judikatúra rugalmasságát próbára tevő jelenségként,
- negyedrész a szerződő felek magánautonómia-keretei teherbíró képességének fokmérőjeként (például előreláthatósági vagy a szerződési körülmények elnehezülésére tekintettel újratárgyalási klauzulák kontraktusokba foglalásának gyakorisága Magyarországon).¹⁰

⁴ MÁLIK József Zoltán (2014): A kockázat jogi kezelése és buktatói. *Jogelméleti Szemle*, 2. sz. 191.

⁵ Lásd GYÖRGY Ernő (1937): Irányított gazdálkodás, állami beavatkozás és a jogrendszer változásai. *Polgári Jog*, 13. évf. 1. sz. 1–11.; CZUGLER Péter Áron (2015): Hitelváltások kezelése egykor és most. A bethleni konszolidáció magánjogi válságjogának tanulságai a jelenkor számára. *Jogtudományi Közöny*, 70. évf. 1. sz. 37–41.

⁶ Szolnoki Városi Bíróság 3.P.22.195/2010/8.: a *pacta sunt servanda* elve a kötelmi jog legalapvetőbb szabályának kifejeződése; ennek következetes érvényre juttatása nélkül a szerződéses viszonyok működésképtelnek, s e nélkül a jogbiztonság és forgalombiztonság még megközelítőleg sem tartható fenn.

⁷ Csongrád Megyei Bíróság 7.G.40.267/2008/7.: Minden olyan szerződés, amelyet a szerződés megkötését követően nem rögtön teljesítenek, bizonyos fokú kockázatot jelent a felek számára. A szerződéskötést követően olyan változások állhatnak be, amelyek következményeként a szerződés gazdasági egyensúlya teljesen felborulhat, de legalábbis aránytalanságok keletkezhetnek. Amennyiben a szerződő felek megállapodásukkal, szerződésmódosításukkal nem tudják rendezni, ezek kiküszöbölése a szerződésekbe történő beavatkozást teheti szükségessé. Ez történhet bírói úton (régí Ptk. 241. §) vagy törvényi, rendeleti úton. A *clausula rebus sic stantibus* tételének alkalmazására – az előbb említett módokon – csak a felek tartós jogviszonyát rendező szerződések esetén van lehetőség.

⁸ Ehhez lásd TALABOS DÁVIDNÉ LUKÁCS Nikolett (2015): A *clausula rebus sic stantibus* elv története és továbbfejlődési módzatai a német jogban, figyelemmel a porosz és osztrák magánjogra. *Magyar Jog*, 62. évf. 1. sz. 51–57.; JÓZON, Mónika (2015): Country Report Hungary. In MICKLITZ, Hans-Wolfgang – DOMURATH, Irina eds.: *Consumer Debt and Social Exclusion in Europe*. Surrey–Burlington, Ashgate. 90.

⁹ JUHÁSZ Zoltán (2015): A szerződési szabadság és határai alkotmányjogi és magánjogi nézőpontból, valamint a „*clausula rebus sic stantibus*” elve. *Közjogi Szemle*, 8. évf. 1. sz. 40.

¹⁰ ÍH 2015. 59.: Nem a szinallagma védelmét szolgálja a pénzügyi szolgáltató általánosan megfogalmazott, egyoldalú szerződésmódosítást biztosító szerződési kikötése, amely alapján kizárólag a pénzügyi intézmény döntheti el, hogy az eredeti szerződéses egyensúlyt miként fogja biztosítani: ez önkényes, a jogok és kötelezettségek egyensúlyának a fogyasztó hátrányára történő megbomlására ad lehetőséget. A pénzügyi szolgáltató ahhoz fűződő érdeke, hogy a körülmények megváltozása esetére felkészüljön, ugyanolyan fontos, mint a fogyasztó jogos érdeke, hogy előre láthassa, egy meghatározott változás vele szemben milyen következményekkel jár a jövőre nézve, illetve hogy olyan ismeretekkel rendelkezzen, amelyek lehetővé teszik a számára, hogy az új helyzetnek leginkább megfelelő módon reagáljon.

Rövid tanulmányunk címének megfelelően az atipikus szerződéseket és a társasági szerződést vizsgáljuk meg abból a szempontból, hogy a gazdasági/üzleti krízis a szerződéses rizikó körébe tartozik-e, vagy sem.

Atipikus szerződések

Az atipikus szerződések egy részénél bizonyos szabályokból leszűrhető az, hogy a gazdasági/üzleti kockázat a szerződési rizikó része; így

- távollévők között kötött szerződésnél a fogyasztót nem illeti meg az objektív elállás joga (eltérő megállapodás hiányában) a pénzüpi értékesítő által nem irányítható ingadozásaitól függő ár- és díjváltozás esetén;¹¹
- ugyanez irányadó az elektronikus kereskedelmi szolgáltatással összefüggő és az üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekre is;¹²
- konzorcios szerződésnél a fogyasztó szorult anyagi helyzete nem teszi lehetővé a fogyasztó fizetési kötelezettségeinek teljesítését;¹³
- valódi faktoring esetén az engedményezett követelések behajtása a faktor nevében és kockázatára történik (ha a faktor az adóstól utóbb a követelést behajtani nem tudja, ez kizárólag az ő kockázati körébe tartozik), a faktoráló nem felel az adós fizetőképességéért (nem valódi faktoringnál a faktor nem vállal del credere kockázatot).¹⁴

A koncessziós szerződésnél már a gazdasági/üzleti kockázat figyelembe vehető a pályázati kiírás során (az „egyéb, a pályázat kiírója által szükségesnek tartott információk” közé felvehető), ha azonban a pályázati kiírás erről nem rendelkezik, akkor a Ktv.¹⁵ 19. § (1) bekezdése alapján a Ptk. szerződésmódosításra vonatkozó szabályai az irányadóak.¹⁶

Vannak olyan atipikus szerződések, ahol a szerződés megkötése utáni gazdasági-pénzügyi változások a kontraktus megszűnését eredményezhetik:

- timesharing-szerződésnél ha a fogyasztó által megszerezhető használati joggal érintett ingatlan még építés előtt/alatt áll, és a vállalkozás tájékoztatásából vagy az ingatlan megtekintése során nyilvánvalóvá válik, hogy az ingatlan csak a fogyasztó érdekmúlását eredményező számottevő késéssel lesz, illetve nem lesz beköltözésre alkalmas, akkor a fogyasztó elállhat a szerződéstől, és kártérítést követelhet a szerződésszegésre vonatkozó szabályok szerint¹⁷ (a vállalkozás októól független – ideértve a gazdasági krízisek okozta likviditási problémákat is – szerződésszegését szankcionáló szubjektív elállási jog);

¹¹ PAPP Tekla szerk. (2015): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten. 119.; PAPP Tekla (2009): *Atipikus szerződések*. Szeged, Lectum. 45.

¹² PAPP (2015): i. m. 148., 171.

¹³ FIT-H-PJ-2009-117.; PAPP (2015): i. m. 186.

¹⁴ BH 2005. 72.; PAPP (2015): i. m. 381.

¹⁵ 1991. évi XVI. törvény a koncesszióról.

¹⁶ PAPP (2015): i. m. 289., 305.; PAPP (2009): i. m. 130.

¹⁷ PAPP (2015): i. m. 212.; PAPP (2009): i. m. 91–92.

- a koncessziós szerződés és a koncessziós típusú PPP-szerződés megszűnését eredményezi a koncessziós társaság (projekttársaság) fizetéseképtelenség miatti felszámolása;¹⁸
- ugyancsak a licenciaszerződés és a franchise-szerződés megszűnéséhez vezet bármelyik fél fizetéseképtelensége miatti jogutód nélküli megszűnés;¹⁹
- a lízingbe adó jogosult a lízingdíj késedelmes vagy hiányos fizetése vagy nemfizetése esetén (akár a lízingbe vevő pénzügyi-gazdasági helyzetének megváltozása is eredményezheti ezt) rendkívüli felmondásra.²⁰

Társasági szerződés

A társasági szerződés, a társasági jogi jogviszony sajátosságaiból eredően, organizációs (jogalanyt keletkeztető) és kooperációs (gazdaságszervező), sui generis megállapodás.²¹ A társasági szerződés révén valósul meg a gazdasági társaságok általános gazdasági funkciója, azaz az erőforrások közös gazdasági cél érdekében történő megszervezése.²² A társasági szerződés alanyai sajátos érdekközösséget alkotnak (együttműködés a profit érdekében soktényezős érdekhálózat által lefedett viszonyrendszerben), amely viseli a cél elérésének kockázatát: helytállást az eredményért, azaz a közösen végzett gazdálkodás rizikójáért (kockázati felelősség).²³ Tehát a társasági szerződés szempontjából a gazdasági-pénzügyi krízishelyzetek megjelenése, kezelése a gazdasági társaságok működésével járó jelenség: a társaság üzleti döntéseiben rejlő kockázatoknak a társaság tagjaira történő telepítése lényegében a gazdasági versenyben piaci szereplőként megjelenő gazdasági társaságot mentesítene a versennyel együtt járó és a piactársaságban előforduló hátrányos jogkövetkezmények alól.²⁴ Viszont a nyilvánvalóan észszerűtlen és jogszerűtlen kockázatvállalás már szankciót von maga után (például a vezető tisztségviselő felelősségét a társaságnak okozott kárért):

- ha a vezető tisztségviselő az úgynevezett piramisjátékból származó, több mint húszezer kisbefektető pénzeszközeit a társasági jogi szabályok súlyos megsértésével egy földrajzilag távoli, polgárháborúval sújtott afrikai országban jogilag ellenőrizetlen formában gyémántfelvásárlási, illetve kitermelési tevékenységbe fekteti be, akkor ez a társaság érdekeivel nyilvánvalóan ellentétes és súlyosan észszerűtlen pénzeszköz-felhasználásnak minősül.²⁵

¹⁸ PAPP (2015): i. m. 261., 308.

¹⁹ PAPP (2015): i. m. 331., 344.; PAPP (2009): i. m. 140.

²⁰ PAPP (2015): i. m. 410., 423.; PAPP (2009): i. m. 165., 172.

²¹ AUER Ádám et al. (2011): *Társasági jog*. Szeged, Lectum. 54.; FARKAS Csaba et al. (2009): *Társasági jog*. Szeged, Lectum. 52.

²² KISFALUDI András (2007): *Társasági jog*. Budapest, CompLex. 42.

²³ NOVOTNI Zoltán (1989): A kodifikált társasági jog, mint a magyar polgári jog megújulásának eszköze. *Jogtudományi Közlöny*, 44. új évf. 2. sz. 65–73.; KISFALUDI András (2009): Társasági jogviták választottbíróóság előtt. In PAPP Tekla szerk.: *Acta Conventus de Iure Civili X*. Szeged, SZTE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék – Lectum. 119.; PAPP (2011): i. m. 40.; FARKAS et al. (2009): i. m. 38–39.

²⁴ Fővárosi Ítéletábrla 13.Gf.40.087/2011/15.; A cég képviseletében eljáró vezető tisztségviselő rossz üzleti döntése, nem jogellenes magatartás és az üzleti kockázat körébe tartozik, BH 2004. 372.; CSEH Tamás (2012): A vezető tisztségviselő döntési felelőssége és az üzleti kockázat. *Gazdaság és Jog*, 20. évf. 9. sz. 3–8.

²⁵ BDT 2004. 959. II.

- a vezető tisztségviselő felelősségének megállapításához az vezethet, ha a vezető tisztségviselő a gazdasági társaság helyzetét, valamint a piaci környezetet teljes egészében tévesen felmérve, előre láthatóan és kirívóan észszerűtlen kockázatot vállalt; felróható módon jár el a vezető tisztségviselő, ha úgy köt általa nem ismert idegen nyelven szerződést, hogy annak valós jogi tartalmáról nem győződik meg, úgy utal át külföldi illetőségű offshore cégnek mint szerződő félnek jelentős összeget, hogy a teljesítésnek vagy a teljesítés lehetetlenné válásának esetére semmilyen biztosítékot nem köt ki, a társaság mérlegadataiból megállapítható módon, kintlévőségei behajtásának lehetősége csekély, a szerződésszegésből eredő követelésének érvényesítése céljából pedig a szükséges intézkedéseket mindezek ellenére nem teszi meg.²⁶
- az alperes a piaci környezetet tévesen felmérve előre láthatóan és kirívóan észszerűtlen kockázatot vállalt: színlelt kölcsönszerződés kötésével (kockázati befektetéssel való piacépítés volt a jogügylet célja) a jogtalanság talaján álló túlzott kockázatot magában hordozó kontraktust próbált leplezni, ez nem felel meg a felperesi társaság érdekeinek, ezzel a szerződéssel a felperes vagyონát észszerűtlenül kockáztatta mindenféle fedezet nélkül az alperes ügyvezető.²⁷

Záró gondolatok

A magyar bíróságok a gazdasági-pénzügyi krízishelyzeteket alapvetően szerződési kockázatként kezelik, és a *pacta sunt servanda* elve mellett teszik le a voksukat a *clausula rebus sic stantibus* tágitott értelmű alkalmazása helyett.²⁸ A hazai bíróságokhoz hasonlóan az Európai Bíróság is²⁹ – amelynek ítélkezési tevékenysége kihat a tagállami bíróságok jogalkalmazási gyakorlatára³⁰ – szerződési rizikónak tekinti a gazdasági-pénzügyi válság-szituációkat, a gazdasági szereplőknek viselniük kell a tevékenységükkel járó gazdasági kockázatokat. Az Európai Bíróság szerint minden szerződéses jogviszonyban fennáll ugyanis annak a kockázata, hogy az egyik fél nem hajtja végre megfelelően a megállapodást, vagy egyenesen fizetéseképtelenné válik; ilyenkor a szerződő felek feladata, hogy ezt a kockázatot magában a szerződésben megfelelő módon csökkentsék.³¹

A Gandolfi-féle Ptk.,³² az Európai Szerződési Alapelvek,³³ a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei,³⁴ valamint az Európai Parlament és a Tanács közös európai

²⁶ EBH 2011. 2417.

²⁷ Fővárosi Törvényszék 17.G.40.028/2013/18.; lásd még: BDT 2013. 2954.; BDT 2011. 2602.

²⁸ Erről részletesen lásd PAPP Tekla (2016): A szerződési jog flexibilitása a gazdasági válság tükrében. In AUER Ádám – PAPP Tekla szerk.: *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban*. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 199–219.

²⁹ C-118/07.; M. Poiarés Maduro főtanácsnok indítványa C-19/03. II. 24.; C-162/96.

³⁰ GOMBOS Katalin (2009): *Bírói jogvédelem az Európai Unióban*. Budapest, CompLex. 27.

³¹ C-47/07. Masdar Ltd. (UK) v Európai Közösségek Bizottsága. Hasonló álláspontokat lásd még: C-206/08. Eurawasser-ügy; C-300/07. Hans & Christophorus Oymanss ügy; C-234/03. Contse és társai ügy.

³² Európai Szerződési Törvénykönyv 2001 (Európai Magánjogtudósok Akadémiája) 97. cikk, 157. cikk.

³³ Principles of European Contract Law 1995-2002 6:111. §.

³⁴ Principles of International Commercial Contract 6.2.1., 6.2.2., 6.2.3. §§.

adásvételi jogról szóló rendelettervezete³⁵ a szerződés újratárgyalására ösztönzik a feleket a szerződéskötéskor előre nem látható események (amelyek a szerződési egyensúlyt megbontják) bekövetkezése esetén. Ha észszerű határidőn³⁶ belül nem jutnak a felek egyezsége, akkor bírósághoz fordulhatnak a szerződés módosítása vagy megszüntetése végett.

Egyetértünk Nochta Tiborral abban,³⁷ hogy a szerződéskötés után felmerülő többlet-kockázatok méltányos elosztása szükségeltetik,³⁸ a magunk részéről úgy véljük, hogy ehhez a Gandolfi-féle Ptk., az Európai Szerződési Alapelvek, a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei és a CESL rendelkezései nyújtják a legoptimálisabb eszközt.

Ezek ismeretében a magyar jogalkotó és a magyar bíróság is újraértelmezhetné a problémakörhöz való hozzáállását, hiszen „[a] szerződésekbe történő beavatkozás lehetősége és a szerződési szabadságnak a nemzetközi jog-összehasonlításban is felismerhető korlátozása összefügg azzal, hogy az állami szerveknek a szerződésekkel kapcsolatos magatartása a gazdasági élet változásai folytán korunkban világviszonylatban lényegesen megváltozott [...] Nemzetközi tapasztalatok egyértelműen mutatják, hogy összgazdasági, továbbá nemzetgazdasági szempontok a szerződési szabadság közérdekű korlátozását esetenként szükségessé teszik [...] gyakran kétséggé válik a felek szerződéskötési szabadsága, a szerződések tartalmának a felek részéről történő meghatározása, sőt a szerződések tartalmának változatlanul maradása is.”³⁹

Irodalom

- CZUGLER Péter Áron (2015): Hitelválságok kezelése egykor és most. A bethleni konszolidáció magánjogi válságjogának tanulságai a jelenkor számára. *Jogtudományi Közöny*, 70. évf. 1. sz. 37–48.
- CSEH Tamás (2012): A vezető tisztségviselő döntési felelőssége és az üzleti kockázat. *Gazdaság és Jog*, 20. évf. 9. sz. 3–8.
- FARKAS Csaba et al. (2009): *Társasági jog*. Szeged, Lectum.
- FORGÁCS Imre (2015): Kiút a káoszról? A pénzügyi piacok jogának dilemmái. *Jogtudományi Közöny*, 70. évf. 1. sz. 27–35.
- GOMBOS Katalin (2009): *Bírói jogvédelem az Európai Unióban*. Budapest, CompLex.
- GYÖRGY Ernő (1937): Irányított gazdálkodás, állami beavatkozás és a jogrendszer változásai. *Polgári Jog*, 13. évf. 1. sz. 1–11.
- JÓZON, Mónika (2015): Country Report Hungary. In MICKLITZ, Hans-Wolfgang – DOMURATH, Irina eds.: *Consumer Debt and Social Exclusion in Europe*. Surrey–Burlington, Ashgate. 85–98.
- JUHÁSZ Zoltán (2015): A szerződési szabadság és határai alkotmányjogi és magánjogi nézőpontból, valamint a „*clausula rebus sic stantibus*” elve. *Közjogi Szemle*, 8. évf. 1. sz. 32–41.
- KISFALUDI András (2007): *Társasági jog*. Budapest, CompLex.

³⁵ Common European Sales Law (CESL) 89. cikk.

³⁶ A Gandolfi-féle Ptk.-nál ez 3, illetve 6 hónap.

³⁷ NOCHTA Tibor (2010): A gazdasági válság mint szerződési kockázat. In NÓTÁRI Tamás szerk.: *Ünnepi tanulmányok Sárközy Tamás 70. születésnapjára*. Szeged, Lectum. 216.

³⁸ Ehhez lásd még: 1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről (Bécsi Vételi Egyezmény) 79. cikk (1) bek.

³⁹ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat.

- KISFALUDI András (2009): Társasági jogviták választottbíróóság előtt. In PAPP Tekla szerk.: *Acta Conventus de Iure Civili X.* Szeged, SZTE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék – Lectum. 119–155.
- KISS Áron – SZILÁGYI Katalin (2014): Miért más ez a válság, mint a többi? *Közgazdasági Szemle*, 61. évf. 9. sz. 949–974.
- MÁLIK József Zoltán (2014): A kockázat jogi kezelése és buktatói. *Jogelméleti Szemle*, 2. sz. 182–193.
- NOVOTNI Zoltán (1989): A kodifikált társasági jog, mint a magyar polgári jog megújulásának eszköze. *Jogtudományi Közlöny*, 44. új évf. 2. sz. 65–73.
- PAPP Tekla (2009): *Atipikus szerződések*. Szeged, Lectum.
- PAPP Tekla szerk. (2011): *Társasági jog*. Szeged, Lectum.
- PAPP Tekla szerk. (2015): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten.
- PAPP Tekla (2016): A szerződési jog flexibilitása a gazdasági válság tükrében. In AUER Ádám – PAPP Tekla szerk.: *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban*. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 199–219.
- TALABOS DÁVIDNÉ LUKÁCS Nikolett (2015): A clausula rebus sic stantibus elv története és továbbfejlődési módzatai a német jogban, figyelemmel a porosz és osztrák magánjogra. *Magyar Jog*, 62. évf. 1. sz. 51–57.

Jogszabályok, joggyakorlat

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről
1991. évi XVI. törvény a koncesszióról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- C-162/96.
- C-234/03.
- C-47/07.
- C-118/07.
- C-300/07.
- C-206/08.
- 32/1991. (VI. 6.) AB határozat
- BDT 2004. 959. II.
- BDT 2011. 2602.
- BDT 2013. 2954.
- BH 2004. 372.
- Csongrád Megyei Bíróság 7.G.40.267/2008/7.
- EBH 2011. 2417.
- FIT-H-PJ-2009-117.
- Fővárosi Ítéltábla 13.Gf.40.087/2011/15.
- Fővárosi Törvényszék 17.G.40.028/2013/18.
- ÍH 2015. 59.
- Szolnoki Városi Bíróság 3.P.22.195/2010/8.

Nagy Barna Krisztina¹

Néhány gondolat a szindikátusi szerződésről jogtörténeti aspektusban

A gazdasági életben meghatározó szerep jut a gazdasági célú együttműködéseket alakító és befolyásoló szerződéses kapcsolatoknak és tipikusan azoknak a szerződéseknek, amelyek nevesítve nem jelennek meg a ma hatályos Polgári Törvénykönyvben,² azaz kodifikálásra nem kerültek. Ezek az egyedi megállapodások a nevesített és kodifikált kontraktusok kezeit szétfeszítik, azt elhagyják annak érdekében, hogy a felek az egymás közötti viszonyait a lehető legrugalmasabban és számukra a legelőnyösebb módon szabályozzák. Ezek a szerződési konstrukciók a valóságban a Ptk.-ban nem nevesített vegyes megállapodások formájában vagy nevesített, de a Ptk.-ban nem kodifikált atipikus szerződések formájában jelenhetnek meg.³ Nem túlzás, ha azt állítom, hogy ezen megállapodások egyike manapság igen nagy érdeklődésre és népszerűsége tart számot a gazdasági élet szereplői körében. Fakad ez abból, hogy egy jogszabály által nem szabályozott kooperációt testesít meg a felek között, és – többek között a szabályozatlanságából fakadóan – a gazdasági élet valamennyi résztvevője számára ismeretlen, amit egyrészt az érintett tájékoztatlansága indukál vagy az, hogy a jogalkotás sem érett meg a szerződés kodifikálására, ezért jogszabály formájában nem válik transzparenssé. A tájékozottabb olvasó már biztosan sejti, hogy a fenti néhány sor a szindikátusi szerződésről szól, arról az atipikus együttműködésről, amely a rendszerváltozás időszakától *újra* gondolkodásra készíti a jogalkotót és a jogalkalmazót egyaránt, ami nem véletlen, hiszen a szindikátusi szerződés, a szindikátus és megannyi szinonimája igen komoly múltra tekint vissza a magyar magánjogban. A tanulmány célja ennek az atipikus együttműködésnek bemutatása a jogtörténet szemüvegén keresztül, párhuzamot vonva a mai magyar magánjog által ismert szindikátusi szerződéssel. Hogy erre sor kerülhessen, érdemesnek tartom tanulmányomat a szindikátusi szerződés rövid ismertetésével kezdeni, majd ezt követően térnék rá a szindikátusi szerződés – jogtörténeti szempontból is releváns – jellemzőinek bemutatására.

¹ Egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet; valamint az NKE Államtudományi és Közigazgatási Kar Doktori Iskolájának másodéves doktorandusz hallgatója.

² 2013. évi V. törvény, a továbbiakban: Ptk.

³ A kérdésről lásd bővebben PAPP Tekla szerk. (2015): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten.

A szindikátusi szerződés

A szindikátusi szerződés bemutatását érdemesnek tartom egy igen aktuális dilemma, mégpedig a Ptk. kapcsán felmerült és a társasági jogi szabályanyagot érintő diszpozitív-tás-kógencia vita felől megközelíteni. A szindikátusi szerződés kapcsán a cégnyilvánosság elve és a transzparencia képez – többek között – igen súlyos kérdést, ugyanis a szindikátusi szerződés jogszabály által nem szabályozott atipikus kooperációs kontraktus⁴, és jogszabályi rendelkezés vagy kötelező előírás hiányában a szindikátusi megállapodás a cégiratok részét nem képezi, a cégbíráshoz benyújtásra nem kerül, így az valamennyi kívülálló, a szerződésben nem részes fél számára rejtve marad, ami a szerződő felek számára előnyös, míg minden(ki) más szempont(já)ból hátrányos megoldás. Ezt az állapotot a társasági jog 1997-es II. Gt.⁵ óta ismert alapvetően kógens szabályozása hívta életre. Ugyanis a túlzottan szigorú, eltérést alig engedő szabályozás a feleket arra késztette, hogy egyéb megállapodásaikat a társasági szerződést megkerülve, külön háttér-megállapodásban szabályozzák. Ez egyrészt az átláthatóság sérelmével járt, másrészt pedig a társaságot és annak működését meghatározó szerződéses viszony megkettőződéséhez vezetett. A társaság működését elsődlegesen a társasági szerződés, másodlagosan pedig a szindikátusi szerződés határozta meg, ez utóbbi természetesen csak az abban részes felek szempontjából, ami az alapvető és a kiindulópontban meghatározott problémát okozza a szindikátusi jellegű megállapodások tekintetében. A bírói gyakorlat a két szerződés egymáshoz való viszonyát igen korán tisztázta, és úgy foglalt állást, hogy a szindikátusi szerződés bár önálló⁶ kontraktus, abból érvényesen kötelmi jogi kötelezettségvállalások keletkeznek, de járulékos is, mert pusztán a társasági szerződésen felüli többletkötelelem rögzítésére biztosít lehetőséget. Ez a megállapítás pedig oda vezet, hogy a szindikátusi szerződéssel szemben a társasági szerződés elsőbbséget élvez, mert ez utóbbi kiegészítéseként vehető figyelembe.⁷ Az átláthatóság sérelmére reagálva a jogalkotó az újonnan megalkotott Polgári Törvénykönyvben a diszpozitív szabályozás mellett tört lándzsát. Ennek értelmében a gazdasági társaság tagjai, alapítói nem pusztán a jogi személy létesítésére irányuló szándékukról dönthetnek szabadon, hanem annak szervezeti és működési szabályait is maguk alakítják ki. Mindezt a jogalkotó a magánautonómia tiszteletben tartásával indokolja, ennek pedig csak azok az esetkörök szabhatnak határt, ha valamely rendelkezés a hitelezői érdekeket, a kisebbség érdekeit vagy a törvényes működést sértene vagy veszélyeztetné. Meglátásom szerint ez a hármas feltétel túl tág határokat szab, mintegy gumiklauzulaként értékelhető, és nagyban a bírói gyakorlat szerepére helyezi a hangsúlyt, ami jogbizonytalanság kialakulásához vezet, köszönhetően a még kiforratlan ítélkezési gyakorlatnak. A jogalkotó azonban tartja azon álláspontját, miszerint a kógens szabályozás olyan felesleges és indokolatlan korlátokat állít a felek elé együttműködésük során, amit sem a közérdek védelme, sem a hitelezői érdekek védelme, sem a törvényes működés biztosítása iránti igény nem követel meg. Vagyis a kógens szabályozás a magánautonómia indokolatlan korlátozásaként fogható fel, és ez eredményezi azt

⁴ „[A] szindikátusi szerződésben a gazdasági társaság tagjai a társaságon belül egymással szembeni kapcsolatukat, együttműködésüket és elvárásaikat szabályozzák.” BALÁSHÁZY Mária (1993): A szindikátusi szerződés a társasági és a polgári jog határán. *Gazdaság és Jog*, 1. évf. 5. sz. 16.

⁵ 1997. évi CXLIIV. törvény a gazdasági társaságokról.

⁶ VB 1997/1.

⁷ BH 1998. 89.

a korábban felvázolt állapotot, ami szerint a gazdasági társaság tagjai a társasági jogi kereket részben elhagyva, a polgári jog talaján, a magánautonómia elvéből fakadó szerződési szabadság intézményét felhasználva szindikátusi és egyéb háttér-megállapodásokat kötnek.⁸

A szindikátusi szerződés gyökerei a magyar jogban

A szindikátusi szerződés magyar jogtörténeti előzményeivel ez idáig egyetlen szerző sem foglalkozott tüzetesen és mélyrehatóan.⁹ Így hát indokoltnak mutatkozik annak felkutatása, vajon honnan is eredeztethető ez a magyar jogban sajátos és egyedi szerződéstípus. Kutatásaim során arra a megállapításra jutottam, hogy a szindikátus előzményeit az 1800-as évek második felében kell keresnünk. Ezt megelőzően a szindikátusról vagy bármilyen speciális kooperációt létrehozó szerződésről írásos forrást nem találunk. Kézenfekvőnek mutatkozott tehát, hogy elsődlegesen a korabeli kereskedelmi és magánjogi tankönyveket lapozzam fel már csak azért is, mert hatályos magánjogunkban szerződéses jogintézmény lévén a polgári jog, a szerződés tartalma révén pedig a társasági jog területén bukkan fel a leggyakrabban a szindikátusnak nevezett megállapodás. Ezen elgondolás mentén azt szeretném bemutatni, hogy a kereskedelmi jog hogyan vélekedik a szindikátusról, majd ezt követően a magánjogi tankönyvek a szindikátusi szerződés szempontjából releváns szerződési jogára kívánok kitérni, és a vizsgált kontraktust a kötelmi jog szemszögéből kívánom bemutatni.

Szindikátus a kereskedelmi jogban

Az 1800-as évek második fele mint vizsgált időszak legfőbb kereskedelmi jogi jogforrása az 1875. évi XXXVII. törvénycikk, a kereskedelmi törvény¹⁰ volt. A törvény első részében a kereskedőkre és a kereskedelmi társaságokra, második részében a kereskedelmi ügyletekre vonatkozóan tartalmazott szabályokat azzal a megkötéssel, hogy amennyiben kereskedelmi ügyekben a Kt. rendelkezést nem tartalmaz, akkor a kereskedelmi szokások, ennek hiányában pedig a magánjog szabályai irányadóak.¹¹ A kereskedelmi társaságok közül a közkereseti társaságot, a betéti társaságot, a részvénytársaságot és a szövetkezetet szabályozta a Kt., és valamennyi kereskedelmi társaság alapításához társasági szerződésre volt szükség, valamint az alapítás tényét a társaság székhelye szerint illetékes törvényszék felé be kellett jelenteni a cégjegyzékbe történő felvétel okán. A törvény értelmében a kereskedelmi társaságok cégnevük alatt jogokat szerezhettek és kötelezettséget vállalhattak, ingatlan javakra tulajdont és egyéb jogokat szerezhettek, valamint perelhettek és perelhetők voltak,¹² csakúgy, mint a mai gazdasági társaságok. Azonban a Kt. azokat az alkalmi egyesüléseket, amelyek „közös haszon vagy veszteségre, egy vagy több kereskedelmi ügylet

⁸ A Polgári Törvénykönyvhöz fűzött törvényi indokolás alapján.

⁹ Egyetlen hazai szerző ad eligazítást és nagyon rövid áttekintést a szerződés eredetét illetően alábbi monográfiájában: KOLBEN György (1996): *A szindikátusi szerződés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 11–14.

¹⁰ A továbbiakban: Kt.

¹¹ Kt. 1. §.

¹² Kt. 63. §.

tekintetében keletkeztek”, nem ismerte el kereskedelmi társaságként.¹³ Ugyanis a kereskedelmi társaságoktól, amelyek „kereskedelmi ügyletekkel *iparszerűleg* vagy mint a részvénytársaságok és szövetkezetek más ügyletekkel is, de mindenesetre *állandóan* foglalkoznak, oly egyesülés különbözik, mely csak *egy vagy több ügylet* tekintetében keletkezik, és mely közönségesen alkalmi társaságnak neveztetik”.¹⁴ Tehát a legnagyobb különbség a kereskedelmi társaságok és az alkalmi egyesületek között az volt, hogy míg a kereskedelmi társaság huzamosabb létre szervezett jogalany, amely jogi személyiséggel bír, továbbá cégneve és székhelye is van, saját (elkülönült) vagyonnal rendelkezik, és az alapítókat az alapításkor bejelentési kötelezettség terheli, továbbá a tagi felelősség is speciálisan alakul az egyes társasági formáknál, amiről a Kt. külön rendelkezik, mindez az alkalmi egyesülésről nem mondható el. Ezek rövidebb időre szervezett kooperációk, amelyek egy vagy kisebb számú ügylet¹⁵ lebonyolítására szerveződnek,¹⁶ jövőben kötendő ügyletek tekintetében vagy akár feltételeken is keletkezhetnek,¹⁷ sem székhelyük, cégnevük, saját vagyonuk nincs, állandó viszonyt (szervezet) nem létesítenek,¹⁸ alapítására nézve speciális bejelentési kötelezettség nincs, és írásbeli szerződés sem szükséges, egymás közötti jogviszonyaikban az a szerződés az irányadó, amely az alkalmi egyesülést létrehozta,¹⁹ a tagi felelősség egyetemleges, harmadik személyek irányában mint társaság nem szerepelnek.²⁰ Az ilyen egyesületeket Apáthy István a „consortium” és „syndicatus” megnevezéssel illeti,²¹ Nagy Ferenc azonban leszögezi, hogy „a consortium más alkalmi egyesülésre is használtatik és a syndicatus alatt néha egészen más értetik (főként más európai és tengeren túli országokban)”.²² Azonban az olyan egyesülés, amelynél a tagok sem közös hasznót nem kapnak, sem közös veszteségben nem részesülnek, alkalmi egyesülésnek nem tekinthető.²³

Szindikátus a magánjogban?

Amilyen nagy érdeklődésre tartott számot a kereskedelmi jogban a szindikátus, olyannyira kicsi ez a szám a magánjogban. A szindikátusról és a kartellről is legfeljebb néhány mon-

¹³ Kt. 62. §.

¹⁴ SCHNIERER Gyula (1876): *A kereskedelmi törvény magyarázata*. Budapest, Franklin. 6.

¹⁵ Az ügylet tárgya lehet például az, ha „többen összebeszélnek, hogy felhasználva az alacsony gabonaárakat, valakitől nagyobb mennyiségű gabonát vásároljanak, hogy azt később nyereséggel eladják”. NAGY Ferenc (1904): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. Budapest, Athenaeum. 228.

¹⁶ „Céljük a szándékolt vállalatot megalapítani illetve a kérdéses papírok kibocsátását biztosítani olyképen, hogy a syndikátus a kibocsátott értékpapírokat vagy azoknak egy részét meghatározott árfolyam mellett átveszi s azokat nagyobb árfolyam mellett eladni törekszik.” NAGY Ferenc (1884): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a magyar bírói gyakorlatra*. Budapest, Athenaeum. 156–157.

¹⁷ APÁTHY István (1886): *Kereskedelmi jog tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre*. Budapest, Eggenberg-féle Könyvkereskedés. 150.

¹⁸ APÁTHY (1886): *i. m.* 150.

¹⁹ APÁTHY (1886): *i. m.* 151.

²⁰ APÁTHY (1886): *i. m.* 150.

²¹ Hasonlóan: NAGY (1884): *i. m.* 156. „Az ilyen alkalmi egyesületek konzorciumoknak vagy syndikátusoknak neveztetnek.” KUNCZ Ödön (1938): *A magyar kereskedelmi jog és váltójog tankönyve*. Budapest, Grill. 121.

²² NAGY (1904): *i. m.* 229.

²³ Semmitőszék 1879. évi 12675. számú határozata (Döntvénytár, XXIII. k., 62. l.).

dat erejéig tesznek említést a kor szerzői. Azonban a magánjogi szabályok vizsgálata így is indokolt, hiszen a szindikátus mint kötelmi együttműködés alapját a szerződés adja, így nélkülözhetetlen a kötelmi jogi szabályok vizsgálata.

A vizsgált időszakban hatályos magánjogi kódex, ami vezérfonalként szolgálna, főként a szerződéses jogviszonyok tekintetében, nincs. Erre a szokásjog²⁴ és a bírói döntések hivatottak, ezeken túl pedig még a magánjogi tankönyvek adnak útmutatást. Ez utóbbiak szolgálnak a tanulmány e részének forrásául. Hasonlatosan a ma hatályos magánjogunkhoz, szűkebbről szemlélve a szerződési jogunkhoz, a magánautonómia folytán a felek szabadon határozhattak arról, hogy kívánnak-e szerződést kötni, hogy valóban egymással kívánnak-e szerződni, és milyen szerződést, illetve azt milyen tartalommal kívánják megkötni. Tehát a szerződéskötési szabadság, a partnerválasztási szabadság, valamint a tartalomalakítás szabadsága illette meg a leendő szerződő feleket,²⁵ azaz „a felek önmaguknak szabtak törvényt”.²⁶ Ezen szabadság korlátját képezte – csakúgy, mint ma is – az az intellem, hogy a szerződés tartalma kogens jogszabályi előírásba nem ütközhet, vagyis a törvény korlátokat állított a szerződési szabadsággal szemben, és a tiltott, jó erkölcsbe és közrendbe ütköző kötelek alapítását kizárta. Vagyis a magánjogi környezet tekintettel a kereskedelmi jogi szabályokra is, megfelelő alapot teremtett arra, hogy a személyek szabadon hozhassanak létre egymás közötti különböző célra irányuló kötelmi együttműködéseket.

Érdeemes továbbá vizsgálat tárgyává tenni a – bár törvényi erőre sohasem emelkedett, de a magánjogi jogviszonyokat alapjaiban meghatározó – Javaslat által ismert és Társaság²⁷ elnevezéssel illetett jogi formációt. A vizsgált időszakban a kereskedelmi törvény szabályozza a hatálya alá tartozó pusztán kereskedelmi jellegű társaságokat, és a Javaslat rendelkezik mindazokról a formációkról, amelyek a kereskedelmi törvény hatálya alá nem tartozó társulások. Véleményem szerint ez a szabályozási környezet érdekes helyzetet teremt, hiszen a kereskedelmi társaságokon túl az alkalmi egyesületeket és a társaságot is ismeri a jog. A következőkben összehasonlító jelleggel szeretném bemutatni ezeket a szerveződések.

A Javaslat szerint a magánjogi társaság társasági szerződéssel, valamint vagyoni vagy nem vagyoni hozzájárulással (személyes közreműködéssel) volt alapítható, az ügyvitelre és képviselőre valamennyi tag jogosult volt,²⁸ amely kérdést a társasági szerződésben rendezték. A tagok egymás közötti viszonya tekintetében a Javaslat úgy rendelkezik, hogy a társaság minden tagja a társaság ügyeit megismerheti, betekintési joggal bír; a tagok egymással szemben fennálló követeléseit átruházni vagy végrehajtás alá vonni nem lehet, és a társaság megszűnése vagy végelszámolása esetére, annak megejtése előtt egyik tag sem kérheti a közössé vált vagyontárgy felosztását, vagy nem rendelkezhet illetőségéről a többi

²⁴ Magyarországon igény mutatkozott egy egységes magánjogi kódex elkészítésére, ám ez egészen az 1959. évi IV. törvény 1960. január 1-jei hatálybalépéséig váratott magára. Azonban előzményként számos olyan jogszabálytervezet említhető, amelyek alapjaiban határozták meg a magyar magánjogi gondolkodást és a joggyakorlatot egyaránt. A jogtörténeti teljességre törekvő igénye nélkül említhető e körben Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének javaslata 1928-ból (a továbbiakban: Javaslat), amely törvényi erőre sohasem emelkedett.

²⁵ SZLADITS Károly (1937): *A magyar magánjog vázlata I.* Budapest, Grill. 169–170.; FÜRST László (1934): *A magánjog szerkezete.* Budapest, Grill. 145–155.

²⁶ FÜRST (1934): i. m. 146.

²⁷ Javaslat 1660–1691. §.

²⁸ Magánjogi társaságnál abban az esetben, ha a társaság képviseléről külön megállapodás nincs, joghatályos nyilatkozattételhez a társaság valamennyi tagjának a nyilatkozata szükséges. (518. Elvi határozat)

tag beleegyezése nélkül. A tagok a nyereségből és a veszteségből egyaránt részesülnek; a társaság megszűnése pedig a társasági szerződés felmondásával következik be, ami után végelszámolásnak van helye. Ha valamely tag a kilépés jogával él, a társaság nem szűnik meg, hanem továbbra is fennmarad, feltéve, hogy legalább még két tag maradt a társaságban. A Javaslat ismerte a kizárás intézményét is, amelyre akkor került sor, ha valamely tag személyében olyan körülmény állt be, amely a többit idő előtt felmondásra jogosítja, egyhangú határozattal dönthettek az érintett kizárásáról, akivel kilépése idején pénzben el kellett számolni. A röviden felvázolt szabályozásból egyértelműen következik, hogy mind az alkalmi egyesülés, mind a magánjogi társaság esetében a felek szerződéssel vállalkoznak céljuk elérésére. Ez a szerződés az alkalmi egyesülés esetében formátlan, míg a magánjogi társaság esetében a Javaslat nevesít, és akként rendelkezik, hogy társasági szerződéssel létesíthető a magánjogi társaság. Egyik kooperáció esetében sem szükséges az alapítás tényének bíróság felé történő bejelentése, és egyik kooperáció sem jogképes, azaz cégneve alatt jogokat nem szerezhet és kötelezettségeket nem vállalhat, nincs önálló jogalanyiséga, és nem rendelkezik székhellyel. Amíg az alkalmi egyesülés egy vagy több kereskedelmi ügylet lebonyolítására létesül, ez az alapítás célja, addig a magánjogi társaság esetében ez a cél a kereskedelmi jellegen kívül bármi más lehet; míg az alkalmi egyesülés rövidebb időre szervezett együttműködés, addig a magánjogi társaság esetében a huzamosabb ideig tartó működés lehetősége sem kizárt. Alkalmi egyesülés és magánjogi társaság létesítéséhez vagyoni hozzájárulás csak annyiban szükséges, amennyiben a végzett tevékenység ezt így kívánta, a felelősség pedig egyetemlegesen alakult, amit a Javaslat a magánjogi társaság esetében tovább differenciált akként, hogy vagyoni hozzájárulás esetében a tagok a betétek arányában, az ezt meghaladó mértékben pedig egyetemlegesen felelősek. Ha a fenti rövid összehasonlítást vesszük alapul, elmondható, hogy mindkét formáció vonatkozásában a szerződésen alapuló együttműködéses jelleg dominál, ellentétben a kereskedelmi társaságokkal, ahol a felek szerződése jogalanyt is keletkeztet.²⁹ Ezen túlmenően a Társaság elsődlegesen nem kereskedelmi ügyletekkel foglalkozik, hanem a szerződésben meghatározott közös cél megvalósítására vállalkoznak, amely cél a kereskedelmi jogon kívül esik, és ennek elérése érdekében esetleg vagyoni hozzájárulást teljesítenek. Azonban a Javaslat rendelkezik arról, hogy gazdasági tevékenységet is folytathatnak a társaságok, de ebben az esetben a magánjogi társaság kikerül a magánjog hatálya alól, és a kkt., valamint a bt. szabályai szerint működik tovább a kereskedelmi jog hatálya alatt. Vagyis a legalapvetőbb elhatárolási szempont a magánjogi társaság és az alkalmi egyesülés esetén pusztán csak annyi, hogy míg az alkalmi egyesülés kereskedelmi tevékenység végzése révén a kereskedelmi jog hatálya alá tartozik, addig a magánjogi társaság ilyen jellemzőkkel nem bír, és a magánjog szabályai vonatkoznak rá, de csak abban az esetben, ha gazdasági tevékenységet nem kíván végezni. Ami a szindikátust illeti, ezzel az elnevezéssel csak a kereskedelmi jogban ismert alkalmi társulások voltak illethetőek, ezért – bármennyire is nagy a hasonlóság – a magánjogi társaság nem minősül szindikátusnak, hiszen a kereskedelmi ügyletek végzése ezt a formációt nem jellemzi.

A magánjog szabályozása kapcsán következő lépésként az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: régi Ptk.) értékelhető, ami már törvényi szinten

²⁹ Haszonbérleti jog gyakorlására alakult magánjogi társaságnak nincs önálló jogi személyisége. Az a társ, aki a társasághoz munkájával járul, kétség esetén díjazásra tarthat igényt. (517. Elvi határozat)

és nem szokásjogi jelleggel rendezte a magánjogi jogviszonyokat. A magánjogi társaságot polgári jogi társaságként definiálta, az alkalmi egyesülést pedig nem ismerte, az arra vonatkozó szabályok a Kt.-ban voltak találhatóak, és az 1988-as Gt. hatálybalépéséig kerültek alkalmazásra. A tanulmánynak nem célja a polgári jogi társaságra vonatkozó szabályanyag változásának bemutatása,³⁰ a továbbiakban pusztán – a kereskedelmi törvény és ezzel az alkalmi egyesülés hatályon kívül helyezése okán – a szindikátusi szerződés és a polgári jogi társaság egymástól való elhatárolására törekszem. A régi Ptk. hatályon kívül helyezésének pillanatában a polgári jogi társaság³¹ két alaptípusát ismerte: a koordinatív és a vagyonegyesítő pjt.-t. Mindkét típus alapeleme az együttműködés volt szervezett formában. A vagyonegyesítő pjt. kapcsán a felek a polgári jogi társasági szerződésben a gazdasági tevékenységet is igénylő közös cél elérése érdekében történő együttműködésre vállaltak kötelezettséget, és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást rendelkezésre bocsátották, míg a koordinatív pjt. esetében a közös gazdasági érdek előmozdítása és az ennek érdekében való tevékenység összehangolása dominált, vagyoni hozzájárulás teljesítése nélkül, vagyis itt csak a felek együttműködésén, a koordináción volt a hangsúly. Ezek alapján a szindikátusi szerződéshez a polgári jogi társaság koordinatív típusa hasonlítható a leginkább, mert mindkét esetben kötelmi együttműködésről van szó, amely létesítéséhez vagyoni hozzájárulásra nincs szükség, a kooperáció a közös érdekek előmozdításában, a tevékenység összehangolásában érhető tetten mindkét esetben, és formátlan megállapodás keletkezteti a két formációt. A hasonlóságok okán képez fontos kérdést az elhatárolás, ami alapja pedig abban áll, hogy „amennyiben a kockázatközösségi elem a koordinációs megállapodásból hiányzik, úgy nem koordinatív társaságról, hanem atipikus szerződésről van szó”,³² amely megállapítást a bírói gyakorlat is igazolja. A tényállás szerint a peres felek dughagyma közös termesztésében állapodtak meg, a műveléshez szükséges földterületet az alperes, a dughagymát és az ültetőgépet a felperes biztosította. A felek megállapodásukban kitértek a nyereségből való részesedés és a veszteségek viselésének arányára is, és rögzítették az elszámolás határidejét, ami a peres felek között elmaradt. Az első fokon eljáró bíróság, majd a másodfokú bíróság kijavított ítéletében rögzítette az elszámolás mikéntjét, amivel szemben a felperes felülvizsgálati kérelemmel élt. A felperes arra hivatkozott, hogy közte és az alperes között egy atipikus együttműködési megállapodás jött létre, amely a polgári jogi társaság elemeit is magán hordozza. Azonban az eljáró bíróság helyesen mutatott rá arra, hogy a felek a kockázatviselés arányában megállapodtak, így nem atipikus együttműködésről van szó, hanem polgári jogi társasági szerződést kötöttek a felek, és erre tekintettel a másodfokon eljáró bíróság az elszámolást helyesen állapította meg ítéletében.³³

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről a korábbi koordinációs jellegű polgári jogi társaságot nem ismeri, tehát nem teszi lehetővé a közös gazdasági érdek előmozdítására és az erre irányuló tevékenység összehangolására vagyoni hozzájárulás nélküli pjt.

³⁰ A kérdésben lásd bővebben: SZIKORA Veronika (2007): A polgári jogi társaság szabályozásának főbb csomópontjai Magyarországon. *Miskolci Jogi Szemle*, 2. évf. 1. sz. 20–44.

³¹ A kérdésben lásd bővebben: UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2000): A polgári jogi társaság múltja – jelene – jövője (?) I–II. *Gazdaság és Jog*, 8. évf. 2. sz. 11–14., 3. sz. 6–8.; PAPP Tekla (2010): A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok. In BODZÁSI Balázs szerk.: *Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdasági Jogi Intézet. 271–287.

³² *A Polgári Törvénykönyv magyarzata* 2. (2007). Budapest, CompLex. 2037.

³³ Kúria Pfv.V.20.902/2014/4.

alapítását, hanem azt mondja, hogy pjt. valamilyen közös cél elérésére alapítható, amely cél nem feltétlenül igényel gazdasági tevékenységet, ellentétben a régi Ptk. vagyonegyesítő pjt. szabályaival, és ennek a célnak a megvalósítása érdekében a felek együttműködni kötelesek, valamint vagyoni hozzájárulási kötelezettség és közös kockázatviselés terheli a szerződő feleket a pjt. léte alatt. Ez a fogalmi meghatározás véleményem szerint nem indokolja a szindikátusi szerződés és a polgári jogi társaság egymástól való elhatárolását, hiszen a közös kockázatviselés, illetve a vagyoni hozzájárulás fogalmi elemként történő szerepeltetése a két kötelmi együttműködés közötti különbséget egyértelművé teszi.

Összegzés

Olvasatomban a jogalkotó által képviselt és a diszpozitivitást támogató álláspontja több ponton átgondolásra szorul: egyrészt a kialakult jogbizonytalanság a feleket továbbra is arra fogja sarkallni, hogy szindikátusi jellegű megállapodásukat a diszpozitivitás adta lehetőségek ellenére nem a társasági szerződésben, hanem szindikátusi szerződésben fogalmazzák meg, másrészt az utóbbi megoldást választva a cégnyilvánosság elve kikerülhet, tehát a felek megállapodása továbbra is rejtve marad, és csak az abban részes felek ismerik a tartalmát, és tudnak a kontraktus létéről. Éppen ezért a szindikátusi szerződés létjogosultsága a jövőt tekintve továbbra is megkérdőjelezhetetlen. Ennek alátámasztására szolgálnak a tanulmányban röviden bemutatott jogtörténeti aspektusok is, amelyek méltán igazolják, hogy a szindikátusi szerződés egy időtálló, a felek igényeihez teljes mértékben igazodó kooperációt testesít meg.

Irodalom

- APÁTHY István (1886): *Kereskedelmi jog tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre*. Budapest, Eggenberg-féle Könyvkereskedés.
- BALÁSHÁZY Mária (1993): A szindikátusi szerződés a társasági és a polgári jog határán. *Gazdaság és Jog*, 1. évf. 5. sz. 16–18.
- FÜRST László (1934): *A magánjog szerkezete*. Budapest, Grill.
- KOLBEN György (1996): *A szindikátusi szerződés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- KUNCZ Ödön (1938): *A magyar kereskedelmi jog és váltójog tankönyve*. Budapest, Grill.
- NAGY Ferenc (1884): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a magyar bírói gyakorlatra*. Budapest, Athenaeum.
- NAGY Ferenc (1904): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. Budapest, Athenaeum.
- PAPP Tekla (2010): A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok. In BODZÁSI Balázs szerk.: *Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdasági Jogi Intézet. 271–287.
- PAPP Tekla szerk. (2015): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten.
- A Polgári Törvénykönyv magyarázata 2.* (2007). Budapest, CompLex.
- SCHNIERER Gyula (1876): *A kereskedelmi törvény magyarázata*. Budapest, Franklin.

- SZIKORA Veronika (2007): A polgári jogi társaság szabályozásának főbb csomópontjai Magyarországon. *Miskolci Jogi Szemle*, 2. évf. 1. sz. 20–44.
- SZLADITS Károly (1937): *A magyar magánjog vázlata I.* Budapest, Grill.
- UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2000): A polgári jogi társaság múltja – jelene – jövője (?) I–II. *Gazdaság és Jog*, 8. évf. 2. sz. 11–14., 3. sz. 6–8.

Jogszabályok, joggyakorlat

1875. évi XXXVII. törvénycikk, a kereskedelmi törvény
1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról
1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2013. évi V. törvényhez fűzött indokolás
517. Elvi határozat
518. Elvi határozat
- BH 1998. 89.
- Kúria Pfv.V.20.902/2014/4.
- Semmitőszék 1879. évi 12675. számú határozata (Döntvénytár, XXIII. k., 62. 1.)
- VB 1997/1.

Nagy Barna Krisztina¹

Csendestársaság a szindikátusi szerződés tükrében²

„A korlátolt felelősségű társaságról szóló törvény megalkotásával a magyar törvényhozás egy már régen esedékes adóságát törleszti, a csendes társaság törvényes szabályozása ennek kapcsán kereskedelmi jogunknak ugyancsak komoly és érezhető hiányát pótolja.”³

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) hatálybalépésével és a Harmadik Könyv diszpozitív szabályozása folytán, valamint a polgári jogi társaság üzletszerű közös gazdasági tevékenység végzésére történő alapítása lehetőségének elismerésével mind a Polgári Törvénykönyvhöz fűzött kommentárok, mind a szakirodalom olyan találgatásokba kezdett, amelyek annak a kérdésnek a megválaszolására irányultak, miszerint a magyar magánjogban nagy múltra visszatekintő csendestársaság újjáéleszthető-e, és a befektetések, a felhalmozott tőke minimális és elenyésző rizikóval történő befektetése, többszörözése érdekében alapítható-e csendestársaság úgy, hogy az a hatályos jog általi elismerésben részesüljön. Ahogyan arra a tanulmányban is rávilágítunk, a csendestársaság a befektetések igen gyakori és népszerű formája volt, valamint a jogintézmény hatályon kívül helyezését követően is igény mutatkozott e sajátos kötelmi együttműködés alternatívájára. A jogalkotó azonban egyértelműen elzárkózott alapításának lehetőségétől, és jobb híján a betéti társaság alternatíváját kínálta az érdekeltek részére. Ugyanígy a bírói gyakorlat sem engedett utat a felek azon kötelmi együttműködésének, amelynek titkolt vagy nyílt célja csendestársaság létesítése volt. Akik a polgári jogi társaságban mint megoldásban látják a csendestársaság jövőjét, arra hivatkoznak, hogy a polgári jogi társaság üzletszerű közös gazdasági tevékenység végzése lehetőségének elismeréseként olyan jogi keretet kínál a kooperálni kívánó alanyok számára, amelyet a bírói gyakorlat is elismer. Meglátásunk szerint ez az elgondolás nem helytelen, de továbbra sem képes a csendestársaság valamennyi ismervének a tömörítésére.

A tanulmány jelentős részében a csendestársaság bemutatására vállalkozunk, valamennyi ismervre kiterjedően, majd más jogintézményektől történő elhatárolására teszünk kísérletet, mindezt jogtörténeti szempontból. A csendestársaság bemutatását követően állást

¹ Egyetemi tanárségéd, Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Államtudományi és Közizagzatási Kar, Civilisztikai Intézet, valamint az NKE Államtudományi és Közizagzatási Kar Doktori Iskolájának harmadéves doktorandusz hallgatója.

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgáltat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Concha Győző Doktori Program keretében, a Nemzeti Közszoigálati Egyetem felkérésére készült.

³ SZENDE Péter Pál (1929): A csendes társaság főbb problémái. *Kereskedelmi Jog*, 26. évf. 11. sz. 256.

kívánunk foglalni abban a kérdésben, hogy a diszpozitív szabályozás tükrében és tiltó jogszabályi rendelkezés hiányában az egyes gazdasági társasági formák, különös tekintettel a betéti társaságra, miért nem alkalmasak a csendestársasági formáció által biztosított cél elérésére, valamint fel kívánjuk vázolni annak elméleti lehetőségét, hogy szindikátusi szerződés keretében miként kerülhet sor csendestársaság létesítésére.

A csendestársaság ismérvei, jellemzői

„A csendes társaságot annak ellenére, hogy jogtörténetileg régebbi, mint például a betéti társaság, sem a kereskedelmi törvény,⁴ sem más törvény nem szabályozta; ezzel szemben joggyakorlatunk recipiálta azt.”⁵ A csendestársaság intézményét Magyarországon a „szükség” hozta létre, és a bírói gyakorlat munkálta ki ismérveit és jellegzetességeit, amely munka eredményeit felhasználva került sor az 1930. évi V. törvény⁶ megalkotására és a csendestársaság szabályozására. Az intézmény lényegét és indokoltságát gazdaságpolitikai szempontból abban látták, hogy a csendestársaság olyan együttműködési formát kínál a gazdasági élet szereplői számára, amely lehetővé teszi, hogy a tőkével rendelkező befektető háttérben, titokban maradjon, amit a társadalmi előítélet vagy az üzletpolitikai érdek is megkíván.⁷ „Mindig volt egyrészlől oly tőkés, aki tőkéjét gyümölcsözően kívánta elhelyezni anélkül, hogy maga fáradozott volna, másrészlől oly tőkeszegény kereskedő, aki arra törekedett, hogy tervei keresztülviteléhez szükséges üzemi tőkére tegyen szert.”⁸ A további érvek a csendestársaság intézményének szabályozása mellett akként szóltak, hogy a nagy tőkehiánnyal küzdő ipar és kereskedelem jelentékeny összegű „lusta tőkétől” esett volna el akkor, ha a csendestársaság mint „titkolt együttműködés” szabályozására nem került volna sor, valamint a kereskedelmi törvényben szabályozott társasági formák a tag személyének, társaságban való közreműködése tényének titokban tartására nem voltak alkalmasak.⁹ A kifelé való teljes anonimitáson túl további előnye a társasági formának abban állt, hogy a felek megállapodása alapján a csendestárs csak a nyereségben részesedett, a veszteséget nem viselte, és a befektetett tőkéje után állandó, fix jövedelem illette meg.¹⁰

⁴ Apáthy István a csendestársaságra pusztán kölcsönként tekintett, így nem látta indokoltnak a kereskedelmi törvényben történő szabályozását. APÁTHY István (1886a): *Kereskedelmi jog*. Budapest, Eggenberg-féle Könyvkereskedés. 145.

⁵ GLÜCKSTAHL Andor – HUPPERT Leó (1930): *1930. V. tc.: a korlátozott felelősségű és a csendes társaság*. Budapest, Jogi Hírlap. 106.

⁶ 1930. évi V. törvény a korlátozott felelősségű társaságról és a csendes társaságról.

⁷ NAGY Dezső (1928): A csendes társaság létjogosultsága. *Polgári Jog*, 4. évf. 9–10. sz. 199. Erre tekintettel a szerző szerint a csendestársaság lényegét találébban adná vissza a „titkos társaság” elnevezés.

⁸ SZENDE (1929): i. m. 252.; SZIKORA Veronika (2005): *A személyegyesítő kereskedelmi társaságok (közkereseti társaság, betéti társaság) és a csendestársaság a német jogban*. Debrecen, Debreceni Egyetem, Jog- és Államtudományi Intézet. (Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis, 5.) 224.

⁹ NAGY D. (1928): i. m. 199.

¹⁰ SZABÓ Miklós (1942): Csendestársasági szerződések a gyakorlatban. *Gazdasági Jog*, 1. sz. 38–39.

A vállalat tulajdonosa és a csendestárs közötti láthatatlan viszony

A csendestársaságot az 1930. évi V. törvény a *societas* egy alfajának tekinti,¹¹ a csendestárs és a vállalat tulajdonosa közötti belső, kötelmi jogviszony,¹² belső társaság, ugyanis csak a tagok belső viszonya tekintetében áll fenn a társasági minőség,¹³ a csendestársaság nem jogalany, s mint ilyen, nem jogképes.¹⁴ A törvényi definíció értelmében a társaság ezen formája a csendestárs és a vállalat tulajdonosa közötti jogviszonyt tételez fel, amely jogviszony akkor keletkezik, ha a csendestárs anélkül, hogy kifelé tagul jelentkeznék, másnak vállalatában vagyoni betéttel úgy vesz részt, hogy azt a vállalat tulajdonosának rendelkezésére adni köteles.¹⁵ A csendestárs által teljesített vagyoni betétet a vállalkozás tulajdonosa csak üzlete körében használhatja fel, és semmi esetre sem saját, privát céljaira, továbbá a vagyoni betét nem pusztán pénzszolgáltatás lehet, hanem egyéb vagyoni értékű jog¹⁶ és személyes szolgálat is, ha pénzben kifejezhető értéke van,¹⁷ de pusztá magatartásban vagy tevésben nem állhat.¹⁸ „Ha a csendes társaság lényegét abban látjuk, hogy itt jogosítva és kötelezve egyedül a vállalkozó lesz, akkor a csendes társ betétjét nem minősíthetjük sem a társaság vagyonának (amint a közkereseti és betéti társaságnál van), sem pedig »a társasági ügyvitel alapján közössé vált« vagyonnak (amint azt a Ptk. a magánjogi társaságnál megállapítja). [...] a csendes társ betétje a vállalkozó vagyonába olvad be.”¹⁹ „Tehát lehetséges, hogy a tulajdon fenntartatik a csendes társ, vagy harmadik részére, de a kizárólagos, akadálytalan használat biztosíttatik a vállalat tulajdonosának.”²⁰ A csendestárs harmadik személyekkel szemben jogokkal nem rendelkezik és őt kötelezettségek sem terhelik,²¹ külső jogviszonyokban láthatatlan marad, a vállalat ügyletei egyedül a vállalat tulajdonosát jogosítják és kötelezik,²² továbbá a csendestárs láthatatlanságát erősítő szabály, hogy a vállalat tulajdonosa cégébe (cégnevébe) olyan toldatot, amely a társas viszonyra utal, nem vehet fel.²³ Csendestársaság

¹¹ SZENDE (1929): *i. m.* 254.

¹² SZIKORA (2005): *i. m.* 221.; KOVÁCS István (2003): Atipikus és „öszvér” társaságok a német társasági jogban. *Cég és Jog*, 5. évf. 10. sz. 24.; PÉTER Zsolt (1995): A csendes társaságok és hatályos jogunk. *Gazdaság és Jog*, 3. évf. 4. sz. 8.; HALLA Aurél (1929): A csendes társaságról. *Kereskedelmi Jog*, 26. évf. 2. sz. 70.

¹³ SZIKORA (2005): *i. m.* 221.; KISFALUDI András – SZABÓ Marianna szerk. (2008): *A gazdasági társaságok nagy kézikönyve*. Budapest, CompLex. 42–43.; KOVÁCS (2003): *i. m.* 24.; NAGY Dezső (1943): *A csendes társaság*. Budapest, Minerva. 10.

¹⁴ NAGY D. (1943): *i. m.* 10.

¹⁵ 1930. évi V. törvény 115. § első bekezdés.

¹⁶ SZENDE (1929): *i. m.* 253.; KUNCZ Ödön (1917): Csendes társaság. *Kereskedelmi Jog*, 14. évf. 9–10. sz. 89.

¹⁷ Löw Tibor (1940): *A korlátozott felelősségű társaság és a csendes társaság törvényének magyarázata*. Budapest, Tébe. 155.

¹⁸ GLÜCKSTAHL–HUPPERT (1930): *i. m.* 107.

¹⁹ KUNCZ (1917): *i. m.* 118. Azonos állásponton: FEHÉRVÁRY Jenő (1944): *A magyar kereskedelmi jog rendszere*. Budapest, Grill. 133.; NAGY D. (1943): *i. m.* 10.; „A cég egyedül a komplementáré, aki kifelé szuverénül képviseli a céget, s a cég vagyona is tulajdonjogilag a komplementáré, mert a csendes társ betétje a komplementár cégének a vagyontömegébe száll át.” SZENDE (1929): *i. m.* 254.; „beolvad a vállalat vagyonába” HUPPERT Leó (1932): A csendes társaság jogi jellege és a csendes társ felelőssége. *Kereskedelmi Jog*, 29. évf. 6. sz. 106.

²⁰ HUPPERT (1932): *i. m.* 107.

²¹ „A csendes társat a másik társnak harmadik személyekkel szemben fennálló kötelezettségeiért személyes felelősség nem terheli. E harmadik személyeknek a csendes tag ellen nincs közvetlen igényük a vagyoni betétnek a szolgáltatására sem.” Löw (1940): *i. m.* 155.

²² 1930. évi V. tv. 115. § második bekezdés.

²³ 1930. évi V. tv. 115. § negyedik bekezdés.

mindig csak két személy között létesül:²⁴ ez a csendestárs (kereskedő, jogi személy, természetes személy, kereskedelmi társaság)²⁵ és a vállalat tulajdonosa (kereskedelmi vállalkozás, magánjogi egyesület, természetes személy, egyéni cég, társas cég)²⁶ közötti társasági szerződés megkötésével lehetséges, amely kontraktus alakszerűtlen:²⁷ a csendestársaság konszenzuálkontraktus, amelynek létrejöttéhez elegendő a felek közötti megállapodás,²⁸ amely létrejöhet szóban, de akár írásban is vagy ráutaló magatartással, tehát „a törvényhozó a lehető legtágabb értelemben respektálja a felek szerződési szabadsághoz való jogát.”²⁹ A diszpozitív szabályozás folytán a társasági szerződés lesz az, ami valamennyi kérdésre kiterjedően szabályozni fogja a felek közötti jogviszonyt. A társasági szerződés kötelező tartalmi elemeit a jogalkotó nem határozza meg, ám a jogszabálytól való eltérés lehetősége folytán a következő kérdésekre érdemes kitérni:

- a vagyoni hozzájárulás mértéke;
- vagyoni értékű szolgáltatás esetén értékelésének módja;
- ezek rendelkezésre bocsátásának a módja és ideje;
- a csendestárs által teljesített vagyoni hozzájárulás kamatozik-e, amennyiben igen, ennek szabályai;³⁰
- tisztázandó, hogy a csendestárs a veszteségben részesedik-e, és amennyiben igen, milyen mértékben;
- ugyanígy a nyereség vonatkozásában is;
- rögzíteni szükséges a fel nem használt nyereségjutalék sorsát;
- a mérleg felállításánál figyelembe veendő szabályok;³¹
- a kontroll módja;³²
- azon ügyletek köre, amelyek során a vállalat tulajdonosa a csendestárs beleegyezésével járhat el;³³
- a fenti beleegyezés hiányában történő eljárás jogkövetkezményei;³⁴
- a csendestársi jogok netáni átruházásának feltételei;³⁵
- hogy a csendestársaság határozott időre létesül-e, ebben az esetben meg kell határozni azt az időtartamot, aminek elteltével vagy azt a feltételt, amelynek bekövetkeztével a társaság megszűnik;
- határozatlan időre történő létesítés esetén a szerződés felmondásának szabályait;
- amennyiben a vállalat tulajdonosa meghal, a csendestárs az örökösökkel is folytatja-e tovább a társaságot, ennek feltételeit;

²⁴ HALLA (1929): i. m. 70.

²⁵ SCHUSTER Rudolf (1911): A csendes társaság. *Kereskedelmi Jog*, 8. évf. 19. sz. 329.; HALLA (1929): i. m. 69–70.; LÖW (1940): i. m. 154.

²⁶ HUPPERT (1932): i. m. 107.; SCHUSTER (1911): i. m. 329.

²⁷ 1930. évi V. tv. 115. § harmadik bekezdés; SZENDE (1929): i. m. 255.; VÖRÖS Ernő (1931): 1930:V. tc. a korlátozott felelősségű és csendes társaságról. *Magyar Jogi Szemle*, 12. évf. 1. sz. 45.

²⁸ SZENDE (1929): i. m. 253.

²⁹ SZENDE (1929): i. m. 255.

³⁰ SCHUSTER (1911): i. m. 330.

³¹ SZENDE (1929): i. m. 255.

³² Uo.

³³ SCHUSTER (1911): i. m. 330.

³⁴ Uo.

³⁵ SZENDE (1929): i. m. 255.

- a vállalat tulajdonosa cselekvőképességének elvesztése esetére követendő eljárást;
- az esetleges versenytilalomra vonatkozó kikötéseket.³⁶

A csendestársaság létesítésére irányuló társasági szerződés megkötésével „a vállalkozó és a csendes társ között a belső viszony szempontjából társaság keletkezik, [...] a szerződő feleket áthatja az *affectio societatis*.”³⁷ Csendestársaság nemcsak kereskedelmi vállalatban, hanem bármely vállalatban, annak egészében vagy egy önálló ágában vagy az ügyletek bizonyos fajtájában való részvétellel valósulhat meg.³⁸

A veszteség kizárásának lehetősége a nyereségben való részesedés mellett

A csendestárs a nyereségben és a veszteségben olyan arányban részesedik, illetve köteles azt viselni, amilyen arányban vagyoni betétje a vállalat tulajdonosának a vállalatba fektetett vagyonához áll, azonban a felek megállapodásukban ettől eltérhetnek: úgy is megállapodhatnak, hogy a csendestárs egész vagyona erejéig részesedik a veszteségből,³⁹ azonban a csendestárs a veszteség viselése alól teljesen fel is menthető,⁴⁰ vagy a veszteséget legfeljebb betétje erejéig köteles viselni. Ebben a kérdésben a felek megállapodása az irányadó elsődlegesen, amennyiben pedig a kérdést a csendestársaság létesítésére irányuló szerződés nem tisztázza, a jogszabály rendelkezése lesz az irányadó. Kógens szabály, hogy a nyereségben való részesedésből a csendestársat kizárni nem lehet.⁴¹ „Viszont, ha a tagok abban állapodtak meg, hogy a csendes társ a veszteségben nem részesedik, ez – habár erősen kölcsön-ízűvé teszi is a jogviszonyt – önmagában nem vetkőzteti ki a csendes társaságot társasági mivoltából.”⁴²

A csendestárs „tagsági jogai”

A csendestárs követelheti, hogy a vállalat tulajdonosa a neki jutó nyereséget kiszolgáltassa, amire tekintettel a vállalat tulajdonosa köteles minden üzleti év végén a nyereséget és a veszteséget kiszámítani, és az így kapott eredmény alapján a csendestársnak járó nyereségjuttalékot kifizetni.⁴³ Amennyiben a csendestárs által teljesített vagyoni betét a vállalkozás veszteséges működése folytán csökkenne, a kiszolgáltattott nyereségjuttalékot a veszteség pótlására kell fordítani. Amennyiben a nyereség után járó jutalékot már kifizették, és később a vállalkozás működése veszteséges lesz, azt a későbbi veszteség okán nem lehet a csendestárstól visszakövetelni és a vagyoni betét pótlására fordítani.⁴⁴ A felek e szabályoktól meg-

³⁶ Uo.

³⁷ KUNCZ (1917): *i. m.* 89.; *affectio societatis*: két vagy több személynek közös cél, kölcsönös együttműködéssel való elérésére irányuló akarata. KUNCZ (1917): *i. m.* 88.

³⁸ RITTINGER Imre (1941): A csendes társaság. *Gazdasági Jog*, 10. sz. 593.; HUPPERT (1932): *i. m.* 107.

³⁹ KUNCZ (1917): *i. m.* 90.

⁴⁰ VÖRÖS (1931): *i. m.* 45.

⁴¹ 1930. évi V. törvény 116. § első és második bekezdés; KUNCZ (1917): *i. m.* 89.

⁴² KUNCZ (1917): *i. m.* 89.

⁴³ 1930. évi V. törvény 117. § első bekezdés.

⁴⁴ 1930. évi V. törvény 117. § második bekezdés.

állapodásukban sem térhetnek el. Amennyiben a csendestárs a nyereségjutalékot nem veszi fel, az így bennmaradt összeget nem lehet a vagyoni betét növelésére fordítani, azonban a felek ettől a szabálytól egyező akarattal eltérhetnek.⁴⁵ A csendestársnak a neki juttatott nyereségjutalék tekintetében helytállási kötelezettsége nincs, feltéve, ha annak felvételekor jóhiszemű volt.⁴⁶

A csendestárs továbbá követelheti, hogy a vállalat tulajdonosa az éves mérleget vele közölje, ami során a csendestárs a mérleg helyességét megvizsgálhatja, ennek során szakértőt is igénybe vehet. A szerződésben az ellenőrzési jogok kiterjeszthetők vagy korlátozhatóak.⁴⁷ Amennyiben a vállalat tulajdonosa ezt megtagadja, erre vagy valamely más fontos okra hivatkozással a csendestárs kérelmére a közlést a bíróság is elrendelheti.⁴⁸ A csendestársnak a társaság megszűnése esetére végkiegyenlítés jár.

A csendestársaság megszűnése

A csendestársaság feloszlik, ha a vállalat tulajdonosa meghal, azonban a felek megállapodhatnak arról, hogy a társas viszony a vállalat tulajdonosának örököseivel folytatandó tovább.⁴⁹ További megszűnési ok, ha a vállalat tulajdonosa elveszíti cselekvőképességét, avagy a vagyonára vagy a csendestárs vagyonára csődöt nyitnak.⁵⁰ Amennyiben a vállalat tulajdonosa csődbe jut, a csendestárs köteles a még nem teljesített vagyoni betétét átadni a vállalat tulajdonosának, de csak addig az összegig, amelyet a veszteségből rá jutó hányad kitesz.⁵¹ Amennyiben a csendestárs vagyoni betétét teljesítette a vállalat tulajdonosának, de az csődbe jut, csődhitelezőként léphet fel vagyoni betétének kiszolgáltatása érdekében, feltéve, ha annak összege meghaladja a veszteségből rá jutó hányad összegét.⁵² Amennyiben a csendestárs jut csődbe, a vállalat tulajdonosa a csendestársnak a társaság megszűnése esetére járó végkiegyenlítését a csődtömegnek beszolgáltatni köteles.⁵³ A hitelezői érdekek védelmét és a csalárd vagyonkimentés elkerülését szolgáló szabály szerint, amennyiben a csődniytást megelőző egy évben a vállalat tulajdonosa a csendestárs vagyoni betétét egészben vagy részben kiszolgáltatta, vagy a csendestárs a veszteségek viselése alól részben vagy egészben felmentésre került, e jogügyletek bármelyikét a csődtömeggondnok megtámadhatja, feltéve, hogy a csődniytásra vezető körülmények ekkor már fennállottak.⁵⁴

További megszűnési ok, ha a szerződésben kikötött határozott idő eltelt, a határozatlan időre kötött szerződés esetén az üzleti év vége előtt fél évvel valamely fél a társas viszonyt felmondja, vagy ha a felek a feloszlásban kölcsönösen megállapodnak.⁵⁵ Amennyiben valamely megszűnési ok bekövetkezik, a csendestárs felszámolást vagy végelszámolást nem

⁴⁵ 1930. évi V. törvény 117. § harmadik bekezdés.

⁴⁶ FEHÉRVÁRY (1944): *i. m.* 134.; 1930. évi V. törvény 119. § 2. és 3. pont.

⁴⁷ Löw (1940): *i. m.* 157.

⁴⁸ 1930. évi V. törvény 118. § első és második bekezdés.

⁴⁹ 1930. évi V. törvény 119. § 1. pont.

⁵⁰ 1930. évi V. törvény 119. § 2. és 3. pont.

⁵¹ 1930. évi V. törvény 121. § második bekezdés; SCHUSTER (1911): *i. m.* 330.; FEHÉRVÁRY (1944): *i. m.* 134.

⁵² 1930. évi V. törvény 121. § első bekezdés.

⁵³ 1930. évi V. törvény 121. § harmadik bekezdés.

⁵⁴ 1930. évi V. törvény 122. § első és második bekezdés.

⁵⁵ 1930. évi V. törvény 119. § 4–6. pontok.

követelhet, azonban végkiegyenlítésre jogosulttá válik, amelyet a kereskedelmi törvény 105. § és 106. § rendelkezéseinek megfelelően kell részére kiadni.⁵⁶ Amennyiben harmadik személynek a vállalattal szemben követelése áll fenn, és:

- ez a követelés a társas viszony megszűnésekor kielégítetlen marad, a csendestárs a hitelező felé helytállni tartozik a neki juttatott végkiegyenlítés erejéig az alapítan gazdagodás visszatérítésének szabályai szerint, feltéve, hogy a jogviszony megszűnése esetére neki juttatott vagyonhányad felvételekor rosszhiszemű volt;⁵⁷
- a csendestárs végkiegyenlítése esedékessé vált, azonban a vállalat vagyona nem elegendő ahhoz, hogy a hitelezői követelés és a csendestárs is kielégítésre kerüljön, ebben az esetben a hitelező elsőbbséget élvez, elsőrendű hitelezőnek minősül, míg a csendestárs másodrendű hitelező, az ő követelése másodlagosan kerül kielégítésre.⁵⁸

A csendestársaság elhatárolása más jogintézményektől

A csendestársaság igen sajátos jogintézmény, ugyanis a csendestárs vagyoni betétjének szolgáltatása a kölcsön jogintézményével teszi összetéveszthetővé; a veszteségek viselése vagy annak kizárása, a nyereségben való részesedés, a közös gazdasági célok elérése, egy tag korlátozott és egy tag korlátlan felelőssége a társasággal teszi azonosíthatóvá vagy épp ellenkezőleg, a társasági minőséget zárja ki. A következőkben egy rövid áttekintést adunk arra vonatkozóan, hogy a csendestársaság miért állja meg a helyét önálló jogintézményként, és nem tekinthető sem társaságnak, sem kölcsönnek, sem azok elegendőnek, hanem egy *sui generis* együttműködési típusnak. E körben az egyes jogintézmények összehasonlítása kapcsán pusztán az egyes fogalmi meghatározásokból indulunk ki.

A csendestársaság elhatárolása a kereskedelmi társaságoktól

A csendestársasági törvény hatálybalépésekor a kereskedelmi törvény négy kereskedelmi társasági formát ismert és szabályozott: a közkereseti társaságot, a betéti társaságot, a részvénytársaságot és a szövetkezetet. A csendestársasági törvénnyel a kereskedelmi társaságok köre ötre bővült a korlátozott felelősségű társaság szabályainak megalkotásával. Ezen kereskedelmi társaságok közül a csendestársaság a legnagyobb hasonlóságot a betéti társasággal mutatja. A Kt. értelmében betéti társaság akkor keletkezik, ha egy vagy több tag csak kikötött vagyonbetételével felelős (kültag), és egy vagy több tagot korlátlan és egyetemleges felelősség terhel (beltag), valamint ha a társak a kereskedelmi üzletet közös cég alatt folytatják.⁵⁹ Betéti társaság létesítéséhez társasági szerződés szükségeltetik, azonban annak alakszerűségi érvényességi kelléke nincs,⁶⁰ továbbá a társaság székhelye szerint illetékes törvényszéken a cégnyilvántartásba vétel céljából a betéti társaságot be kell jelenteni

⁵⁶ 1930. évi V. törvény 120. § első bekezdés; VÖRÖS (1931): *i. m.* 45.; HALLA (1929): *i. m.* 69.

⁵⁷ 1930. évi V. törvény 120. § második bekezdés.

⁵⁸ FEHÉRVÁRY (1944): *i. m.* 134–135.

⁵⁹ Kt. 125. § első bekezdés.

⁶⁰ Kt. 125. § harmadik bekezdés.

a kereskedelmi ügylet megkezdésekor.⁶¹ A fentiek alapján látható, hogy a csendestársaság miért nem betéti társaság:

- a betéti társaság kereskedelmi társaság, míg a csendestársaság kötelmi jogviszony;
- vagyon: a betéti társaság esetében van közös vagyon, míg a csendestársaság esetében nincs, ugyanis a csendestárs vagyoni betéte révén nem válik taggá, az a vállalat tulajdonosának magánvagyonát gyarapítja;
- tagok: a csendestársaság legfeljebb két tag között jöhet létre, míg betéti társaság esetén legalább egy kültagnak és egy beltagnak kell lennie, egyebekben a tagok létszáma megkötés nincs;
- a kültag csak kikötött vagyonbetétével felelős: ez alapesetben a csendestársaság esetében is igaz, hiszen a csendestárs – mint a kültag – csak az általa teljesített vagyonbetétje erejéig tartozik helytállni, azonban a diszpozitív szabályozás folytán a felek a csendestársaság létesítésére irányuló társasági szerződésükben ettől eltérően is rendelkezhetnek, és a csendestárs a veszteség viselése alól teljesen fel is menthető;
- a societas leonina tilalma: amennyiben a vállalat tulajdonosa a csendestársat a veszteség viselése alól felmenti, úgy a társaságokra jellemző közös kockázatviselés mint fogalmi elem hiányozni fog;
- közös cég: csendestársaság esetén a csendestárs külső jogviszonyokban, harmadik személyekkel szemben nem jelentkezik, erre tekintettel még a cégnévben sem kerül feltüntetésre, és a csendestársaságot cégjegyzékbe nyilvántartásba vétel végett bejelenteni nem kell, hiszen az egy titkos, belső viszony a vállalat tulajdonosa és annak társa között.
- társasági szerződés: mind a betéti társaság, mind a csendestársaság esetében akár szóban, akár írásban is megállapodhatnak a létesítésről, és mindkét jogintézmény vonatkozásában a diszpozitív szabályozás érvényesül, azonban a betéti társaság esetében az eltérésnek a típuskényszer szab határt.

A csendestársaság elhatárolása a magánjogi társaságtól

Magánjogi társaság létesítése esetén társasági szerződéssel a szerződő felek – a társaság tagjai – egymás irányában arra kötelezik magukat, hogy a meghatározott közös cél megvalósításában szerződésszerűen, különösen a kikötött hozzájárulás szolgáltatásával közreműködnek. A hozzájárulás nemcsak vagyontárgyak átruházásában (betétben), hanem egyéb szolgáltatásokban, különösen szolgálatokban is állhat.⁶²

- Magánjogi társaság csak magáncélra létesülhet, ellentétben a csendestársasággal, ami kereskedelmi ügylet lebonyolítását is célozhatja;
- a magánjogi társaság pusztán kötelmi kapcsolatot jelent a tagok között, ahogyan a csendestársaság is, azonban a magánjogi társaság esetében az a vagyon, amit a tagok a közös cél megvalósítására rendelkezésre bocsátanak, a tagok vagyona

⁶¹ Kt. 126. § első bekezdés.

⁶² Magyarország Magánjogi Törvénykönyve 1660. §.

marad, közös tulajdont alkot, és azt nemcsak a társasági hitelezők, hanem a tagok magánhitelezője is felhasználhatja követelése kielégítésére,⁶³

- csendestársaság csak két taggal létesíthető, ellenben a magánjogi társasággal, ahol a jogalkotó a taglétszám kapcsán megkötéssel nem él;
- csendestársaság esetében közös vagyonról nem beszélhetünk, mert az a rendelkezésre bocsátással beolvad, magánjogi társaságnál van, ami a tagok közös tulajdonába megy át;
- a magánjogi társaság tagjai kifelé, külső jogviszonyokban megőrzik önállóságukat, ellenben a csendestárs kifelé, harmadik személyek felé meg sem jelenik, csak belső társaság.

A csendestársaság elhatárolása az alkalmi egyesüléstől

A Kt. által szabályozott alkalmi egyesülés „közös haszon vagy veszteségre, egy vagy több kereskedelmi ügylet tekintetében keletkezik”, és a törvény értelmében nem minősül kereskedelmi társaságnak.⁶⁴ Ugyanis az alkalmi egyesülés csak *egy vagy több, kisebb számú ügylet*⁶⁵ tekintetében keletkezik,⁶⁶ rövidebb időre szervezett kooperáció,⁶⁷ jövőben kötetendő ügyletek tekintetében vagy akár feltételeken is keletkezhet.⁶⁸ Sem székhelye, cégneve, saját vagyona nincs, állandó viszonyt (szervezetet) nem létesít,⁶⁹ alapítására nézve speciális bejelentési kötelezettség nincs, és írásbeli szerződés sem szükséges. Egymás közötti jogviszonyaikban az a szerződés az irányadó, amely az alkalmi egyesülést létrehozta,⁷⁰ a tagi felelősség egyetemleges, harmadik személyek irányában mint társaság nem szerepelnek.⁷¹ A csendestársaság vonatkozásában ez azt jelenti, hogy:

⁶³ KUNCZ Ödön (1942): Kötelmek személy- és vagyonkapcsolatokból. In SZLADITS Károly szerk.: *A magyar magánjog*. IV. kötet. *Kötelmi jog különös rész*. Budapest, Grill. 715.

⁶⁴ Kt. 62. §.

⁶⁵ Az ügylet tárgya lehet például az, ha „többen összebeszélnek, hogy felhasználva az alacsony gabonaárakat, valakitől nagyobb mennyiségű gabonát vásároljanak, hogy azt később nyereséggel eladják”. NAGY Ferenc (1904): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. Budapest, Athenaeum. 228.

⁶⁶ SCHNIERER Gyula (1876): *A kereskedelmi törvény magyarázata*. Budapest, Franklin. 6.; A tisztán közös gazdálkodás céljából alakult egyesület nem tekinthető a kereskedelmi törvény tekintete alá eső alkalmi egyesülésnek (C. 421/1900.).

⁶⁷ „Céljük a szándékolt vállalatot megalapítani illetve a kérdéses papírok kibocsátását biztosítani olyképen, hogy a syndikátus a kibocsátott értékpapírokat vagy azoknak egy részét meghatározott árfolyam mellett átveszi s azokat nagyobb árfolyam mellett eladni törekszik.” NAGY Ferenc (1884): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a magyar bírói gyakorlatra*. Budapest, Athenaeum. 156–157.

⁶⁸ APÁTHY István (1886b): *Kereskedelmi jog tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre*. Budapest, Eggenberg-féle Könyvkereskedés. 150.

⁶⁹ APÁTHY (1886b): *i. m.* 150.

⁷⁰ APÁTHY (1886b): *i. m.* 151.

⁷¹ APÁTHY (1886b): *i. m.* 150.; alkalmi egyesülés létrejöttéhez elegendő, ha az egyesülés tárgya kellő határozottsággal eleve meg van határozva (C. 2618/1922.).

- az alkalmi egyesülést általában egy ügylet lebonyolítására hozzák létre, „az alkalmi egyesülés egyes ügyletekre szól, a csendes társaság pedig az egész üzletre”,⁷²
- az alkalmi egyesülésben a nyereségben és a veszteségben is osztoznak, ellenben a csendestársasággal;
- az alkalmi egyesülés céljára átadott vagyon továbbra is a tag tulajdona marad, ami a csendestársaságnál nem igaz;
- az alkalmi egyesülés tagjai harmadik személyek felé egyetemlegesen tartoznak helytállni, ez a kitétel azonban a csendestársaság esetében nem értelmezhető;
- ha az alkalmi egyesülésből csak egyik fél jelenik meg az ügyletek kötése során, attól a formáció még nem lesz csendestársaság.⁷³

A csendestársaság elhatárolása a kölcsöntől

A kölcsön lényege, hogy a kölcsönadó pénzt vagy más helyettesíthető dolgot ad át a kölcsönvevőnek, aki azt a másik félnek visszaszolgáltatni köteles.⁷⁴ Azonban a kölcsönügylet esetén a felek gazdasági érdeke nem olvad össze,⁷⁵ és a kölcsönjogviszonyt nem jellemzi az *affectio societatis*.⁷⁶ A csendestárs a teljesíteni vállalt vagyoni betétjét akkor is szolgáltatni köteles, ha a vállalat tulajdonosa csődbe jutott.⁷⁷ Csendestársaság esetén a vagyonbetét felhasználása célhoz kötött, a kölcsönnél ez nem szükségszerű, továbbá a kölcsön összege után nyereség nem feltétlenül jár, csak a pénz használatának ellenértékeként kamat, azonban a csendestársaság kógens szabályai közé tartozik az, hogy a csendestárs a nyereségre jogosult.⁷⁸ A kölcsön esetében a kölcsönadó a felhasználás tekintetében ellenőrzési joggal főszabály szerint nem rendelkezik.⁷⁹ Amennyiben a felek a csendestársasági szerződésben akként állapodnak meg, hogy a csendestárs a veszteséget nem viseli, az az ügyletet kölcsönizűvé teszi, de nem vetközteti ki csendestársasági mivoltából.⁸⁰

Összegzésként elmondható, hogy a csendestársaság a kereskedelmi és a magánjogi társaság, az alkalmi egyesülés és a kölcsön jegyei közül néhányat magán visel, mégsem feleltethető meg egyiknek sem. Vagyis a csendestárs és a vállalat tulajdonosa közötti jogviszony nem kereskedelmi társaság, nem magánjogi társaság, nem alkalmi egyesülés és nem kölcsön, hanem csendestársaság.

⁷² ZSEMBERY István (1942): Csendes társaság vagy alkalmi egyesülés! *Gazdasági Jog*, 6. sz. 352.

⁷³ ZSEMBERY (1942): *i. m.* 351.

⁷⁴ Magyarország Magánjogi Törvénykönyve 1314. §.

⁷⁵ RITTINGER (1941): *i. m.* 589.

⁷⁶ KUNCZ (1942): *i. m.* 715.

⁷⁷ SZENDE (1929): *i. m.* 253.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ KUNCZ (1917): *i. m.* 89.

Létesíthető csendestársaság hatályos jogunkban?

A csendestársaságot szabályozó 1930. évi V. törvény csendestársaságra vonatkozó rendelkezéseit az 1960. évi 11. törvényerejű rendelet helyezte hatályon kívül, így az 1959. évi IV. törvény (Polgári Törvénykönyv) hatálybalépésével 1960. május 1. napjától csendestársaság nem alapítható. Bár kifejezett tiltó rendelkezést egyetlen jogszabály sem tartalmaz, a rendszerváltozásig uralkodó jogi és ideológiai környezet nem volt alkalmas arra, hogy az alapítás vagy annak igénye kifejezésre kerüljön. A szociális piacgazdaságra történő áttérés, a magántulajdon elismerése, a vállalkozás és szerződés szabadságának kiteljesedése magával vonta annak igényét, hogy a tőkével rendelkező gazdasági szereplők az akkor hatályos Gt. és Ptk. által szabályozott társaságokon kívül csendestársaságként kooperálhassanak, és ez a tendencia ma is töretlenül uralkodik. Ugyanis a tőkés az általa rendelkezésre bocsátott összeg, a befektetés minél kisebb kockázatát kívánja, sőt mi több, a tőkéje védelmén túl személyét sem szeretné felfedni. Ennek az igénynek sem a kölcsönjogviszony nem felel meg, hiszen akkor a társaság működésébe, a tőkeösszeg felhasználására sem rálátása, sem beleszólása nincs; sem pedig a gazdasági társaságban történő tagsági jogviszony létesítése, hiszen a cégjegyzékbe történő bejegyzéssel a befektető személye nyilvánossá válik. „Úgy tűnik, hogy a csendestársaság iránti igény még ma sem szűnt meg, bár a törvényalkotó tudatosan akként foglalt állást, hogy nem kívánja támogatni azt a törekvést, hogy valaki teljesen rejtve, még a társasági viszony létét is leplezve lehessen társaság (még ha csupán belső társaság) tagja.”⁸¹ Álláspontunk szerint e jogalkotói szándék mögött vélhetően a forgalom biztonsága és a hitelezői érdekek védelme húzódik meg, hiszen a csendestársi jogviszony révén egy – a hitelező számára ismeretlen és láthatatlan – olyan jogviszony alakítja és befolyásolja a gazdasági társaság pénzügyi helyzetét, amelynek ismerete a hitelezőtől kellő körültekintés mellett sem várható el. „Ha tehát valaki közös, üzletszerű gazdasági tevékenységre kíván tőkét befektetni, azt gazdasági társasági forma választásával teheti meg. Tekintettel arra, hogy a Gt. (jelenleg a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről) ma már egyik társasági formánál sem írja elő kötelezően a tagok személyes közreműködésének kötelezettségét, ezért bármelyik társasági forma alkalmas lehet arra, hogy a tag kizárólag tőkével vegyen részt a társaságban is.”⁸² Azonban ez a megoldás a csendestársaságtól különbözik annyiban, hogy a befektető csendestárs személye nem marad titokban, a veszteséget viselnie kell, és esetlegesen a hitelezők felé is közvetlenül helyt kell állnia, valamint a felek közötti jogviszony nem marad meg a pusztán kötelmi jogi kategóriában. „A gyakorlatban azonban létrejöhetnek olyan megállapodások, amelyek lényegüket tekintve csendestársasági viszonyt

⁸¹ KISFALUDI–SZABÓ (2008): *i. m.* 43.

⁸² KISFALUDI–SZABÓ (2008): *i. m.* 43.; a szakirodalom kifejezetten a betéti társaság mint gazdasági társasági formát tekinti a csendestársaság alternatívájának, ugyanis a betéti társaság esetén a kültag csak a tőkét biztosítja, ezáltal a funkciója abban áll, hogy a társaság tőkehatékonytáát biztosítsa. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a betéti társaság az 1930. évi V. törvénycikk által szabályozott csendestársasággal azonos lenne. A betéti társasági forma előnyét – kiküszöbölve ezáltal a csendestársaság hiányát – abban látják, hogy betéti társaság minimális jegyzett tőke nélkül alapítható, hiszen a betéti társaságon kívül ismeretes további társasági formák, mint a korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság minimális tőkeigénye igen magas a betéti társasághoz képest. WELLMANN György (2004). In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *A társasági és a cégtörvény kommentárja I.* Budapest, HVG-ORAC. 467.; KISFALUDI–SZABÓ (2008): *i. m.* 786–787.

céloznak meg.”⁸³ A bírói gyakorlat alapján ezek a megállapodások a kölcsönszerződés⁸⁴ vagy a polgári jogi társaság (a továbbiakban: pjt.) létesítésére irányuló társasági szerződés lehetnek,⁸⁵ ugyanis ezek azok a hatályos jogunk által kodifikált szerződéstípusok, amelyek a legközelebb állnak a csendestársaság intézményéhez.

Álláspontunk szerint a csendestársaság kodifikálására, annak hiányában a bírói gyakorlat általi elismerésére vonatkozóan igény mutatkozik. A kodifikálás tekintetében említésre érdemes, hogy a csendestársaság mint a kölcsönszerződés és a polgári jogi társasági szerződés jegyeit egyidejűleg magán hordozó intézmény megnyugtatóan egyik – a Ptk.-ban nevesített – szerződéstípus körében sem nyerhet elhelyezést. A bírói gyakorlatot érintően kijelenthetjük, hogy az elzárkózik a csendestársaság intézménye alkalmazásának lehetőségétől, holott nincs olyan jogszabály, amely tételesen kimondaná, hogy csendestársaság alapítása tilalmazott. Ez a Polgári Törvénykönyvben szabályozott típuskényszer,⁸⁶ numerus clausus szabályából fakad: a Ptk. 3:4. §-a a jogi személyek létesítése körében a szerződési szabadság korlátjaként típuskényszerrel ír elő, és azt mondja ki, hogy a Ptk.-ban szabályozott jogiszemély-típusok egyes elemei nem vegyíthetők úgy, hogy az az adott jogiszemély-típus eredeti rendeltetésével ellentétben álljon, és így nem hozhatnak létre olyan jogi személyt, amely egyik típusba sem sorolható.⁸⁷ Ez pedig kizárja annak lehetőségét, hogy a csendestársaságra speciális betéti társaságként tekintsünk, hiszen „a típuskényszer jegyében a bíróságok a típusba nem sorolható társaságokat egyszerű szerződéses viszonyként sem voltak hajlandók tudomásul venni”.⁸⁸ Feloldva a kodifikáltság hiányát és a bírói gyakorlat elutasító álláspontját – a csendestársaság létesítésének megoldása a szindikátusi szerződés alkalmazásában keresendő. A szindikátusi szerződés egy kooperációs kontraktus, amely a gazdasági társaság tagjai közötti együttműködést hivatott szolgálni a gazdasági társaság létesítéséhez vagy annak egzisztálásához kapcsolódóan. Ebben az esetben egy olyan, a szerződési szabadság intézményéből táplálkozó atipikus kötelmi együttműködésről, polgári jogi kooperációs szerződésről van szó, amely rendkívül szorosan kapcsolódik a társasági joghoz. Jogi szabályozottságának hiánya okán tetszőleges tartalommal kitölthető szerződés, ami lehetőséget teremt arra, hogy a kölcsön- és a polgári jogi társasági szerződés elemeit is magában hordozó vegyes szerződésként csendestársasági kooperáció létesítésére teremtsen alapot. Úgy gondoljuk, hogy a szindikátusi szerződéskénti együttműködés felől azért szerencsésebb megközelíteni a csendestársaság intézményét, mert a szerződés értelmezése során a szindikátusi szerződés azon jellemzőjéből kell kiindulni, amely szerint a felek között egy közös cél érdekében történő együttműködés valósul meg, amely egy – a Ptk.-ban nevesített – szerződésnek sem feleltethető meg, erre tekintettel a felek szerződését önmagában, az abban megfogalmazott céloknak és eredeti szándékának a szem előtt tartásával kell

⁸³ KISFALUDI–SZABÓ (2008): i. m. 43.

⁸⁴ EBH 2011. 2323., LB Gfv. 30.386/2010/9., GYÍT Gf. 20.469/2009/5., BH 1999. 16., BDT 2010. 2359.

⁸⁵ Csongrád Megyei Bíróság P. 22.367/2007/29., Gyöngyösi Városi Bíróság P. 20.563/2011/25., EBH 2011. 2323., LB Gfv. 30.386/2010/9., GYÍT Gf. 20.469/2009/5., BH 1999. 16., BDT 2010. 2359.

⁸⁶ „Semmis társasági szerződésnek minősül a csendestársi jogviszony létesítésére irányuló megállapodás.” UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2002). In MISKOLCZI BODNÁR Péter szerk.: *A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata*. Budapest, KJK-Kerszöv. 349.

⁸⁷ KISFALUDI András (2014). In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer. 211.

⁸⁸ PAPP Tekla (OSZTOVITS András szerk.) (2014): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 366.; KISFALUDI (2014): i. m. 211.

értékelnie. Itt szeretnénk tiszteletteljesen megjegyezni, hogy igen aggályos hozzáállásnak tekinthető a bírói gyakorlat részéről az, hogy hosszú évtizedek óta hatályban nem lévő jogintézmény alapján ítéli meg a peres felek együttműködését szabályozó szerződést. Ugyanis a felek csendestársaság létesítésére irányuló szindikátusi kooperációjukban nem egy jogszabályba ütköző magatartást kívánnak megvalósítani, hanem az igényeiknek megfelelő, nevesített szerződések elemeit vegyítve kívánják céljukat elérni, hiszen a szerződési szabadság adta lehetőségekkel élve a szerződő partnerek eltérhetnek az egyes típusoktól, vegyíthetik azokat.⁸⁹ E tekintetben nem hagyhatjuk figyelmen kívül Vékás Lajos azon megállapítását, amely szerint „a jogi szabályozásnak (a szerző megjegyzése: és így a bírói gyakorlatnak) nem szabad az elismert kötelmi jogi szerződésfajták numerus claususával megmerevítene a vagyoni forgalmat”,⁹⁰ hanem „túl kell lépni a korszerűtlen sematizmuson, a vagyoni forgalmat és a helyes jogalkalmazást egyaránt bénító merevségeken”.⁹¹ A vegyes szerződések lényegét Villányi László abban látja, hogy azok tartalma az intézményes szerződési típusokban szereplő jellegzetes szolgáltatások közül többnek az összekapcsolódása a hagyományos formáktól eltérő módon,⁹² és ezek a szerződések a hagyományosan kialakult típusok egyikébe sem illenek bele teljesen, viszont nem is azoktól merőben különböző tartalmúak, hanem a hagyományos szerződési fajták ismertetőjeleit új kapcsolatokban tüntetik fel,⁹³ a nevesített szerződésekre pedig a lehetséges ügyletek példáiként tekint.⁹⁴ Eörsi Gyula a vegyes szerződéseket érintően azt emeli ki, hogy az egyes szerződésfajtáknak nincs zárt száma, és nem létezik olyan kötelező szabály, amely előírná, hogy egy szerződésnek egy adott szerződésfajtába kellene beletartoznia, hiszen a kötelmi jogban nincs típuskényszer; erre tekintettel nincs akadálya annak, hogy egyik kiépített szerződésfajta körébe sem illő szerződés megkötésére kerüljön sor (ezt tekinti az atipikus szerződések kategóriájának), valamint annak sem, hogy több szerződésfajta vonásait is magán hordozó, azaz vegyes szerződést kössenek a felek.⁹⁵ Vékás Lajos rögzíti, hogy a szerződő felek szerződéskötéseik során eltérhetnek az egyes típusoktól, valamint azokat vegyíthetik is, ez utóbbi esetben a különböző szerződéstípusok elemeinek vegyüléséből keletkező szerződések vegyes szerződések, amelyeket a törvény nem szabályoz, de összetevő elemeik vagy legalábbis azok egy része törvényi szabályozásra került.⁹⁶ Papp Tekla a vegyes szerződéseket (*contractus mixtus*) akként írja körül, hogy azok típusokból álló, többtípusú szerződések, amelyek több nevesített szerződés szolgáltatását többféleképpen foglalják magukba. E körben megkülönbözteti a típusegyesítő szerződéseket, amelyek esetében nem állapítható meg, hogy mely rendelkezés mely szerződésből eredeztethető; a típuskombinációs szerződéseket, ahol – a típusegyesítő szerződésekkel ellentétben – a szerződések ismérvei szétválaszthatóan és azonosíthatóan keverednek a szerződésben; valamint a teljesen sajátos szolgáltatásra irányuló szerződéseket, amelyek a sajátos szolgáltatáson túl nem térnek el a Ptk.-ban

⁸⁹ VÉKÁS Lajos (1977): *A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai*. Budapest, Akadémiai. 74.

⁹⁰ VÉKÁS (1977): *i. m.* 73.

⁹¹ VÉKÁS (1977): *i. m.* 103.

⁹² VILLÁNYI László (1942): Kötelmi típusok. Vegyes szerződések. In SZLADITS Károly szerk.: *A magyar magánjog*. IV. kötet. Budapest, Grill. 2.

⁹³ Uo.

⁹⁴ VILLÁNYI (1942): *i. m.* 9.; lásd még: Löw (1940): *i. m.* 155.

⁹⁵ EÖRSI Gyula (1965): Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződések). In VILÁGHY Miklós szerk.: *Magyar polgári jog*. II. kötet. Budapest, Tankönyvkiadó. 8.

⁹⁶ VÉKÁS (1977): *i. m.* 74., 89–90.

nevesített szerződésektől.⁹⁷ A csendestársaság létesítésére irányuló szindikátusi szerződés a Papp Tekla által követett vegyes szerződési rendszerben a típuskombinációs szerződések csoportjába sorolható, ugyanis pontosan megállapítható, hogy a szindikátusi szerződés mely elemei utalnak a kölcsönszerződésre, és mely elemei a polgári jogi társaságra. Bár a szindikátusi szerződés alapvetően az atipikus szerződések csoportjába sorolható, az atipikus szerződések valamennyi fogalmi ismervének megfelel (idegen eredetű elnevezés, a Ptk. által nem nevesített, a szerződési szabadság és a típuszabadság elve érvényesül esetében, a külföldi gyakorlat hatása, nincs alakszerűségi követelmény, tartós jogviszonyt szabályoz), azonban nem tartjuk kizártnak, hogy a szerződési szabadság folytán kialakult tartalom eltérítse a szerződési rendszerben tett besorolást, és egy atipikus szerződés vegyes szerződésként legyen értékelhető.

Irodalom

- APÁTHY István (1886a): *Kereskedelmi jog*. Budapest, Eggenberg-féle Könyvkereskedés.
- APÁTHY István (1886b): *Kereskedelmi jog tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre*. Budapest, Eggenberg-féle Könyvkereskedés.
- EÖRSI Gyula (1965): Kötelmi jog. Különös rész. (Egyes szerződések). In VILÁGHY Miklós szerk.: *Magyar polgári jog*. II. kötet. Budapest, Tankönyvkiadó.
- FEHÉRVÁRY Jenő (1944): *A magyar kereskedelmi jog rendszere*. Budapest, Grill.
- GLÜCKSTAHL Andor – HUPPERT Leó (1930): *1930:V. tc. a korlátolt felelősségű és a csendes társaság*. Budapest, Jogi Hírlap.
- HALLA Aurél (1929): A csendes társaságról. *Kereskedelmi Jog*, 26. évf. 2. sz.
- HUPPERT Leó (1932): A csendes társaság jogi jellege és a csendes társ felelőssége. *Kereskedelmi Jog*, 29. évf. 6. sz. 105–108.
- KISFALUDI András (2014). In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer.
- KISFALUDI András – SZABÓ Marianna szerk. (2008): *A gazdasági társaságok nagy kézikönyve*. Budapest, CompLex.
- KOVÁCS István (2003): Atipikus és „öszvér” társaságok a német társasági jogban. *Cég és Jog*, 5. évf. 10. sz. 24–28.
- KUNCZ Ödön (1917): Csendes társaság. *Kereskedelmi Jog*, 14. évf. 9–10. sz.
- KUNCZ Ödön (1942): Kötelmek személy- és vagyonkapcsolatokból. In SZLADITS Károly szerk.: *A magyar magánjog*. IV. kötet. *Kötelmi jog különös rész*. Budapest, Grill. 709–746.
- LÖW Tibor (1940): *A korlátolt felelősségű társaság és a csendes társaság törvényének magyarázata*. Budapest, Tébe.
- NAGY Dezső (1928): A csendes társaság létjogosultsága. *Polgári Jog*, 4. évf. 9–10. sz. 198–200.
- NAGY Dezső (1943): *A csendes társaság*. Budapest, Minerva.
- NAGY Ferenc (1904): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. Budapest, Athenaeum.

⁹⁷ PAPP Tekla (2015): Az atipikus szerződések áttekintése. In PAPP Tekla szerk.: *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten. 39.

- PAPP Tekla (2015): Az atipikus szerződések áttekintése. In PAPP Tekla szerk.: *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten. 33–42.
- PAPP Tekla (OSZTOVITS András szerk.) (2014): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten.
- PÉTER Zsolt (1995): A csendes társaságok és hatályos jogunk. *Gazdaság és Jog*, 3. évf. 4. sz. 8–12.
- RITTINGER Imre (1941): A csendes társaság. *Gazdasági Jog*, 2. évf. 10. sz. 587–597.
- SCHNIERER Gyula (1876): *A kereskedelmi törvény magyarázata*. Budapest, Franklin.
- SCHUSTER Rudolf (1911): A csendes társaság. *Kereskedelmi Jog*, 8. évf. 19. sz. 329–332.
- SZABÓ Miklós (1942): Csendestársasági szerződések a gyakorlatban. *Gazdasági Jog*, 1. sz. 37–39.
- SZENDE Péter Pál (1929): A csendes társaság főbb problémái. *Kereskedelmi Jog*, 26. évf. 11. sz. 252–256.
- UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2002). In MISKOLCZI BODNÁR Péter szerk.: *A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata*. Budapest, KJK-Kerszöv.
- VÉKÁS Lajos (1977): *A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai*. Budapest, Akadémiai.
- VILLÁNYI László (1942): Kötelmi típusok. Vegyes szerződések. In SZLADITS Károly szerk.: *A magyar magánjog*. IV. kötet. Budapest, Grill. 1–14.
- VÖRÖS Ernő (1931): 1930:V. tc. a korlátolt felelősségű és csendes társaságról. *Magyar Jogi Szemle*, 12. évf. 1. sz.
- WELLMANN György (2004). In SÁRKÖZY Tamás szerk.: *A társasági és a cégtörvény kommentárja I*. Budapest, HVG-ORAC.
- ZSEMBERY István (1942): Csendes társaság vagy alkalmi egyesülés! *Gazdasági Jog*, 6. sz. 351–354.

Jogszabályok, joggyakorlat

1875. évi XXXVII. törvénycikk, a kereskedelmi törvény
1930. évi V. törvény a korlátolt felelősségű társaságról és a csendes társaságról
1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
1960. évi 11. törvényerejű rendelet a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról
1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról
2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- C. 421/1900.
- C. 2618/1922.
- BDT 2010. 2359.
- BH 1999. 16.
- Csongrád Megyei Bíróság P. 22.367/2007/29.
- EBH 2011. 2323.
- Gyöngyösi Városi Bíróság P. 20.563/2011/25.
- Győri Ítéltábla Gf. 20.469/2009/5.
- Legfelsőbb Bíróság Gfv. 30.386/2010/9.

Darázs Lénárd¹

Közérdekvédelem a tisztességtelen szerződési feltételek megítélésében²

A vizsgált probléma megjelölése és bevezetése

A közérdek védelme közvetett módon számos formában megjelenik a magánjogi szabályrendszerben is. Példaként elegendő utalnunk a szerződések érvénytelensége körében a tilos szerződések (a jogszabályba ütköző szerződések) semmisségére (Ptk. 6:95. §), amely végeredményben a jogszabályok magánjogi viszonyokban is általánosan érvényesülő közérdekével áll összefüggésben, és ennek megsértése miatt vonja meg a polgári jog az ilyen szerződésektől a joghatást. Ugyanakkor, az egyes magánjogi jogintézmények konkrét tartalmának meghatározásában, a közérdek csak rendkívül visszafogott és közvetett szerepet játszhat. Ellenkező esetben ugyanis a polgári jog „közjogiasodása”, valamint a magánjog individuumvédelmi szerepétől való elrugaszkodása menne végbe. Ezért általánosan elfogadott alapállás szerint a magánjog fogalmilag nem alkalmas a „közérdek” általános és primer módon való figyelembevételére, az egyes jogintézmények tartalmi értelmezése alapvetően a közérdek kizárásával és a magánjog belső értékrendje alapján kell, hogy végbemenjen.

A közérdekvédelem magánjogi megjelenésének vizsgálatához különösen adekvát téma a szerződési feltételek tisztességtelenségével összefüggő szabályozás és a tisztességtelen szerződési kikötések érvénytelenségének problematikája. Az egyes szerződési kikötések tartalomkontrollja, az egyes kikötések tisztességtelenné, ezáltal érvénytelenné nyilvánítása ugyanis önmagában egyfajta állami beavatkozásnak tekintendő a szerződési viszonyokba, amely nem teljesen mentes közérdekvédelmi aspektusoktól sem. Így indokoltan merülnek fel azok a kérdések, hogy milyen határai vannak ezen a területen a közérdekvédelemnek, és az állami beavatkozás milyen szempontok, illetve célok elérése miatt történik.

A „tisztességtelen szerződési feltételek” magánjogi problematikája meglehetősen komplex, és legalább három aspektus metszetében vizsgálható:

Egyrészt a tisztességtelen szerződési feltételek szabályozása a jóhiszeműség és tisztesség követelményével összhangban a magánjog szerves, belső fejlődésének eredménye, amely elvezetett a tisztességtelen általános szerződési feltételek érvénytelenségével kapcsolatos magánjogi szabályozáshoz.³

¹ Habilitált egyetemi docens. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék.

² A tanulmány az OTKA támogatásával, az OTKA K 112715. számú alapkutatói pályázat keretében született.

³ A problémakör történeti fejlődését is magába foglaló alapos feldolgozás például HELLWEGE, Phillip (2010): *Allgemeine Geschäftsbedingungen, einseitig gestellte Vertragsbedingungen und die allgemeine Rechtsgeschäftslehre*. Tübingen, Mohr Siebeck.

Másrészt a „tiszteességtelen szerződési feltételek” kérdése az egyik legfontosabb csatlakozási pont a klasszikus magánjogi szabályrend és a fogyasztóvédelem magánjogi eszközökkel (is) történő megvalósítása között. Vagyis a tiszteességtelen szerződési feltételek problematikája a fogyasztóvédelmi magánjog szerves részét és egyik centrális területét alkotja, így fogyasztóvédelmi aspektusoktól sem lehet eltekinteni.

Harmadrészt a fentiek tetéződnek még azzal, hogy a fogyasztóvédelmi magánjog oldaláról az Európai Unió közösségi joga erős jogharmonizációs kötelezettséget írt elő a tagállamok számára, amelynek keretében a tagállamoknak implementálniuk kellett a nemzeti jogba a fogyasztói szerződésekben alkalmazott tiszteességtelen szerződési feltételekről szóló 93/13/EK irányelvet.⁴

A fentiek szerint a „tiszteességtelen szerződési feltételek” polgári jogi szabályrendje egyszerre kell, hogy megfeleljen egyrészt a magánjog saját (sui generis) védelmi igényének (a jóhiszeműség és a tisztesség⁵ követelményének), másrészt a fogyasztóvédelmi magánjog önálló szempontrendszerének, harmadrészt az európai jogharmonizációs (ezen belül integrációs) célkitűzéseknek.

Maga a polgári jogi szabályozás támpontokat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy mi- nek alapján kell a tiszteességtelen szerződési feltételek esetében a „tiszteességtelenséget” megítélni. Kérdéses azonban, hogy ennek a gyakorlati megvalósulása, illetve a vonatkozó szabályozás értelmezése során milyen terjedelmű az állami beavatkozás. Megelégszik-e azzal a jogi szabályozás, hogy a tartalomkontrollon keresztül a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének érvényre juttatása érdekében csak a felek belső szerződéses viszonyait vizsgálja, vagy pedig a tiszteességtelenség megítélésében további beavatkozási szempontokat, mint például a közérdek védelmét akarja-e érvényesíteni? Jelen tanulmányban ezzel a kérdéssel foglalkozunk behatóbban.

Azt vizsgáljuk, hogy a szerződési feltételek „tiszteességtelenségének” megállapításában játszhatnak-e szerepet a közérdek védelmével kapcsolatos szempontok. Vagyis a magánjog számára releváns individuális érdekek (privátautonómia, szerződési szabadság, szerződési paritás) sérelme mellett, vagy akár helyett, a szerződési feltétel „tiszteességtelensége” amiatt (is) megállapítható-e, hogy a közérdek veszélyeztetése vagy sérelme áll be a kérdéses szerződési feltételen keresztül. Azaz lehet-e amiatt a szerződési feltétel „tiszteességtelen”, mert az a közérdeket sérti? „Közérdek” alatt ebben az összefüggésben és a jelen tanulmányban nyilván azt értjük, hogy nem egyedileg megnevezett személyek vagy személyi kör individuális védelméről beszélünk, hanem a társadalom vagy a gazdaság egészének struktúrája,

⁴ Lásd a Tanács 93/13/EK irányelvét (1993. április 5.) a fogyasztói szerződésekben alkalmazott tiszteességtelen szerződési kikötésekről.

⁵ A magyar jogtudományban a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének alapos tudományos feldolgozása leginkább Földi András nevéhez kötődik. Lásd különösen FÖLDI András (2001): *A jóhiszeműség és a tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*. Budapest, Bibliotheca Iuridica; valamint FÖLDI András (2008): Újabb észrevételek a bona fides dualizmusának kérdéséről. In *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Budapestinensis XLIV* (2007). Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 123–144.

működési mechanizmusa, a „közjó” szempontjai helyeződnek előtérbe.⁶ Ez a probléma egyrészt a fogyasztóvédelmi magánjogi aspektusokkal, másrészt az általános szerződési feltételek gazdasági funkciójával és gazdasági kapcsolatokat közvetlenül érintő jellegével áll összefüggésben, hiszen az általános szerződési feltételek esetleges „tisztességtelensége” közvetett módon mindig valamilyen parciális piaczavarra,⁷ a gazdasági mechanizmusok tüneti nehézségeire és ezáltal a társadalmi-gazdasági folyamatok és működési elvek átmeneti akadozására utal.

A tisztességtelen szerződési feltételek polgári jogi megítélésének normatív alapjai

Áttekintés

A polgári jogi szabályozás a jóhiszeműség és tisztesség alapelvi követelményét (Ptk. 1:3. §) a szerződési jogban akként intézményesíti, hogy ebbe az objektív⁸ követelményrendszerbe ütköző szerződéses feltételeket érvénytelenségi okként szabályozza. Vagyis a szerződési feltételek tisztességtelensége az erre irányadó szabályozás mint érvénytelenségi ok keretei között a szerződés vagy annak részének érvénytelenségéhez vezet. A polgári jog az érvénytelenségi ok szabályrendjének keretei között a tisztességtelen feltételektől megvonja a joghatást. Ebben az összefüggésben centrális témaként merül fel a „tisztességtelenség” fogalma, hiszen ez lesz az a normatartalom, amely az érvénytelenségi oknak a tartalmát és értelmét adja.

A Ptk. a tisztességtelen szerződési kikötéseket két viszonyrendszerben, valamint két szerződési konstrukcióban, továbbá két érvénytelenségi formában, valamint valójában négy érvénytelenségi okként szabályozza.

A két viszonyrendszer a következő: vizsgálni kell, hogy nem fogyasztói vagy fogyasztói szerződésről van-e szó. Maga a Ptk. a fogyasztói szerződésnek nem ad külön fogalmat, de tudjuk a szabályozási összefüggésekből és a vonatkozó hivatkozott 93/13/EK irányelvből, hogy fogyasztói szerződésről akkor beszélünk, hogyha egy vállalkozás [Ptk. 8:1. § (1) bek. 4. pont] a fogyasztóval [Ptk. 8:1. § (1) bek. 3. pont] köt szerződést.

A két szerződési konstrukció a következő: egyrészt ebbe a körbe tartozik az az eset, ha nem fogyasztói szerződésben valamelyik fél, vagy a fogyasztói szerződésben a vállalkozás általános szerződési feltétellel szerződik. Ilyen esetben az általános szerződési feltétel az érvénytelenségi ok keretei között lehet tisztességtelen. Másik szerződési konstrukciónak

⁶ BAETGE, Dietmar (2002): Allgemeininteressen in der Inhaltskontrolle. *AcP*, Band 202. Heft 6. 972–993.; FUCHS, Andreas (2006). In ULMER, Peter et al.: *AGB-Recht, Kommentar zu den §§ 305–310 BGB und zum Unterlassungsklagengesetz*. 10. Auflage. Köln, Dr. Otto Schmidt Verlag. Vorb. v. § 307 BGB, Rn. 133; HABERSACK, Mathias (1992): *Vertragsfreiheit und Drittinteressen. Eine Untersuchung zu den Schranken der Privatautonomie unter besonderer Berücksichtigung der Fälle typischerweise gestörter Vertragsparität*. Berlin, Duncker & Humblot. 23–24.

⁷ BASEDOW, Jürgen (2007). In *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 2. *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. 5. Auflage. München, C.H. Beck. Vor § 305, Rn. 4–5. (idézve a továbbiakban: *MünchKommBGB* / BASEDOW).

⁸ Így különösen Földi idézett művei. Lásd még VÉKÁS Lajos (2016): *Szerződési jog. Általános rész*. Budapest, ELTE Eötvös. 134.

minősül az, ha a fogyasztói szerződésben a vállalkozás ugyan nem általános szerződési feltétellel, de a fogyasztóval egyedileg meg nem tárgyalta feltétellel szerződik. Ilyenkor az egyedileg meg nem tárgyalta feltétel(ek) minősülhetnek tisztességtelennek az érvénytelenségi ok keretei között.

A két érvénytelenségi forma közismerten a megtámadhatóság és a semmisség. Ha nem fogyasztói szerződéses viszonyrendszerben alkalmazott általános szerződési feltételben található a tisztességtelen kikötés, akkor a szerződés megtámadhatóságát biztosítja a Ptk. 6:102. § (5) bekezdése. Fogyasztói szerződésben alkalmazott bármelyik szerződési konstrukcióban megjelenő tisztességtelen kikötés semmisséget von maga után az adott érvénytelenségi ok feltételrendszere szerint.

A fent említett két viszonyrendszerben lévő két szerződési konstrukcióhoz és a két érvénytelenségi formához kapcsolódóan a polgári jogi szabályozás négy érvénytelenségi okot ismer a tisztességtelen szerződési kikötéseket illetően:

- A Ptk. 102. § generálklausulája szerint tisztességtelen lehet a nem fogyasztói szerződés általános feltétele a hivatkozott jogszabályhely feltételei szerint, amely megtámadhatóságot eredményez.
- A Ptk. 102. § generálklausulája szerint tisztességtelen lehet a fogyasztói szerződés általános feltétele vagy előre ki nem tárgyalta feltétele a hivatkozott jogszabályhely feltételei szerint, amely semmisséget eredményez.
- A Ptk. 103. § (2) bek. szerint semmis a fogyasztói szerződés általános szerződési feltétele vagy előre ki nem tárgyalta feltétele, ha az nem transzparens, mivel a tisztességtelenséget önmagában megalapozza az, ha a feltétel nem egyértelmű.
- A Ptk. 104. § szerint fogyasztói szerződésben tisztességtelennek minősülnek az úgynevezett fekete- és szürkelisták szerinti feltételek. Ezekben az esetekben kisebb terjedelmű értelmezésre nyílik lehetőség, hiszen a jogszabályban konkrétan felsorolt feltételek minősülnek fogalmilag vagy az ellenkező bizonyításáig semmisnek.

Az egyes érvénytelenségi okok szerinti tisztességtelenség releváns normatartalma

Generálklausula szerinti tisztességtelenség nem fogyasztói és fogyasztói szerződésben (Ptk. 6:102. §)

A polgári jogi szabályok (Ptk. 6:102. §) elsőként generálklausula jelleggel⁹ rögzítik a „tisztességtelenség” fogalmát. A generálklausula jelleg¹⁰ abból adódik, hogy a normaszöveg nem tesz különbséget aközött, hogy fogyasztói vagy nem fogyasztói szerződésről van-e szó.

⁹ A vizsgált szabály generálklausula jellege egyértelműen elismert a jogtudományban. Vö. KIENINGER, Eva-Maria (2007). In *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 2. *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. 5. Auflage. München, C.H. Beck. § 307 Rn. 21–30. Az EU-jog által is motivált generálklausulák általános problémájához lásd BALDUS, Christian – MÜLLER-GRAFF, Peter-Christian Hg. (2006): *Die Generalklausel im Europäischen Privatrecht*. Sellier, GPR-Schriften.

¹⁰ A generális klausulák magánjogi elméletével is foglalkozik DELI Gergely (2013): *A jó erkölcsökről*. Budapest, Medium. 65.

Így a Ptk. 6:102. § szerinti tisztességtelenység bármely szerződéses konstrukcióra általános jelleggel megfogalmazza a szerződési feltétel tisztességtelenységét.

A Ptk. 6:102. § (1) bek. szerint „*tisztességtelen az az általános szerződési feltétel, amely a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel alkalmazójával szerződő fél hátrányára állapítja meg*”. Nem fogyasztói szerződésekben ez a tisztességteleniségi fogalom az általános szerződési feltételnek nem minősülő, de előre ki nem tárgyalta feltételekre is vonatkozik a Ptk. 6:103. § (1) bek. alapján.

A szerződési feltételek „tisztességtelenisége” fent említett generálklauzula jellegű fogalmának megállapíthatóságához a Ptk. segítséget nyújt azzal, hogy felvázolja azokat a szempontokat, amelyeket a jogalkalmazóknak vizsgálniuk kell a „tisztességteleniség” fennállásához. Eszerint „*a feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás rendeltetését, továbbá az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát*”.¹¹ Ennek a konkretizálási szempontrendszernek a jelen dolgozat tárgya szempontjából kiemelkedő jelentősége van. Korábban¹² ugyanis a fenti generálklauzula-szerű „tisztességteleniség” fogalomnál azt láttuk, hogy annak megállapítása lényegében a polgári jogi (a felek közötti szerződéses) viszonyrendszerre korlátozódik. Az említett értelmezési szempontok azonban úgy tűnik, hogy megnyitják a lehetőséget más, polgári jogon kívüli körülmények figyelembevétele számára is. A szöveg szerint ugyanis vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló „*minden körülményt*”, amely a szerződés megkötésére vezetett, valamint „*más szerződésekkel való kapcsolatot*” is. Márpedig a szerződéskötéshez vezető „*minden körülmény*” elvileg magában foglalhat polgári jogon kívüli szempontokat is (például a szerződő fél piaci helyzetét, az általános jogszabályi környezetet, esetleg a közérdek védelme érdekében munkálkodó hatásmechanizmusokat, hatósági döntéseket). Arról nem is beszélve, hogy a „*más szerződésekkel való kapcsolat*” kitétel sem szorítkozik a felek közötti viszonyrendszerre, hanem elvileg felöllelheti bármelyik szerződő félnek más, harmadik személyekkel fennálló jogviszonyainak vizsgálatát is, ami a vizsgált szerződési feltétel vonatkozásában szerződő felek szempontjából külső, esetleg magánjogon kívüli szempontként jelentkezhet. Végül is ez az a konkrét szabály, amely a tisztességtelen kikötésekbe való állami beavatkozás és a közérdekvédelem pontos határai meghatározásának igényét felvetette, és amelynek meghatározására vállalkozik a jelen dolgozat.

Transzparenciakövetelmény megsértése miatti tisztességteleniség fogyasztói szerződésekben [Ptk. 6:103. § (2) bek.]

A „tisztességteleniség” csak fogyasztói szerződésekre vonatkozó másik, önálló megvalósulási formáját tartalmazza a Ptk. 6:103. § (2) bek., amely szerint „*fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalta feltétel tisztességtelenységét önmagában az is megalapozza,*

¹¹ Ptk. 6:102. § (2) bek.

¹² 1959. évi IV. törvény (régii Ptk.) 209. §.

ha a feltétel nem egyértelmű”. Ez utóbbi tisztességtelenségi kategória megfogalmazásával a jogalkotó jogharmonizációs kötelezettségének tett eleget.¹³ Az „önmagában megalapozza” kitétel nyilvánvalóan arra vonatkozik, hogy nem szükséges a tisztességtelenség fennállásához a Ptk. 6:102. § szerinti tartalmi tisztességtelenségi elem, hanem a feltétel tartalmára tekintet nélkül megvalósul a tisztességtelenség a feltétel nem egyértelműsége esetén.

A fekete- és szürkelista szerinti tisztességtelenség (Ptk. 6:104. §)

A Ptk. 6:104. §-ában felsorolt tisztességtelenségi eseteket a magyar jogalkotó lényegében szó szerint átvette a 93/13/EK irányelv mellékletéből. Itt ugyan az egyes tényállások és alkalmazási terük értelmezésre szorulhatnak,¹⁴ maga a tisztességtelenség azonban nem tehető vita tárgyává. A tisztességtelenség itt nem értelmezési vagy konkretizálási kérdés, hanem egy kazuisztikusan szabályozott tényállás, ahol a jogalkotó konkrét szerződéses tartalmakat minősít tisztességtelennek.

A közérdekvédelem általános keretei a szerződési feltételek tisztességtelenségének megítélésében általában

Elméleti dualitás a magánjog célrendszerében

A jogtudományban már hosszabb ideje elismert tény, hogy a vagyoni viszonyokat szabályozó átfogó és komplex jogterületek, így a magánjog vagy a versenyjog, meglehetősen összetett célrendszerrel rendelkeznek.¹⁵ A magánjog közvetlen és közvetett elméleti célkitűzései nem szorítkoznak a vagyoni forgalom magánfelei szubjektív jogainak (privátautonómia, szerződési szabadság) biztosítására, hanem szem előtt tartják a társadalmi és a gazdasági élet alapvető működési mechanizmusainak védelmét is.¹⁶ Ugyanígy a piacgazdasági rend alapvető és meghatározó intézményét védő versenyjog komplex célkitűzésrendszerében közvetetten megjelenik a vagyoni forgalom szereplői individuális jogainak megóvása

¹³ A hivatkozott szabály nemzeti jogba való beépítési kötelezettsége egyértelműen adódik a 93/13/EK irányelv 5. cikkéből. Maga az Európai Bíróság a „Bizottság / Hollandia” ügyben rámutatott arra, hogy a hivatkozott transzparenencia-előírással való harmonizáció nem valósul meg pusztán a joggyakorlaton keresztül, hanem azt kifejezetten be kell építeni a nemzeti jogba. Lásd ehhez EuGH 10.05.2001 – Rs-C-144/99: Pflicht zur klaren und eindeutigen Umsetzung der Richtlinie 93/13/EWG (2001). *EuZW*, Heft 14. 437–440.; STAUDINGER, Ansgar (1999): Das Transparenzgebot im AGB-Gesetz: Klar und verständlich? – Zu den Grundsätzen der Richtlinientransformation. *WM*, Band 53. Heft 31. 1546–1553.

¹⁴ Lásd például a fogyasztói szerződésekre kiköthető bíróságválasztás, beleértve a választottbíróság kikötésének lehetőségét. DARÁZS Lénárd (2012): A bíróságválasztás mint tisztességtelen kikötés. *Gazdaság és Jog*, 20. évf. 12. sz. 19–24.

¹⁵ Lásd ehhez különösen RAISER, Ludwig (1963): Rechtsschutz und Institutionenschutz im Privatrecht. In *Summum ius summa iniuria. Individualgerechtigkeit und der Schutz allgemeiner Werte im Rechtsleben*. Tübingen, Mohr. 145–167.; MESTMÄCKER, Ernst-Joachim (1968): Über das Verhältnis der Wettbewerbsbeschränkungen zum Privatrecht. *AcP*, Band 168. Heft 3. 235–262.; VÉKÁS Lajos (2008): *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, HVG-ORAC. 23–72., 250–251.

¹⁶ RAISER (1963): *i. m.* 148.

is.¹⁷ Ez a bonyolult célsokszínűség megfigyelhető az egyes részterületeken is, így például a fogyasztóvédelmi magánjogban, hiszen ennek szabályai egyrészt a fogyasztók individuális (magánjogi) pozícióját kívánják megerősíteni, másrészt a fogyasztók széles körének általános gazdasági pozícióját és funkcióját, a fogyasztók gazdasági „önmeghatározását” is garantálni hivatottak.¹⁸

A magánjog célrendszerének fenti elméleti komplexitása azonban pontosításra szorul két aspektusból is. Elsőként azt kell rögzíteni, hogy a célrendszer összetettsége nyilván nem vezethet az adott jogterület alapvető célját és funkcióját illetően káoszhoz, és ezen keresztül a jogterület működésképtelenségéhez. Ezért az elméleti célkitűzések között szigorú rangsor áll fenn, amely egyértelmű *prioritásrendet* takar. Az egyes célkitűzések ebben az értelemben „közvetlen” (elsődleges) és „közvetett” (másodlagos) célokként jelennek meg, és csak a „közvetlen” (elsődleges) célok karakterisztikusak az adott jogterületre. Így a magánjog ugyan elméletileg szolgálja a közérdek védelmét (a társadalmi-gazdasági közjót) is, de ez csak közvetett (másodlagos), azaz nem jellemző célkitűzésként jelenik meg. A magánjog alapvető funkciója, amely a jogterület lényegét meghatározza, a vagyoni forgalom szereplői individuális jogainak és érdekeinek védelme, vagyis a privátautonomia kiteljesítése. Erre a célkitűzésre fűzhetők fel az egyes jogintézmények, amelyek természetesen (közvetetten és másodlagosan) más célokat, így például a közérdeket is szolgálják. Másodsorban azt kell megjegyeznünk, hogy az egyes jogterületek elméleti célrendszerének komplexitása az egyes jogintézmények szintjén, azaz a konkrét jogintézmény értelmezésében, tartalommal való kitöltésében egyáltalán nem játszik szerepet, ezek a célkitűzések ebben az értelemben nem esnek egybe.¹⁹ Az egyes konkrét jogintézmények így csak a jogterület elsődleges (közvetlen) célkitűzései alapján foghatók fel, a konkrét jogintézmények csak az adott jogterület belső összefüggésrendszere szerint konkretizálhatóak.

Alapvető különbség a közérdekvédelemben a jogintézmény általános szintjén és tartalmi megítélésében

A fenti elméleti dualitás azt jelenti, hogy a magánjogban rekonstruálható közérdekvédelem tekintetében különbséget kell tenni egy adott jogintézményhez fűződő közérdek és a jogintézmény tartalmának működésében rejlő közérdek között. Míg a jogintézmény maga szolgálhatja (közvetetten és másodlagosan) a közérdeket, addig a jogintézmény tartalmi működése a privátautonomia kiteljesedését, a személyek individuális vagyoni és személyi jogait van hivatva biztosítani. Vegyünk ennek az állításnak az alátámasztására néhány szempontot a tisztességtelen kikötések magánjogi megítéléséből!

Önmagában a jóhiszeműség és tisztesség követelményének az érvényre juttatása, valamint a vagyoni forgalom biztonsága, az erős privátautonomián alapuló magánjog közérdek is. A fogyasztóvédelmi magánjogban az aszimmetrikus helyzetben lévő és információhiánnyal küzdő fogyasztó pozíciójának megerősítése ugyancsak közérdek is. A közérdek azonban ilyenkor is addig terjed, hogy a fogyasztó ezen aszimmetrikus helyzetét

¹⁷ MESTMÄCKER (1968): i. m. 235.

¹⁸ DREXL, Josef (1998): *Die wirtschaftliche Selbstbestimmung des Verbrauchers*. Tübingen, Mohr Siebeck. 296., 300–301.

¹⁹ Ugyanígy RAISER (1963): i. m. 149.

kiküszöbölve álljon helyre a privátautonómia működési feltételrendszere. Mivel a tisztességtelen általános feltételek piaci oldalról parciális piacszavart takarnak,²⁰ így a velük szembeni fellépés magánjogi biztosítása a közérdeket is szolgálja.

Abban az esetben azonban, amikor a tisztességtelenség pontos tartalommal való kitöltéséről egy egyedi jogvitában beszélünk, eltűnnek a közérdekvédelmi szempontok. Hogy egy adott esetben, egy konkrét szerződéses kapcsolatban mi minősül tisztességtelenségnek, kizárólag a felek individuális, belső viszonyrendszere alapján, a relatív szerkezetű jogviszony keretei között dönthető el. A tisztességtelenség pontos tartalmának kitöltésével és egyedi esetekben konkretizálható szempontrendszerével foglalkozunk az alábbiakban.

A közérdekvédelem konkrét keretei és korlátai a generálklauzula szerinti tisztességtelenség megítélésében (Ptk. 6:102. §)

A szabályozás alapvető célja: szerződési tartalomkontroll

A „tisztességtelen szerződési feltételek” polgári jogi szabályozása, illetve ezeknek az érvénytelenséggel való sújtása lényegében a szerződési szabadság²¹ polgári jogi eszközökkel történő korlátozásának egyik eszköze. A szerződés tartalmaként kezelt szerződési kikötések számos polgári jogi korlátozó szabállyal konfrontálódnak,²² amelyek között kell elhelyeznünk a „tisztességtelen szerződési kikötések” érvénytelenséggel való szankcionálását is. Tekintettel arra, hogy a „tisztességtelen” feltételeken keresztül a felek szerződési egyenrangúsága, a szerződés kiegyensúlyozottsága, a jogok és kötelezettségek harmóniája felborul, ezért a polgári jog beleavatkozik a szerződés tartalmának felek általi szabad meghatározásába. Így a „tisztességtelen szerződési feltételek” magánjogi szabályozása lényegében a szerződés tartalmi kontrolljának²³ egyik eszközévé válik. A polgári jog közvetett eszközökkel (az érvénytelenségen, valamint a jóhiszeműség és a tisztesség általános elvén keresztül) beleszól a szerződés tartalmának szabad meghatározásába, „kontrollálja” a szerződési feltételeket azok „tisztességessége – tisztességtelensége” szempontjából.

A vizsgált jogintézmény egyszerre tekintendő egy klasszikus általános magánjogi rendelkezésnek az általános szerződési feltételek vonatkozásában, valamint döntően az EU joga által motivált fogyasztóvédelmi magánjogi zászlóshajónak, mivel ez a jogintézmény a fogyasztóvédelmi gondolat mindeddig legitenzívebb behatolása a klasszikus magán-

²⁰ *MünchKommBGB* / BASEDOW, Vor § 305, Rn. 4–5.

²¹ A szerződési szabadság a helyes megközelítés szerint a szerződési jog egyik meghatározó alapelve, amely a szerződési viszonyokban juttatja érvényre a szerződő felek önrendelkezését, magánautonómiáját. Lásd ehhez HARMATHY Attila (2002): A szerződési szabadságról. In *Liber amicorum. Studia E. Weiss dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék. 118.; VÉKÁS Lajos (1999): A szerződési szabadság alkotmányos korlátai. *Jogtudományi Közöny*, 54. évf. 2. sz. 53. Vö. még DARÁZS Lénárd (2008b): A szerződési szabadság és a verseny alkotmányos védelme. In *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Budapestinensis XLIV* (2007). Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 35.

²² Ezek közül a legnyilvánvalóbb a jogszabályi tilalmak és a szerződési tartalom kollíziója miatti semmisség. Lásd ehhez DARÁZS Lénárd (2008a): A jogszabályba ütköző (tilos) szerződések érvénytelensége. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5–6. sz.; KEMENES István (2002): A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2. sz. 7–27.

²³ *MünchKommBGB* / BASEDOW, Vor § 305, Rn. 4.; *MünchKommBGB* / KIENINGER: § 307, Rn. 21–75.

jogi normák közé.²⁴ Ezt a kettős funkciót a magyar jog azon sajátos jogalkotási technikán keresztül valósította meg, hogy az egységes szabályozást tartalmilag a fogyasztóvédelmi magánjogi indítatású 93/13/EK irányelv szabályai alapján alkotta meg. Ezzel a magyar jogalkotó egy olyan kiterjesztett, általános jogharmonizációt valósított meg, amelynek során a speciális fogyasztóvédelmi magánjogi szempont vált az egész jogintézmény karakterévé, általánosítva azt a jogintézmény egészére.²⁵ Megjegyezzük, hogy ezzel az erős európai jogi hatással nálunk erősebb és dogmatikusabb jogrendszerek sem tudtak mit kezdeni, és hasonló fejlődést produkáltak. A német jogban például hosszan tartotta magát az a nézet, hogy a 93/13/EK irányelv átvétele elegendő a BGB-n kívüli jogszabályban és csak a legszükségesebb mértékben.²⁶ Ám ott is a 2002-ben bekövetkezett kötelmi jogi reform keretében „európaizálásra” került a BGB többek között úgy, hogy az említett irányelv szinte valamennyi szabálya expressis verbis beépítésre került a nagy tekintélyű nemzeti kódexbe.²⁷ Mindennek a fejlődésnek az a konzekvenciája, hogy a „tisztességtelen szerződési kikötések” tartalomkontrollja egyrészt erősen fogyasztóvédelmi magánjogi jelleget öltött, amely a 93/13/EK irányelv szabályai és védelmi célkitűzései által erősen determinált. Másrészt azonban továbbra is megtalálható benne a tisztességtelen általános szerződési feltételek vonatkozásában az általános magánjogi célkitűzés és jellegzetesség.

A generálklauzula szerinti tisztességtelenség esetén a tartalomkontroll magánjogilag értelmezhető határai

A „szerződéskötéskor fennálló minden körülmény” törvényi fordulat értelmezése

Ahogy korábban említettük, a „tisztességtelenség” konkretizálásához nyújtott jogalkotói támpontok között szerepel a 93/13/EK irányelv 4. cikkéből származó azon fordulat a magyar jogban is, amely szerint a szerződési feltétel „tisztességtelenségének” megállapításánál vizsgálni kell a „szerződéskötéskor fennálló minden körülményt”, amely a szerződés megkötéséhez vezetett. Kérdésként vethető fel, hogy ennek a törvényi fordulatnak az értelmezése és gyakorlati működése mennyiben tágitja ki a „tisztességtelenség” konkretizálási

²⁴ Ugyanígy értékelik az irányelv szerepét a magánjogban más jogrendszerek jogtudósai is. Vö. például BENACCHIO, Giannantonio (2003): *Az Európai Közösség magánjoga. Polgári jog. Kereskedelmi jog*. Budapest, Osiris. 218–219.; *MünchKommBGB* / KIENINGER: Vor § 307, Rn. 4.; LAWSON, Richard (2005): *Exclusion clauses and unfair contract Terms*. 8th edition. London, Sweet&Maxwell.

²⁵ Az említett problémakörhöz lásd *de lege ferenda* is VÉKÁS (2008): i. m. 277–280.

²⁶ ULMER, Peter (1998): Das AGB-Gesetz nach der Umsetzung der EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen. In *Karlsruher Forum 1997. Das Recht der Allgemeinen Geschäftsbedingungen nach der Umsetzung der EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen*. Karlsruhe, Verlag Versicherungswissenschaft. 9., 41.; ULMER, Peter (2001): Integration des AGB-Gesetzes in das BGB? In SCHULZE, Reiner – SCHULTE-NÖLKE, Hans Hg.: *Die Schuldrechtsreform vor dem Hintergrund des Gemeinschaftsrechts*. Tübingen, Mohr Siebeck. 215–227.

²⁷ DÖRNER, Heinrich (2001): Die Integration des Verbraucherrechts in das BGB. In SCHULZE, Reiner – SCHULTE-NÖLKE, Hans Hg.: *Die Schuldrechtsreform vor dem Hintergrund des Gemeinschaftsrechts*. Tübingen, Mohr Siebeck. 179.; *MünchKommBGB* / MIKLITZ: vor §§ 13–14, Rn. 32; PFEIFFER, Thomas (2001): Die Integration von „Nebengesetzen“ in das BGB. In ERNST, Wolfgang – ZIMMERMANN, Reinhard Hg.: *Zivilrechtswissenschaft und Schuldrechtsreform*. Tübingen, Mohr Siebeck. 481–525.

szempontrendszerét, és esetleg nyitja meg az utat a magánjogon kívüli, azaz a szerződő felek individuális kapcsolatainak túlmutató aspektusok figyelembevétele számára.

A hivatkozott szabály szó szerinti értelmezése kétségtelenül lehetőséget adhatna a szerződő felek magánjogi körülményein kívüli szempontok vizsgálatára is, azonban az említett kitélt megsejtítón és szűkítően kell felfognunk az alábbiak szerint. A „szerződéskötéskor fennálló minden körülmény” nem egy önmagában vizsgálándó, a szerződéstől elvonatkoztatott önálló érték- és szempontrendszer, hanem sokkal inkább a konkrét szerződés megkötéséhez vezető út „technikai” feltételeinek összessége. Vagyis annak a folyamatnak a vizsgálatát foglalja magában, amely a felek közötti szerződéskötést eredményezi, és amely ebben az értelemben szigorúan magánjogi szempontként merül fel. Azt kell ennek keretében elemezni, hogy a szerződő felek között milyen információáramlás volt a szerződés megkötésének folyamatában, illetve milyen motivációk játszottak közre a szerződéskötésnél.²⁸ Vagyis mi volt az oka a konkrét felek között annak, hogy az általános szerződési feltételt vagy a konkrétan meg nem tárgyalta, egyoldalúan meghatározott feltételt a másik fél (vagy a fogyasztó) elfogadta anélkül, hogy egyedi szerződéskötési tárgyalásba bonyolódott volna. A „minden körülmény” tehát az a „technika”, az a „folyamat”, a feleknek a konkrét „szerződéses helyzete”, a felek konkrét motivációja, amely a szerződéskötéshez vezet, nem pedig a szerződésen és a feleken, így a magánjogon kívüli szempontok területe.

A fentieket jól lehet érzékeltetni az alábbi példán keresztül. Tegyük fel, hogy egy gazdasági erőfölényben lévő vállalkozás kíván alkalmazni általános szerződési feltételt, amely feltételnek a „tisztességtelensége” a vizsgálat tárgya. Az a kérdés vetődik fel szükségszerűen ilyenkor, hogy a „tisztességtelenség” támpontjainak konkretizálása során a „szerződéskötéshez vezető minden körülmény” keretében lehet-e értékelni azt a tényt, hogy a vállalat „gazdasági erőfölényben” van. A helyes válasz az, hogy annak a körülménynek, hogy az általános szerződési feltételt alkalmazó vállalat „gazdasági erőfölényben” van, a tisztességtelenség megállapításában semmilyen szerepe nincs. Tekintettel egyrészt arra, hogy a „gazdasági erőfölény” egy magánjogon kívüli, versenyjogi kategória, amely kizárólag versenyjogi kritériumok szerint releváns és konkretizálható, másrészt önmagában a „gazdasági erőfölény” sem a versenyjogban, sem a polgári jogban nem tiltott. A „gazdasági erőfölény” fennállása a szerződési feltétel „tisztességtelenségének” megállapításában semmifajta kapaszkodópontot nem jelent, így azt nem lehet figyelembe venni a „tisztességtelenség” szempontrendszerében.²⁹ Ellenkező esetben ugyanis egyszerre két indokolatlan és nemkívánatos eredményre is jutnánk. Először is a „gazdasági erőfölény” magánjogi viszonyokban való vizsgálata (figyelembevétele) oda vezetne, hogy diszkrépancia merülhetne fel a versenyhatósági és a bírósági szempontok és eredmények között. Ebben az esetben ugyanis két állami szerv is vizsgálhatná a „gazdasági erőfölényt” saját szempontjai szerint, miközben ez a versenyhatóság hatáskörébe tartozik, hiszen a kérdéses fogalom egy sui generis versenyjogi jogintézmény. Ennél súlyosabb probléma viszont az, hogy a „gazdasági erőfölénynek” a „tisztességtelenség” vizsgálata körébe való bevonása a „gazdasági erőfölénynek” egy olyan magánjogi „jelentőséget” adna, amelyet sem a versenyjog, sem pedig a magánjog nem irányoz elő, és nem is akar. Ezért a „tisztességtelenség” megállapí-

²⁸ *MünchKommBGB* / BASEDOW: Vor § 305, Rn. 4.

²⁹ Alapvetően ugyanígy *MünchKommBGB* / KIENINGER: Vor § 307, Rn. 3–5, 21, 34. Megjegyezzük, hogy elvételre található az irodalomban ellentétes felfogás is, amely azonban túlhaladott és nem igazolható. Így például FUCHS (2006): *i. m.* Vorb. v. § 307 BGB, Rn. 87.

tásában annak a „körülmenynek”, hogy az egyik szerződő fél gazdasági erőfölényben van, nincsen relevanciája.

Mindezek alapján rögzíthetjük, hogy a „szerződéskötéshez vezető minden körülmény” fordulat nem alkalmas a magánjogon túli szempontok általános bevonására a „tisztességtelenség” vizsgálatának körébe, mivel a hivatkozott fordulat döntően a szerződő felek és a szerződés individuális, magánjogilag értelmezhető körülményeire vonatkozik.

Az „ár-argumentáció” kérdése

Jóllehet a szerződéses fűszolgáltatás tárgyát, valamint a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési feltétel a törvény erejénél fogva nem lehet tisztességtelen,³⁰ mégis gyakran felvetődik a jogirodalomban az a kérdés, hogy a „tisztességtelenség” kritériumai között egy kiterjesztett ökonómiai szempont, a szerződési feltétel általános árviszonyokat befolyásoló szerepe figyelembe vehető-e. Ezt a felvetést hívja a szakirodalom „ár-argumentációnak”. Az a kérdés tehát fel ugyanis egyes esetekben, hogy például a szerződés tisztességtelen feltételét ellensúlyozhatja-e az (és ezért mégsem lenne tisztességtelen a kikötés), ha a kérdéses feltételt alkalmazó különösen kedvező árat (díjat) alkalmazna a szerződésben, mintegy „ellensúlyozva” a problematikus feltételt. Úgy is megfogalmazható a probléma az úgynevezett ár-argumentáció mögött meghúzódó gondolat szerint, hogy a szerződési feltétel mindig egy komplex (külső) ármechanizmusban, valamint piaci ár- és értékrendszerben értelmezendő-e, amelynek befolyásoló szerepe van a „tisztességtelenség” megítélésében. Amennyiben ezekre a kérdésekre igent mondanánk, az végeredményben természetesen azt jelentené, hogy a „tisztességtelenség” a felek viszonyrendszerén túlmutató körben, az általános gazdasági hatásmechanizmusokban rejlő okból is megállapítható lenne.

Bár egyes szerzők³¹ hajlanának ennek a gondolatnak a létjogosultságára, mégis ez az úgynevezett ár-argumentáció a jogtudományban döntően, és álláspontunk szerint helyesen, elutasításra talál.³² Az ár-argumentáció ugyanis az individuális jogviszonyoknak olyan elvont gazdasági hatást adna, amelyet maguk a szerződő felek a szerződéskötéskor nem láthatnak át, ők maguk nem e szempontok figyelembevételével szerződnek. Márpedig így olyan szempontot hozna be ez az ár-argumentáció, amely mind a felek konkrét szerződési akaratától, mind pedig a szerződési jog individuális jellegétől idegen. Ezért az uralkodó helyes álláspont szerint a tisztességtelenség megállapításában kizárólag a konkrét szerződés individuális (felek közötti) viszonyrendszere és a szerződés konkrét tartalma, a jogok és kötelezettségek összessége jöhet számításba. A polgári jogon kívüli általános gazdasági (közgazdasági vagy gazdaságossági) megfontolások nem játszhatnak érdemi szerepet a szerződési feltétel tisztességtelenségének konkretizálásában.

³⁰ Lásd a Ptk. 209. § (4) bekezdését, valamint az új Polgári Törvénykönyv tervezetének 6:102. § (3) bekezdését.

³¹ Gazdag hivatkozások találhatók *MünchKommBGB* / BASEDOW: § 310, Rn. 76–77. Basedow itt egyébként azt is felveti, hogy ez a gondolat egyértelműen ellentétben áll a hivatkozott normatív kivételekkel (fűszolgáltatás és szolgáltatás-ellenszolgáltatás tisztességtelenség alóli kivételével), így ennek a feloldása csak az Európai Bíróság által lenne lehetséges egy előzetes döntéshozatali eljárásban. Erre azonban ismereteink szerint mind-
eddig nem került sor.

³² *MünchKommBGB* / BASEDOW: § 310, Rn. 76–77; FUCHS (2006): i. m. Vorb. v. § 307 BGB, Rn. 88; *MünchKommBGB* / KIENINGER: § 307, Rn. 41–42.

Általánosítás vagy egyediesítés?

Különösen a német jogra volt korábban jellemző az általános szerződési feltételeket illetően az a ma már túlhaladott, problematikus felfogás, amely szerint az általános szerződési feltételek a szerződéskötés leegyszerűsítése és a szerződési feltételek standardizálódása révén úgy viselkednek a gyakorlatban, mintha „jogszabályok lennének”, ezért az értelmezésük, jogi megítélésük egy „általánosító”, a konkrét felek konkrét viszonyait háttérbe szorító megközelítés útján lehetséges. Eszerint az általános szerződési feltételek megítélésében a konkrét tényállástól elvonatkoztatott, általánosító mérce lenne szükséges, amelyben egyedi érdekek, a konkrét jogviszony feltételrendszere másodlagos szerepet játszana.³³ Ezzel a felfogással szakított gyökeresen a 93/13/EK irányelv, és ennek nyomán szükségképpen a modern német jog is. A hivatkozott irányelv ugyanis egyértelmű elmozdulást jelent az említett általánosító megközelítéstől egy „egyediesítő” kezelés irányába. A 93/13/EK irányelv indokolása, és ennek nyomán a harmonizált nemzeti jogok egyértelművé teszik, hogy az említett általánosítás helyett a konkrét szerződés feltételrendszere, a szerződésből eredő jogok és kötelezettségek játszanak szerepet a „tiszteességtelenség” megállapításában, ahol a tiszteességtelenség ugyan objektív kritériumok alapján, de a konkrét jogviszony összefüggéseiben, ilyen értelemben „egyediesítve” ítélandó meg.³⁴

Jelen vizsgálódásunk számára az említett elmozdulás az „általánosító” megközelítéstől az „egyediesítő” felfogás felé azt igazolja, hogy magán a polgári jogon belül is megerősödött a „tiszteességtelenség” kritériumrendszerében a klasszikus polgári jogi értékrend. Ugyanis nagyobb (ma már szinte egyedüli) figyelmet kap a konkrét szerződésből származó jogok és kötelezettségek értékelése, valamint a konkrét szerződés általános viszonyrendszere, mint a kérdéses jogviszonytól elvonatkoztatott, „általánosító” megközelítési mód.

Harmadik személyek érdekeinek figyelembevétele

A szerződési feltételek tiszteességtelenségének meghatározása egy komplex érdekmérlegelési mechanizmus eredménye, sőt maga az „érdekmérlegelés” a tiszteességtelenség megállapíthatóságának legalapvetőbb és legfontosabb eszköze.³⁵ Ezért a jelen dolgozat tárgya szempontjából is kiemelten fontos annak megvizsgálása, hogy az érdekmérlegelés során

³³ Ennek a szemléletnek egyik jeles képviselője Fuchs (2006): *i. m.* Rn. 402. Az említett felfogás egyébként a 93/13/EK irányelv német jogba való teljes átvétele előtt eléggé meghatározó volt, amit az is mutat, hogy még az irányelv átültetése során is hivatkoztak az általánosító megközelítésre. RegE, BT-Drucks. 13/2713, 8.

³⁴ Erre mutatott rá (akkoriban meglehetősen forradalmi módon) elsőként HOMMELHOFF, Peter – WIEDENMANN, Kai-Udo (1993): Allgemeine Geschäftsbedingungen gegenüber Kaufleuten und unausgehandelte Klauseln in Verbraucherverträgen. ZIP, Heft 8, 562–572. Lásd még ehhez MünchKommBGB / BASEDOW: § 310, Rn. 71–75; MIKLITZ, Hans-Wolfgang (2008). In DAUSES, Manfred A. Hg.: *Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts*. Band 2. München, C.H. Beck. H.V. Rn. 232–234.

³⁵ A témához lásd különösen BAETGE (2002): *i. m.* 972–993.; FASTRICH, Lorenz (1992): *Richterliche Inhaltskontrolle*. München, C.H. Beck.; FUCHS (2006): *i. m.* Rn. 133–135; HABERSACK (1992): *i. m.*; HOYNINGEN-HUENE, Gerrick von (1991): *Die Inhaltskontrolle nach § AGB-Gesetz*. Heidelberg, Verlag Recht und Wirtschaft.; MünchKommBGB / KIENINGER: § 307, Rn. 33; TILMANN, Irene (2003): *Die Klauselrichtlinie 93/13/EWG auf der Schnittstelle zwischen Privatrecht und öffentlichem Recht*. München, C.H. Beck.

hol húzódnak a magánjogi szempontok határai, pontosabban mely személyi kör érdekeinek mérlegelésével lehet a szerződési feltétel „tisztességtelenségét” megállapítani.

Egyetért a nemzetközi jogirodalom abban, hogy az érdekmérlegelés során a lehető legszűkebb személyi kör vehető figyelembe a szerződési feltételek tartalmi kontrollját illetően.³⁶ Már a szerződési feltétel „tisztességtelenségének” törvényi fogalmából is az adódik, hogy az érdekmérlegelés során maguknak a szerződő feleknek az érdekei meghatározóak, hiszen a kérdéses feltétel a jogszabály szerint attól tisztességtelen, hogy az azt alkalmazó fél a vele szerződő fél hátrányára állapítja azt meg. Ebből egyenesen következik, hogy a „tisztességtelenség” megállapításában egy tisztán magánjogi mérce, a szerződő felek szerződési érdekeinek a mérlegelése jöhet számításba a törvény erejénél fogva. Megjegyezzük, hogy ebben az összefüggésben a „fogyasztó” is tényleges vagy potenciális szerződő félnek tekintendő, akinek (vagy amely személyi körnek) az individuális érdekei relevánsak.

A szerződő feleken kívüli személyek érdekeinek figyelembevétele csak kivételesen és szűk körben lehetséges, ráadásul egyes szerzők ilyen személyeket nem is ismernek el jogszabályi alapok hiányában.³⁷ Mégis azt mondhatjuk, hogy a szerződő feleken kívül más személyek, azaz ebben az értelemben harmadik személyek érdekséremlé is vezethet a szerződési feltételek tisztességtelenségéhez bizonyos speciális konstellációkban. Kik ezek a harmadik személyek? Először is az olyan szerződésekre kell gondolnunk, amelyek harmadik személyek részére közvetlen jogokat (kötelezettségeket) fogalmazhatnak meg.³⁸ Ilyen például az úgynevezett harmadik személy javára szóló szerződés (Ptk. 233. §), amely kétségtelenül eshet abba a körbe (például az életbiztosítási szerződések esetén), ahol a szerződési feltétel „tisztességtelenségének” problematikája felmerülhet. Ilyenkor előfordulhat, hogy a szerződési feltétel „tisztességtelensége” a nem szerződő, de közvetlenül érintett harmadik személy érdekeinek sérelme miatt lesz megállapítható. Ennél az esetnél sokkal problematikusabb az a felvetés, hogy a kérdéses szerződési feltétel által közvetetten érintett harmadik személy (például annak a személynek a hitelezője, akivel szemben az általános szerződési feltételt alkalmazzák) érdekeinek sérelme miatt meg lehet-e állapítani a más felek közötti szerződési feltétel tisztességtelenségét. Ebben a kérdésben már erősen megoszlanak a vélemények, mivel egyes szerzők kifejezetten elutasítják³⁹ a közvetetten érintett személyek (például hitelezők) érdekséremlé miatti tisztességtelenség megállapíthatóságát, míg más szerzők erre a személyi körre még kiterjeszthetőnek vélik⁴⁰ a szerződési feltételek tartalomkontrollja körében az érdekmérlegelést. A magunk részéről ilyen közvetetten érintett harmadik személyek érdekséremlé miatti a szerződési feltétel „tisztességtelenségét” nem tartjuk megállapíthatónak. Ugyanis az ebben a szűk körben számításba jöhető esetek mindegyike azt feltételezi, hogy maga a szerződő fél közvetlenül vagy közvetetten érintett a kérdéses szerződési feltétel hatásai által.⁴¹ Márpedig ekkor az érdekmérlegelés során

³⁶ Lásd az előző lábjegyzetet.

³⁷ Például a BGB nagy tekintélyű *Münchener Kommentarja* a szerződő feleken kívüli személyek érdekeinek a figyelembevételét a tisztességtelenség megállapításában kategorikusan kizárja. *MünchKommBGB* / KIE-NINGER: § 307, Rn. 48.

³⁸ FUCHS (2006): i. m. § 307 BGB, Rn. 133.

³⁹ HABERSACK (1992): i. m. 162., 173., 196.

⁴⁰ FUCHS (2006): i. m. § 307 BGB, Rn. 134–135; HOYNINGEN-HUENE (1991): i. m. Rn. 149.

⁴¹ FUCHS (2006): i. m. § 307 BGB, Rn. 134–135.

mégiscsak a szerződő felek jogainak és kötelezettségeinek értékelése történik, miközben a szerződéstől független harmadik személyek önálló érdekei és sérelmei izoláltan nem relevánsak.

Az előző fejtegetésekből következtetésként adódik, hogy a szerződési feltétel tisztességtelensége megállapításának folyamatában (a szerződési tartalomkontroll érdekében végzett érdek mérlegelés keretében) a szerződő felek, valamint a szerződési feltétel által közvetlenül érintett harmadik személyek érdekei veendő figyelembe. Ezt egészítheti ki rendkívül szűk körben, és a szerződő felek egyidejű érdeksérelméhez kötötten, valamelyik szerződő fél hitelezőjének az érdeksérelme. A szerződési feltétel „tisztességtelenségének” megállapítása érdekében végzett érdek mérlegelés során figyelembe vett személyek témánk szempontjából feltűnő közös jellemzője az, hogy valamennyi személy konkrétan (individually) meghatározott, az érdek mérlegelés során pedig csak individuális érdekek jönnek számításba. Másként megfogalmazva tehát azt látjuk, hogy a centrális szerepet játszó érdek mérlegelés során a szerződési feltétel „tisztességtelenségének” megállapításában kizárólag magánjogi szempontok merülnek fel, valamennyi mérlegelendő érdek individuális és a szerződéshez kötött. Így az érdek mérlegelés oldaláról rendkívül erős és determináló magánjogi szempontrendszerrel és megközelítéssel állunk szemben, ahol a magánjogi szabályozás és elmélet meglehetősen szorosra szabja a vizsgálandó szempontrendszer határait, lényegében magánjogi keretek között tartva azt.

A szerződési feltétel hatósági engedélyezése és a tisztességtelenség kérdése

Kérdésfelvetés

A gyakorlatban számos esetben előfordulnak olyan általános szerződési feltételek (üzletszabályzatok), amelyeket nemcsak jogszabály előírása alapján alkotott meg az azokat szerződéses viszonyban alkalmazó, hanem az általános szerződési feltételeket vagy üzletszabályzatot valamely hatáskörrel rendelkező hatóság engedélyezte vagy jóváhagyta. A problémakör érzékeltetése céljából nézzünk erre néhány konkrét példát! A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény meghatározza az üzletszabályzat kötelező tartalmi elemeit, valamint előírja, hogy azt az engedély mellékleteként be kell nyújtani a hatáskörrel rendelkező szervhez. Hasonló rendelkezéseket tartalmaz a befektetési szolgáltatásokat nyújtó vállalkozásokat illetően a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény, továbbá a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény is. A biztosítókra és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény, valamint az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény ugyan hatósági engedélyezést nem ír elő, de az általános szerződési feltételek (üzletszabályzat) tartalmát illetően kötelező szabályokat állapít meg. A távhőszolgáltatásról szóló 2005. évi XVIII. törvény, valamint a földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény az általános szerződési feltételek (üzletszabályzatok) kötelező tartalmának meghatározásán és hatósági engedélyezésén felül még a fogyasztóvédelmi szervek véleményének a kikérését (ilyen értelemben közvetett előzetes kontrollját) is előírja.

Kérdésként merül fel az, hogy a jogszabály alapján megalkotott és valamely hatóság által engedélyezett (jóváhagyott) szerződéses kikötések „tisztességtelensége” egyáltalán

vizsgálható és megállapítható-e a polgári jog szabályai szerint, vagy a hatósági (jogsabályi) „közreműködés” kivonja ezeket a szerződési feltételeket a magánjogi tartalomkontroll alól. Továbbgondolva a kérdést az is felvethető, hogy amennyiben az ilyen szerződési feltételek „tiszteességtelensége” esetleg megállapítható lenne az általános szabályok szerint, akkor ennek a tartalomkontrollnak a szempontrendszere megmarad-e a magánjog keretei között, vagy a hatóságilag engedélyezett általános szerződési feltételek „tiszteességtelensége” magánjogon kívüli aspektusok, azaz az engedélyező hatóság ágazati joga szerint ítéendő-e meg.

Az itt vizsgált problémafelvetésre adott választ megnehezíti az a körülmény, hogy a polgári jogi szabályozás látszólag a fentiekre alkalmazandó rendelkezéseket tartalmaz, amikor rögzítésre kerül a Ptk.-ban, hogy „nem minősülhet tiszteességtelennek a szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg”.⁴² Sajnos azonban a helyzet nem ilyen egyszerű, az említett jogi rendelkezés a fenti kérdéseinkre nem ad választ, sőt maga is értelmezésre szorul az alábbiak szerint.

Előkérdés: a „jogszabálynak megfelelően létrehozott” szerződési feltétel értelmezése

Mielőtt a szerződési feltétel hatósági engedélyezése és a „tiszteességtelenség” összefüggését feltárnánk, ki kell térnünk arra az előkérdésre, hogy miként értelmezhető a fent hivatkozott törvényi kitétel, miszerint „nem minősülhet tiszteességtelennek a szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg”. Számos esetben előfordul, és maguk a példaként említett fenti jogszabályok is ilyenek, hogy a jogszabály kötelező előírásokat fogalmaz meg az általános szerződési feltételeket (üzlet-szabályzatokat) illetően, mégis az így létrehozott szerződési kikötés „tiszteességtelensége” vizsgálendő. Ez a helyzet többfajta variációban előfordulhat, és eszerint modifikálandó a problémára adott válaszuk is.

Az esetek nagyobb részében a jogszabály csak bizonyos technikai kérdésekben (például a vállalkozás címének, adószámának feltüntetése) tartalmaz kifejezett konkrét szerződési tartalom előírást, miközben a jogszabályi rendelkezés döntően csak az általános szerződési feltételben meghatározott „témaköröket” (például elállási jog vagy a fogyasztói panaszok kezelési módjának szabályozását) írja elő, amelynek szabályozása részét kell hogy képezze az általános szerződési feltételeknek. Vagyis nem a konkrét jogokat és kötelezettségeket (a szerződés tényleges tartalmát) írja elő a jogszabály, hanem a kötelezően rendezendő tárgyköröket. Ilyenkor a jogszabály által „megállapított”, illetve a „jogszabálynak megfelelően” létrehozott szerződés megvalósul akkor, ha a szerződési feltétel tartalmaz az adott témakörre vonatkozó szabályokat. Természetesen a hivatkozott Ptk.-szabály, amely szerint a szerződési feltétel tiszteességtelensége nem állapítható meg, csak annyit jelent, hogy az a tény, hogy az általános szerződési feltétel az adott témakört szabályozza, nem tekinthető „tiszteességtelennek”. Ugyanakkor az adott témakör mikénti (tényleges, tartalmi) szabályozása a magánjogi tartalomkontroll alá tartozik mindenfajta korlátozás nélkül. A „jogszabálynak megfelelő tartalom” tehát ilyen esetben egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szerződési feltétel tiszteességtelensége a polgári jogi szabályok és elvek alapján ne lenne megállapítható.

⁴² Lásd a Ptk. 6:102. § (4) bek. szabályát.

A fentiekhez képest kvalifikáltabb eset az, ha a jogszabály az általános szerződési feltételek kötelező tartalmi elemeként valamely személyi kör (jellemzően a fogyasztók) védelme érdekében egyoldalú kógens normákat fektet le, amelyeknek meg kell felelnie a szerződésnek. A példa kedvéért vegyük azt a hipotetikus esetet, amikor a jogszabály azt mondaná, hogy „az általános szerződési feltétel az elállási jog gyakorlására 8 napnál rövidebb időtartamot nem állapíthat meg a fogyasztó számára”. Ilyen esetben az általános szerződési feltétel, ha 8 napos vagy annál hosszabb elállási időtartamot fogalmaz meg, természetesen megfelel a jogszabályoknak, és nem lehet azért „tisztelességtelennek” tekinteni, mert az elállási jog időtartamát esetleg 30 napban határozza meg. Egyéb kérdésekben viszont változatlanul fennmarad az általános szerződési feltétel tisztességtelenségi tartalomkontrollja annak ellenére, hogy egyébként az általános szerződési feltétel „megfelel a jogszabályoknak”.

Végül elméletileg természetesen előfordulhat az is, bár magánjogászként erősen reméljük, hogy erre elenyészően szűk körben kerül sor, hogy a jogszabály az általános szerződési feltétel részévé (és rajta keresztül a szerződés részévé) valamely konkrét jogot (kötelezettséget) tesz. Ilyenkor, hasonlóan az előző esethez, csak a jogszabály által előírt konkrét kötelező szerződési tartalomra vonatkozik a tartalomkontroll alóli kivétel, az általános szerződési feltételek egyéb részeire változatlanul az általános szabályok szerint marad fenn a „tisztességtelenség” megállapíthatósága.

Elkülönülő szempontrendszer és függetlenség

Az előzőek alapján úgy véljük, hogy témánk szempontjából az igazi problémát és érdekes kérdést nem az jelenti, ha a jogszabály „beleszól” az általános szerződési feltétel tartalmi meghatározásába, mivel ez a hagyományos polgári jogi gondolatok mentén az ismert magánjogi arzenállal jól kezelhető és megválaszolható. A lényegi kérdés az, hogy mi történik a szerződési feltételek magánjogi tartalomkontrolljával akkor, ha a már létrehozott általános szerződési feltételeket hatóság engedélyezi vagy jóváhagyja. Meg lehet-e állapítani ilyen esetben is a szerződési feltétel „tisztességtelenségét”, vagy a hatóság által engedélyezett (jóváhagyott) általános szerződési feltételek „kihúzzák” magukat a magánjogi tartalomkontroll szabályai alól?

A felvetett kérdés tisztázása nemcsak elvi karakterrel, hanem a gyakorlat számára is komoly jelentőséggel bír. A korábbi német jog tapasztalatai ugyanis azt mutatják, hogy a jogtudomány egyértelmű iránymutatása hiányában a bírósági gyakorlat meglehetősen bizonytalanul, óvatosan és visszafogottan kezeli a hatóság által jóváhagyott szerződési feltételek és a magánjogi tisztességtelenség viszonyrendszerét, komoly belső feszültségeket okozva ezzel a magánjogi kapcsolatok és jogintézmények egységes megítélését illetően.⁴³

Nem utolsósorban az említett bizonytalanságok kiküszöbölése érdekében meglehetősen intenzíven foglalkozott ezzel a kérdéssel a jogtudomány, és ma már egyértelmű válasz adható a felvetett kérdésekre. Az uralkodó álláspont szerint a hatósági engedélynek sem az általános szerződési feltételek e jellegére, sem pedig a magánjogi tartalomkontrolljára nincsen hatása. A szerződési feltétel hatósági engedélyezése teljesen független és elkülönül

⁴³ BGHZ 52, 86, 92; BGH MDR 1973, 999, 1000. Erre hívja fel a figyelmet többek között ÜLMER (2001): i. m. § 305 BGB, Rn. 75.

a szerződési feltételek tartalomkontrolljától, valamint semmifajta prejudikatív hatása nincsen a magánjogi megítélésre.⁴⁴ A hatósági engedélyezés csak az adott hatóság szakjoga szerinti „ágazati” megfelelést igazolja, azonban egyáltalán nem hordoz információt a szerződési feltétel tisztességességének megítélését, azaz a magánjogi tartalomkontrollt illetően. Vagyis a ma már egyöntetűen elfogadott felfogás szerint a hatóságilag engedélyezett szerződési feltételek tisztességtelensége csak a magánjog szempontrendszere alapján vizsgálendő, abban nem játszik az a magánjogon kívüli aspektus szerepet, hogy a szerződési feltételek egyébként megfelelnek egy más jogterület elvárásainak és értékrendjének. Mindezek alapján a hatóság által jóváhagyott (engedélyezett) szerződési feltételek „tisztességessége” kizárólag a magánjog belső értékrendje alapján vizsgálható, és semmi akadálya nincsen annak, hogy a szerződési feltétel annak „tisztességtelensége” miatt érvénytelennek minősüljön.

Csak a gondolati lánc zártsága kedvéért megjegyezzük, hogy a hatóságilag engedélyezett szerződési feltételek önmagában a hatósági engedélyre hivatkozással nem tekinthetők a Ptk. 209. § (5) bek. azon rendelkezései hatálya alá tartozónak, amelyek szerint „nem minősülhet tisztességtelennek a szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg”. A hatósági engedély ugyanis nem azt jelenti, hogy a szerződési feltételek a jogszabályoknak általában megfelelnek, hanem csak a hatóság ágazati joga szerinti szempontok megvalósulását igazolja. A szerződési feltételek „tisztességtelensége” kizárólag a szerződésből, a feltétel által meghatározott jogokból és kötelezettségekből állapítható meg, azaz kizárólag a magánjog szempontrendszere és értékrendje alapján.

A kivételes közérdek szempontjai a tartalomkontroll keretében

A magánjogi szabályozás és a közérdek figyelembe vehetőségének kereteit jól reprezentálják a szerződési feltételek „tisztességtelenségével” összefüggésben született tudományos megközelítések.

A jogtudomány döntő része az uralkodó, és általunk is helyesnek tartott felfogás szerint karakterisztikusan elutasítja a közérdek figyelembevételét a szerződések tartalomkontrollját illetően. Eszerint a közérdek a szerződési feltételek „tisztességtelenségének” megítélésében semmifajta szerepet nem játszhat, a tartalomkontroll a szerződő felek (és kivételes esetekben

⁴⁴ Lásd ehhez különösen BETTERMANN, Karl August (1974): Über Flughafengebühren – Von der Erfüllung öffentlicher Aufgaben in Privatrechtsformen und von der zivilgerichtlichen Kontrolle der Benutzungsordnungen öffentlicher Anstalten. In ACKERMANN, Heinrich et al. Hg.: *Aus dem Hamburger Rechtsleben. Walter Reimers zum 65. Geburtstag*. Berlin, Duncker & Humblot. 415–443.; STOFFELS, Markus (2009): *AGB-Recht*. 2. Auflage. München, C.H. Beck. Rn. 401.; ULMER (2001): *i. m.* § 305 BGB, Rn. 75.

harmadik személyek) érdekeinek mérlegelésével, a szerződésből származó jogok és kötelezettségek figyelembevételével, magánjogi keretek között állapítható meg.⁴⁵

Természetesen a jogtudományban jelen van olyan felfogás is, amely az általános szerződési feltételeknek a gazdasági folyamatokban és a versenymechanizmusban betöltött szerepét kiemelten hangsúlyozza, ezért a (gazdasági vonatkozású) közérdeknek, elsődlegesen a versenyvédelmi szempontnak szélesebb teret engedne.⁴⁶ Ez a megközelítés sem vallja azonban azt, hogy a közérdek általában releváns lenne a szerződési feltételek tartalomkontrolljában, hanem csak a gazdasági vonatkozásokra helyezne nagyobb hangsúlyt. Annak ellenére, hogy ez a felfogás is csak a gazdasági közérdek irányába nyitna a magánjogi szempontokon túlra mutatóan a szerződési feltételek tisztességtelenségének megítélésében, a jogtudományban különösebb visszhangot nem váltott ki, és támogatókra sem talált. Megjegyezzük röviden itt is, hogy a magunk részéről az általános szerződési feltételek tartalomkontrolljában nem látjuk közvetlenül relevánsnak a versenyvédelmi igényt, ezen keresztül pedig a piacgazdasági rendszer védelmének a figyelembe vehetőségét a szerződési feltételek tisztességtelenségének megítélésében.

Végül megemlíjtük a problémakör azon elméleti megközelítését, amely szerint mivel a közérdek védelme nincsen kifejezetten (normatív erővel) kivéve a szerződési feltételek tartalomkontrolljának szempontrendszerébe közül, így az sincs kizárva, hogy ez az aspektus is számításba jöhessen. Ugyanakkor ez a felfogás is elismeri, hogy a közérdeknek általános szerepe a magánjog jellegéből és funkciójából adódóan a fenti elvi nyitottság ellenére sem lehet. Ezt az ellentmondást pedig úgy javasolja feloldani, hogy kazuisztikusan, azaz lehetséges esetcsoportonként kellene meghatározni azokat a jogviszonyokat, amelyekben a közérdek védelme szerepet kaphat a szerződési feltételek tartalomkontrolljában.⁴⁷ Az ilyen parciális megközelítés nyilvánvalóan általánosítható konzekvenciákat nem vonhat maga után. Mégis figyelemre méltónak tartjuk a gondolatot, mivel egyrészt látni fogjuk, hogy a közérdek esetleges szerepe ebben a megközelítésben marginális jellegű jogviszonycsoportokban merül fel pusztán, másrészt a kivétel szabályt erősítő jellegéből adódóan igazolva látjuk az általánosan vallott felfogást, amely a közérdek tartalomkontrollban betöltött szerepét elutasítja. De nézzük, hogy ezen megközelítés szerint milyen esetekben lenne figyelembe vehető a közérdek a tisztességtelenség megítélésében! Némiképp csalódást keltő persze, hogy a potenciális jogviszonyok átvizsgálását javasoló elmélet is összesen három olyan esetcsoportot talált, ahol maga legitimnek gondolja a közérdeket a szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapításában. Az első esetcsoportba tartozhatnak azok a szerződési feltételek, amelyeket az ezt alkalmazó valamely „különleges közjogi megbízatás ellátása érdekében és során” használ. Az esetcsoport indikátorai a német privatizációs szervezet⁴⁸

⁴⁵ DAMM, Reinhard (1986): Kontrolle der Vertragsgerechtigkeits durch Rechtsfolgenbestimmung. *Juristenzeitung*, Band 41. Heft 20. 913., 922–923.; FASTRICH (1992): i. m. 241–242.; HABERSACK (1992): i. m. 172–175.; *MünchKommBGB* / KIENINGER: § 307, Rn. 48. Talán nem esünk túlzásba azzal, ha azt a tényt, hogy a közérdek aspektusainak a szerződési tartalomkontrollban betöltött esetleges szerepét a szerződési feltételek tisztességtelenségében (valamint az általános szerződési feltételeknek a megítélésében) a jogtudományi művek döntő része nem is teszi vizsgálat tárgyává, úgy kezeljük, mint a „magától értetődő” általános felfogással való hallgatólagos egyetértést. Erre utal ugyancsak BAETGE (2002): i. m. 973., 978.

⁴⁶ Így különösen FUCHS (2006): i. m. Rn. 137–139.

⁴⁷ Ezt a megközelítést vetette fel és javasolja BAETGE (2002): i. m. 972–993.

⁴⁸ A két Németország egyesülése után a keletnémet állami tulajdonban volt vagyontömeg privatizálására és vagyongazdálkodására jött létre a *Treuhandanstalt* Németországban.

által a privatizációs szerződésekben a munkahelymegtartási és befektetési kötelezettségeket biztosító kötbérkikötések voltak.⁴⁹ Megjegyezzük, hogy felfogásunk szerint a privatizációs szervezet szerződési magánjogi viszonyokat rendeznek akkor is, ha maga a privatizáció a közérdeket szolgálja. Így a szerződéses viszonyban a magánjognak, és nem a privatizációs szervezet közérdeket is betöltő funkciójának kell érvényesülnie. Ezért álláspontunk szerint ebben a viszonyrendszerben nem lenne figyelembe vehető a közérdek. A második esetscsoportba azok a szerződési kikötések tartoznának, amelyek a „közvagyon megőrzését” biztosító jogviszonyban kerülnek alkalmazásra. Az említett jogviszony kiemelésének apropója a közbeszerzési eljárások keretében megkötött szerződések azon feltételei voltak, amelyek a pályázók közötti „összebeszélést”, a pályázati szabályok megsértését küszöbölnék ki bírság előírásával. A közérdek itt a versenyfeltételek szavatolása és a korrupció elkerülése lenne.⁵⁰ Felfogásunk szerint a szerződési feltételek tisztességtelenségének megítélésében az említett szempontok sem játszhatnak szerepet. A közbeszerzési eljárás szabályainak megsértését a jogszabályok sokoldalúan szankcionálják, így a magánjog is (semmisség, kártérítés, szerződéskötés elmaradása). A közbeszerzési eljárásban megkötött szerződésnek is azonban a felek jogviszonyát, a szerződésből származó jogokat és kötelezettségeket kell tartalmaznia, amely szerződési feltételrendszernek ki kell fejeznie a felek szerződési egyenjogúságát, a szerződés paritását. Ezért a szerződési feltételeknek az egyik fél javára, a közérdek védelmére való hivatkozással történő elmozdítása magánjogilag nem indokolható. Végül a harmadik esetscsoportot a hivatkozott elmélet szerint azok a szerződések alkotnák, amelyek bizonyos beavatkozást jelentenének a magánszemélyek privátszférájába, ide sorolva konkrétan a személyes adatok gyűjtésével és kezelésével kapcsolatos szerződési kikötéseket.⁵¹ Valójában ez az esetscsoport egy német alkotmánybírósági határozatsorozatnak az általános leképezése a magánjogi viszonyokra, amely szerint az alkotmányos alapjogok (így például a személyes adatok védelme) nemcsak a konkrét személy személyiségi jogait védik, hanem összességében az adatkezelés alkotmányosságával kapcsolatos közérdeket is. Így az adatgyűjtési és adatkezelési szerződések egy közvetett közérdekkontrollnak is alá vannak vetve.⁵² Ebben az esetben elvileg magunk is elképzelhetőnek tartjuk a közérdek védelmét, bár megjegyezzük, hogy nehezen tudunk elképzelni olyan szerződési kikötést, amely a konkrétan szerződő fél magánjogi érdekeit nem, csak „általában” a személyiségi jogokat sérti. Így fennáll annak a valószínűsége, hogy a kérdéses szerződési kikötés tisztességtelensége nem a közérdek, hanem a konkrét szerződő fél érdeksérrelme miatt lesz megállapítható.

Összefoglalóan megállapítható, hogy sem az általános elméleti megközelítések, sem a potenciális jogviszonyokat kazuisztikusan vizsgáló felfogás nem jelölt meg olyan szempontokat és konkrét viszonyrendszereket, amelyekben a szerződési kikötések „tisztességtelenségével” összefüggő tartalomkontrollban a közérdek vizsgálata ténylegesen és érdemben számításba jöhetne.

⁴⁹ BAETGE (2002): i. m. 981., 988.

⁵⁰ BAETGE (2002): i. m. 982–991.

⁵¹ BAETGE (2002): i. m. 984–986., 993.

⁵² BVerfGE 7, 198, 205; BVerfGE 39, 1, 41; BVerfGE 89, 214, 229. Lásd ehhez még BEZZENBERGER, Tilman (1996): *Ethnische Diskriminierung, Gleichheit und Sittenordnung im bürgerlichen Recht. AcP*, Band 196. Heft 4. 395., 402.

A közérdekvédelem konkrét keretei és korlátai transzparenciahányos feltételek [Ptk. 6:103. § (2) bek.] és listás tisztességtelen feltételek (Ptk. 6:104. §) esetén

A vizsgált téma teljessége kedvéért röviden foglalkozunk a transzparenciahányos fogyasztói szerződésekben lévő kikötések tisztességtelenségével [Ptk. 6:103. § (2) bek.] és a listás kikötések tisztességtelenségével (Ptk. 6:104. §) a közérdekvédelem szempontjából. A vizsgálódás rövidségét mindkét esetben az indokolja, hogy a tisztességtelenség konkretizálásában a közérdekvédelem aspektusa nem releváns.

Annak a kérdésnek a megítélésében, hogy egy kikötés „érthető-e”, nem játszik szerepet a közérdek. Az értelmezés mindig individuális, még akkor is, ha az olyan elvont személyi fogalomra vonatkoztatandó, mint a nem konkrétan szerződő, hanem egy általános értelemben felfogható „fogyasztó”. A fogyasztói szerződések értelmezésére vonatkozó értelmezési alapelv, a *contra proferentem* szabály⁵³ is individuális, abban közérdek vagy magánjogon kívüli aspektusok nem játszanak szerepet.

A fekete- és szürkelista szerinti tisztességtelen szerződési kikötései a fogyasztói szerződéseknek valójában törvényen alapuló tisztességtelenségek abban az értelemben, hogy ezeknek tartalmi elemzése és magánjogi minősítése a tisztességtelenség szempontjából nem szükséges és nem is lehetséges. Így az egyes tényállások sem közérdekvédelmi, sem más (tisztán magánjogi) kontrollnak nem fekszenek alapul.

Következtetés

Bár a szerződési feltételek tisztességtelenségével kapcsolatos polgári jogi szabályozás állami beavatkozásnak tekintendő a magánjogi viszonyokba, mégis a szerződési tartalom kontrolljának kizárólag magánjogi eszközökkel és magánjogi értékrend alapján történő megvalósítását irányozza elő. A fenti elemzés azt mutatja, hogy a magánjog elméleti célrendszerében megjelenik ugyan a privátautonómia biztosítása mellett közvetetten a közérdek védelme is, de ez nem karakterisztikus a magánjog számára. A közérdek védelme a konkrét jogintézmény szintjén nem tárgya a polgári jogi szabályozásnak. A magánjogi jogintézmények, így a jelen esetben a szerződési feltétel „tisztességtelensége”, a magánjog belső összefüggésrendszere alapján ítélandók meg, amelyben a közérdeknek csak közvetett szerepe van.

⁵³ Lásd ehhez részletesen KOSCHE, Kevin (2011): *Contra proferentem und das Transparenzgebot im Common Law und Civil Law*. Tübingen, Mohr Siebeck.

Irodalom

- BAETGE, Dietmar (2002): Allgemeininteressen in der Inhaltskontrolle. *AcP*, Band 202. Heft 6. 972–993.
- BALDUS, Christian – MÜLLER-GRAFF, Peter-Christian Hg. (2006): *Die Generalklausel im Europäischen Privatrecht*. Sellier, GPR-Schriften.
- BASEDOW, Jürgen (2007). In *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 2. *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. 5. Auflage. München, C.H. Beck.
- BENACCHIO, Giannantonio (2003): *Az Európai Közösség magánjoga. Polgári jog. Kereskedelmi jog*. Budapest, Osiris.
- BETTERMANN, Karl August (1974): Über Flughafengebühren – Von der Erfüllung öffentlicher Aufgaben in Privatrechtsformen und von der zivilgerichtlichen Kontrolle der Benutzungsordnungen öffentlicher Anstalten. In ACKERMANN, Heinrich – ALBERS, Jan – BETTERMANN, Karl August Hg.: *Aus dem Hamburger Rechtsleben. Walter Reimers zum 65. Geburtstag*. Berlin, Duncker & Humblot. 415–443.
- BEZZENBERGER, Tilman (1996): Ethnische Diskriminierung, Gleichheit und Sittenordnung im bürgerlichen Recht. *AcP*, Band 196. Heft 4. 395–434.
- DAMM, Reinhard (1986): Kontrolle der Vertragsgerechtigkeit durch Rechtsfolgenbestimmung. *Juristenzeitung*, Band 41. Heft 20. 913–926.
- DARÁZS Lénárd (2008a): A jogszabályba ütköző (tilos) szerződések érvénytelensége. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5–6. sz. 14–26.
- DARÁZS Lénárd (2008b): A szerződési szabadság és a verseny alkotmányos védelme. In *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Budapestinensis XLIV (2007)*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 23–44.
- DARÁZS Lénárd (2012): A bíróságválasztás mint tisztességtelen kikötés. *Gazdaság és Jog*, 20. évf. 12. sz. 19–24.
- DELI Gergely (2013): *A jó erkölcsökről*. Budapest, Medium.
- DÖRNER, Heinrich (2001): Die Integration des Verbraucherrechts in das BGB. In SCHULZE, Reiner – SCHULTE-NÖLKE, Hans Hg.: *Die Schuldrechtsreform vor dem Hintergrund des Gemeinschaftsrechts*. Tübingen, Mohr Siebeck. 177–188.
- DREXL, Josef (1998): *Die wirtschaftliche Selbstbestimmung des Verbrauchers*. Tübingen, Mohr Siebeck.
- EuGH 10.05.2001 – Rs-C-144/99: Pflicht zur klaren und eindeutigen Umsetzung der Richtlinie 93/13/EWG (2001). *EuZW*, Heft 14. 437–440.
- FASTRICH, Lorenz (1992): *Richterliche Inhaltskontrolle*. München, C.H. Beck.
- FÖLDI András (2001): *A jóhírnév és a tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*. Budapest, Bibliotheca Iuridica.
- FÖLDI András (2008): Újabb észrevételek a bona fides dualizmusának kérdéséről. In *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Budapestinensis XLIV (2007)*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 123–144.
- FUCHS, Andreas (2006). In ULMER, Peter – BRANDNER, Hans Erich – HENSEN, Horst-Diether: *AGB-Recht, Kommentar zu den §§ 305–310 BGB und zum Unterlassungsklagengesetz*. 10. Auflage. Köln, Dr. Otto Schmidt Verlag.
- HABERSACK, Mathias (1992): *Vertragsfreiheit und Drittinteressen. Eine Untersuchung zu den Schranken der Privatautonomie unter besonderer Berücksichtigung der Fälle typischerweise gestörter Vertragsparität*. Berlin, Duncker & Humblot.

- HARMATHY Attila (2002): A szerződési szabadságról. In *Liber amicorum. Studia E. Weiss dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék.
- HELLWEGE, Phillip (2010): *Allgemeine Geschäftsbedingungen, einseitig gestellte Vertragsbedingungen und die allgemeine Rechtsgeschäftslehre*. Tübingen, Mohr Siebeck.
- HOMMELHOFF, Peter – WIEDENMANN, Kai-Udo (1993): Allgemeine Geschäftsbedingungen gegenüber Kaufleuten und unausgehandelte Klauseln in Verbraucherverträgen. *ZIP*, Heft 8. 562–572.
- HOYNINGEN-HUENE, Gerrick von (1991): *Die Inhaltskontrolle nach § AGB-Gesetz*. Heidelberg, Verlag Recht und Wirtschaft.
- KEMENES István (2002): A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2. sz. 7–27.
- KIENINGER, Eva-Maria (2007). In *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 2. *Schuldrecht Allgemeiner Teil*. 5. Auflage. München, C.H. Beck.
- KOSCHE, Kevin (2011): *Contra proferentem und das Transparenzgebot im Common Law und Civil Law*. Tübingen, Mohr Siebeck.
- LAWSON, Richard (2005): *Exclusion clauses and unfair contract Terms*. 8th edition. London, Sweet&Maxwell.
- MESTMÄCKER, Ernst-Joachim (1968): Über das Verhältnis der Wettbewerbsbeschränkungen zum Privatrecht. *AcP*, Band 168. Heft 3. 235–262.
- MIKLITZ, Hans-Wolfgang (2008). In DAUSES, Manfred A. Hg.: *Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts*. Band 2. München, C.H. Beck.
- PFEIFFER, Thomas (2001): Die Integration von „Nebengesetzen“ in das BGB. In ERNST, Wolfgang – ZIMMERMANN, Reinhard Hg.: *Zivilrechtswissenschaft und Schuldrechtsreform*. Tübingen, Mohr Siebeck. 481–525.
- RAISER, Ludwig (1963): Rechtsschutz und Institutionenschutz im Privatrecht. In *Summum ius summa iniuria. Individualgerechtigkeit und der Schutz allgemeiner Werte im Rechtsleben*. Tübingen, Mohr. 145–167.
- STAUDINGER, Ansgar (1999): Das Transparenzgebot im AGB-Gesetz: Klar und verständlich? – Zu den Grundsätzen der Richtlinientransformation. *WM*, Band 53. Heft 31. 1546–1553.
- STOFFELS, Markus (2009): *AGB-Recht*. 2. Auflage. München, C.H. Beck.
- TILMANN, Irene (2003): *Die Klauselrichtlinie 93/13/EWG auf der Schnittstelle zwischen Privatrecht und öffentlichem Recht*. München, C.H. Beck.
- ULMER, Peter (1998): Das AGB-Gesetz nach der Umsetzung der EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen. In *Karlsruher Forum 1997. Das Recht der Allgemeinen Geschäftsbedingungen nach der Umsetzung der EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen*. Karlsruhe, Verlag Versicherungswissenschaft. 9–42.
- ULMER, Peter (2001): Integration des AGB-Gesetzes in das BGB? In SCHULZE, Reiner – SCHULTE-NÖLKE, Hans Hg.: *Die Schuldrechtsreform vor dem Hintergrund des Gemeinschaftsrechts*. Tübingen, Mohr Siebeck. 215–227.
- VÉKÁS Lajos (1999): A szerződési szabadság alkotmányos korlátai. *Jogtudományi Közlöny*, 54. évf. 2. sz. 53–60.
- VÉKÁS Lajos (2008): *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, HVG-ORAC.
- VÉKÁS Lajos (2016): *Szerződési jog. Általános rész*. Budapest, ELTE Eötvös.

Jogszabályok

A Tanács 93/13/EK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztói szerződésekben alkalmazott tisztességtelen szerződési kikötésekről

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról

2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról

2003. évi XLII. törvény a földgázellátásról

2003. évi LX. törvény a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről

2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről

2005. évi XVIII. törvény a távhőszolgáltatásról

2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

A Dialóg Campus Kiadó a Nemzeti Közzolgálati Egyetem könyvkiadója.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó
www.dialogcampus.hu
www.uni-nke.hu
1083 Budapest, Ludovika tér 2
Telefon: (30) 426 6116
E-mail: kiado@uni-nke.hu

A kiadásért felel: Petró Ildikó ügyvezető
Felelős szerkesztő: Inzsöl Kata
Olvasószerkesztő: Szabó Ilse
Korrektor: Tar Krisztina
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla

ISSN 2560-2039

